

HET VLAAMSGEZINDE DAGBLAD

**DE BELGISCHE
STANDAARD**

van de Kapucijn Ildefons Peeters
1915-1919

DOOR
P. HILDEBRAND
ARCHIVARIS

ANTWERPEN, ARCHIEF DER KAPUCIJNEN

—
1957

Cum approbatione ecclesiastica.

349 462-11

Inhoud

- VOORREDE. Belang van het onderwerp 7. Bronnen 7. Onze uiteenzetting 12.
- INLEIDING : DE FAMILIE PEETERS 14. Eugeen 15. P. Hildebert 16. P. Ildefons 18.
- I. CHRONOLOGISCH OVERZICHT. P. Ildefons journalist 23. Onderhandelingen 26. Het eerste nummer 28. Onthaal 29. Hoge belangstelling 33. Kerkelijke Overheid 34. Waardering in het buitenland 35. Mogelijke versmelting met Ons Vaderland 39. Gunstige vooruitzichten 41. Vlaamse bladen te Parijs 45. De Belgische Standaard naar Parijs ? 47. Toch versmelting ? 51.
- II. REDAKTIE EN BEHEER. Redaktie 53. Mej. Belpaire 55. De redaktiesekretaris 57. Aktie tegen P. Ildefons 58. Laster tegen P. Ildefons 61. Eerherstel 63. Onderhandelingen van Mgr. Marinis 66. Nieuwe laster 69. Een beheerraad gewenst 70. Onderhandelingen 71. Overeenkomst 76. Verdere ontwikkeling 79.
- III. MEDEWERKERS. Inhoud van het blad 83. Feuilletons 86. Medewerkers in het algemeen 89. Anoniemen en schuilnamen 91. Kapucijnen 93. Medewerkers uit den vreemde 95. Priesters en aalmoezeniers 99. Brankardiers 101. Soldaten en burgers 103.
- IV. CENSUUR. In het algemeen 109. De censuur en de Vlamingen 119. F. Neuray en de XXe Siècle 125. Naar gezondere opvattingen 131.
- V. DRUK EN VERKOOP. Papier 138. Druk 143. Verkoop 148. Het Aktivisme 158.
- VI. WERKEN VAN DE BELGISCHE STANDAARD. In het algemeen 165. 1. Kerstgeschenk 170. 2. Leeszalen 174. 3. Toneelboekery 181. 4. Muziekboekery 182. 5. Keurboekery. 182. 6. Werk der lichtbeelden 184. 7. De School op het Front 184. 8. De Belgische Boekhandel 187. 9. Kunsttentoonstellingen 188. 10. Sekretariaat van het Front 188. Medewerking van P. Ildefons 189.

VII. EINDE VAN HET BLAD. Naar Brugge 191. Werken van de Belgische Standaard 192. Reorganisatie van de Belgische Standaard 194. Redaktiesekretarissen 194. Inhoud 196. Medewerkers 198. Papier 200. Druk 202. Verkoop 203. Vergadering van de Beheerraad 205. J. Filliaert 207. Laatste vergadering van de Beheerraad 209. Einde van het blad 211. Nieuwe plannen 213. Laatste hulde van bladen en vrienden 215. Geldzaken 217. Schulden 219.

BIJLAGE : LAATSTE LEVENSIJAREN VAN P. ILDEFONS. P. Ildefons en zijn medebroeders 221. Dankbaarheid van zijn beschermelingen 224. Moedertje Peeters 226. De Vlaamse werker 228. Nog journalisme 229. Stichter van het Belfort 230. Kloosterstichting te Ieper 232. Laatste ziekte en dood 234.

ALFABETISCH REGISTER 237.

PLATEN. *Buitentekstplaten*. Villa Les Charmettes 208. Moedertje Peeters, P. Ildefons en P. Hildebert 209. Groep Kapucijnen 224. Kerk en klooster te Ieper 225. *In de tekst*: Autograaf Kard. Mercier 35. Handtekeningen Beheerraad 81. Militair drukverlof 92. Kaart van Bachten de Kupe 108. Plan van De Panne 166. Kerstgeschenk 172. O. L. V. van de IJzer 252.

Voorrede

Belang van het onderwerp. — In het Brusselse pershuis werd op 29 oktober 1956 een gespecialiseerde bibliotheek ingehuldigd, die toen reeds 2350 boekdelen bevatte, vooral werken over de pers en het dagbladwezen. In de toespraak die de voorzitter L. Duwaerts hield, deelde hij mede dat men met het opstellen van een geschiedenis der Belgische pers spoedig hoopte te kunnen beginnen. Daartoe wil de huidige studie een nederige bijdrage leveren.

Het blad *De Belgische Standaard* en de *durf en verdienste* van de stichter, P. Ildefons Peeters, zijn te weinig bekend en gewaardeerd. Bij deze uiteenzetting zullen we genoodzaakt zijn, een schril licht te werpen op de toestanden aan het Belgische front tijdens de eerste wereldoorlog, op opvattingen en tekorten bij regering en legerleiding in Vlaams opzicht, op de werkwijze van de militaire censuur, op de verdeeldheid en uiteenlopende strekkingen bij de Vlamingen, zonder te vergeten hoeveel jonge letterkundigen hier hun eerste werk hebben geleverd.

Bronnen. — Om het onderwerp te bestuderen bezitten we een overvloedige dokumentatie, zoals zelden een historicus mag benutten. Daarin moeten we een onderscheid maken tussen *a)* ongedrukte bescheiden, *b)* berichten van nog levende getuigen en eindelijk, *c)* gedrukte teksten.

a) Ongedrukte bescheiden. Bijna alles wat hier van belang is, berust bij ons. Te Brussel bezit het Algemeen Rijksarchief wel het dossier de Broqueville, doch dit is nog niet toegankelijk; en in dit van Helleputte is er voor ons niets

speciaals. Hetzelfde geldt voor het Bisschoppelijk Archief te Brugge, waar Mgr. De Brouwer weinig heeft nagelaten. Van Mgr. Marinis berusten de papieren te Mechelen, doch kanunnik Tambuyser deelt ons vriendelijk mede dat er daar over ons onderwerp geen sprake is. Evenmin is er iets te Parijs bij de Kapucijnen, wat te verwonderen is, aangezien de Belgische Kapucijnen achter het front in 1916-18 van de dichtste Franse Provinciaal afhingen. Te Rome bezit het Generaal Archief van de Orde echter nogal wat stukken over P. Ildefons ; P. Placidus bevestigt dat alles ten gunste van de Pater is ; doch méér kunnen we er niet over vernemen, ook geen korte inventaris van de aanwezige bescheiden. We vermoeden overigens dat het meestal dingen zijn, die we ook reeds van elders weten.

Toen P. Ildefons in 1929 overleden was, ging de toenmalige Provinciaal, Donatus van Welle, op het verzoek van zijn familie in, om alle papieren, welke op de Belgische Standaard betrekking hadden, als aandenken te mogen ontvangen, terwijl de korrespondentie met leden van de Kapucijnenorde in het Provinciaal Archief zou worden ingelijfd. Onlangs, in 1956, stond de familie echter heel haar documentatie aan ditzelfde Archief af.

P. Ildefons bewaarde alle brieven en bescheiden die in zijn handen kwamen, zelfs eenvoudige briefjes van vrienden of familieleden, over persoonlijke aangelegenheden en veel andere dingen zonder belang en zonder betrekking met de Belgische Standaard. Eveneens bewaarde hij gegevens over ontvangsten en uitgaven, rekeningen voor aankoop van boeken, voor reizen en verplaatsingen, voor fietsen en herstellingen, voor gasverbruik en huishuur. Dit alles werd door ons grondig nagezien en hier en daar vonden we wel bruikbare gegevens ; doch achteraf oordeelden we het beter meest al deze nutteloze ballast te vernietigen. Hetzelfde geldt voor de tekst van afgedrukte of niet afgedrukte dagbladartikelen.

Op ontvangen brieven noteerde de Pater de datum van zijn antwoord, soms met de volledige tekst of de korte inhoud van zijn schrijven. Deze datum is natuurlijk van belang voor niet gedateerde briefwisseling. Meest alle stukken en brieven die hier worden vermeld, berusten dus bij ons of werden door ons nagezien, voordat ze werden verbrand.

Pastoor-deken Vangramberen, uit Zaventem, deelde ons enkele aantekeningen mede; en het beheer van het Belpaire-Teichmannfonds stelde de nagelaten papieren van mej. Belpaire vriendelijk te onzen dienste; ze berusten thans te Antwerpen bij de Hr. Hubert Mansion en in de Hogeschool voor Vrouwen, waar de dienstvaardigheid van de direktrice, mej. Verstraeten, en haar sekretaressen, ons werk veel heeft vergemakkelijkt.

b) *Verschillende getuigenissen.* Behalve de geschreven teksten, benutten we ook veel persoonlijke herinneringen, daar P. Ildefons in 1909-11 onze leerling is geweest en wij in de jaren 1912-14 en 1921-23 samen met hem in het klooster te Izegem hebben gewoond.

Natuurlijk hebben we ook veel medebroeders, priesters en leken geraadpleegd, die tijdens de oorlog met P. Ildefons in betrekking kwamen of met hem samenwerkten. Niet het minst hebben we bij zijn familie ons licht opgestoken. Ook onze medebroeder en gewezen studiemakker P. Bertrand heeft ons veel inlichtingen verstrekt.

Zij die we schriftelijk of mondeling hebben geraadpleegd, hemelen allen P. Ildefons op en vinden dat hij stellig verdient, door ons werk aan de vergetelheid te worden onttrokken. Zo schreef E. H. C. Claeys-Bouúaert ons op 3 oktober 1956 uit Gent, dat hij een paar malen de redactie van het blad had bezocht en er zeer vriendelijk en met wijze raad werd onthaald. Een reuzenwerk vond hij het, het blad dagelijks te doen verschijnen, tot het einde toe. De beste herinnering had hij eraan bewaard en hij was vol bewon-

dering en dankbaarheid voor het vele goede erdoor verricht.

P. Hilarion Thans, vaste medewerker van het blad, schreef ons op 17 december 1956: Ik zie P. Ildefons nog vóór mij staan, altijd even voorkomend en vriendelijk. In De Panne kwamen wij elkaar nogal eens tegen... Dat men hem blijvend huldigen zal, vind ik ruim gemotiveerd.

c) Eindelijk zijn er *gedrukte bronnen*, doch weinig in getal. Veel kan men aangaande het blad lezen bij mej. Belpaire, Gestalten in 't verleden (De Kinkhoren [1947]), een werk dat eerst gedeeltelijk in Dietsche Warande en Belfort werd uitgegeven. Dikwijls verwijzen we ernaar, omdat deze herinneringen waardevolle inlichtingen verstrekken aangaande P. Ildefons en zijn veelzijdige bedrijvigheid. Dat deze rijkbegaafde vrouw zo goed op de hoogte was, moet ons niet verwonderen, daar ze in de redaktie van het blad zo'n gewichtige rol heeft gespeeld, in De Panne woonde en dagelijks P. Ildefons ontmoette.

Aangaande zijn werk heeft de Pater zelf een paar verslagen uitgegeven, zoals we verder zullen zien. De voornaamste gedrukte bron echter, die we grondig hebben bestudeerd, is het blad zelf. Het is te begrijpen dat het thans uiterst zeldzaam is, daar de oplage zo klein was en het zich bijna uitsluitend tot soldaten richtte, die er niet aan konden denken om de nummers te bewaren. Zo hebben we ze te vergeefs gezocht in de grote bibliotheken te Brussel, Antwerpen, Gent en Brugge; ook in het Algemeen Rijksarchief, de ministeries en het legermuseum. Aan de universiteit te Leuven schonk de familie van minister Pouillet haar verzameling; ze gaat slechts tot en met 5 december 1918; doch verschillende nummers ontbreken: 17-18 januari en 4 december 1915, 24 april, 19 mei, 25 mei tot 7 juni 1917, alsook 27 november en 3 december 1918, zoals archivaris Hanssens ons bereidwillig mededeelt. Van de bibliotekaris der abdij te Westvleteren, vernemen we dat men daar de

reeks bezit, behalve drie nummers van 1918 en veel van 1919. De heer Filliaert te Nieuwpoort heeft de verzameling van zijn vader, de redaktiesekretaris, overgeërfd, doch ze gaat slechts tot 12 juni 1919.

Het exemplaar van mej. Belpaire berust in de Hogeschool voor Vrouwen en zal voorzeker wel volledig zijn.

Toch kunnen we niet geloven dat zorgvuldiger navorsingen te Brussel geen onbekende exemplaren aan het licht zouden brengen. We weten immers dat op 23 december 1917 Marcel Balot, namens het Bureau documentaire Belge (Le Hâvre, of eigenlijk Ste-Adresse bij Le Hâvre), naar mej. Belpaire schreef, dat men daar, wegens haar dokumentair belang, de kollektie zou laten inbinden; doch er ontbraken 98 nummers, waarvan men de lijst opgaf, met verzoek om tegen betaling alles te vervolledigen. Vijf dagen later schreef eveneens C. Weemaes naar het Beheer van het blad, dat er ook in het ministerie voor kunsten en wetenschappen 32 nummers ontbraken, die men wilde kopen. Het schijnt ons moeilijk aanvaardbaar dat twee zulke belangrijke kollekties, vooral als ze werkelijk werden ingebonden, geheel zouden verdwenen zijn.

Van zijn kant had P. Ildefons eveneens drie jaargangen te Duinkerke laten inbinden. De reeksen van 1918 en 1919 (deze laatste in twee boekdelen) werden later te Brugge ingebonden.

Bij het overlijden van P. Ildefons, schonk P. Donatus de kostbare boeken aan de familie Peeters. Wij zelf bezaten er niets van. Doch daar we vernamen dat men te Roeselare nog een eindeloze stapel losse nummers bezat, stuurden we er uit Izegem een paar fraters op af, die inderdaad in een drietal namiddagen een kollektie wisten bijeen te garen, waaraan slechts zes nummers ontbraken. Bij nieuwe opzoekingen in 1956 werden er nog twee gevonden, voordat de nummers als oud papier werden verkocht, zodat er voortaan aan ons exemplaar slechts vier ontbreken, nl. van de

laatste jaargang 1919, de minst belangrijke (Jg. V, n° 155, 205, 213 en 260). In de laatste weken van 1956 schonk de familie Peeters aan ons Archief ook haar ingebonden kollektie ; doch daar de band van de onze steviger en schoner is, lichtten we uit de nieuwe aanwinst de vier ons ontbrekende nummers voorzichtig uit, om er ons exemplaar mee te verrijken ; het is immers zogoed als zeker dat het overvullige tweede exemplaar vroeg of laat vervreemd zal worden.

Een nog kostelijker bezit ontvingen we tevens van dezelfde familie, nl. de onopgemaakte drukproeven, met de primitieve tekst en mede de artikels door de censuur geheel of gedeeltelijk geschrapt. Zo'n tekst is natuurlijk enig ; vandaar hebben we hem in zes stevige banden laten binden.

In een brief van mei 1918 schreef Fr. Van Cauwelaert : Ik hoop wel dat Gij zorgvuldig al de bladen bewaart, waarop de censor zijn uitschrapingen heeft gedaan. Dit is een dokumentatie welke voor later zeer belangrijk is. Vestig daar ook de aandacht op van Ons Vaderland. En zo het enigszins mogelijk is, zend me regelmatig afschrift van de meest onverdraagzame uitschrapingen welke gedaan werden, opdat ik voor een ruimere politiek handelend kunne optreden.

Lang vóór dit schrijven schijnt P. Ildefons het belang van zo'n teksten te hebben ingezien ; en verder zal de lezer vaststellen hoe kostbaar deze bladen inderdaad zijn.

Onze uiteenzetting. — Met deze beschikbare gegevens hopen we een tamelijk volledig beeld van de Belgische Standaard en zijn verschillende werken te hebben gekregen. Doch eerst moeten we in de Inleiding kennis maken met de sympatieke familie Peeters, die daar zo'n grote rol in heeft gespeeld ; daarna geven we I. een chronologisch overzicht der uitgave van het blad, om dan te handelen over II. redaktie en beheer, III. medewerkers, IV. censuur en V.

druk en verkoop. Volgen dan VI. een overzicht der verschillende werken door het blad gesticht, VII. het einde van het blad en eindelijk een Bijlage over P. Ildefons onder en na de oorlog.

Overeenkomstig onze werkwijze in andere uitgaven, houden we niets dan de Waarheid voor ogen. Wij hebben niets te verbergen en blijven kalm en objektief, zonder iemand op te hemelen of te kleineren, zo hij het niet verdient.

Sommige mannen die hierin een rol hebben gespeeld, soms zelfs minder roemvol, zijn nog altijd in het leven; dan wordt de zaak wat kies; niettemin hebben we niets verzwegen, doch een paar malen lieten we een naam weg.

Nog merken we op, dat we zonder bezwaar de vele citaten uit het blad en de gebruikte korrespondentie in moderne spelling hebben omgezet. Franse teksten werden trouw in het Nederlands vertaald.

Inleiding

DE FAMILIE PEETERS

P. Ildefons, stichter en bestuurder van de Belgische Standaard, zag het eerste levenslicht te Roeselare, in de stad van Rodenbach. Zijn vader, Thomas Peeters, was echter te Breda op 19 februari 1853 geboren en daar wonen thans nog veel familieleden. Uitgeweken naar Roeselare, waar hij een betrekking vond, huwde Thomas er met Romanie Verlynde, te Roeselare op 18 mei 1859 geboren. In de Spanjestraat 117 baatte hij een belangrijke koper- en ijzergieterij uit en stichtte hij een voorbeeldig huishouden; vooral de vrome moeder wist haar deugd en godsvrucht van jongsaf aan haar talrijk kroost in te prenten.

Drie kinderen stierven heel jong. Van de drie nog levende dochters wordt de oudste, Maria, bij mej. Belpaire (blz. 246) vermeld; heel de oorlog werkte ze als verpleegster in het grote gasthuis de Oceaan, in de Panne. Martha was nog zeer jong en maakte zich thuis nuttig. Irma is thans Vikaresse bij de Arme Klaren in haar geboortestad; ze draagt er de naam van Zr. Maria Thomas, ter herinnering aan haar te vroegtijdig overleden vader.

De jongste zoon, Robert, licentiaat in de handelswetenschappen, is sedert jaren in Zuid-Afrika gevestigd. Arthur, geboren 6 juni 1890, was gehuwd met Alice Spriet, die hem verschillende kinderen schonk, waaronder een Scheutist, fr. Thomas Peeters. Arthur overleed te Roeselare op 31 december 1941. Dat hij zeer vroom was, blijkt hieruit,

dat hij bij zijn dood prefekt was van de bloeiende H.-Familiekongregatie van de PP. Redemptoristen.

Eugen Peeters verdient een eervolle melding. Hij was eveneens prefekt van de H. Familie. Bij vaders vroegtijdige dood († 10 december 1905), moest hij, als oudste zoon, op 22-jarige leeftijd de leiding van het belangrijke bedrijf overnemen. Bij zijn afsterven droeg hij het burgerlijke ereteken van eerste klasse en het gulden eremetaal van het stadsbestuur, voor 20 jaar trouwe dienst. Hij overleed in dramatische omstandigheden op 4 mei 1925, slachtoffer van zijn plicht. Als eerste luitenant van het vrijwillige brandweerkorps, werkte hij onverpoosd, bij de overstroming die Roeselare teisterde. Dag en nacht was hij met de reddingswerken bezig, van 1 mei tot een paar uren vóór zijn dood. Als gevolg van overgrote vermoeidheid en door het langdurig tobben in het koude water, stierf hij aan een bloedopdrang.

Op 8 mei 1925 kreeg hij een uiterst plechtige begrafenis, onder ongehoorde toeloop van vrienden, bewonderaars en notabelen, burgerlijke en geestelijke. De stadsharmonie speelde treurmarchen en de pompiers verschenen er in galakostuum, terwijl de werklieden van de firma Peeters zich aan weersijden rond het lijk opstelden. Bij de familie-kelder werden niet minder dan vijf lijkredenen uitgesproken, door burgemeester Mahieu, de heer De Busschere-De Meuldre (bevelhebber van de Roeselaarse brandweer) en zijn kollega C. Van Hoonacker uit Brugge (namens het koninklijk verbond van de Belgische brandweermannen); de heer Delcour, bevelhebber van de pompiers te Komen, sprak als sekretaris van de Westvlaamse pompiersbond; de reeks werd besloten door een eenvoudige werkman, namens zijn werkgezellen van het huis Peeters (1).

(1) Zie tekst van de redevoeringen in De Rousselaarsche Bode, 9 mei 1925.

Nog méér moeten we zeggen over Victor, Kapucijn geworden onder de naam van **P. Hildebert**, tijdens de oorlog beheerder van de Belgische Standaard.

Te Roeselare was hij op 28 januari 1888 geboren, studeerde in het kollege van de PP. Kapucijnen te Brugge en werd te Edingen op 26 september 1906 ingekleed. Zijn novicenmeester was de geestelijke schrijver Adolf van Denderwindeke. Juist een jaar na zijn inkleding deed hij professie in de handen van P. Bienvenu, Provinciaal. Te Izegem studeerde hij filozofie en theologie, deed er op 27 september 1910 zijn plechtige professie en werd te Brugge op 17 mei 1913 priester gewijd. Zijn eerste H. Mis zong hij in zijn parochiekerk van O. L. V. Na het einde van zijn studies, in 1914, werd hij als bewaker voor het kollege te Brugge bestemd. Doch toen droomde hij reeds lang van missiewerk in Kongo; in de Franciskaanse Standaard (1) had hij een drietal artikelen aan de oude Kapucijnen in dit gebied gewijd; hij ondertekende met de letters P. X. Toen hij dan zijn aanvraag voor Kongo had gedaan, zou men hem te Leuven koloniale leergangen laten volgen; doch het uitbreken van de oorlog verijdelde de plannen. Nu geleidde hij de studenten uit zijn Brugs kollege naar Sluis en vertrok zelf met vluchtelingen naar Engeland. Spoedig kwam hij echter terug en op Driekoningen 1915 vervoegde hij zijn familie in De Panne. Hoe hij zich daar, samen met P. Ildefons, nuttig maakte, zien we verder.

Na de oorlog mocht hij eindelijk zijn missieroeping volgen. Hij vierde zijn afscheid in de Kapucijnenkerk te Antwerpen op 11 juni 1919, in tegenwoordigheid van het definitorium en van Mgr. Tanghe, toen Reguliere Overste; deze hield de gelegenheidspreek. Tien dagen later scheepte P. Hildebert te Antwerpen in (2). Te Molegbe kwam hij aan op 7

(1) DL. XIX, 1912-13, blz. 148-51, 175-78, 198-201.

(2) Archief der Belg. Kapuc., II, 11.150, p. 204.

oktober daaropvolgend. Tot 1927 werkte hij er naarstig in de brousse. Lijdend aan bloedarmoede, moest hij toen voor rust naar Vlaanderen komen ; te Antwerpen ontscheepte hij op 27 mei 1927 (1). In mei van het volgende jaar keerde hij terug en was op 9 juni te Libenge. Hij hernam zijn zwerversleven te Molegbe en vormde er ook katechisten. Verschillende daarvan werden naar Businga en Bosobolo gestuurd, om er de vestiging van nieuwe missieposten voor te bereiden.

Toen de Protestanten in het Zuiden van Libenge de stam van de Mbandza's begonnen te bewerken, besloot men daar een Katolieke missie te vestigen. Reeds in 1931 had P. Hildebert een katechismus voor deze volksstam laten drukken en later nog gaf hij werkjes in hun taal uit. Begin 1932 werd hij te Libenge geplaatst, met opdracht om méér Zuidwaarts een nieuwe post voor deze stam te stichten. Na vijf maanden verkenningsstochten, vestigde hij zijn keus op Mawuya, 50 Km. ten Zuiden van Libenge. Hij plantte er het kruis, betrok een inlandse hut en bouwde een schamel kerkje. De rest van zijn leven bleef hij er Overste en organiseerde hij er een bloeiende christenheid. Doch door overmaat van werk, was hij in 1933 totaal uitgeput. Te Libenge en te Molegbe nam hij wat rust, terwijl hem een minder armtierige woning werd gebouwd. Tegen het einde van het jaar scheen hij zijn krachten te hebben herwonnen.

Doch dringend moest P. Hildebert weer rust nemen. Op 26 mei 1936 ontscheepte hij te Antwerpen. Zijn verblijf in het vaderland benutte hij om te Brugge een paar boekjes ten dienste van Mawuya te laten drukken. Enigszins opgeknapt, verkreeg hij met veel moeite het verlof van de dokters om naar de missie terug te keren ; hij vertrok dan ook in 1937.

(1) Ibid., p. 230.

Ondertussen was te Mawuya een grotere kerk gebouwd. Nu zocht P. Hildebert met de dwergen, in de omgeving gevestigd, in betrekking te komen. Het gevolg was dat reeds in 1937 een heel dorp, onder leiding van het stamhoofd, de gunst kwam vragen om te Mawuya katechumeen te mogen worden.

Ook werd P. Hildebert in 1938 Assistent van de Reguliere Overste. Het volgende jaar vierde hij zijn jubilee en in 1941 predikte hij beide jaarlijkse retraiten voor zijn medebroeders van het Vikariaat. Doch toen de ziekte hem weer spoedig kwam lam leggen, ging hij noodgedwongen in de buurt, te Bwamanda, de nodige rust zoeken. Daar overleed hij op 21 augustus 1941 en twee dagen later werd hij in zijn geliefde Mawuya begraven. Bij zijn dood telde deze missiepost, door hem gesticht, niet minder dan 6.000 gelovigen en 2.000 katechumenen (1).

Nu komen we voorgoed tot **P. Ildefons** (Gustaaf Peeters), over wie het hier hoofdzakelijk gaat. Deze kwam te Roeselare op 31 juli 1886 ter wereld. Na zijn Latijnse studies, eerst in zijn geboortestad en sedert 15 september 1899 in het Kapucijnenkollege te Brugge, werd hij te Edingen op 25 september 1903 ingekleed. Zoals P. Hildebert, kreeg hij zijn religieuze vorming van de ervaren P. Adolf. Het jaar daarop trad P. Bienvenu, Ex-Provinciaal, als getuige bij zijn professie op; later nog bleef deze met

(1) *Analecta Ord. Min. Capucc.*, t. LIV, 1938, pp. 115-16; t. LVIII, 1942, pp. 53-54; P. Hugo, *Necrologium* (HS. uit 1948, in het Archief der Belg. Kapuc.), pp. 150-52; Id., *Jongste nieuwstijdingen uit de Kapucijnerwereld*, passim. — P. Hildebert gaf ten dienste van zijn missie de volgende boekjes uit: *Katekismo ne Ambanza* (*Molegbe* 1931), 77 pp.; zelfde titel (Brugge 1935), 55 pp.; *Ya ta Ndru zi de Gborona da Tafona* (Brugge 1935), 71 pp.; *Ta Ndzu zi de Gborona da Tafona* (Brugge 1937), 357 pp. Beide eerste werkjes zijn Katechismussen en de laatste geven de geschiedenis van het Oude en het Nieuwe Testament. Daarenboven drukte hij een gebedenboek: *Sambela da Tsitsi ne Ambandza de Akristo* (Brugge 1937), 166 pp.

P. Ildefons in betrekking. In 1904 begon de jonggeprofeste zijn filozofie te Brugge en studeerde te Izegem theologie in 1907-11. Over deze jaren is weinig te zeggen, tenzij dat hij in 1907 te Edingen bij de professie van zijn jongere broer P. Hildebert mocht aanwezig zijn en dit jaar zelf te Izegem zijn eeuwige geloften uitspreken. Op 21 mei 1910 werd hij te Brugge priester gewijd en op 30 mei zong hij zijn plechtige eerste mis in zijn geboortestad, terwijl zijn zusje Martha uit zijn hand haar eerste H. Kommunie ontving.

Na het voltooien van zijn studies, werd hij op 9 augustus 1911 tot predikant bevorderd en in deze hoedanigheid spoedig te Verviers geplaatst. Doch Wallonië schijnt hem minder te hebben befallen, zodat hij in september 1912 naar Izegem mocht verhuizen. Aldus gebeurde het dat hij in 1914 van daaruit te Houtem bij Ieper de bedlegerige kapelaan Dumortier verving. Toen de oprukkende Duitsers de geterroriseerde bevolking ordeloos op de vlucht jaagden, bleef P. Ildefons van zijn klooster te Izegem afgesneden. De pastoor was reeds omstreeks 8 oktober gevlucht. In het dorp beleefde de Pater enkele voorvalletjes met Engelsen en Duitsers. Op 14-15 oktober werd hij door deze laatsten 's nachts uit de onderpastorie gehaald en drie kwartier lang, onder bedreiging met revolvers, in het kerkportaal bewaakt. Op zondag 18 oktober, terwijl hij onder de hoogmis op de predikstoel stond, begonnen de Duitsers Houtem te beschieten. De gelovigen vluchtten uit de kerk, terwijl P. Ildefons de H. Mis voltooide. Hij was juist buiten, toen een obus de sakristij beschadigde en in de zijbeuk ontplofte. Omstreeks 11 u. kwamen de Engelsen de bevolking verwittigen, dat ze dadelijk de kom van het dorp moest ontruimen. P. Ildefons bracht het H. Sakrament in veiligheid en vertrok als laatste uit het dorp. Doch na de middag kwam hij terug, om een dode te begraven en twee vermiste oudjes op te sporen. Beide volgende dagen kwam hij nog terug, maar kon de gewijde vaten niet redden.

Hij bleef in de buurt, nl. te Wijtschate, waar hij op 27 oktober van de burgemeester een verblijfvergunning kreeg. Hij reisde nog naar Voormezele en Dikkebus en zocht de gevluichte Houtemnaars een onderkomen en werkgelegenheid te bezorgen. Samen met de kapelaan, bleef hij zo dicht mogelijk bij de uitgeweken parochianen.

Daar de Pater herhaaldelijk door de Engelsen, die geen monnikspij kenden, als spion werd aangehouden, volgde hij de raad die men hem gaf en kocht hij een burgerkostuum. Aldus kwam hij te Ieper, waar hij onvoorziens op zijn moeder, broers en zusters stiet; dezen verschrokken geweldig, toen ze hem aldus in burger zagen; doch hij kon hen gemakkelijk geruststellen, met de verzekering dat hij altijd Kapucijn bleef!

Op «schuwe maandag», 19 oktober, had de familie Roeselare over Zonnebeke verlaten, toen ze het kanon hoorde donderen en het op verschillende plaatsen zag branden. Na een tiental dagen werd Ieper herhaaldelijk beschoten, zodat heel de familie naar Poperinge vluchtte, waar ze 24 dagen bij Aloïs Delbaere-Lahaye verbleef. Op dinsdag 24 november vertrok ze per tram naar Veurne en van daar te voet naar De Panne.

P. Ildefons bleef nog voorlopig te Poperinge, op zoek naar werk en ministerie in de zielzorg, want het gedwongen nietsdoen paste allerminst bij zijn gewone rusteloze bedrijvigheid. Op 1 december 1914 kreeg hij een reispas voor Loker, op de Franse grens; de volgende dag werd het stuk daar op het gemeentehuis voorgelegd, gestempeld en ondertekend. Te voet ging hij erheen, officieel op zieken- en familiebezoek. Men vraagt zich af of de kapelaan, die hij te Houtem had vervangen, daar wellicht verbleef. Terug te Poperinge, ontmoette P. Ildefons er zijn konfrater P. Bertrand Van der Schelden, die spoedig vaste medewerker van zijn blad zou worden. Samen kregen ze op 4 december een reispas voor Steenvoorde, op Frans gebied.

Als officiële aanleiding tot de reis wordt aangegeven dat ze eventueel geestelijken wilden vervangen, die hun parochie hadden moeten verlaten, om in het leger dienst te nemen; en het is waarschijnlijk dat ze dit werkelijk zochten te doen. Wellicht hebben ze daar ook plaats gevonden voor de zieke kapelaan, want we weten stellig dat P. Ildefons hem ergens in een Frans ziekenhuis heeft laten opnemen. De Pater zelf vond echter geen beschikbare geestelijke bediening.

Ziende dat hij weinig voor de bevolking kon doen, dacht hij eraan om zich in het leger te laten inlijven; doch eerst zou hij zijn familie in De Panne gaan groeten. Zijn moeder schrok echter geweldig, toen ze van zijn plannen hoorde en liever zou ze hem blijvend in haar huis hebben gehouden.

De Pater ontmoette ze met haar kinderen in een huisje van de Zusters der Wijsheid; doch hij zocht en vond een beter verblijf, namelijk de villa Ma Coquille, waar allen op 8 december 1914 hun intrek namen. Daar zou P. Ildefons eveneens gevestigd blijven en er spoedig zijn veelzijdige kulturele en menslievende werking beginnen.

Daar deze villa hier zo dikwijls zal vermeld worden, verklappen we hier dat de medewerker Dr. Allaëys het in Engeland, waar hij verbleef, een schande vond dat een Vlaams blad in Vlaanderen een Frans adres moest aangeven; en hij vroeg, in een ongedateerde brief, de naam te veranderen in De Zeeschelp. Dit gebeurde echter niet, waarschijnlijk omdat de familie Peeters slechts huurder en geen eigenaar was en dus niet alles kon doen wat ze zou hebben verlangd. In zijn briefwisseling met konfraters gebruikt P. Ildefons echter dikwijls de naam Het Zeeschelpje. We aanzien dit echter voor een verkeerde vertaling; men vergeet dat de naam is Ma (niet La) Coquille. De eigenlijke betekenis is Slakkehuisje. In figuurlijke zin wordt Coquille in het Frans dikwijls gebruikt voor verblijf of

woonplaats, vooral in de uitdrukkingen : Sortir de sa coquille en Rentrer dans sa coquille, zoals men in Vlaanderen ook zegt : Uit zijn schelp komen en In zijn schelp kruipen.

Reeds op 7 december was P. Ildefons in De Panne, aangezien hij daar op deze dag van de politiekommissaris een reispas kreeg, om met paard en rijtuig naar Duinkerke op bezoek te gaan, om er de E. H. Dekan te spreken. Blijkbaar zocht hij nog altijd een gelegenheid om zich in de zielzorg nuttig te maken. Op de keerzijde van de nog bewaarde pas werd op 11 december bijgeschreven dat het stuk ook geldig was, 14 dagen lang, om ermee te Veurne geestelijke bedieningen te gaan vervullen ; dit werd ondertekend en gestempeld op het Franse konsulaat te Veurne. De volgende dag werd daar in dezelfde stad nog bijgenoteerd, met handtekening en stempel van het Belgische Hoofdkwartier, dat het stuk eveneens kon dienen om een konsulair reispas voor Frankrijk te bekomen.

De Belgische Standaard

I. CHRONOLOGISCH OVERZICHT

P. Ildefons journalist. — Nu zetten we beknopt uiteen hoe de Belgische Standaard ontstond, werd onthaald en gewaardeerd en hoe er later sprake was van een mogelijke versmelting met Ons Vaderland uit Kales en van het verhuizen van het blad naar Parijs.

Toen het bleek dat P. Ildefons te Steenvoorde, te Duinkerke of te Veurne geen geestelijke bediening kon krijgen, zou hij gelaten in De Panne blijven en zich daar op een andere wijze nuttig zoeken te maken. Van dichtbij had hij nu de ellende gezien, die onder de Vlaamse soldaten heerste, soldaten die méér dan $\frac{3}{4}$ van het Belgische leger uitmaakten, omdat de Waalse provincies eerst door de vijand waren overweldigd en dus geen rekruten meer konden leveren. Deze noodtoestand schetst hij zelf aangrijpend in zijn Algemeen verslag over de werken van de Belgische Standaard (1920), blz. 9. Op de leeftijd waarin men droomt van liefde en geluk, stonden de soldaten verre van hun geliefden, in het slijk der loopgraven, waar de doodse stilte slechts door de vernielende ontploffingen van bommen en granaten en de smartkreten van de getroffen werd verbroken. En na drie of vier dagen aldus te hebben geleefd in het rijk des doods, gingen ze voor evenveel dagen rusten. Doch welk een rust! Ergens in een schuur zaten ze bij dag en sliepen ze bij nacht, wanneer de koude hen niet naar buiten joeg, de wegen op, waar ze uren lang

over en weer liepen. Wie begrijpt niet dat zo'n leven, met heel zijn treurige eentonigheid, de sterkste zielen moest aantasten? En daar lag nu het grote gevaar voor onze jongens, voor het leger en het land.

De Franssprekenden hadden dagbladen die hun moed en sterkte predikten, doch de Vlamingen hadden niets! Het was dus geboden, zich met de pers in te laten, om de soldaten op te beuren en tegen het gevaarlijke nietsdoen en andere zedelijke gevaren te beveiligen.

In onbezet België verscheen toen *De kleine Vaderlander*, van 6-7 tot 20-21 december 1914. Op 31 december werd hij door *Ons Vaderland* vervangen. Van een ander blad, *De Vrijheid*, zijn ons slechts drie nummers bekend, het eerste zonder datum, het tweede van 13 en het derde van omstreeks 15 december; deze bladen werden in *De Panne* gedrukt. Spoedig verscheen te Veurne nog *Het Belgisch Volk*, waarvan slechts twee nummers (29 en 31 december) werden gedrukt (1). Het bijna gelijktijdig ontstaan van deze uitgaven bewijst hoe men er behoefte aan voelde; doch het feit dat ze alle, behalve *Ons Vaderland*, spoedig voorgoed verdwenen, toont hoe moeilijk de onderneming was.

Laatstgenoemde blad werd eerst in *De Panne* gedrukt, waarschijnlijk omdat men in Frankrijk moeilijk zettters kon vinden, die Nederlands kenden; redactie en beheer waren echter te Kales gevestigd. Dit legt voorzeker uit, waarom P. Ildefons besloot, niet aan dit blad, maar aan de *Vrijheid* mede te werken. Hij schreef er een paar artikelen in, we vermoeden in het derde nummer, dat we niet hebben gezien, terwijl we beide eerste bezitten. Doch dit blad was niet het ideaal dat P. Ildefons nastreefde. Vooreerst kostte het tien centiem, wat voor de karige middelen van de soldaten te veel was. Het blad had geen politieke kleur, doch de

(1) Bijdragen tot de Geschiedenis, Dl. XV, 1923-24, blz. 629-32.

hoofdopsteller was een ongelovige en waar P. Ildefons in een artikel van God sprak, werd dit ongenadig geschrapt. Daar kon de Pater niet in berusten en nu besloot hij zelf een blad op Katolieke grondslag uit te geven, tegen de prijs van slechts 5 centiem. De bestaande uitgaven vond hij werkelijk onvoldoende voor de edele taak die ze bij de soldaten moesten vervullen.

Niettemin kon het van zijnentwege verwaten en hopeloos schijnen, om aldus een degelijk blad te willen uitgeven, op slechts twee uurtjes van de vijand. Hij had niet de minste ervaring van journalistiek, had nooit iets gedrukt of met drukkers onderhandeld en wist dus niets van druktechniek. Vooral moest hij rekening houden met de eisen van de militaire censuur, bij een legerleiding die totaal verfranst was. Luitenant-generaal Duthoy, die lange tijd de taak van censor vervulde, verzekerde ons echter in een brief van 21 september 1956, dat sommige hogere officieren blij waren dat er een ernstig Vlaams blad kwam, omdat er in het leger een geest van kritiek en misnoegen heerste, die men langs deze weg tot bedaren hoopte te brengen.

P. Ildefons moest ter plaatse een passende drukkerij trachten te vinden. In De Panne waren er feitelijk drie kleine bedrijven: Cuman-Tempere (Zeelaan, 133) van De Kleine Vaderlander, Tempere-Muyle (Duinkerkeleen) van Ons Vaderland en Fl. Daele (Veurnestraat, 91) van de Vrijheid. De drukker van Ons Vaderland had voorzeker met dit blad zijn handen vol; en aldus viel zijn keus op deze van de verdwenen Vrijheid. Doch dit was een klein bedrijf, hoegenaamd niet ingericht voor een dagblad, wat de redactie dikwijls veel last bezorgde. Jan Bernaerts vond dat Daele voor geen halve duit smaak had!

Er moest een naam voor het ontworpen blad worden gevonden. Eerst wilde men het De IJzer heten, naar de naam van het onbeduidende stroompje, nu wereldberoemd geworden, als symbool van heldenmoed en koppige weer-

stand. Dr. Daels, in het nabije Veurne gevestigd en in het begin één van de trouwste medewerkers, wilde het kortweg De Standaard dopen, zoals mej. Belpaire (blz. 155-56) ons mededeelt. Deze verzette zich daartegen, omdat dit niet fair of korrekst zou zijn tegenover het grote blad, dat Fr. Van Cauwelaert en Dr. Vandepierre met die naam reeds te Brussel zouden hebben gesticht, had de oorlog het plan niet tot betere dagen doen uitstellen. Men aanvaardde daarom de naam van Belgische Standaard. Voorzeker had men liever Vlaamse Standaard gezet, maar de censuur zou daar wellicht een gevaarlijk separatisme in hebben gezien.

Kapitaal voor zo'n onderneming was er niet ; maar P. Ildefons' moeder bekostigde het werk van haar zoon ; men kon overigens de kosten ongeveer dekken. Dat op geen vreemd kapitaal beroep werd gedaan, spaarde P. Ildefons de tegenslag die de Vlaamse Stem in Nederland moest beleven, toen de tegenpartij 60 % der aandelen in handen wist te krijgen.

Men moest een verkoopdienst organiseren ; en alles moest vlug gaan, daar nieuwjaar naderde en het zaak was toen reeds van wal te steken.

Onderhandelingen. — Nog hopelozener kon het schijnen om de nodige medewerking te vinden. De Pater was totaal onbekend en nooit had hij litterair werk geleverd. Hij had dus niets om medewerkers aan te lokken, niets dan het gemeenschappelijke Vlaamse verheffende ideaal, dat allen bezielde.

Bij zijn reizen naar Veurne moet P. Ildefons zich daar de steun van prof. Daels en voorzeker ook van één of méér leraren van het bisschoppelijke kollege verzekerd hebben.

Op tweede Kerstdag ging hij met een aanbeveling van de politiekommissaris bij het militaire komitee in De Panne een reispass aanvragen, om naar Duinkerke en Poperinge

te fietsen. Het werd hem verleend, voor journalisme, zegt het nog bewaarde stuk. We weten niet of er te Duinkerke medewerkers moesten worden gezocht, of dat hij er wellicht krantenpapier moest bestellen ; doch te Poperinge wilde hij voorzeker P. Bertrand als medewerker aanwerven.

In De Panne zelf woonde mej. Belpaire, de Moeder van de Vlaamse Beweging, zoals de Kapucijn P. Renaat Devos haar in 1909 reeds had gedoopt ; die naam was haar bijgebleven, gelijk ze zelf getuigt (blz. 89). Maar P. Ildefons had ze vóór de oorlog voorzeker nooit ontmoet ; en toch op 29 december 1914 ging hij voor een soldatenblad haar medewerking vragen. Gelijk ze zelf vertelt (blz. 153-54), weigerde ze eerst ; ze vond het de moeite niet waard, daar allen voorzeker spoedig naar huis zouden kunnen gaan. Gelukkig dat de Pater méér doorzicht en uithoudingsvermogen had dan zij en zijn heerlijke gedachte doordreef. Toch gaf ze toe en hielp aldus medewerken aan het vele goed dat gesticht werd ; haar werd dit samengaan spoedig een bron van vreugdige werkzaamheid. Feitelijk schreef ze dagelijks voor het blad en zag ze gestadig P. Hoofdopsteller.

We bezitten nog de tekst van een briefje dat de Pater op 31 december 1914 naar Engeland stuurde, samen met een schrijven van mej. Belpaire. Voor wie het bestemd was, wordt niet gezegd, maar stellig was het voor Dr. Vandepierre. We hebben hier een blad nodig, broodnodig, schreef P. Ildefons. 't Is ál Frans wat de klok slaat en onze Vlaamse jongens en ons Vlaamse volk zitten hier zonder lezing (tenzij een pieterig blaadje ; beter niets dan zoiets !) en vinden niets dat hen opbeurt en aanvuurt.

Ik heb de hand aan het werk geslagen, vertelde hij in deze brief, ging mej. Belpaire opzoeken en de gedachte werd opgevat, misschien nu reeds de Standaard te kunnen oprichten. Och Heer, veel is er niet nodig om te beginnen !

Indien we mogen rekenen op Uw medewerking en op deze van onze Vlaamse voormannen, zal het gaan. Voorlopig kan de drukker van de Standaard hier gevonden worden en 't ware nu wellicht 't beste. Zoals mej. Belpaire in haar briefje zegt, ben ik bereid, zo 't plan U bevalt, Ued. daarover te komen spreken in Engeland. Wij hopen, voor 't welzijn van ons volk, dat ons plan Ulieden, Vlamingen uit Engeland, zal bevallen.

Ik eindig waarmee ik moest beginnen, voegde hij erbij ; 'k ben Pater Kapucijn, vluchteling, gescheiden van mijn medebroeders en sedert drie weken in De Panne. Als Vlaamse werker ben ik niet bekend. Onder de studie jaren was 't me verboden aan iets mee te doen ; en sedert hebben we méér dan onze handen vol met preken enz. Maar 'k durf het zeggen, toch ligt in mijn borst een zuiver Vlaams hart en loopt door mijn aderen Roeselaars Rodenbachsbloed !

Tot hier dit schrijven. Het antwoord van Dr. Vandeperre bezitten we niet, een bewijs dat hij het niet naar de hem onbekende Pater, maar naar mej. Belpaire heeft gestuurd. Toch weten we dat P. Ildefons niet naar Engeland is moeten gaan en dat Vandeperre één van de meest verkleefde medewerkers van het blad werd. Alles verliep dus voorspoedig en men stak van wal.

Het eerste nummer zegt nergens of het een dag- of een weekblad is ; het geeft ook geen namen van redakteurs, doch slechts het adres: villa Ma Coquille. Dan begint het met de verklaring : We leven voor de Koning ! We lijden voor de Koning ! We strijden en sterven voor de Koning en ons land ! En verder nog staat de kreet : Leve Koning Albert ! Leve ons heldenleger !

In de eerste kolom drukt men het bekende lied van Jan De Laet af : Komt, ontrolt de Leeuwenstandaard, met een artikel van mej. Belpaire, wiens vader de muziek bij de tekst had gekomponoord. Een programma-artikel Aan de

lezers van de Belgische Standaard, verklaart dat het blad vaderlandslievend, Vlaams en Katoliek is. Deze tekst draagt geen handtekening. Hij werd door P. Ildefons verbeterd, doch de redaktie is niet van zijn hand; we bezitten er immers nog het handschrift van. Het werd geschreven op blaadjes met de uitslagen van de studenten der zesde moderne, we weten niet uit welk kollege. De eerste bladzijde van het nieuwe blad gaf verder officiële telegrammen en mededelingen aangaande de oorlog. Op de tweede bladzijde stond een artikel over het verbod om alcohol te verkopen van de hand van Dr. Daels, die als Arbad tekende; verder nog oorlogsnieuws, een artikel om te betwijfelen of Kard. Mercier werkelijk aangehouden was, zoals Engelse en Franse bladen hadden gemeld; gegevens over de toestand in het bezette gebied en het middel om ermee te korresponderen; een gedicht van mej. Belpaire over Kerstnacht in oorlogstijd; nog een ander anoniem stuk over Kerstmis 1914 en een artikel Aan de IJzer, ondertekend F. L., wat op de Kapucijn fr. Ladislas Segers wijst. Alles samen kreeg men dus voor vijf centiem een rijke inhoud.

Het eerste nummer droeg de datum van zondag 10 januari 1915, doch reeds daags te voren werd het aan de ramen van de villa Ma Coquille uitgehangen en op straat rondgevent, onder de roep van: Belgische Standaard, Vlaamse gazet! Mej. Belpaire getuigt (blz. 155) dat dit eerste nummer in 4.000 exemplaren werd verkocht en dat men ongeveer zijn kosten kon dekken.

Onthaal. — P. Ildefons kreeg honderden brieven van gelukwensen, vooral vanwege aalmoezeniers en brankardiers, doch ook van onderwijzers en eenvoudige soldaten. De huidige staatsminister Hendrik Heyman, na een jaar ervaring, drukte op 26 februari 1916 in het blad: Gij wijst ons de rechte weg, liefste Standaard! We volgen U en zijn verzekerd dat Gij op die weg zult voortgaan, om ons te

brengen, niet alleen tot een zegepraal van ons leger, maar ook tot een zegepraal op ons zelf en voor geheel ons Vlaamsche volk. Veel hebt Ge voor ons gedaan, beste Standaard! Ik herinner het me nog zo goed, wanneer wij Uw eerste nummer ontvingen op een gemeente aan het front... Zie, 't ligt daar nog vóór mij, in zijn eerste broek!

Wat trokken wij onze ogen open! We deelden het mal-kander mede als een feesttjding: Een Vlaams blad! Wij waren er zo fier om en zo gelukkig! want elkeen zal wel begrijpen hoe wij, Vlaamsche jongens, bij de aanvang van de geweldige IJzerstrijd, snakten naar Vlaamsche troostende lezing. Ik bekeek U zo ontroerd, beste Standaard! Maar, rechtuit, ik beefde erbij! Hoe toch, dacht ik, en velen mijner vrienden met mij, hoe toch gaan ze die Vlaamsche Belgische Standaard omhoog en recht krijgen? Want het was wel een stoute durf en een gewaagd stuk! En er zou wel moed en geld nodig zijn!

Maar zo welkom waart Gij ons, dat velen nog een stuiver wegborgen in het diepste van hun broekzak en afpitsten van hun soldatensolde, om een Standaard te kunnen kopen!

En 's avonds, als de rusttijd gekomen was, zaten wij U uit te pluizen, waarde vriend, en genoeglijk monkelend smekten we aan uw woorden en artikelen.

Zie, 'k zou hier namen kunnen noemen van vrienden, die nu nog aan 't front zijn en die zoveel Standaards kochten, tot ze geen rode duit meer overhadden van hun solde, en ons blad uitdeelden en het deden liefhebben; want vallen mocht de Standaard niet; dat was gezworen!

Zo gaat de heer Heyman nog een paar kolommen verder voort. Ook Vrij België van Fr. Van Cauwelaert schreef op 31 maart 1916, zoals het blad van P. Ildefons op 19 april 1916 de tekst overnam: De Belgische Standaard beantwoordde prachtig aan onze verwachtingen; hij werd het geschiedboek van het heldhaftig standhouden op

de IJzer en bleef de getuige en staler van onze frisse hoop, van onze blijde oëgewektheid en ontembare moed. Nu is hij vergroeid met ons leven, met onze verlangens en klachten, met onze rechten, in de mate van zijn vrijheid en van zijn vermogen. Hij is bij ons in de schuren, na de arbeid, in de hollen der loopgrachten, na de wacht. Daarom is de Belgische Standaard de onze; wie hem smaadt, smaadt ons; wie hem misprijst, misprijst ons!

Het is interessant om na te gaan, hoe zijn eigen medebroeders het werk van P. Ildefons in het begin beoordeelden. Op een brief van hem, antwoordde zijn gewezen lektor, P. Epifaan, op 4 april 1915: Ik geloof het gemakkelijk, man lief, dat Ge Uw handen vol werk hebt; en hoe Gij zulke dingen hebt durven beginnen en zo wel kunt volhouden, wil moeilijk in mijn zinnen! 't Zal voor altijd een eer zijn voor onze Orde en zeker ook voor U, zo'n zedelijke hulp aan onze flinke soldaten bewezen te hebben!...

Een andere lektor, Dr. P. Theotiem, gewezen studiemakker van P. Ildefons, schreef hem op 2 mei 1915: Ik wist wel dat er nog iets in mijn Ildefons zat en dat we maar de gunstige omstandigheden moesten afwachten, om het te zien opbloeien!

Omstreeks dezelfde tijd, op 28 mei 1915, schreef hem de aalmoezenier Jan Bernaerts: Pater lief, het is me een waar genoegen vast te stellen, dat Ge ondanks alle moeilijkheden Uw Standaard hooghoudt! Vermits ik U vroeger niet van nabij kende, had ik niet verwacht dat het blad zo lang en zo flink zou geleefd hebben. In zo'n zaken heeft mijn onderzanding geleerd, een zwartkijker te zijn. U dus mijn hulde!

Eer we méér in detail het opstellen en uitgeven van het blad bestuderen, moeten we in grote trekken uiteenzetten hoe het werk zich ontwikkelde en hoe het van hogerhand en in den vreemde werd hoogeschat en gewaardeerd.

De geciteerde tekst van staatsminister Heyman is, zoals gezegd, ontleend aan het Verjaringsnummer, dat op 13-14

februari 1916 op vier bladzijden verscheen. Het droeg een nieuw gegraveerde titel en drukte ook een drietal tekeningen af van onze jongens aan het front. Mej. Belpaire leverde het hoofdartikel, dat dankbaar op het verleden terugblikte en hoopvol de toekomst tegemoet zag. Zonder zijn naam te noemen, bracht ze hulde aan P. Ildefons, wie men het ontstaan en de voortgang van het blad was verschuldigd, daar hij in uiterst moeilijke omstandigheden, onvermoeid, bij dag en bij nacht, ten koste van lichaamssterkte en nodige rust, de zware onderneming, zo fijn voelend en fijn handelend, had weten ten uitvoer te brengen. Hij werd weliswaar bijgestaan door zijn broer, P. Hildebert, die evenmin bij name werd genoemd, doch wiens bedrijvigheid en werkkraft naar waarde werden geschat.

P. Bertrand Van der Schelden bracht hulde aan de medewerkers: Vlaamse-bewegingleiders, sociale voormannen, schrijvers, dichters, geleerden en letterkundigen, de roem van onze Vlaamse oorlogslitteratuur. Hij huldigde vooral P. Ildefons' krachtige steun, mej. Belpaire, die in Vlaanderen reeds zoveel goeds had gesticht en zoveel krachten gewekt, vrouw met grote begeestering, gouden hart en mannendurf. P. Bertrand ging er fier op, dat het blad geen twist had gezaaid, zijn lust tot kijven, kappen en kerven had bedwongen, zelfs dan als de vuisten ons jeukten en 't bloed in onze aderen kookte; we vonden beter, te wachten tot later.

Het nummer gaf, bij uitzondering, een hele bladzijde aankondigingen. Het werd door de medewerkers, zoals uitdrukkelijk gezegd, opgevat als een huldeblijk aan P. Bestuurder. De volgende dag hield P. Ildefons er dan aan, allen te danken. Hij vond dat hij slechts zijn plicht had gedaan, al bekende hij toch dat hij harde dagen had beleefd en tegenstanders had ontmoet, waar hij niets dan vrienden en broeders had moeten vinden. Doch hooghartig was hij hen voorbijgegaan. Eveneens wanneer van verre met slijk

naar hem werd geworpen. De Belgische Standaard, bekende hij, schitterde niet door uiterlijke pracht; doch zijn taal klonk klaar en duidelijk en de soldaten lazen hem gaarne.

Als nalezing op deze hulde, drukte C. Hodister op 25 februari 1916 nog een gedicht aan de Belgische Standaard. Strijdt Gij met de penne, schreef hij, wij strijden met 't zwaard!

Hoge belangstelling. — Bij gelegenheid gaf men nog andere speciale nummers, b. v. voor Groeninge en de Gulden Sporen, op 11-13 juli 1915. Dit opzet wekte bij de medewerkers zoveel geestdrift, dat de talrijke ingekomen artikelen over twee nummers moesten worden verdeeld! Dr. Allaey's stuurde uit Engeland een brief over « 11 juli in de hemel », zagezegd geschreven door de bekende vlaamsgezinde Witte Pater Ratte Vyncke († 1888).

Voor al het Belgische vorstehuis huldigde men herhaaldelijk. Reeds in januari 1915 had P. Ildefons het blad aan de Koning laten bezorgen, met een brief om zijn doel uiteen te zetten en meteen bescheiden de hoop uit te spreken, dat Z. M. de onderneming zou beschermen en steunen. Sekretaris Ingenbleek antwoordde op 29 januari, in het Nederlands, dat de Koning zich verheugde over het verschijnen van een dagblad om de moed van de soldaten en de wilskracht van ons volk hoog te houden. Hij voegde er echter aan toe, hoe levendig ook zijn begeerte was om de Belgische Standaard te ondersteunen, het hem niet mogelijk was, welkdanig tijdschrift onder zijn bescherming te nemen. We bezitten de tekst van P. Ildefons' brief en het origineel van de sekretaris; ook mej. Belpaire (blz. 163) vermeldt dit schrijven, kort en bondig.

Een koningsnummer verscheen op 11-12 april 1915, met opdracht van P. Ildefons, een gedicht van Aug. Nobels en artikelen van mej. Belpaire, P. Bertrand, prof. Daels, J. Filliaert enz. Reeds op 11 april antwoordde dezelfde

sekretaris dat de Koning met aandoening het feestnummer, hem gewijd, had gelezen. Uit ganser [harte: dit woord werd vergeten!] bedankte Z. M. P. Ildefons voor de hulde en de vaderlandslievende gevoelens die hem bezielde. Het verheugde de Vorst zeer, dat onze Vlaamse soldaten, door het «zo flink opgestelde blad» de nieuwstijdingen van land en oorlog in eigen taal konden vernemen.

Spoedig verscheen een koninginnennummer op 24 juli 1915, ingeleid door P. Redakteur, met gedichten van P. De Paepe (Theo Walter) en J. Valckenaere (H. Norda) en artikelen van mej. Belpaire, mej. Duykers, J. Filliaert, Jan Bernaerts, V. Pil, Leo De Nayer en V. Naveau. Weer dankte de heer Ingenbleek op 25 juli, namens Koningin Elisabeth; en dit antwoord werd op 4 augustus in het blad afgedrukt.

Op 27-28 juni eindelijk van hetzelfde jaar wijdde Dr. F. Vermeersch-Van Canneyt uit Oostende (die als Dr. Hillemans tekende) aan prins Leopold een lang gedicht, ter gelegenheid van zijn inlijving in het leger, waarop eveneens op 1 juli een dankbetuiging kwam, natuurlijk steeds in het Nederlands.

In het geciteerde Verjaringsnummer werd beknopt gewag gemaakt van deze verschillende brieven van dank en hoogachting. Men deelde overigens mede dat ook mej. Belpaire en J. Filliaert dergelijke waarderende brieven van het Hof hadden ontvangen; en men verklapte dat de Koning aan één van zijn ministers had verklaard dat het hem een genoegen was, dagelijks het blad te lezen; mej. Belpaire (blz. 211) deelt ons mede dat hiermee de heer Helleputte wordt bedoeld.

De redaktiesekretaris Filliaert zorgde ervoor dat deze koninklijke belangstelling ook in het buitenland ruchtbaar werd, nl. in een artikel van De Tijd, op 4 maart 1915.

Vanwege de **Kerkelijke Overheid** ontbraken de aanmoedigingen evenmin. Zoals De Tijd wederom op 17 maart 1916

aan zijn lezers mededeelde, liet Zijne Eminentie Kardinaal Mercier op 11 februari 1916 van uit Rome, door P. Fredegand Callaey zijn jongste portret sturen, waarop hij eigenhandig in het Nederlands de opstellers en ondersteuners van de Belgische Standaard zijn beste zegen verleende; op 20-21 februari werd de tekst in het blad afgedrukt.

*Naar mijne geliefde landgenooten en in 2 byonden
aan de opstellers en ondersteuners van de Belgische Standaard,
mijnen herdelijken zegen.
F. D. S. Kard. Mercier, aartsb. v. Mechelen*

Reeds vroeger, toen Z. Exc. Mgr. Dewachter, Hulpbisschop van Mechelen, in april 1915 uit Engeland in De Panne wijding kwam houden, ontving hij er P. Ildefons en mej. Belpaire (blz. 175) en sprak hij met veel lof over hun blad. Naar Benedictus XV stuurde hij zelfs, met zijn warmste aanbeveling, een verzoek van de redactie om een speciale zegen voor hun persoon en hun werk. Op 5 mei vroeg Kardinaal Gasparri dan, zoals gebruikelijk is, om eerst enkele nummers van de uitgave te mogen zien. Dit werd natuurlijk gedaan, doch een speciale zegen kwam er niet, voorzeker omdat in deze dagen alles wat de Paus verklaarde of deed, in veel middens tendentius werd uitgelegd. Doch een jaar later deelde het blad op 6 mei 1916, volgens een brief van de geciteerde P. Fredegand, mede dat Benedictus XV, tijdens een audientie op 12 april, de Belgische Standaard speciaal had gezegend, wegens de goede invloed, die hij, volgens uiteenzetting van de Pater, op zijn lezers uitoefende.

Waardering in het buitenland. — Het blad was spoedig in het buitenland bekend. In 1915 en 1916 drukte het

artikelen van mej. M. J. Van Gastel, die vóór de oorlog aan De Lelie medewerkte, doch na 1914 Franse les gaf te Dallas (Texas). In De Panne kreeg P. Ildefons eens bezoek van Vlamingen uit Detroit (Verenigde Staten), zoals mej. Belpaire (blz. 172) vertelt. G. A. De Keyser, hoofdopsteller van de Amerikaanse Nederlandstalige Moline Gazette, was in december 1915 met de Pater in briefwisseling en men zou proberen om de bladen uit te wisselen; doch daar men naar bezet en onbezet België geen dagbladen kon sturen, zou men als adres aangeven: De Panne, Frankrijk! In oktober 1916 stuurde de heer Moulaert, Belgische konsul te Chicago, een niet bewaarde lijst van Nederlandse bladen, die in de Verenigde Staten verschenen en eveneens ruilverkeer zochten aan te knopen.

Buitenlandse bladen namen gaarne uit de Belgische Standaard oorlogsberichten over. Dit gebeurde regelmatig in Belgische bladen die in Nederland, Engeland en Frankrijk werden gedrukt; het Handelsblad, uit bezet België, deed het eveneens in het begin (3 en 27 november 1915). Voor buitenlandse bladen bezitten we een reeks knipsels, in december 1915 door de Argus Suisse de la Presse bezorgd (1). Op 23 oktober 1915 stond in de Belgische Standaard in een artikeltje van Omer Wattez, die toen te Parijs verbleef, dat het blad aldaar regelmatig werd geciteerd (2). Le petit Parisien noteerde zelfs op 1 januari 1916 dat zijn berichten gewoonlijk goed te betrouwen waren.

Dit nieuws werd meestal aan de bladen medegedeeld

(1) Namelijk uit The New York Herald (3 nov.), Courrier de Vevey (6 nov.), La dépêche algérienne (9 en 11 nov.), Daily express van Londen (10 nov.), le petit Comtois uit Besançon (15 nov.), Feuille d'avis uit La Chaux-de-Fonds (2 dec.) en Journal d'Yverdon (9 december).

(2) B. v. in Le Temps en L'Écho de Paris op 5 en 15 juli, 17 en 28 augustus, 7 en 15 september, 1 oktober en 23 november 1915; ook in Le Gaulois van 28 oktober 1915; Le Télégramme van 13 augustus, 16 september, 6 en 12 november 1915.

door de Kortrijkse uitgever Joseph Vermaut, die toen te Parijs woonde, Hôtel de Londres, Rue Bonaparte, 3, en later Rue de Richelieu, 23bis; zijn vrouw en kind waren echter te Kortrijk gebleven. Hij zelf was aan L'Écho de Paris verbonden, waarin hij regelmatig Jos. tekende; ook schreef hij er soms naamloos in, met de aanduiding: Van onze bijzondere briefwisselaar te Amsterdam. Op 9 juli 1915 meldde hij aan P. Ildefons dat zijn nieuws over het Westelijke front het beste en zekerste was van al wat er verscheen; hier te Parijs, voegde hij erbij, zijn we verplicht te liegen dat we het zelf geloven! Omdat hij de berichten zo hoog waardeerde, had hij reeds vroeger gevraagd, het blad iedere dag te bezorgen; doch nog op 20 juli 1915 kloeg hij dat men steeds drie nummers samen stuurde. Weer op 13 september drong hij op dagelijkse toezending aan. En daar het blad op maandag niet verscheen, vroeg hij op 21 oktober, hem het nieuws dat die dag niet kon verschijnen, op zondag avond per brief te willen opzenden, zodat hij het op dinsdag morgen zou ontvangen. Hij ondervond dat de berichten die hij te Parijs in één of ander blad plaatste, door alle overige gretig werden overgenomen, wat wel een erkenning der waarde van de berichtgeving was.

Uit een brief van 28 september 1917 vernemen we dat Vermaut toen bij het leger dienst deed.

Op 21 september 1956 schreef ons de gewezen censor luitenant-generaal Duthoy, dat men vertelde dat de Parijse bladen een auto naar Kales stuurden, om er de Belgische Standaard af te halen, die beter en vlugger was ingelicht dan zij zelf; dit moet zinspelen op de auto waarover blz. 156.

Mej. Belpaire (blz. 272, 281-82) deelt ons mede dat de officieren van de Franse missie bij het Belgische hoofdkwartier veel achting hadden voor het blad. Het hoofd, Génie, was vroeger aan de Brusselse ambassade verbonden geweest en kende Nederlands genoeg om de tekst te verstaan. Bij hem vond P. Ildefons steeds steun, b. v. wanneer hij een vrachtauto nodig had, om krantenpapier op te halen.

Op 2 augustus 1915 kwam president Poincaré en Millerand, minister van oorlog, in De Panne Koning Albert bezoeken. Als publicist ontving P. Ildefons van de Franse president de « Palmes académiques », zoals mej. Belpaire (blz. 189) en de Belgische Standaard op 4 augustus 1915 ons berichten. Het diploma, door L. Sarraut op 15 september ondertekend, berust in ons archief.

Ook mej. Belpaire (blz. 295) werd op 22 juli 1917 door Poincaré als « femme de lettres et amie de la France » tot Officier d'Académie bevorderd. Koning Albert, die aanwezig was, getuigde dat ze veel goeds stichtte; hij en Koningin Elisabeth drukten haar de hand. De schrijfster was blij, omdat deze decoratie ook een eer voor de Belgische Standaard was.

Dit was overigens de politiek van Frankrijk. In de tweede helft van 1915 drukte Ons Vaderland uit Kales eveneens onder de kop van zijn nummers: Drukker-uitgever A. Tempere-Muyle, vereerd met het ereteken der Franse Akademie.

Van de Belgische regering heeft P. Ildefons nooit een onderscheiding gekregen, alhoewel we weten dat P. Bertrand, op 16 december 1920, geprobeerd heeft om zijn konfrater met een decoratie te verrassen. Doch als vlaamsgezinde had hij niet veel van de regering te verwachten, allerminst in Le Hâvre. Toen Jan Bernaerts in februari 1915, door bemiddeling van de Vlaamse minister Helleputte, iets ten voordele van het blad zocht te bekomen, antwoordde baron de Broqueville dat hij niets kon, omdat de legerleiding tegen de aanwezigheid van journalisten op het front was gekant; en we weten dat deze fransgezinde Kempenaar liever het blad had zien verdwijnen!

Mej. Belpaire (blz. 186) was getuige van alle moeilijkheden, waarmee P. Ildefons aanhoudend had te kampen. Nu eens wilde men hem buiten zijn villa zetten of dreigde men zijn sekretaris, Jules Filliaert, voor de legerdienst op

te eisen ; of zijn broers, die hij hoogst nodig had en allen voor het blad werkzaam waren ; een andere keer kwamen er moeilijkheden vanwege de drukker. Men vergete daarbij niet, dat het oorlog was en dat regering en legerleiding tegen alle Vlaamse strijders waren gekant !

De zetel van het blad, zo hebben we gezegd, was de villa Ma Coquille, op de Zeedijk. Wél was er een paar malen sprake van, dat de Belgische Standaard De Panne zou verlaten. Als redaktiebureau was een tamelijk ruime kamer voorbehouden. Doch zekere dag (begin mei 1915 of nog vroeger) kwam een hoop nieuwe rekruten stormenderhand het huis innemen, zodat de redaktie in een kelderkeuken moest vluchten ; J. Filliaert vertelde dit op 14 mei 1915 in de Stem uit België. De toestand werd zo onhoudbaar, dat P. Ildefons spoedig daarop een dringend telegram naar aalmoezenier Meulepas te Kales stuurde, met verzoek of hij daar voor hem, het blad en zijn familie geen onderkomen kon vinden. Het antwoord was, op 20 mei 1915, dat er een huis kon worden gehuurd. met twee ramen langs de straat, twee plaatsen, een keuken en een klein open plaatsje beneden ; boven waren er drie kamers, elk met een groot bed, en twee zolderkamertjes, waarvan één ook met slaapgelegenheid. Dit was Rue Gaillard, 3, juist achter het koor der S.-Pieterskerk, op vijf minuten van een drukkerij. Doch spoedig vond men in De Panne weer rust en ruimte, en men bleef er.

Mogelijke versmelting met Ons Vaderland. — Herhaaldelijk is er sprake geweest van een mogelijke versmelting van de Belgische Standaard met Ons Vaderland uit Kales ; en dit moeten wij hier beknopt uiteenzetten.

Reeds op 11 november 1915 had de Scheutist Joost Peeters (geen familie van P. Ildefons, maar broer van een andere Kapucijn, P. Ferdinand uit Antwerpen) uit Auvours

(bij Le Mans) geschreven, hoe hij en veel anderen de verdeeldheid betreurden, die onder de Vlamingen heerste.

Als er mogelijkheid bestond om onder twee Vlaamse bladen samenwerking te bereiken, scheen dit vooreerst tussen de Belgische Standaard en Ons Vaderland te moeten gebeuren. We weten dat dit laatste het blad was van A. De Beuckelaere, H. Borginon, J. Baeckelandt en later Dr. Daels. Ook P. De Groeve schreef er vroegtijdig in en tekende met de initiale H.

De drukker Tempere, die het uitgaf, zien we herhaaldelijk met P. Ildefons goede betrekkingen onderhouden.

Op 26 april 1916 bestelde de dochter uit Petit Bonheur, in De Panne, aan P. Ildefons een briefje van A. De Beuckelaere. Hij schreef dat hij vernomen had dat de Pater een onderhoud met zijn groep verlangde, om de houding van en tegen de Belgische Standaard te bespreken. Daar de briefschrijver niets zozeer verlangde als eensgezindheid en verstandhouding, zou hij blij zijn om een ontmoeting met P. Ildefons op zaterdag 27 april, om 3 u., bij de heer Lycke, Eggewaartskapelle, op de weg naar Kruisabele, waar afgevaardigden op hem zouden wachten.

P. Ildefons antwoordde door dezelfde boodschapster, dat hij om geen onderhoud had gevraagd, doch op zijn post zou zijn, om aan eenheid en eendracht mede te werken. Hoe de besprekingen daar verliepen, vernemen we echter niet.

Verder zullen we zien, dat enkele medewerkers, ook geestelijken, van de Belgische Standaard naar Ons Vaderland overliepen, omdat ze méér medezeggenschap verlangden, toen de redactieraad van dit laatste blad werd vernieuwd, en vooral omdat ze met de passivistische houding van P. Ildefons geen vrede meer namen.

Ook de hoogstudenten speelden hierin een rol. Het studentenblad Ons Leven zou, volgens de Belgische Standaard van 12 mei 1916, niet alleen in Nederland, doch ook op het front weer worden uitgegeven. Reeds op 11 en 29 februari

1916 was een oproep tot de studenten in de Belgische Standaard verschenen. P. Ildefons had er geen bezwaar tegen, voor hen een afzonderlijke bladzijde beschikbaar te houden; doch dit voldeed hen niet. Spoedig sloot het Sekretariaat der Katolieke Vlaamse Hoogstudenten (S. K. V. H.) zich bij Ons Vaderland aan. P. Ildefons betreurde het natuurlijk en hoopte, zo schreef hij, dat de denkers van het Vlaamse volk, die gedurende twee jaar hadden gezwegen en nochtans in zijn blad met open armen waren ontvangen geweest, nu een blad hunner waardig hadden gevonden. Hij hoopte dat het nieuwe orgaan kranig voor de Vlaamse belangen zou uitkomen en wenste niet minder dat de censuur het in zijn werking niet zou hinderen.

Daar het plan om beide bladen tot één Oorlogsstandaard te versmelten mislukte, deelde Mgr. Marinis op 18-21 september 1916 aan aalmoezeniers en geestelijke brankardiers mee, dat ze rustig, naar keus, één van beide bladen konden steunen; doch hij waarschuwde tegen ruzie en twist. En aan P. Ildefons deelde hij op 18 september 1916 mede, dat hij in de grond liever beide bladen had zien samenwerken.

L. Clijsters (overleden als theoloog te Luik) gaf op 9 oktober 1916 aan Cyriel Verschaeve zijn mening te kennen, daar hij dacht dat deze in het hopeloze geval een oplossing zocht. Hij vond dat geen van beide bladen de soldaten ten volle bevredigde; volgens hem had men er een moeten hebben in eenvoudige pittige taal, zoals de Gazet van Antwerpen en het Getrouwe Maldegem, in vreedestijd. Hij zou het nog beter vinden dat één van beide het blad werd van de volksjongens en het andere dit van studenten en intellectuelen.

Gunstige vooruitzichten. — Stellig aarzelde P. Ildefons en stond hij niet geheel afwijzend tegenover het plan ter versmelting. Op raad van Dom Fr. de Wijels, schreef

de aalmoezenier Paul Jans, missionaris van het H. Hart, op 16 september 1916 naar mejuffer Belpaire, om naar de voorwaarden van de Pater te vragen : welke winsten het blad dagelijks maakte ; of de Belgische Standaard erin zou oestemmen het volle beheer en eigendom aan een raad af te staan ; en wat de Pater in het beheer, in de redactie en in stoffelijk opzicht verlangde.

Op een paar losse blaadjes vonden we het ontwerp van een antwoord dat P. Ildefons wilde sturen en wellicht ook heeft gestuurd ; doch dit laatste is misschien minder waarschijnlijk, daar hij voorzeker anders een geredigeerde tekst zou hebben bewaard, niet enkel losse aantekeningen. Toch zien we hierin dat hij in de nieuwe zaak 35.000 fr. zou willen steken, als Ons Vaderland er over 15.000 kon beschikken.

Het is ook bij deze gelegenheid dat deurwaarder Julius Vuylsteke uit Veurne (Noordvest, 70), op verzoek van P. Ildefons, een officieel onderzoek kwam instellen en zijn bevindingen op zegel neerschreef. Hij vond dat de Belgische Standaard in de laatste drie maanden (79 nummers) gewoonlijk iedere dag 57,59 fr. winst boekte. We stellen echter vast, dat hij onder de rubriek Uitgaven slechts het loon van de drukker meerekent, maar niet dat van J. Filliaert, noch wat de redactie zelf, voor eigen onderhoud, nodig had !

Op 3 januari 1917 onderhandelde de uitgever Tempere met P. Ildefons en Verduyn over mogelijke versmelting van beide bladen : en op 9 januari 1917 schreef hij, dat hij de volgende zondag (14 januari) naar De Panne zou komen, voor een tweede onderhoud, om 10 u. ; hij vroeg dat Verduyn en Filliaert ook zouden tegenwoordig zijn. De voorstellen van hun zijde waren gereed. En wat het inrichten van een drukkerij betrof, zou hij katalogen meebrengen. Aldus hoopte hij een spoedige beslissing te kunnen bereiken.

Op 15 januari 1917 zond Jef Simons een versje van notaris H. Haghebaert en vroeg meteen of het waar was, dat er tussen beide bladen weer geharrewar was, zoals een vriend van Daels en Vangramberen hem verzekerde.

Een overeenkomst was echter nog verre van bereikt, doch men praatte voort. Tempere stelde op 24 januari 1917 voor, op 28 januari weer te keren; doch P. Ildefons antwoordde dat het acht dagen later moest zijn, daar hij eerst zijn Beheerraad verlangde samen te roepen, wat eerst op 30 januari kon gebeuren. Hij vroeg meteen dat Tempere, klaar en bondig en liefst per kerende post, zijn voorwaarden zou mededelen.

Op 26 januari stuurden Baeckelandt en Tempere inderdaad hun voorstellen. De titel van het ontworpen blad zou zijn: Belgische Standaard en Ons Vaderland. Beheer en redactie zouden aan de Belgische Standaard behoren; ook het eigendom zou aan de tegenwoordige eigenaars behouden blijven, met twee leden in het bestuur naast twee van Ons Vaderland, met gelijke aandelen. De winsten zouden gelijkelijk onder de vier leden worden verdeeld. Ons Vaderland was zeker van 20 fr. winst per nummer. Het voorstel eindigde toch met de eis van een zeker toezicht op het ontworpen samengesmolten blad.

Deze voorstellen werden voorgelegd aan A. De Wulf, die de School op het Front in handen had. Hij vond ze onaanneembaar. Hij zag er ten andere geen voordeel in, met Tempere overeen te komen, zo dit met Vangramberen, Gravez enz. eveneens niet gebeurde.

Nog voordat hij de juiste en volledige tekst van de voorstellen had ingezien, antwoordde P. Bertrand op 24 januari uit Poperinge, dat hij betreurde niet naar de aanstaande belangrijke vergadering te kunnen komen, daar hij naar Auvours moest vertrekken; doch zijn opvatting was, dat er geen reden bestond om in de raad van de Belgische Standaard onbevoegden, b. v. een drukker, op te nemen. De

standregels lieten overigens niet toe, het eigendomsrecht af te staan. Hij vermoedde dat Ons Vaderland de hulp van de Belgische Standaard nodig had, wat omgekeerd het geval niet was. Eveneens was hij gekant tegen de dubbele titel. En hij meende, zoals Van den Heuvel, dat de mannen die destijds hun handtekening onder de ontworpen standregelen van de Belgische Standaard niet hadden willen zetten (zoals we verder zullen zien), voorgoed buiten de Raad moesten blijven. Het ware beter, vond hij, zo mogelijk Ons Vaderland geheel af te kopen !

P. Ildefons ondervond eveneens dat Tempere niet rechtzinnig was. Om indruk te maken, had hij op het bureau van de Belgische Standaard, in tegenwoordigheid van verschillende getuigen, bevestigd dat hij alle gelegenheid had om zijn blad te verkopen, bij voorbeeld aan Harry Baels, die gunstige voorwaarden had aangeboden. Daartegen echter protesteerde deze medewerker van de Belgische Standaard uitdrukkelijk ; daar was nimmer sprake van geweest !

De vergadering van de Beheerraad werd op 30 januari 1917 gehouden en op 1 februari deelde Van den Heuvel de uitslag van de bespreking aan Tempere mee. Vooreerst eiste de Belgische Standaard dat het blad ook verder in De Panne moest worden gedrukt. En men verlangde te weten of Tempere in deze onderhandelingen in naam van gans de groep van het blad sprak, ofwel slechts in zijn persoonlijke naam en deze van Baeckelandt. De dubbele titel kon men onmogelijk aanvaarden ; het moest kortweg de Belgische Standaard blijven. Ook wilde men weten of Tempere in zijn voorstel, door het Beheer en de Redactie die volgens zijn plan zouden aanblijven, gans de huidige Beheerraad van de Belgische Standaard verstond of niet. En waar sprake was van twee leden van Ons Vaderland die medeëigenaars zouden worden, verlangde men hun namen te kennen. Wat overigens de geldkwestie aanging, daar Ons

Vaderland beweerde 20 fr. op ieder nummer te winnen, vroeg men of dit misschien wilde zeggen dat deze som, na de versmelting, in ieder geval ook aan de mannen van Ons Vaderland diende betaald te worden. Eindelijk voor het recht van toezicht, wilde men weten wie dit recht zou uitoefenen.

Men begrijpt door dit kordaat antwoord, dat de Belgische Standaard zich tegenover het andere blad sterk voelde. Hij eiste nadere inlichtingen, eerdad hij verder onderhandelde. En deze gegevens wilde hij ontvangen enige dagen vóór de volgende vergadering van de Beheerraad, die einde februari zou plaats hebben.

Op 2 februari, nog voordat dit antwoord Kales had bereikt, schreef Baeckelandt dat hij evengoed eigenaar van Ons Vaderland was als Tempere; doch wijl hij in de onmogelijkheid verkeerde om voor de onderhandelingen naar De Panne te komen, vroeg hij om zich door zijn schoonbroer Remi Lapon te mogen laten vervangen.

Op 20 april 1917 vroeg P. Bertrand nog uit Le Hâvre hoe het met de versmelting stond; doch we vernemen er niets meer over.

Vlaamse bladen te Parijs. — Nu werden nog andere mogelijkheden overwogen. Cyriel Verschaeve stelde eens de vraag, waarom de Vlamingen niet méér medewerkten aan de officiële tweetalige Courrier de l'Armée, Legerbode, die van de legerleiding uitging. Daar deze overal werd verspreid, zou men stellig langs hem veel lezers kunnen bereiken. Maar het blad stond niet hoog in aanzien, wellicht te méér omdat het officieel was; en spottend heette men het soms de Leugenbode!

Te Parijs verscheen ook sedert 25 februari 1915 een Vlaams weekblad, Ons Vlaanderen, opgesteld door Seyssens, met als bestuurder advokaat Ronse.

Daar minister de Broqueville op de Belgische Standaard

was gebeten, omdat hij te religieus en te vlaamsgezind was, stichtte hij, naast de te Kales en in De Panne reeds verschijnende bladen, nog Het Vaderland dat, met stevige officiële steun, eerst in Le Havre, doch sedert augustus 1916 te Parijs, op de persen van de XXe Siècle, zou worden gedrukt. Bij de stichting was Dr. Vandepierre bij de Broqueville en De Paeuw, hoofd van zijn burgerlijk kabinet, gaan aandringen om het plan te doen opgeven, doch tevergeefs, zoals hij aan mej. Belpaire mededeelde. Leo Van Goethem werd directeur. Aan Jan Bernaerts kondigde De Paeuw op 20 juni 1915 het verschijnen van het blad aan en vroeg hem als korrespondent voor het front. Op 23 juni stuurde deze dadelijk de brief naar P. Ildefons en antwoordde aan De Paeuw dat de Belgische Standaard reeds bestond en op het front deed wat het nieuwe blad nu beoogde; samenwerking vond hij geboden of misschien kon men zelfs het plan van een nieuw blad laten varen.

Aan P. Ildefons ried hij aan, kalm en bezadigd te blijven en zelfs een briefje naar De Paeuw te sturen, om hem met zijn initiatief te feliciteren, daar hij wist hoe gaarne hij een pluimpje kreeg. De Pater zou uiteen moeten zetten, hoe de Belgische Standaard vooruitging, ook zonder officiële steun; wat zou het dan niet worden, zo hij werkelijk werd gesteund, zoals het nieuwe blad?

Doch Het Vaderland kwam uit. Het was een smakeloos afkooksel van de XXe Siècle. Natuurlijk stond het niet vrij en moest het de opvattingen van de regering gedwee volgen. Soldaat Arthur Jansen schreef later, op 14 maart 1918, dat men het blad de Bastaard heette; en de Belgische Standaard noemde het, op 12 februari 1918, het Jongske van de XXe Siècle!

Op 9 augustus 1915 schreef prof. Daels dat het stichten van dit blad overal walgelijk werd gevonden; daarom zou men des te méér de Belgische Standaard in leven zien te houden.

Het Vaderland, dat men natuurlijk nooit met Ons Vaderland mag verwarren, zou op 19 mei 1917 met enkele gegevens aan de lezers van de Belgische Standaard worden voorgesteld, doch de censuur schrapte het. Op de geweigerde proeve lezen we dat het een zouteloos afkooksel van de gehate XXe Siècle was, ook rijk aan verdachtmakingen tegen de Vlamingen. De medewerkers werden flink betaald, daar men aan een welvoorzien kas mocht putten. Duzenden exemplaren werden dagelijks gratis verstuurd. Het blad stond onder de bescherming van een zeker heerschap, dat aan het front in de verkoop van bladen aan het leger alles had te zeggen.

De XXe Siècle van 6 mei 1917 drukte af, dat het blad méér bij het leger was verspreid dan alle andere Vlaamse bladen samen ; dit kan waar zijn, doch of het werd gelezen is een andere vraag. Frits Francken schreef op 18 mei van hetzelfde jaar, dat er dagelijks 18.000 exemplaren van de pers kwamen en dat alle gasthuizen en officiële instellingen ervan waren vergeven. De druk was klaar en net. Niettemin schreef J. Bernaerts dat het blad moeilijk voort kon.

De Belgische Standaard naar Parijs ? — In De Panne vroeg men zich soms af, om men ook niet beter te Parijs zou verschijnen. In juli 1917 ried kapitein Billecart, van de Franse missie bij het Belgische hoofdkwartier, dit mej. Belpaire (blz. 297) echter af, omdat men het contact met de jongens aan het front zou verliezen.

De zaak werd echter aktueel, toen er op De Panne weeral bommen vielen. Per telegram vroeg P. Ildefons inlichtingen op het bureau van Ons Vlaanderen, Rue de Charonne, 181, Parijs. Op 24 juli 1917 antwoordde Seyssens dat men daar wel een Vlaamse drukker kon vinden, aangezien Het Vaderland en zijn eigen blad er verschenen. Zo Ildefons zelf eens naar Parijs kwam, zou hij misschien wel een regeling kunnen treffen.

Links en rechts moet de Pater nu in vertrouwen raad hebben gevraagd, o. a. ook aan Jan Bernaerts. Op 13 augustus 1917 raadde deze hem eerst aan, maar liever in De Panne te blijven; doch reeds op 6 september was hij voor het nieuwe plan gewonnen. Ook P. Bertrand deelde in dezelfde mening drie dagen later. Bernaerts stelde voor, spoedig P. Ildefons eens te Parijs te mogen ontmoeten, onverschillig wáár of wannéér, als het maar geen zondag was en niet vóór 16 september. Bernaerts vond het 't beste dat de Pater en Filliaert zich beiden te Parijs zouden vestigen; doch zo ze liever in De Panne bleven, konden ze er reporters van het blad zijn. Zo spoedig mogelijk zou het nodige verlof dus bij de Beheerraad moeten worden aangevraagd.

Van een tocht naar Parijs vernemen we niets. Onder-tussen was men, voorzeker door Bernaerts, in betrekking gekomen met Ernest C. J. Kuyper, uit de Librairie flamande, Rue Bernardin de S. Pierre, 5, te Le Hâvre. Deze zou de zaak te Parijs blijvend leiden. Men was wel wat wantrou-wig, omdat hij Nederlander was en dit samengaan met vreemden in oorlogstijd moeilijkheden of verdenkingen kon meebrengen, b. v. vanwege de XXe Siècle. Doch de moeilijkheid scheen niet onoverkomelijk. Met Kuyper werden, in tegenwoordigheid van Bernaerts, de nodige besprekingen gevoerd, men weet niet wáár of wannéér; doch op 26 september 1917 werd tussen P. Ildefons en Kuyper een overeenkomst ondertekend, waarvan de tekst wellicht door Van den Heuvel was opgemaakt.

De nieuwe Bestuurder mocht de titel Belgische Stan-daard gebruiken, met alle lusten en lasten daaraan verbonden. Daarvoor moest hij komptant de koopsom van 6.000 fr. betalen. Het dagblad moest Katoliek zijn en de rechtm-tige eisen van het Vlaamse volk verdedigen, in de nation-ale Belgische eenheid. Zolang het blad niet op eigen bodem kon worden gedrukt, zou er in De Panne een exploitatie-

kantoor gevestigd blijven, onder leiding van één der gebroeders Peeters, wiens voornaam nog niet werd aangegeven. De thans bezoldigde medewerkers zouden ook in de toekomst hun vergoeding krijgen; en zolang de oorlog duurde (want verder gold de overeenkomst niet) moest de positie van Jules Filliaert verzekerd blijven; Kuyper zou een vergoeding van 500 fr. trekken.

Deze regeling bracht geen verandering mee voor de « Werken » van de Belgische Standaard, waarin het nieuwe blad niets had te zien, behalve dat het er propaganda voor moest maken en eventueel steun- en inschrijvingslijsten opnemen.

Achteraf werd dit alles op 28 september 1917 in de Raad besproken en goedgekeurd; een paar leden, die niet dadelijk konden worden bereikt, zetten hun handtekening één van beide volgende dagen. Op 29 september schreef Van den Heuvel nog om eraan te herinneren (wat hij reeds daags te voren had gezegd) dat P. Ildefons en mej. Belpaire van het nieuw ontworpen comité absoluut moesten deel uitmaken en dat men daar een *conditio sine qua non* van moest maken. Ze zouden er zetelen als afgevaardigd door de huidige Beheerraad, die moest blijven voortbestaan en die zelfs voor belangrijke beslissingen moest worden geraadpleegd; deze bestaande Raad kon desnoods zelfs de heer Kuyper afzetten.

Zo deze van het nieuw ontworpen comité lid werd, gaf Van den Heuvel slechts zijn instemming bij wijze van proef, vooreerst omdat hij hem niet kende en ten tweede omdat hij wist dat hij vreemdeling was. Doch de andere leden waren minder streng en ondertekenden maar, omdat ze volle vertrouwen in de aanbeveling van Jan Bernaerts hadden. De getroffen besluiten werden ondertekend door Van den Heuvel, luitenant Rombouts, Dr. Verduyn, P. Hildebert, P. Bertrand, J. Filliaert en Dom Franco de Wijels.

Het blad zou te Parijs worden gedrukt in de Imprimerie

Belge, vroeger Avenue d'Ivry, 89, doch thans Rue S. Lazare, 50. De drukker zou met P. Ildefons een onderhoud hebben in het Hôtel Crimson te Parijs; doch daar hij er de Pater op het gestelde uur niet vond, vreesde hij dat de plannen veranderd waren en aanvaardde hij dan maar ander werk, dat met het drukken van het blad onverenigbaar was. Dit was een eerste tegenslag.

De Pater logeerde toen in het klooster van zijn Orde, Rue de la Santé, 67, te Parijs. Telegrafisch verwittigde hij Kuyper, dat hij hem daar zou komen spreken; doch deze had andere verbintenissen en kon niet weg. Op 2 oktober schreef hij dus dat P. Ildefons schriftelijk zijn verlangens kon doen kennen; zo hij het dadelijk deed, zou de brief nog op 4 oktober aankomen, de dag waarop in Le Hâvre een konferentie met verschillende medewerkers zou worden gehouden. Eigenlijk zou hij het nog beter vinden, als de Pater zelf op de vergadering kon tegenwoordig zijn. Doch door een nieuwe tegenslag had deze brief een ongewone vertraging, zoals we uit een brief van 18 oktober vernemen.

Hoger hebben we de lijst gegeven van de Raadsleden die de genomen besluiten op 28-30 september ondertekenden. Het is treffend dat de namen van mej. Belpaire en Duykers ontbreken. Uit een brief van Bernaerts vernemen we op 17 oktober dat mej. Belpaire tegen het plan inderdaad bezwaren had; de briefschrijver vroeg of het wellicht wegens de nationaliteit van Kuyper was. Was dit zo, dan hield hij eraan om erop te wijzen, dat deze persoon vroeger de man was van de Broqueville en thans van Van de Vijvere; Bernaerts vond dat men niet Katolieker moest willen zijn dan de Paus!

We vermoeden echter dat mej. Belpaire andere bezwaren had, b. v. dat men te Parijs gevaar liep het kontakt met het front te verliezen. In alle geval begreep Bernaerts dat men vastzat en op 30 oktober meldde een nieuw kort en

beslist schrijven van zijnentwege : Met het dagblad ligt alles in duigen en ons komitee is opgeschept !

Toch versmelting ? — Nu deze onderhandelingen waren afgebroken, zou men toch doorwerken. Op 27 november 1917 schreef P. Bertrand nog : Tracht maar « met gazet en al » te Parijs te geraken ! Het blad zal veel aan invloed winnen, terwijl het nu in Le Havre niet wordt geacht.

Op 4 december schreef Seyssens van Ons Vlaanderen terzelfder tijd naar de Belgische Standaard en Ons Vaderland, om voor te stellen beide bladen te Parijs uit te geven en met zijn eigen blad te verbinden, om aldus één week- en één dagblad te hebben ; meteen informeerde hij, hoe de zaak praktisch kon worden verwezenlijkt. Mej. Belpaire (blz. 310-311) vertelt ons dat minister Van de Vijvere einde 1917 een plan had opgevat, om de toestand van de Belgische Standaard te verstevigen en de altijd herbeginnende moeilijkheden uit de wereld te helpen. Hij droomde van een groter blad, dat alle Vlamingen van beide groepen zou bevredigen. Hoofdaalmoezenier Meulepas was de combinatie niet ongenegen. Nu kwam hij regelmatig naar Swiss Cottage bij mej. Belpaire. Op de duur moest men toch van het plan afzien, alhoewel Van de Vijvere voor de nodige fondsen wilde zorgen. Reeds op 14 januari 1917 schreef P. Bertrand aangaande de inzichten van de minister. Deze zocht een leider, een hoofdredakteur met een vast programma. Hij klaagde dat Bernaerts en zijn groep wel geneigd waren om zijn geld te aanvaarden, doch hem aangaande hun plannen en inzichten niets mededeelden !

Nu moet hij besloten hebben door Dr. Vandeperre zijn opzet ten uitvoer te brengen. Op 26 januari 1918 vroeg deze of hij niet spoedig P. Ildefons te Parijs kon ontmoeten, gelijk men reeds vroeger in het vooruitzicht had gesteld. En op 5 maart vroeg hij vertrouwelijk of men de drie bladen niet samen in deze stad kon uitgeven. Hij zelf zou er de

leiding van willen nemen, met een raad van afgevaardigden der drie bladen, die b. v. ieder trimester zouden kunnen bijeenkomen. Op 12 maart vond Bernaerts dit eveneens een te overwegen ideaal. Op 25 maart 1918 schreef P. Ildefons naar P. Bertrand : Voor de versmelting, hoop ik dat het zal gaan ; maar de Beheerraad is me een kolossaal blok aan mijn been. Ik zou Dr. Vandeperre willen spreken !

Reeds op 1 maart had P. Bertrand beloofd, al het mogelijke te doen, om te Parijs te geraken ; over een goede maand hoopte hij met verlof te kunnen gaan. Op 30 maart schreef hij weer dat hij gesproken had met Grauls, die vond dat men absoluut naar Parijs moest verhuizen en de bestaande bladen versmelten. Weer op 6 juni 1918 drong P. Bertrand aan : Wanneer gaat Ge nu met Uw Standaard naar Parijs ? Door versmelting kan daar een degelijk blad tot stand komen. In De Panne zult Ge toch niet kunnen blijven. Als Ge te Parijs verschijnt, krijgt Ge nieuws en inlichtingen veel vlugger ; nu duurt het zes dagen eerdat iets in De Panne toekomt !

We weten niet in hoeverre dit laatste juist is. Dat drukwerk en brieven met vertraging in De Panne aankwamen, zal wel waar zijn ; doch als we ons herinneren wat Vermaut uit Parijs schreef, was het toch wel anders voor kriegsberichten, die telefonisch langs het hoofdkwartier werden medegedeeld en veel vlugger in De Panne aan de bladen werden verstrekt dan te Parijs.

Op 1 augustus 1918 schreef Jef Simons nog naar P. Ildefons, dat hij Adiel De Beuckelaere had ontmoet en dat deze spijt had dat er van de overeenkomst weer niets zou terecht komen.

Nog op 17 augustus informeerde P. Bertrand of men binnenkort niet naar Parijs trok... Doch einde september begon het grote offensief, dat het IJzerfront inbeukte. Nu was er geen sprake meer van de Franse hoofdstad ; doch spoedig verhuisde men naar Brugge, op eigen vaderlandse bodem.

II. REDAKTIE EN BEHEER

Redaktie. — In dit hoofdstuk handelen we vooral over P. Ildefons en de voortdurende aktie tegen hem en dan verder over het moeizame vormen van een blijvende Beheerraad.

De redaktie berustte in handen van P. Ildefons. Op 16 april 1915 had het Belgische hoofdkwartier speciale voorschriften voor dagbladschrijvers aan het front uitgevaardigd en door majoor Seligmann werden deze in mei aan de Pater medegedeeld, zoals we uit een brief van 24 dezer maand vernemen. Op 28 mei ondertekende de majoor dan een perskaart te zijnen gunste, met verblijfvergunning voor De Panne. Dezelfde hoge officier gaf hem nog, zonder datum, een algemeen verlot om naar het tweede bureau van het hoofdkwartier te Houtem bij Veurne, waar de censuur was gevestigd, te telefoneren.

Om blijvend voor het blad en de spoedig ontluikende werken en organisaties te kunnen zorgen, waren de gebroeders Peeters wel officieel in het leger ingelijfd, doch met verlot zonder soldij. Één onder hen, Robert, was nog student en te jong om te worden opgeroepen. Eugene kreeg zijn verlot zonder beperking van duur ; doch voor beide Paters, Ildefons en Hildebert, moesten de papieren regelmatig worden vernieuwd en veel moeite kostte het soms om dit te verkrijgen. Het is zelfs eens gebeurd dat P. Ildefons als vaandelvluchtig werd aangeklaagd, met bedreiging om hem dadelijk aan te houden ; doch hogere invloeden kwamen hem steeds redden, b. v. de bemoeiingen van Baron Ch. Gillès de Pélicy of van de ministers Poulet en Van de Vijvere.

Beide Paters hadden het recht om in kaki te lopen, omdat ze door hun bediening zelf gedurig met militairen

in aanraking kwamen, soldaten (b. v. in de Leeszalen en de School op het Front) in hun dienst hadden en eindelijk omdat allerlei verkeersmiddelen, die ze moesten benutten, moeilijk met de pij samengingen.

Veel moesten ze immers op reis gaan. Aldus kreeg P. Ildéfons op 30 januari 1915 voor 14 dagen verlof om te voet naar Adinkerke, Veurne, Koksijde en Bray-Dunes te reizen; op 5 maart 1915 eveneens voor 14 dagen om te voet of per rijtuig naar Poperinge te gaan.

We bezitten nog een niet gedateerd verlof voor de Pater om per fiets te rijden, met een machine merk Bayard. Op dit bewijs draagt de Pater de titel van brankardier, wat we nergens elders zagen.

Op 30 maart 1916 kreeg hij dan verlof om per fiets, per motor of bij gelegenheid ook met een militaire auto ten Westen van de Lovaart te reizen; dit Belgische bewijs, ook door het Engelse hoofdkwartier gestempeld, werd regelmatig vernieuwd en was geldig tot Kales toe. In 1918 kreeg hij zelfs verlof om voor de Leeszalen en de School aan het Front een auto te mogen benutten.

De militaire veiligheid liet hem op 14 juni 1916 toe, de demarkatielijn tussen de Belgische en Franse sectoren te overschrijden; daartoe droeg het stuk ook de stempel van de Franse missie bij het Belgische hoofdkwartier. Dit werd eveneens tot 31 augustus 1916 herhaaldelijk vernieuwd. In mei 1918 besloot men hem een burgerlijk in plaats van een militair paspoort te verlenen.

Voor zijn moto kreeg hij de nodige brandstof in de opslagplaats van het ministerie (P. A. M. I. = Parc automobile du ministère de l'intérieur).

Dat hij veel moest reizen, begrijpt men 't beste, als men b. v. ziet hoeveel last hij soms had om het nodige krantenpapier te kunnen krijgen en om de verschillende werken, die van hem afhingen, te kunnen controleren.

In zijn villa zelf had hij overigens werk genoeg. Daar

was het een echte bijenkorf en heel de dag was het een geloop van medewerkers, brankardiërs en aalmoezeniers. Men vroeg hem allerlei inlichtingen, voorspraak en bescherming. Heel het Vlaamse leven op het front vond daar zijn middelpunt.

Voor het blad zelf moest hij overal toezicht houden, artikelen keuren en persklaar maken, korrespondentie voeren, allerlei moeilijkheden uit de weg ruimen enz. Hij zelf vond weinig tijd om bijdragen te leveren. Zijn handtekening of de initialen I. P. vindt men slechts bij plechtige omstandigheden: in het konings-, koningin- en Groeningenummer en ook daags na het verjaringsfeest. Uit zijn aantekeningen weten we toch dat een paar anonieme stukjes ook van hem zijn: een nieuw oorlogsmiddel (20-21 juni 1915) en Latapie-Mgr. Gasparri (3 juli 1915). Enkele malen ondertekende hij nog met de initialen I. P.: Troost, sterkte en volharding (Pinkster, 23-24 mei 1915), Ons landsbestuur en de vluchtelingen (10 juli 1915) en een oproep voor een kunsttentoonstelling (18 en 20-21 augustus 1916).

Op 12 juni 1918 raadde brankardier F. Vercruyssen hem de wekelijkse artikelen van Pierre l'Ermite (priester Loutil) in *La Croix* voor zijn lezers aan. Doch we weten dat hij o. a. op 3 april 1918 reeds het abonnementsgeld voor dit blad had gestort en er soms artikelen uit vertaalde of vrij bewerkte.

Mej. Belpaire. — Buitenstaanders dachten veelal (zoals *De Tijd* op 4 maart 1916), dat mej. Belpaire de hoofdopsteller van de Belgische Standaard was en veel artikelen en brieven werden op haar adres gestuurd, die ze dan dadelijk aan de Pater overmaakte. Ze protesteerde overigens altijd dat P. Ildefons aan het hoofd van de onderneming stond. Op 4 mei 1916 schreef deze naar Passelecq in Le Havre, dat mej. Belpaire juist bij de Stem uit België had gepro-

testeerd, omdat men haar in het blad tot hoofdopstelster had gepromoveerd. P. Ildefons hield er overigens ook zelf aan, de zaken recht te zetten, niet uit ijdelheid, maar uit liefde voor zijn Orde, wat men hem niet kwalijk kon nemen, vond hij.

Nog in dit jaar 1957 schrijft Dirk Vansina (1) dat de Belgische Standaard, waaraan vooreerst alle vooraanstaande vlaamsgezinden medewerkten, door mej. Belpaire werd gesticht. Doch in noot verbeterd hij zich zelf en schrijft dat de promotor P. Ildefons Peeters was. Hij moet toch hebben gelezen, dat gezegde juffrouw eerst weigerde aan het blad mede te werken, zoals ze zelf (blz. 153-54) verhaalt! Ook Fl. Prims (2) aanziet mej. Belpaire eens als hoofdopstelster.

Nochtans is het zeker, dat medewerkers, die reeds vóór de oorlog naam hadden, door mej. Belpaire werden aangevraagd of zich spontaan kwamen aanmelden, omdat iedereen ze als een idealiste en bezielster kende, die nieuwe krachten in haar omgeving wist te wekken.

In het blad schreef ze bijna dagelijks, soms zelfs tweemaal, o. a. een imposante reeks Open brieven, van 11 mei 1915 tot 25 oktober 1919, deze laatste om te juichen bij de eindoverwinning.

We kennen geen enkele andere vrouw, die zo'n algemene ontwikkeling had als de Wijze Vrouw van Vlaanderen, gelijk men haar heeft genoemd. In haar villa, Swiss Cottage, las men niet alleen Franse, Engelse en Nederlandse bladen, maar ook Italiaanse en Deense boeken. Natuurlijk was niet ál wat uit haar pen vloeyde volmaakt. Ze schreef b. v. ook gedichten, alhoewel ze zelf ergens (blz. 219) bekende, dat dit haar vak niet was; en als men haar Open brieven of zedelijke artikelen leest, vindt men wel dat ze soms de nodige mensenkennis en psychologie miste.

(1) Verschaeve getuigt (Brugge [1957]), blz. 274.

(2) De Kath. dagbladpers te Antw. (Antw. [1935]), blz. 106.

Ze woonde op enkele stappen van P. Ildefons en dagelijks onderhandelden zè met elkaar aangaande het blad, zoals ze zelf vertelt (blz. 154, 157). In dit werk vond ze nu een bron van veel voldoening en zielsgeluk.

Bij een paar ministers was ze goed gezien. Jan Bernaerts vond echter dat de redaktie haar te veel involgde. Ook Dr. Allaëys klaagde herhaaldelijk over haar taal en haar strekking om de Belgische regering in alles goed te keuren; volgens hem verdedigde ze te veel de Broqueville en Carton de Wiart. Ook P. Callewaert was tegen haar gekant. Wellicht komt zijn mindere sympathie toch ook ten dele uit hun verschillende opvattingen aangaande de Vlaamse Beweging, daar hij alle Passivisme verwierp; ook hield hij misschien geen rekening genoeg met de oorlogsomstandigheden en de moeilijkheden, waarmee een blad aan het front had te kampen. Ook Vangramberen waardeerde haar minder.

De redaktiesekretaris. — Bij bemoeiingen om P. Hildebert van legerdienst vrij te houden, leest men soms dat hij sekretaris van de Belgische Standaard is. Zo'n werk heeft hij stellig nooit verricht; en slechts één kort artikeltje kennen we van zijn hand, nl. een aantekening over Joris van Geel in de XVIIe eeuw in Kongo (verschenen 10 juli 1917); het stukje is niet ondertekend, doch het is een klaarblijkelijke herinnering aan wat hij vroeger in de Franciskaanse Standaard liet drukken, zoals we hoger hebben vernomen. Zijn uiterst verdienstelijk en beslommend werk was echter de zorg voor abonnementen en geldaangelegenheden.

Ook van de knappe Leuvense student Firmin Deprez, in 1916 gesneuveld, leest men op 26 mei van dit jaar, dat hij in het begin enkele weken aan de redaktietafel heeft gezeten.

Op 30 juni 1915 vroeg de Belgische Standaard een tweektalige bediende voor zijn bureau, doch we weten niet of er een werd aangeworven.

De eerste en de enige die in De Panne de titel van redaktiesekretaris heeft verdiend, is Jules Filliaert († 1948). Reeds vóór de oorlog was hij als medewerker van Biekorf bekend. In 1915 was hij 25 jaar oud en we weten niet hoe hij altijd voor zijn werk in het blad van legerdienst vrij bleef; zo er daarover papieren hebben bestaan, zal hij ze zelf hebben bewaard en aldus zijn ze niet in onze handen gekomen. Stellig was deze harde werker reeds aan het blad verbonden, toen hij het geciteerde artikel schreef, dat op 14 mei 1915 in de Stem uit België werd gedrukt.

Behalve zijn anoniem werk als sekretaris, leverde hij veel artikelen, die hij met zijn naam of met de initialen J. F. ondertekende. Hij was bezoldigd en van af 3 april 1917 weten we hoeveel hem regelmatig werd betaald; door de band is het wat méér dan 41 fr. per week tot einde juni 1917; en daarna gewoonlijk 50 of méér, naargelang de geleverde artikelen.

Aktie tegen P. Ildefons. — We bezitten een stuk van een Franse brief van 25 juli 1915, waarvan we de schrijver niet kennen, daar het onderste stuk, met de handtekening, toevallig ontbreekt. Doch we vernemen eruit dat men P. Ildefons het leven onmogelijk maakte en hem belette de soldaten te bereiken, om onder hen zijn blad te verspreiden. De Pater vreesde, alles te moeten opgeven, daar men zijn sekretaris J. Filliaert en zijn broers, die hem allen broodnodig waren, voor de legerdienst wilde oproepen. Zonder hen kon hij niet voort. Uiteindelijk kwam dit weer in orde. Doch aanhoudend ondervond hij moeilijkheden. Op donderdag 11 mei 1916 middagmaalde hij met aalmoezenier Meulepas bij mej. Belpaire (blz. 228-29). Daar werd de gedurige tegenstand die men ondervond grondig besproken. Allerlei geruchten deden de ronde. Volgens sommige beknibbelaars was het blad een zouteloos gezwadder, gans ongeschikt om de Vlaamse intellektuelen te voldoen. Men

strooide het gerucht rond, dat het aan de bondgenoten was verkocht en gehouden hun politiek te verdedigen, ook later, na de oorlog. Bovendien had het blad de pretentie de plaats in te nemen van de Standaard, die na de oorlog moest komen. 's Namiddags was er weer vergadering en daar was Hilaire Gravez de woordvoerder van de oppositie ; doch vinnig werd hij door P. Ildefons aangepakt en verzocht rekenschap te geven over de lasterlijke geruchten, die werden verspreid.

Op 19 mei 1916 was er een vergadering bij mej. Belpaire (blz. 232-33, 235-36). Deze verhaalt dat alle aanwezigen eenparig medewerking en steun beloofden. Doch Aug. Nobels kwam enkele dagen later berichten, dat men op zijn hoede moest zijn. Men stuwde er immers op aan, om de Belgische Standaard in andere handen te krijgen. Zijn rol, beweerden sommigen (door A. Nobels de Protestanten geheten), zou zich tot de burgerlijke bevolking moeten beperken ; het leger echter diende bewerkt door hen die het beter kenden en erin waren. Men scheen te vergeten dat de gebroers Peeters ook in het leger waren ingelijfd, al genoten ze ook verlof zonder soldij ; en daar ze hele dagen met soldaten in betrekking stonden, ziet men niet goed wat hun ontbrak. Of wilde men wellicht ergens in een loopgracht een redaktiebureau inrichten ??? Of was Ons Vaderland uitsluitend in handen van militairen ?

Zo juist hoorden we, dat volgens sommigen de Belgische Standaard voor intellektuelen ongenietbaar was. Dit was natuurlijk overdreven. Wél zouden sommigen een blad voor intellektuelen alleen hebben verlangd ; doch op het front was dit niet leefbaar. Men mocht dus zijn ideaal zo hoog niet stellen.

Sommigen ook zegden dat het blad in de handen van een intellektueel had moeten komen, wat, volgens hen, P. Ildefons niet was. Hij had inderdaad geen universiteit bezocht, doch in zijn Orde had hij flinke studies gedaan, waar ik zijn lektor was. Niet enkel volgde hij de verschillende theo-

logische vakken, vier jaar lang, doch ook drie jaar filozofie, zoals bij de Kapucijnen steeds was voorgeschreven.

Veel achting hebben we voor intellectuelen. Doch P. Ildefons had veel initiatief, uithoudings- en doorzettingsvermogen en veel organisatiegeest, al gaven die we bij weinigen in dezelfde graad samen aantreffen, zelfs bij intellectuelen. Hij had overigens een open geest, was uiterst leergierig en ondervroeg iedereen aangaande opvattingen en toestanden.

We willen de klachten niet overnemen, die mej. Belpaire herhaaldelijk (blz. 184, 292, 294) neerschrijft over de kwade rol, die sommige intellectuelen volgens haar op het front hebben gespeeld; maar wél willen we eraan herinneren, dat we ook mannen kennen, die hoge studies hebben gedaan, doch niets voortbrengen noch verwezenlijken. Ze hebben veel verstand, waarop, volgens het woord van de bekende Brugse moppentapper L. Van Haecke († 1912) nog geen sleet is, daar ze er nog geen gebruik van hebben gemaakt!

Of ik een intellectueel ben, schreef P. Ildefons op 30 januari 1917 naar P. Callewaert, gaat me niet aan; mijn enig doel was, is en blijft, goed te doen aan onze Vlaamse jongens en aan ons dierbaar Vlaamse volk!

De Belgische Standaard was een teken van tegenspraak geworden. Anderen zochten hem in handen te krijgen, terwijl de eigenaars hem natuurlijk niet wilden lossen.

Aalmoezenier Vangramberen, één van de vaste medewerkers, verlangde dat zijn naam daar niet meer zou worden genoemd. Daar men hem niet onmiddellijk voldoening gaf, eiste hij op 8 juni 1916, per aangetekende brief, daar dadelijk orde in te schaffen. Drie dagen later schreef hij, dat zijn hogere kerkelijke Overheid hem dit had bevolen; en hij voegde erbij, dat hij P. Ildefons graag over heel ernstige dingen zou hebben gesproken. Doch deze brief kwam uit Eu, ver in Frankrijk, zodat er geen mogelijkheid bestond om elkaar in de eerste tijd te ontmoeten.

Laster tegen P. Ildefons. — Dit laatste moet zinspelen

op het pijnlijkste incident uit heel P. Ildefons' bewogen leven. Door zijn blad en zijn werking was hij een markante persoonlijkheid geworden ; en daar velen tegen zijn blad en zijn politiek waren gekant, moest hij het ontgelden. Hoge bomen vangen veel wind... Mej. Belpaire (blz. 235-36) zegt ons dat zijn vijanden hem wilden verwijderen, om de baan vrij te hebben ; ze wilden zijn hooggewaardeerd blad in handen krijgen, om het in een andere richting te stuwen. Met een zwakke vrouw meenden ze gemakkelijk af te kunnen rekenen, schreef ze in een brief, waarvan afschrift in ons bezit. Daarom zou hij bij de kerkelijke Overheid verdacht worden gemaakt ; ja, voegt ze erbij, daartoe vernederden zich de belagers van de Belgische Standaard ! En naar aalmoezenier J. Bernaerts schreef ze op 13 juni : Er is hier iets aan de gang dat ik nog nooit heb bijgewoond, zo laag en vuig is het !

De pijnlijke strijd, schrijft ze in haar Gestalten in 't Verleden, duurde weken en maanden, tot op de duur de geestelijke Overheid de hele zaak aan me zelf overliet. Men zal licht begrijpen, voegt ze erbij, dat ik niet in bijzonderheden kan treden van deze innerlijke strijd.

Ze geloofde hoegenaamd niet dat er op het gedrag van de Pater iets te zeggen viel. Doch daar ze de zaak vermeldt, moeten we ook vertellen wat we aangaande dit treurige incident en sluw overlegde komplot mochten vernemen en hoe het werd opgelost.

Over het geval bezitten we een brief van Jan Bernaerts aan mej. Belpaire, op 22 juni 1916 geschreven. Evenmin geloofde hij aan de schuld van de Pater ; doch reeds vroeger had hij kwade geruchten over hem opgevangen. Had hij hem eens mogen ontmoeten, hij zou hem verwittigd hebben van wat er werd verteld. Sommigen hadden bij Bernaerts aangedrongen, om met de Pater en zijn blad af te breken ; dat hij het niet had gedaan, bewees dat hij aan de kwade vermoedens geen geloof hechtte. Hij betreurde, niet te

kunnen ontdekken, wie de laster eerst had verspreid ; hij wist niet of het wellicht geen scrupuleuze was, die sommige uiterlijke dingen te dramatisch had opgenomen. Maar wél wist hij dat een zekere leek de vermoedens overal als zekerheid had voortverteld. Toen een Vlaamse minister dan later, op 4 december 1916, de naam van de intrigerende lasteraar vernam, antwoordde hij aan P. Ildefons, dat het gebeurde hem niet verwonderde ; hij kende de man en overal waar hij kwam ontstond er ruzie !

Volgens Bernaerts waren de medewerkers Vangramberen en Van den Heuvel, aalmoezeniers, evengoed op de hoogte gebracht als hij zelf ; en daar ze aan het blad voort medewerkten, meende Bernaerts dat de zaak was uitgebloed. Gedrieën waren ze door een hooggeplaatste persoon van de kwade vermoedens betrouwelijk op de hoogte gebracht ; een naam wordt niet genoemd ; doch hier hebben we stellig de uitleg van Vangramberen's brief, als zou de kerkelijke Overheid verlangd hebben dat hij met P. Ildefons afbrak.

Wie was die hooggeplaatste persoon ?

Het zal wel hoofdaalmoezenier Mgr. Marinis zijn, daar we weten dat deze de kwade geruchten aangaande de Pater nog aan andere geestelijken had medegedeeld.

Wie het ook zij, het is te betreuren dat hij die de aalmoezeniers had ingelicht, ook P. Ildefons zelf niet had verwittigd. Ook schreef de Pater later aan Bernaerts dat hij hoopte dat er volle licht zou komen, al kreeg hij nu geen gelegenheid om zich te verdedigen.

Wanneer een exempte religieus van een misdrijf wordt beschuldigd, moet, volgens het kerkelijke recht, de zaak door zijn eigen Oversten worden onderzocht en zij alleen zijn bevoegd om eventuele strafmaatregelen te nemen. Het is wel waar dat Mgr. Marinis aan het front alle gezag voerde ; doch P. Ildefons van daar verwijderen, zoals hij wilde, kon niet anders in de gegeven omstandigheden worden opgevat, dan als een zware strafmaatregel, die goed bewezen schuld zou veronderstellen.

Dit alles wist Mgr. De Brouwer, deken van Ieper, die tijdens de oorlog, als Apostolische Afgevaardigde, met een bijna bisschoppelijk gezag was bekleed, voor de gelovigen die van het bisdom Brugge waren afgesneden. Daar men achter het front de Belgische Provinciaal van de Kapucijnen niet kon bereiken, werd de zaak aan de Overste te Parijs, Eugène d'Oisy, voorgelegd. Deze verwittigde Rome en van daaruit werd hij zelf met het nodige onderzoek belast, om het in het reine te brengen. Feitelijk had deze reeds onlangs alle gezag over de Belgische Kapucijnen in onbezet gebied en in Frankrijk gekregen; doch wegens de kiesheid der aangelegenheid vond hij beter zich tot Rome te wenden.

Eerherstel. — Op 26 juni 1916 schreef P. Provinciaal van Parijs dan naar P. Ildefons: Mijn dierbare Pater, Ja, ik heb vernomen dat de ruwe hand van de beproeving U heeft getroffen en U bedreigt in het werk dat Ge hebt ondernomen. Maar ik hoop dat de goedheid Gods zal toelaten dat Uw zaak als rechtvaardig zal worden erkend en dat geen enkel spijtig gevolg zal overblijven van de pijnlijke gebeurtenissen, die Gij ondergaat.

Ik heb kennis genomen van de stukken die me werden overgemaakt en stel vast dat er niets is dat Uw verwijdering van het front zou kunnen wettigen. Blijf dus in vrede en zet met mijn zegen het belangrijke en heilvolle werk voort dat Ge, met verlof van Uw Oversten, hebt begonnen en voortgezet. Volhard in de onbaatzuchtige toewijding die Ge tot nu toe altijd hebt beoefend en steun door Uw moed en geest van geloof Uw verkleefde medewerkers.

Vergeet niettemin in deze pijnlijke uren nooit het gebod van onze H. Regel: Wees nederig en geduldig onder vervolging en ziekte en bemin hen die U berispen en afkeuren. Aldus zal Uw ijver ook verder volgens God blijven en zult Ge voorspoedig Uw ondernemingen tot heil en verzedelijking kunnen voortzetten.

Ik zegen U heel liefdevol en noem me, Eerwaarde Pater, Uw zeer genegen in O. L. H. en S. Franciscus, fr. Eugène d'Oisy, minister provinciaal O. M. Cap.

P. Provinciaal zegt niet, welke beschuldigingen men tegen de Pater had geformuleerd ; en we bekennen rechtzinnig, dat we het ook niet weten. Dit vinden we evenmin in het verslag dat P. Eugène d'Oisy dezelfde 26 juni 1916, met volgende inhoud, naar Mgr. De Brouwer stuurde :

Excellentie, Ik had gedacht dat de zaak van P. Ildefons Peeters aan onze HoogEerwaarde P. Generaal zou worden overgelaten, omdat ik, bij gebrek aan rechtsmacht, niets aangaande Belgische religieuzen kan ondernemen. Doch onlangs werd me de nodige jurisdictie verleend en zie ik me verplicht, de zaak in handen te nemen.

Laat me dus toe, Excellentie, U mijn mening in alle eerbied, doch ook in volle vrijheid mede te delen.

Ik heb het dossier onderzocht, t.t.z. de brieven door U, Mgr. Marinis en andere eerbare en geachte personen geschreven. Welnu, in deze teksten komen tegenstrijdige elementen voor, die mij beletten de voorgestelde besluiten te onderschrijven.

Van de éne kant vind ik onbepaalde klachten en beschuldigingen en nuttige opmerkingen aangaande het karakter van de beklagde ; doch geen fouten die sankties verdienen. Van de andere kant lees ik gemotiveerde weerleggingen, na gedaan onderzoek, vanwege even eerbare personen.

Daar echter in de burgerlijke en militaire wereld, naar aanleiding van persoonlijke lichtgeraaktheid, broodnijd, belang of politieke wedijver, men soms niet aarzelt min of méér gesteunde geruchten te geloven en te verbreiden, geruchten die de faam van een priester of kloosterling kunnen te kort doen, vooral wanneer deze priester of kloosterling een openbaar ambt vervult, daarom is het geboden dat de beschuldiging niet worde geloofd zonder ernstige bewijzen ; zoniet, dan loopt men gevaar andere belangen te dienen dan deze van de godsdienst.

Welnu, in het geval van de E. P. Ildefons Peeters heb ik de bewijzen in handen, dat er mannen zijn geweest, die niet alleen ongunstige berichten hebben aanvaard, maar ook ontaard of verergerd. Vanwege haar oorsprong, t. t. z. vanwege de wereld om en tegen de Pater, blijft de beschuldiging dus verdacht en kan slechts op degelijk bewijs worden aanvaard.

Overigens is het een rechtsregel, dat niemand mag gevonnist of veroordeeld worden, dan na eerst te hebben vernomen waarvan men hem beschuldigt en in de mogelijkheid te worden gesteld zich te verdedigen. Welnu, toen de beschuldigingen me werden gestuurd, was P. Peeters nog door niemand, noch rechtstreeks noch onrechtstreeks, verwittigd van wat men hem verweet. Hij heeft zich dus niet kunnen verdedigen. Voor deze reden kan hij aldus niet worden veroordeeld.

Eindelijk, zelfs zo de schuld bewezen was, wat niet het geval is, moet alle straf in verhouding blijven tot het gepleegde misdrijf. Welnu, hier in dit geval, is er stellig een wanverhouding tussen straf en misdrijf. Want de persoon van de beklaagde in acht genomen, zou zijn verwijdering in de huidige omstandigheden, stellig eerrovend zijn. Het ware een erge aanslag op zijn eer en faam ; het zou een vlek zijn op een gunstig bekende familie, de Katolieke zaak genegen ; het ware een bedienaar van de Kerk diskwalificeren. Zo'n verwijdering zou overigens veel nadeel medebrengen voor werken, begonnen en voortgezet met verlof van de kerkelijke Overheid. Eindelijk zou het een oneer zijn voor de Orde, waartoe de beklaagde fier is te behoren, een eer die het mijn plicht is te verdedigen.

In deze omstandigheden, Excellentie, is het me onmogelijk in de verwijdering van P. Ildefons Peeters uit zijn huidige werkkring toe te stemmen. Zo ik het deed, zou ik er mij aan blootstellen mijn beslissing te zien verbreken door hogere Oversten, bij wie de Pater in beroep zou kunnen gaan.

Daar de Pater, zoals Mgr. Marinis opmerkt, bekwaam is om zich te beteren, zo het nodig was, en nog veel goed te doen, twijfel ik er niet aan, dat deze zware beproeving hem heilzaam zal zijn, om zich met nog méér geest van geloof aan zijn werken te wijden en aldus tot de zedelijke steun van zijn Katolieke landgenoten bij te dragen. Voor mij, daar ik de Pater ken, ben ik er innig van overtuigd dat hij in de toekomst aan de kerkelijke Overheid volle voldoening zal schenken.

Dit is, Excellentie, de uitleg die ik U heb menen te moeten geven. Ik hoop dat hij U voldoening zal schenken. En aldus zal de zaak tot aller opluchting en stichting worden geregeld. Gelieve te aanvaarden, Excellentie...

Onderhandelingen van Mgr. Marinis. — Nu was Mgr. De Brouwer ingelicht en de brave man zal blij geweest zijn, dat de zaak aldus gemakkelijk was geregeld. Persoonlijk hebben we hem niet gekend ; doch mannen die hem van dichtbij aan het werk hebben gezien, heten hem een ingoede man, die nooit, tenzij in uiterste nood, bij moeilijkheden onder zijn priesters, hogere instanties erbij betrok, doch zelf alles met goedheid trachtte te regelen.

Twee dagen later, op 6 juli, wenste hoofdaalmoezenier Meulepas mej. Belpaire goede moed, ondanks alles, ook voor de Standaardzaken. Reken op mij, voegde hij erbij, voor zoveel ik met mijn arme krachten doen kan !

Met de brief van P. Provinciaal hadden de zaken van de baan moeten zijn. De medewerkers van P. Ildefons, ook zij die van de kwade geruchten hadden vernomen, bleven hem trouw.

Mgr. Marinis schreef hem op 4 juli, dat hij dezelfde dag van 5 tot 6 u. nog te Veurne zou zijn en de volgende dag van 9 tot 11 te Alveringem ; desgewenst kon P. Ildefons hem in één van beide plaatsen ontmoeten.

Zelfs naar Mgr. Dewachter, in Engeland, hadden de man-

nen van het komplot de laster overgebriefd, met de boodschap dat een nieuw komitee reeds was gevormd, om het blad over te nemen. Daarom schreef mej. Belpaire op 16 juni 1916, door bemiddeling van Dr. Vandeperre, om bij de Mechelse Vikaris Generaal de laster te weerleggen.

Het maneuver van de tegenpartij scheen toch te zullen gelukken; en Mgr. Marinis meende over het eigendomsrecht van de Belgische Standaard te mogen beschikken. Doch daar het blad zoveel goed stichtte en niet mocht verdwijnen, schijnt hij eerst iemand te hebben gezocht om alles over te nemen. Het nieuwe komitee, dat zich zocht op te dringen, begeerde hij hoegenaamd niet. Het scheen hem echter dat niemand daar méér voor in aanmerking kwam dan P. Bertrand, konfrater en ijverige medewerker van P. Ildefons. Op 9 juli 1916 ontmoetten beide Kapucijnen elkaar in de abdij te Westvleteren. P. Ildefons had zijn konfrater, aalmoezenier P. Dr. Arnulf Kestens, gewezen lektor in de filozofie, medegebracht.

Nu werd door P. Ildefons medegedeeld dat een zekere leek een beschuldiging tegen hem had ingebracht en dat er sprake van was, een andere redakteur aan het hoofd van de Belgische Standaard te plaatsen.

P. Bertrand was toen aalmoezenier in een hospitaal dat, tot verzorging van zieke en gekwetste burgers, op een hoeve in Poperinge was opgetimmerd; doch nu werd hij bedankt en op 14 juli deelde deken Vervaecke hem mede, dat Mgr. De Brouwer wellicht een andere bediening voor hem had. Enigszins vermoedend dat deze bediening wel de opvolging van P. Ildefons kon zijn, wederveroer hij beslist, dat hij nooit op de ingestorte zetel van een medebroeder zou tronen. Of de Overheid werkelijk aan deze opvolging had gedacht, weten we niet met volstrekke zekerheid; doch heel waarschijnlijk is het toch.

Mej. Belpaire (blz. 236) deelt ons mede, dat Mgr. Marinis

de beslissing nu aan haar overlied, voorzeker omdat hij geen beschikbare opvolger vond, veel achting voor haar had en wist hoeveel ze in de redaktie had te zeggen.

Het handschrift van haar Gestalten in 't Verleden berust te Antwerpen, in de Hogeschool voor Vrouwen ; en het is merkwaardig dat deze passus daar anders wordt geformuleerd. Op de lange duur, leest men er, werd de beslissing overgelaten door de drie hoogste geestelijken van de tijd, die de zaak in handen hadden, aan het oordeel van een oude juffrouw !

Haar eigen naam noemt ze niet, zomin als deze van de drie kerkelijke Overheden ; we menen echter dat Mgr. De Brouwer, Marinis en Dewachter of wellicht deken Ver-vaecke worden bedoeld. We weten immers dat men uit Londen Mgr. Marinis had aangeraden met andere geestelijke Overheden te beraadslagen, voordat hij een beslissing trof.

Als de aanklacht bij de kerkelijke Overheid werkelijk bedoeld was om het blad in handen te krijgen, gelijk mej. Belpaire ons verzekert, begrijpt men wat we verder, blz. 163, zullen lezen, dat volgens haar, in haar tijd, alle middelen voor de vlaamsgezinden goed waren. Dit is stellig in een uur van moedeloosheid veel te algemeen gezegd ; doch in het onderhavige geval kan men de lichtzinnigheid van de aanklager moeilijk anders verklaren.

We bezitten nog een antwoord van de Franse Provinciaal aan P. Ildéfos, gedagtekend uit Dinard op 30 juli 1916. Daaruit vernemen we dat de Pater bij Mgr. Marinis was geweest en dat alles daar volgens zijn verlangen werd geregeld. Zijn goed recht werd erkend, aangezien de beschuldigingen waarop men steunde, waren ontzenuwd. P. Provinciaal was blij dat de kordate toon van zijn brief aan Mgr. De Brouwer ook Mgr. Marinis had doen nadenken en terugdeinzen voor de « enormiteit » die men ging begaan. Eén of andere dag zou hij wel uit Parijs de tekst van dit

antwoord sturen ; en hij heeft woord gehouden, aangezien we hier het afschrift hebben kunnen benutten.

Eerst op 16 juli vernam P. Bertrand van P. Ildefons, weeral te Westvleteren, dat de zaak was geregeld ; en op 19 juli stelde deken Vervaecke aan P. Bertrand voor, de schoolbarak op de Boterpot (Poperinge) te bedienen ; doch toen de Pater antwoordde dat zijn voorkeur ging naar deze op het Hoge (tussen Poperinge, Watou en Proven), werd hij daar benoemd en deed hij er voor het eerst op 24 juli dienst.

Nieuwe laster. — Op 27 juli ontmoetten beide Paters elkaar weer in dezelfde abdij en aalmoezenier Van den Heuvel was er eveneens. P. Ildefons vertelde dat minister de Broqueville onlangs op het hoofdkwartier te Houtem had verklaard dat de Belgische Standaard moest verdwijnen, waarop Generaal Wielemans, die de Vlamingen niet ongenegen was (1), dadelijk had geantwoord : Eh bien, Non !

Eindelijk vermelden we nog dat P. Fredegand, die van uit Rome alles had gevolgd, op 8 augustus 1916 P. Ildefons gelukwenste omdat alles nu in orde was ; en hij raadde hem aan, te vergeven, zo mogelijk te vergeten en op zijn hoede te zijn !

Voorzichtigheid bleef inderdaad geboden, want laster en verdachtmaking beloerden hem nog altijd. Wellicht ware het beter daar barmhartig over heen te stappen, doch een woord opheldering zijn we onze lezers toch verschuldigd.

Brankardier Diëgo Bultiauw, die veel voor de Belgische Standaard en zijn stichter voelde, vond het geraden, zijn oudere konfrater te verwittigen van de laster en verdachtmaking die alom werden rondgestrooid. Dit woog hem op het hart en zijn kollega's, die daar ook van vernamen, zet-

(1) Vgl. Joe English. Leven en werken ([Antwerpen 1932]) blz. 21-22.

ten hem aan om P. Ildefons te verwittigen, wat dan ook op 21 oktober 1916 gebeurde.

De laster ging meest uit van een bepaalde kring, die hij bij name noemde. In zijn tegenwoordigheid had men verteld dat de Pater van zijn blad een geldzaak en een familiekwestie wilde maken. Ook vroeg men zich af, wat er met het geld van het Kerstgeschenk voor de Belgische Soldaat gebeurde, want hierin trok men zijn eerlijkheid in twijfel. Andere dingen wezen eveneens in dezelfde richting.

Zo zou drukker Daele hebben gezegd (wat voorzeker verzonnen was), dat hij sommige dagen méér dan 100 fr. aan het blad profijt deed. Dit is niet aanneembaar.

Fr. Diëgo wist dat dit openlijk aan veel personen werd verteld en de schijn aannam van een georganiseerde propaganda. De brankardier liet desgewenst toe, zijn schrijven overal te laten lezen, waar men het nuttig oordeelde.

Een Beheerraad gewenst. — Dergelijke toestanden, die ook van elders werden aangeklaagd, lieten zien hoe nuttig het zou zijn, een vaste groep trouwe raadslieden te hebben, om met P. Ildefons voor de gewichtigste beslissingen de verantwoordelijkheid te delen. Iedereen kende wel de lijst van de vaste medewerkers, die op ieder blad stond afgedrukt, doch dezen droegen in het Beheer niet de minste verantwoordelijkheid.

Reeds lang had P. Ildefons daaraan gedacht en aan P. Provinciaal van Parijs deelde hij einde juli 1916 mee, dat zo'n Raad spoedig zou worden ingericht. Reeds op 10 februari 1916 had aalmoezenier Vangramberen daarover gehandeld in een lange brief van vijf grote bladzijden. Hij begon met aan het blad en zijn stichter hulde te brengen en hij steunde erop, dat dezelfde dag nog, op een retraite voor priesters, iedereen er hoog mee opliep, behalve twee of drie Walen, die het onvoldoende kenden.

Doch hij vond wel dingen waarin de Belgische Standaard

had moeten verbeteren b. v. de druk, de propaganda, de reclame enz. Ook zou méér over de verschillende behoeften van de tijd moeten worden gehandeld en daarom zou men een reeks specialisten moeten aanwerven. Stellig was P. Ildefons overlast en kon hij dit niet allemaal alleen doen; daarom stelde Vangramberen voor, dat een zeker aantal medewerkers regelmatig zou bijeenkomen, in het begin ten minste alle 14 dagen; onder voorzitterschap van P. Ildefons zouden zij de Beheerraad vormen en onderling alles bespreken en regelen. Wellicht zou deze Raad ook de verantwoordelijkheid voor de geldzaken kunnen dragen; men zou vaststellen welke vergoeding men verschuldigd was aan de sekretaris J. Filliaert, P. Ildefons en zijn medewerkende huisgenoten. Dit organisme zou spoedig ook de drukkerijkwestie kunnen oplossen. Dit alles werd in vriendschap geschreven, enkel tot welzijn van blad en redactie.

P. Ildefons was inderdaad overlast. Uit een brief van Vandeperre op 26 februari 1916 aan mej. Belpaire, begrijpen we dat de Pater gevraagd had, of er in Engeland geen geestelijke beschikbaar was, die aan de Redactie kon worden verbonden. Doch Vandeperre antwoordde dat er daar ook priesters te weinig waren en dat Mgr. Dewachter niemand zou laten vertrekken.

Nog vóór het begin van de grote lasterkampagne tegen P. Ildefons werd er op 3 april 1916, zoals mej. Belpaire (blz. 221) ons verhaalt, een beperkte vergadering in Ma Coquille gehouden, voor alle trouwe helpers en medewerkers, waaronder slechts Meulepas en Nobels bij name worden genoemd; doch we weten dat ook Vangramberen aanwezig was. De vergadering bracht overigens troost en sterkte, vindt onze berichtgeefster. Eerst einde juli zou de kwestie van de Beheerraad definitief worden aangepakt.

Onderhandelingen. — Op 28 juli werd de eerste vergadering gehouden, bijeengeroepen en voorgezeten door aalmoezener Van den Heuvel, om een verstandhouding te

verkrijgen tussen de vertegenwoordigers van de Vlaamse en sociale beweging en de Belgische Standaard. Waren aanwezig: Verduyn, Guldentops, Daels, Gravez, Bouciqué (†1957), De Beuckelaere, Van Severen en Vangramberen. De redactie van de Belgische Standaard werd er niet verwacht, doch daags te voren had Van den Heuvel in de abdij te Westvleteren de PP. Ildefons en Bertrand ontmoet.

Aalmoezenier Van den Heuvel leidde de besprekingen in. Hij maakte een onderscheid tussen de geestelijke en de stoffelijke leiding van het blad. Het voorstel voor de geestelijke leiding was in een reglement vervat, dat aan de Belgische Standaard was medegedeeld en dat deze, mits enige lichte wijzigingen, had aanvaard. Moeilijker was het echter om tot een oplossing voor het eigenlijke Beheer van het blad te geraken. Wél waren allen het ééns, dat er een komitee van negen of dertien leden moest worden gesticht en ook voor de kandidaten tot die bediening was er geen bezwaar. Van het begin af noemde men de namen van P. Ildefons als Bestuurder, J. Filliaert, mej. Belpaire en Duykers, Van den Heuvel, Vangramberen, Daels, Verduyn en De Beuckelaere.

Daags na de vergadering deelde Van den Heuvel de besluiten aan P. Ildefons mee, met de boodschap dat dit de «*conditio sine qua non*» was, om aan het blad mede te werken. Op 4 augustus zou Van den Heuvel omstreeks 9 u. P. Ildefons een schriftelijk antwoord komen vragen, om dan na de middag met de vertegenwoordigers verdere besprekingen te voeren.

Doch P. Ildefons en mej. Belpaire en Duykers konden de regeling niet aanvaarden, daar de eigendom van het blad naar de Beheerraad zou overgaan; ze verlangden integendeel dat deze Raad door de Bestuurder zou worden aangesteld, niet omgekeerd de Bestuurder door de Raad. Tijdens heel de duur van de onderhandelingen bleef dit het grote struikelblok.

We begrijpen heel goed het standpunt van P. Ildefons,

die het blad had gesticht, er dag en nacht voor gewerkt en, te midden van tegenwerking en moeilijkheden, opgevoerd tot de hoogte waarop het nu stond. Zijn familie had het financiële risico gedragen. Het stond natuurlijk iedereen vrij, aan de Belgische Standaard mee te werken of het niet te doen ; doch men ziet niet, hoe iemand van rechtswege de eigendom kon opeisen, al was het ook ten voordele van een groep.

Deze beslissing werd aan aalmoezenier Van den Heuvel en door hem aan de vertegenwoordigers medegedeeld. Alle overeenkomst was dus uitgesloten ; en op 22 augustus bezorgde Van den Heuvel aan P. Ildéfons de tekst van zijn beslissing terug.

Men verzekerde wel, dat niemand eraan dacht om de Pater voor een andere de plaats te doen ruimen ; maar wat de toekomst weglegde, wist niemand. Mej. Belpaire was ervan overtuigd dat men zou werken om het blad in de richting van het ontluikende Aktivisme te stuwen, waartegen ze radikaal was gekant. Ook Fr. Van Cauwelaert, toen P. Ildéfons hem in De Panne op 25 september 1916 ontmoette, drukte hem op het hart, dat hij absoluut moest zien meester te blijven van zijn blad, ten minste voor méér dan de helft.

Wat moet P. Ildéfons ondertussen angst en kommer hebben uitgestaan ! De gevoerde onderhandelingen, die hij zelf had verlangd, dreigden tegen hem te keren ; en zo men beweerde dat niemand eraan dacht om hem het blad te ontnemen, was het toch een wonder samentreffen dat men er zich juist in deze dagen toe verlaagde om hem bij de Overheid te belasteren, om hem uit De Panne weg te krijgen. P. Ildéfons was diep ontgoocheld en in een vertrouwelijke brief luchtte hij zijn hart aan zijn medewerker V. Naveau, die hem op 7 augustus 1916 poogde te troosten en op te beuren.

Na de eerste mislukking kwamen er nu allerlei voorstellen

van Dr. Verduyn, Van den Heuvel en J. Filliaert, waarop we echter niet kunnen ingaan. Toch vermelden we, wat niet ruchtbaar werd, dat voor alle voorzichtigheid een onderling akkoord, in ons bezit, werd opgemaakt en ondertekend, waarbij alle beslissingen aangaande het blad, gezamenlijk zouden worden genomen door P. Ildefons, J. Filliaert, mej. Belpaire en Duykers, P. Hildebert en P. Bertrand.

Op 8 augustus 1916 werd dit ondertekend. Niettemin werd de volgende dag een nieuwe vergadering gehouden, waar P. Ildefons en Filliaert bekenden, dat ze er in beginsel mee akkoord konden gaan, om een maatschappij te stichten, waarbij het eigendomsrecht van het blad zou berusten; doch eerst wilden ze erover nadenken en ook met anderen beraadslagen. Ze vonden echter dat de verhouding van de Belgische Standaard tot de ontworpen maatschappij nader moest worden omschreven; ook werden Vangramberen, Verduyn en Van den Heuvel aangeduid om vast te stellen hoeveel het blad financieel of kommercieel waard was; doch hun advies hebben ze nimmer medegedeeld.

Uit een schrijven van Paul Vandermeulen, die op de vergadering van 9 augustus aanwezig was, vernemen we dat het getal leden op 13 werd bepaald en dat dezen werkelijk eigenaars van het blad zouden worden. Aldus zou men een naamloze vennootschap krijgen.

Dit kwam overeen met het voorstel dat aalmoezenier Van den Heuvel op 22 augustus aan P. Ildefons voorhield. Dezelfde dag maakte een jurist uit Veurne, misschien wel de deurwaarder J. Vuylsteke, een ontwerp van standregelen op, waarbij het eigendomsrecht voor $\frac{3}{6}$ aan P. Ildefons, voor $\frac{2}{6}$ aan mej. Belpaire en voor $\frac{1}{6}$ aan J. Filliaert zou komen.

Het kerkelijke gezag was ermee bekommerd, om beide strekkingen, die van weerskanten geestelijken in hun rangen telden, met elkaar te verzoenen. Een nieuwe vergadering van beide partijen werd dan weer belegd, onder voorzitter-

schap van Van den Heuvel, afgezant van Mgr. Marinis. Op 27 augustus kwamen allen te Pollinkhove bijeen, op de hoeve van Dr. Verduyn's schoonouders. Hiervan bezitten we het verslag van mej. Belpaire (blz. 241-42). Zij ging er per rijtuig heen, vergezeld van mej. Duykers en P. Hildebert; onderweg stapte ook nog Aug. Nobels in. Stilaan kwamen de overige genodigden te Pollinkhove toe: P. Bertrand, Van den Heuvel, Vangramberen, Vandermeulen, Verduyn, De Beuckelaere, Guldentops, De Pillecijn, Simons, Daels en Gravez.

Vangramberen was ermee belast, het standpunt van de tegenpartij uiteen te zetten. Hij begon in dezer voege: Tot hiertoe was de Belgische Standaard het werk van enkelingen; nu moet hij het werk worden van de denkers op het front. Hierop schoot A. Nobels in vuur. Hij vond de verklaring onverdraaglijk pedant! Met een vloed van woorden weerlegde hij de tegenstrevers. Nu was de strijd voorgoed begonnen. Wat beoogd werd, was het bezit van de Belgische Standaard, om hem naar extremistische Vlaamse doeleinden te richten. Daels sprak geen enkel woord, ook niet toen P. Bertrand, op verzoek van mej. Belpaire, het woord had genomen.

De tussenkomst van Nobels had de tegenpartij blijkbaar verrast. Maar hoe zou het verder verlopen? Zou men in onenigheid moeten scheiden? Een voorstel van aalmoezenier Vandermeulen en P. Bertrand kwam de toestand redden. De Belgische Standaard zou het bezit van de huidige eigenaars blijven, zolang P. Ildelfons zijn verbintenissen tegenover de Raad naleefde. Deze Raad bestond uit 13 leden, die we verder noemen.

Het was laat toen de woelige vergadering ten einde liep. Doch allen waren tevreden dat eindelijk een overeenkomst was bereikt. We geven er de tekst van, opgesteld door Van den Heuvel en op 27 augustus aanvaard, al wordt hij op het einde ook op 10 september gedagtekend, de dag waarop hij officieel door allen zou worden onderschreven.

Overeenkomst. — I. Een Raad wordt gesticht, waarvan deel uitmaken : P. Ildefons Peeters, Jf. Belpaire, Jf. Duykers, Jules Filliaert, E. H. Van den Heuvel, Hgl. Daels, E. H. Vangramberen, Dr. De Beuckelaere, E. H. Nobels, P. Bertrand Van der Schelden, E. H. Vandermeulen, Adv. August Van Cauwelaert en Dr. J. Verduyn.

II. De Raad heeft voor bevoegdheid en zending :

A. Het verband daar te stellen tussen Vlaamse sociale beweging enerzijds en het blad anderzijds ;

B. De houding van de Belgische Standaard te bepalen inzake belangrijke vraagpunten ;

C. Toezicht uit te oefenen over de strekking in Vlaams sociaal oogpunt ;

D. Het blad de grootst mogelijke verspreiding te geven ;

E. Te beslissen over de versmelting van het blad met andere bladen en de voorwaarden van versmelting vast te stellen en dat tijdens de oorlog ;

F. Te beslissen over het vergroten, verkleinen of verdwijnen van het blad tijdens de oorlog en over de manier waarop dit geschieden zal ;

G. Te beslissen over de inschrijvingslijsten welke in het blad zullen geopend worden en de voorwaarden in dewelke zij ingelast worden ; over de werken welke zullen aangehouden of afgekeurd worden en dat tijdens de oorlog ;

H. De Raad beschikt over al de zuivere winsten van het blad, 't is te zeggen over het verschil tussen uitgaven en inkomsten, welke de Bestuurder in geweten en vertrouwen meedelen zal en dat tijdens de oorlog ;

I. De gebeurlijke winsten worden door de Raad verdeeld tussen de bestaande of te stichten werken, bij bepaalde voorwaarden onder dewelke toelagen worden toegekend ; en oefent toezicht uit over hun verbruik ;

J. De genomen beslissingen uit te voeren of te doen uitvoeren.

III. De leden van de Raad, wier namen hierboven staan, zijn aangesteld voor een onbepaalde duur. Hun getal is bepaald op dertien.

IV. De leden van de Raad, als dusdanig, hebben geen recht op vergoeding.

V. De beslissingen van de Raad worden genomen bij meerderheid van stemmen, uitgenomen in geval voorzien in art. X en XVI. Schriftelijke afvaardiging voor stemming is aangenomen.

VI. Opdat de uitgebrachte stemming geldig zij, moeten ten minste de meerderheid der leden aanwezig zijn.

VII. De vergaderingen hebben plaats alle maanden. De voorzitter is gelast met de samenroeping en bekendmaking der dagorde.

VIII. Op aanvraag van drie leden kunnen buitengewone vergaderingen belegd worden.

IX. Ontslagnemende leden worden in de eerstvolgende vergadering vervangen.

X. Een lid kan uitgesloten worden door de Raad. De uitsluiting geschiedt alsdan door de $\frac{2}{3}$, twee derden, der leden op de vergadering met die dagorde bijeengeroepen.

XI. De Raad bestaat uit een Voorzitter, een Ondervoorzitter, een Schrijver, een Schatbewaarder en negen leden.

XII. Op de eerste vergadering worden de ambten verdeeld.

XIII. De verslagen der vergadering zijn het eigendom van de Raad. Zij worden opgesteld en voorgelezen door de Schrijver en ondertekend door Voorzitter en Schrijver. De genomen beslissingen, aldus opgetekend, hebben bindende kracht.

XIV. Op elke vergadering wordt, zoveel mogelijk, de dagorde der volgende vergadering opgesteld.

XV. P. Ildefons Peeters is aangesteld als Bestuurder van het blad.

XVI. De Bestuurder verbindt zich de beslissingen van de Raad stipt uit te voeren. Zo hij weigert de genomen beslissingen uit te voeren, is hij ontheven uit zijn ambt van Bestuurder. Zijn afzetting wordt alsdan uitgesproken op een zitting, daartoe bijeengeroepen en door de twee derden der leden.

XVII. In geval van afzetting, gaat de eigendom van het blad over tot de Raad, in gelijke verhouding.

XVIII. De Raad zal alsdan aan de familie Peeters voor de duur van de oorlog 15%, vijftien per honderd, der zuivere winsten uitbetalen.

XIX. In geval van afzetting of bij ontslag van de Bestuurder, is de Raad gemachtigd de opvolger te benoemen.

XX. Bij het einde van de oorlog zal de Raad bij meerderheid van stemmen beslissen over het al of niet voortbestaan van het blad, alsook over de wijze van voortzetting.

XXI. Geen wijzigingen kunnen aan deze standregelen toegebracht worden, tenzij door de twee derden der leden, daartoe uitsluitelijk bijeengeroepen.

XXII. Deze overeenkomst wordt door al de leden van de Raad ondertekend in vierdubbel en ter hand gesteld aan de Bestuurder, Voorzitter, Schrijver en Schatbewaarder; of zo de Bestuurder één dezer ambten uitoefent, aan de Ondervoorzitter.

Gedaan te Pollinkhove, de tiende september negentienhonderd zestien.

Verdere ontwikkeling. — Op de vergadering van 27 augustus 1916 beloofden allen dus hun handtekening onder dit akkoord te zetten ; dit zou gebeuren niet te Pollinkhove, zoals eerst was gedacht, doch te Hoogstade, op 10 september, om 2,30 u. Uiterlijk scheen iedereen tevreden, toen men Pollinkhove verliet. Doch spoedig bleek dat verschillenden achteraf van mening veranderden. Het akkoord was eigenlijk een kompromis en voldeed niet iedereen. Ook vernemen we dat, buiten weten van de afgevaardigde aalmoezenier Van den Heuvel en de mannen van de Belgische Standaard, de misnoegden een afzonderlijke vergadering hielden op 6 september, nl. Daels, Vangramberen, De Beuckelaere, Verduyn, Vandermeulen, Guldentops, Van Severen en twee of drie anderen, die op de vergadering van 27 augustus niet waren aanwezig geweest. Nu sloten ze een akkoord met Ons Vaderland, behalve Verduyn. Het andere blad werd aldus het orgaan van de Vlaamse sociale militaire werken. Zo de overlopers echter hadden gehoopt, als medewerkers ook medeëigenaars van Ons Vaderland te worden, hadden ze zich lelijk vergist, daar we op blz. 45 hebben vernomen dat nog in januari 1917 Baeckelandt en de drukker Tempere als de enige eigenaars optraden. Wel zou men in het andere blad in Vlaams opzicht een méér vooruitstrevende strekking vinden, wat ze verlangden... Wat er ook van zij, op 18 september 1916 verscheen het eerste nummer van Ons Vaderland, bezorgd door de nieuwe redactie. Doch Vangramberen noteerde daarover in zijn dagboek : Wat spijt het me, daarin gemengd te zijn ! Weer op 28 oktober 1916 noteerde hij aangaande Ons Vaderland : De gazetartikelen gaan goed ; het blad voldoet me nochtans niet ! ... Hij ondervond dus dat daar ook niet alles volmaakt was !

Ons Vaderland voldeed aalmoezenier Vangramberen hoe langer hoe minder ; en midden februari 1917 brak hij ermee af, omdat hij vond dat ze daar ook niet meewilden.

Een echte miserie ! noteerde hij treurig op 30 maart 1917.

Om nu met onze uiteenzetting weer tot in 1916 achteruit te gaan, moeten we mededelen dat P. Vandermeulen in de eerste dagen van september aan P. Ildefons liet weten, dat de vergadering van de volgende zondag niet zou doorgaan ; dit wilde natuurlijk eenvoudig zeggen, dat hij en zijn vrienden er geen deel aan zouden nemen, daar de bijeenkomst niet door hem, maar door Van den Heuvel was bijeenge-roepen.

Of de trouwgeblevenen toch bijeenkwamen, weten we niet. We moeten overigens bekennen dat we aangaande de volgende vergaderingen slecht zijn ingelicht. Dit komt omdat de verslagen bij de Sekretaris van de Beheerraad, Van den Heuvel, moeten berust hebben en alzo niet in onze handen zijn gekomen.

Op 15 september werd nog een kleine vergadering bij kapelaan Verschaeve gehouden ; daar verschenen P. Ildefons, Dr. Bouciqué, Dom Franco de Wijels en de aalmoezenier Jans, missionaris van het H. Hart. Men kwam er overeen, op 19 september weer samen te zijn, ditmaal bij kapelaan Goegebeur te Hoogstade, om 17 u.

Later leest men in brieven van Van den Heuvel (30 oktober en 14 november 1916), dat er een vergadering zou worden gehouden tussen 20 november en 1 december of liever 22 en 30 november en dat daar de overeenkomst, in vierdubbel exemplaar, ter ondertekening moest worden voorgelegd ; dit was dus nog niet in orde. Feitelijk werd de vergadering kort vóór 29 november 1916 gehouden. In een nieuwe brief van dezelfde Van den Heuvel, gedagtekend op 20 december, werd wederom gevraagd wannéér juist de volgende vergadering zou worden gehouden ; eveneens voegde hij erbij dat de standregelen gereed zouden zijn ; en ook merkte hij op dat Dr. Verduyn ervan sprak, zich uit de Raad terug te trekken, omdat hij de indruk had dat

P. Ildefons niet overdreven; aan zijn kandidatuur hield; hij bleef echter trouw. Einde december werd dan eindelijk op de vergadering de lijst der leden van de Beheerraad definitief afgesloten, met de handtekeningen van Verduyn en Fr. de Wijels; deze laatste had er eerst op 20 november officieel in toegestemd lid te worden, op aandringen van

- 1 P. Ildefons Peeters.
- 2 M. E. Belpaire
- 3 L. Duykers
- 4 Van den Heuvel
- 5 P. Bertrand van der Schelduy
- 6 J. Filliaert
- 7 J. Rombouts
- 8 A. Nobels
- 9 Leo De Nayer
- 10 Hildebert Peeters
- 11 Dr. Verduyn
- 12 Fr. de Wijels.
- 13.

P. Ildefons en mej. Belpaire. Hier ziet men de handtekeningen van de definitieve Beheerraad: P. Ildefons, mej. Belpaire, mej. Duykers, Van den Heuvel, P. Bertrand, J. Filliaert, luitenant Rombouts, A. Nobels, Leo De Nayer, P. Hildebert, Dr. Verduyn en Fr. de Wijels. Er waren dus slechts 12 leden in plaats van 13, doch voorzeker wachtte

men nog altijd op de handtekening van Aug. Van Cauwe-laert, die erg gekwetst was geweest en op 27 september 1916 naar Zuid-Frankrijk vertrok en er tot in 1917 bleef, zoals mej. Belpaire (blz. 250-51, 322) ons mededeelt. Later werd hij door aalmoezenier De Wulf vervangen.

We weten dat er verder nog vergaderingen werden gehouden op 30 januari en einde februari 1917. Aalmoezenier Van den Heuvel, die zoveel voor P. Ildefons en de Belgische Standaard heeft gedaan, vraagt in een niet gedateerde brief, de datum der aanstaande vergadering tussen 12 en 31 maart te willen stellen. Feitelijk had ze op 30 maart 1917 plaats, zoals we door mej. Belpaire (blz. 270) weten. Ze vertelt dat de Vlaamse zaak daar grondig werd besproken. Dr. Verduyn gaf verslag over zijn werk Heldenhulde. Ook besprak men het schandaal van de Raad van Vlaanderen en de Vlamingen die met de Duitsers heulden, terwijl hun broeders aan het front hun bloed vergoten.

Daarna duurt het tot 21 september en 3 december 1917 en 25 februari 1918 voordat we weer iets over de gehouden vergaderingen vernemen. Behalve mej. Belpaire (blz. 325) en mej. Duykers, verschenen op deze laatstgenoemde bijeenkomst: Van den Heuvel, Dom Franco, P. Hildebert, P. Ildefons, J. Filliaert en Dr. Verduyn; men handelde er vooral over de bloei van de verschillende werken.

Op de vergadering van 21 juni 1918 kwam het geval van de Aktivisten ter sprake. Toen Jef Simons er het verslag over inzag, vroeg hij op 7 augustus zijn naam onder de vaste medewerkers van de Belgische Standaard te willen schrappen, daar hij naar Ons Vaderland overging.

Men ziet dus dat hier ook ruzie en tweespalt is geweest; maar van weerskanten werkte men toch dubbel hard. In de grond zochten beide partijen dezelfde belangen te verdedigen!

III. MEDEWERKERS

Inhoud van het blad. — De taal van de Belgische Standaard is dikwijls Westvlaams getint, doch dit verschilt natuurlijk volgens de medewerkers. Plaatsnamen worden dikwijls geradbraakt : Poland, Bailleul, Neuve-Église en Varsovie, voor Polen, Belle, Westnieuwkerke en Warschau enz. Tegen deze laatste Franse benamingen protesteerde de medewerker L. Dewolf uit Watou, op 6 april 1918 ; ook gispde deze de vele gallicismen, die het blad ontsierden. Reeds op 8 mei 1917 schreef Jan Bernaerts naar P. Ildefons : Als ik niet een mens was die een hoger ideaal heeft en veel door de vingers kan zien, had ik de Belgische Standaard allang naar de maan gewenst, met het erbarmelijke taaltje, dat er ons zo dikwijls in wordt opgediend !

De inhoud bood veel verscheidenheid. Pastoor C. Claeys-Bouuaert schreef ons op 30 december 1956 dat hij het blad altijd had verspreid en dat de soldaten het dolgaarne lazen, omdat het zo gemoedelijk was geschreven en steeds de jongens aanmoedigde en hun goede raad gaf.

De redactie liet de medewerkers volle vrijheid en soms hekelden ze elkaar, wat leven en afwisseling bracht. Doch steeds trachtte men moed en vertrouwen te wekken, met b. v. over vredesvoorzichten en het nakend einde van de oorlog te schrijven. Reeds op 21 januari 1915 kondigde men aan dat Duitsland drie maanden later gedwongen zou zijn te kapituleren ! Veelal schreef men over noodtoestanden, die zozeggd bij de Duitsers, ook aan het front, heersten.

P. Donatiaan Dupan deelde P. Ildefons op 24 september 1917 mee, dat de mannen het blad gaarne lazen, omdat het recht voor de vuist was en recht door zee ging, wat in oorlogstijd zelden voorkwam. In een artikel van 4 januari

1916 (De oorlogstoestand van een jaar), bevestigde men : We verbloemen de waarheid nooit ! Ook ontkennen we 't niet dat de terugdrijving van alle Russische legers tot ver in Rusland, geen strategische aftocht was in de eigenlijke zin van het woord. De Russen zijn tot wijken verplicht geweest, omdat ze in materiaal en munitieverbruik niet opwegen tegen de vijand.

Naast oorlogsnieuws, gaf men veel berichten uit bezet België, natuurlijk dikwijls onbetrouwbaar, overdreven of gans verzonnen ; maar dit interesseerde de lezers toch en leert ons hoe de psychologische toestand aan en achter het front was.

Men drukte veel berichten en vragen af om inlichtingen aangaande soldaten en vluchtelingen ; ook gedichten en lachkruid. De hoofdartikels gingen over sociale, vaderlands-lievende, zedelijke en godsdienstige onderwerpen. Over praktische geneeskunde en gezondheidsleer handelde het eerste jaar vooral Dr. Daels (Arbad). Aalmoezenier Van den Heuvel vond overigens dat men niet te veel ernstige artikelen mocht geven.

Het blad schreef nogal dikwijls over de Paus, omdat velen Benedictus XV ten onrechte van Duitsgezindheid beschuldigden. Als bijvoegsel plaatste men de brief van Kardinaal Mercier over Vaderlandsliefde en standvastige lijdzaamheid. In 1916 begon men, ten dienste van aalmoezeniers en brankardiers, een wekelijks liturgisch kalender in het Latijn te drukken.

In vragen over gewetenszaken stelde men ook soms een oplossing voor, alhoewel men protesteerde dat men zich voor deze zaken niet tot een dagblad moest wenden. Op 28-29 januari 1917 zette men toch uiteen, hoe een Katoeliek zich had te gedragen bij de burgerlijke begrafenis van een gesneuvelde ongelovige. Ook een zekere P. G. schreef een artikel om uit te leggen, hoe Kardinaal Mercier zich zo optimistisch over de eeuwige zaligheid van de gesneuvelden

had uitgedrukt. Dit artikel was eerst door de Jezuïet P. Willaert overzien en verbeterd. Ook G. L. raakte de kwestie op 29 november 1916 aan, in zijn artikel: Zalig zij die sterven in de Heer!

Op verzoek van Mgr. Dewachter, drukte men in 1917 een korte opwekking af tot de devotie voor het H. Hart (7 en 9 juni), een akte van toewijding (15 juni) en een artikel over het feest, dit laatste door Franco de Wijels.

Op 12 mei 1915 schreef aalmoezenier Meulepas dat hij te Kales onlangs een vermakelijk toneeltje had bijgewoond. Een rondventertje riep luidkeels: De Belgische Standaard tegen 5 centiem! Doch een soldaat antwoordde afwijzend: Die gazet spreekt altijd van God en zijn gebod! Doch de jongen drong aan: Ventje, Gij moet zeker niet naar het front gaan? Daarop kapituleerde de militair: Gij hebt gelijk, baasje, zegde hij; kom, geef er me een!

Paul Vandermeulen, vóór de oorlog algemene voorzitter van de Limburgse studentenbond en thans Trappist (P. Lambertus) in Belgisch-Kongo, schreef op 20 oktober 1915 dat de Belgische Standaard niet Katoliek of godvruchtig genoeg was! Hij vond echter het oorlogsoverzicht altijd goed opgesteld, aantrekkelijk geschreven, duidelijk voorgehouden, beredeneerd met veel gezond oordeel en kennis van zaken. Niet het minste beviel in het blad (zo oordeelden volgens hem zelfs de eenvoudige soldaten) de rechtzinnigheid waarmee ronduit ook de slechtste toestanden werden blootgelegd; dit was echt Vlaams «recht voor de vuist» en hij vond dat de lezers oud en verstandig genoeg waren, om de echte waarheid te mogen kennen. 't Is wat anders, zegden de jongens, dan het nieuws van de Franse bladen!

Bijval vond het raadselhoekje, waar ook prijzen konden worden gewonnen. Er kwamen ook allerlei prijskampen: voor toneelstukken, gedichten, oorlogsliederen en -verhalen, tekeningen en frontblaadjes (27 november en 23 december 1916 en 25 april 1917). Een prijskamp voor folklore werd

met interessante bijdragen beantwoord door René Cornelis, toegevoegde sergeant Paul Van Wijmersch en de brankardiers Felix Vercruyssen en Matthias Vermang. Deze prijskamp werd aanleiding voor Leo De Nayer om zijn Vivisektie van de Jas te ontwerpen.

Zolang het blad in De Panne verscheen, plaatste het weinig advertenties. Hierin was P. Ildefons overigens uiterst voorzichtig. Een restaurant te Londen, waar veel soldaten kwamen, verlangde in maart 1916 een aankondiging te laten opnemen; doch de Pater eiste eerst een getuigschrift dat het een « goed huis » was!

Feuilletons. — Na de moeilijkheden van het begin, gaf het blad gewoonlijk in ieder nummer een mengelwerk of feuilleton. Van het begin af aan volgde het hierin zoveel mogelijk de opvatting van aalmoezenier F. Vanden Heuvel, nog op 9 februari 1917 aan de redactie voorgehouden, dat men namelijk romans moest uitkiezen waar veel leven in stak, zonder aan de letterkundige waarde overdreven belang te hechten.

Sommige van deze teksten verschenen naamloos: Uit een soldatenboek (3-12 juni 1915); een verkenning aan de IJzer (17-21 juni 1915); verjaardag der verwoesting van Leuven (7-9 september 1915); de Maan (13-16 februari 1918); over onze vaderlandsliefde (11-15 juli 1918); en wat een moeder lijden kan (13-15 juni 1915). Dit laatste was niet het bekende werk van H. Conscience met dezelfde titel. Maar van deze vroeger veel gelezen schrijver verscheen wél: Hoe men schilder wordt (24 september-8 oktober 1918).

We hebben reeds verschillende titels afgedrukt die op de oorlog betrekking hadden; dit was ook het geval met een reeks van prof. Daels: Uit de slag rond Tienen (14-21 januari 1915) en een andere van mej. Duykers: Beschieting van Antwerpen (5-20 februari 1915). Dezelfde schrijfster

verhaalde nog haar Eerste indrukken (27-29 januari 1916). Van J. Filliaert kregen we De dood van Nieuwpoort (26 februari-22 mei 1915).

Een Agonie de Dixmude door L. Bocquet en E. Hosten verscheen te Parijs in 1916 en vond zoveel bijval, dat de vijfde oplage reeds begin september 1916 van de pers kwam. Mej. Duykers schreef er op 18 juli een bespreking over in de Belgische Standaard. Gaarne had men het werk in het Nederlands uitgegeven, doch de drukker Tallandier eiste 600 fr. ; zoveel kon de Belgische Standaard niet betalen !

Ondertussen plaatste men allerlei kleinere teksten : Uit Dr. Vandepierre's gedenkboek (23-31 mei 1915) ; H. Hertegnagels : Het einde van de bucht (een humoristisch spotschrift op Duitsland, 15-21 oktober 1915) ; E. H. Bruynseels : Het Katoliek Duitsland en de Belgische gruwelen (21-26 november 1915) ; E. H. Dewolf (Jan Maat) : Een Te Deum in de oorlog (28-30 december 1915) en Gaat het geloof om zeep ? (18-20 januari 1916). Leo Van Winkel handelde over Vrijwilligers (7-18 mei 1916) ; P. Bertrand (Leo Loo) schreef een reeks Hohenzollern-Koppen (30 januari-6 maart 1916). Dr. Allaey (Jan Van de Woestijne) leverde : Sequah is dood (7-11 maart 1916), Uit den Lande (30 april-3 mei 1916) en vooral veel artikelen over de opstand in Ierland, te midden van de tekst, om dan het 19^e vervolg als feuilleton onderaan de bladzijde (van 4 tot 23 juni 1916) te laten voortgaan. Over Ierland handelde eveneens O'Flanders, van 17 tot 25 februari 1918.

Van J. Joergensen vertaalde mej. Belpaire Klokke Roeland (12 maart-25 april 1916) en dit was spoedig ook in boekvorm bij de Belgische Standaard te verkrijgen. Dit liet ze door een nieuwe vertaling van dezelfde schrijver volgen : In het laatste uithoekje van België (11 oktober-22 november 1916).

Jef Simons vergastte de lezers op Bonifacius Suycker-

buyck (16 juli-10 augustus en 3-23 september 1916); dit was reeds in 1914 gedeeltelijk in *Ons Volk ontwaakt* verschenen; later gaf hij nog: *Brieven uit de oasis* (11 januari-12 februari 1918) en *De Danstent* (15 juni-4 juli 1918), na de oorlog ook in boekvorm verschenen.

Het veelbesproken boek van E. Prüm, Duitse oorlogsvoering in België, drukte men af van 18 augustus tot 1 september 1916. En Frits Francken leverde *De Vrijbuiters der Rode Zee* (24 november-5 december 1916).

Men herdrukte ook sommige volksboeken, die reeds vroeger bijval hadden gekend: vooreerst *Cain's zonde* van Edward Vermeulen of Warden Oom (9 december 1916-15 februari 1917), waarbij in noot over de ongewone Westvlaamse uitdrukkingen uitleg werd verstrekt; ook *De Dieperik* van dezelfde schrijver, van 19 juli tot 21 september 1918. Vermelden moeten we nog Alfons Vanhee: *Van Seven Haveloose en Mietje Pamele* (11-20 februari 1917) en V. Huys: *Baekeland of de Roversbende van 't Vrijbus* (28 februari-8 september 1917); aalmoezenier Van den Heuvel vond dit de beste reclame voor het blad. Voor Karel de Blauwer van J. Leroy (14 september-6 december 1917) moest men een vergoeding van 100 fr. aan de Ieperse uitgever Callewaert-De Meulenaere betalen. Van Dr. Aug. Snieders herdrukte men *Beelden uit het zieleleven* (22 december 1917-9 januari 1918) en *Alleen in de wereld* (26 februari-14 juni 1918).

Eindelijk zijn daar nog *Op verlof van J. Olbrechts* (11-13 september 1917) en *Over soldatenliederen en oorlogsrefreintjes* van Leo De Nayer (12-17 december 1917).

Namens zijn vader, die onder het pseudoniem Auctor had geschreven, verleende Jan Bruylants op 9 februari 1917 aan P. Ildefons in *De Panne* het verlof om Robert en Bertrand in de Belgische Standaard over te drukken; dienaangaande nam hij alle verantwoordelijkheid op zich. De Pater schonk hem meteen 10 fr. drinkgeld. De roman werd echter niet herdrukt, we weten niet waarom.

Medewerkers in het algemeen. — In de kolommen van de Belgische Standaard vindt men het werk van een bonte schare schrijvers. Sommigen hadden reeds vóór de oorlog naam gemaakt en werden meestal door mej. Belpaire aangeworven. Veel jonge krachten ontdekte P. Ildefons veelal zelf. Hij wist de jongens aan te trekken en schijnt veel psychologisch doorzicht te hebben gehad. Aldus kennen we verschillende gevallen, waarin hij nieuwe medewerkers om hun portret vroeg; voorzeker voelden ze zich daar ten eerste door geveleid en wekte dit sympathie!

De lijst die volgt is niet volledig. Wellicht kan ze ook ten onrechte één of andere naam vermelden; we vonden immers veel brieven van personen die gedichten of artikelen stuurden en soms is het moeilijk om na te gaan, of deze werkelijk werden geplaatst.

We laten gedichten weg die, vooral het eerste jaar, aan reeds gedrukte bundels waren ontleend, o. a. van Hilarion Thans (7-8 maart), R. De Clercq (21 augustus), Tollens (15-16 oktober) en G. Gezelle (1-2 november), dit alles in 1915. Evenmin vermelden we stukken uit Vrij België of andere bladen overgenomen.

Sedert 19-20 februari 1915 zien we steeds, onder de kop van het blad, naast de naam van P. Ildefons Bestuurder (en sedert 23 februari 1916 Stichter-Bestuurder) een lijst van vaste medewerkers gedrukt. We stellen vast dat dit niet altijd dezen waren die het meeste schreven, doch gewoonlijk zij die een zekere bekendheid genoten of lid van de Beheerraad waren. Er ontbreken toch ook namen van flinke goedbekende medewerkers en we vragen ons af, waarom dezen onvermeld bleven.

In het begin citeert men aldus de namen van mej. Belpaire en Duykers, prof. Dr. Daels, P. Bertrand Van der Schelden, Jules Filliaert en Firmin Deprez. Doch deze lijst was niet onveranderlijk. Reeds 21-22 februari daarop werd de naam van Daels door die van Vangramberen vervangen

en op 14 maart viel ook Deprez weg ; Vangramberen verdween op 14 juni 1916 ; doch reeds op 13 februari 1916 waren Dr. Vandepierre en Jan Van de Woestijne (Dr. Allaey's) de groep komen vervolledigen, terwijl ook L. Dewolf en Jef Simons er op 22 september 1916 bijkwamen ; Omer Wattez kwam zeven dagen later. Eindelijk op 3 maart 1917 werden nog H. Baels en Hilarion Thans aan het lijstje bijgevoegd ; en aldus bleef het tot in 1919, behalve dat Jef Simons op 29 september 1918 wegviel. Velen hielden eraan om aldus vermeld te worden en verschillende medewerkers dongen te vergeefs naar de eer.

Zoals gezegd, waren veel medewerkers beginnelingen, meestal jongens aan het front. We zien er die in de loopgrachten met potlood schrijven en zich verontschuldigen dat ze daar geen inkt kunnen vinden. Anderen zenden een gedichtje, met de bekentenis dat het verschillende nachten inspanning heeft gevraagd. Ze hielden eraan hun stuk te zien opnemen en dit bevorderde een edele naijver.

Het is natuurlijk onmogelijk iedereen te voldoen en ook in letterkundig opzicht zijn de goestingen uiteenlopend. Ook moest P. Ildefons dikwijls klachten horen over artikelen en medewerkers.

Paul Vandermeulen schreef hem overigens op 6 mei 1916 dat hij bij ervaring wist dat graag op de redactie werd vernomen wat er over het blad werd gezegd en hoe het werd beoordeeld.

Aalmoezenier Vangramberen klaagde op 3 januari 1916 dat de artikelen van een vaste medewerker hem soms niet waardig genoeg schenen ; en hij vroeg zelfs, zijn naam voortaan niet meer onder deze vaste medewerkers te drukken, omdat hij niet gaarne in zo'n gezelschap werd genoemd, alhoewel hij toch zou blijven schrijven ; doch hij verlangde naar een gelegenheid om over alles eens mondeling te praten. In een brief van 10 februari 1916 kwam hij op het geval terug. Van uit Nederland, waar men toen minder op

de Duitsers was gebeten dan in Belgische middens, was hem van gezaghëbbende zijde geschreven, dat de hoger bedoelde medewerker, beter zou doen tegen de Duitsers wat minder te schrijven. Weer eiste hij dat zijn naam van het blad moest verdwijnen. Hij hoopte overigens in de eerste dagen P. Ildefons wel te kunnen ontmoeten, om dan ook over een ontworpen Beheerraad te praten.

Behalve deze klachten, vernemen we er o. a. ook over Dr. Allaëys ; aalmoezenier Van Wetter, overleden pastoor van Koewacht (Moerbeke), noemde zijn artikelen tegen de Duitsers uitzinnig en zegde daarom de 20 abonnementen op, die hij vroeger op het blad had genomem.

Anoniemen en schuilnamen. — Waar werd afgekon- digd dat militairen zonder speciaal verlof niets in de bladen mochten plaatsn, werd het moeilijker ! Voor hen die inder- daad de toelating vroegen, was het een heel gesukkel om ermee klaar te komen. Als voorbeeld geven we hierachter het briefje van adjudant J. C. De Bal, van wie verschillende stukjes in het blad verschenen, na door de redactie te zijn nagezien. Zijn stuk is gedagtekend uit Hoogstade-Linde en draagt een paar stempels en handtekeningen van heel de hiërarchie van het derde linieregiment : kapitein Poulain, majoor De Bruyne, kolonel Mahieu en generaal Lambert, die allen een gunstig advies geven ; ook de stafoverste A. Letor (eerste L. A.) zette zijn hantekening. Toen men zo'n verlof nodig achtte, scheen men te vergeten dat de tekst nog op de proeve zou worden gecensureerd en wellicht zou het postbeheer bij aankomst nog eens onderzoeken of alles veilig was. Voor het heil van het land werd blijkbaar goed gezorgd !

Men begrijpt dat velen er niet op gesteld waren, om deze formaliteit te ondergaan ; bij de verfranste legerleiding werd medewerken aan een vlaamsgezind blad overigens slecht gezien. Om geen moeilijkheden te krijgen en te ver-

G. Q. G. 2e Section
 Entré le 10/7/16
 Indicateur: N° 24
 Sorti le

MILITAIR DRUKVERLOF

Colonel, ---

J^r heb de eer U'edel de toelating
 te vragen om het volgend artikel Onze
Banner getrokken uit mijn boekwerk
Yfeensstraat in de Belgische stan-
 daart De Panne te laten verschijnen

J. C. De Raal
 adjudant
 N° II/1 3de Linie

Lynde 6 Juli 1916

Avis très favorable Vu: le major

J. Boulain

Edelmeijer

Avis du Commandant de la brigade: Avis affirmatif - 8/7-16

Favorable

Colonel de

le Général-major C^o
A. Lambert

C. Mahieu

Cher Monsieur le Colonel, j'ai l'honneur de vous adresser ci-joint l'avis favorable à la publication

I.D.A. Tra:
 Q. F.
 Le L.

9.9.9. avis favorable à la publication
 1 III 1916 n° 3212

L. O.
 Le Chef d'Etat-Major
Blot

bergen dat men militair was, drukte men de bijdrage dan meestal zonder naam, met initialen of een pseudoniem.

Alzo ontstond voor ons de moeilijkheid, om deze medewerkers te ontmaskeren. Gelukkig hebben we het handschrift van veel bijdragen weergevonden en P. Ildefons had er, naast het pseudoniem, soms ook de ware naam op geschreven. Eveneens zagen we veel briefjes van medewerkers, die artikelen of gedichten stuurden en hun schrijven met hun ware naam ondertekenden, met verzoek om zus of zo'n schuilnaam af te drukken. Eindelijk heeft P. Ildefons nog een soort register op beide eerste jaargangen opgemaakt, waarin soms de echte schrijversnaam staat genoteerd.

Natuurlijk zijn er wel initialen waar we geen weg mee weten ; toch vermoeden we dat Tarsitius (Lodewijk) Kyndt de L. K. is, die twee artikelen aan Franciscus van Assisi wijdt. Andere namen zijn zuiver fantastisch : Janhagel b. v. en Vartje Knap ; deze laatste schrijft een reeks Alle uren een lepel. Andere namen wijzen stellig op militairen : Brankardier, Karabinier, L. Van Shrapnell enz. J. C. Wizernes kan een eigenaam zijn of op een dorp bij S.-Omaars wijzen. Sommige schijnen doopnamen : F. Abel, Edward en Ward, Frans, Govaert, Jef, Melchior en Victor. Eindelijk zijn er enige nog onduidelijker : Jumel, Nemo (officier), Ovidius, Yes, Yorick, enz. De krijgshaftige naam Gladius wijst geenszins op de huidige Antwerpse journalist, die aldus tekent.

Kapucijnen. — Het gemakkelijkst is het, om konfraters die in het blad schreven te identificeren. We geven hier het lijstje, met tussen haakjes de initialen of namen waarmee ze hun opstel ondertekenen : Godfried Nuytten (F. G.) ; Irene Hoet (B. v. R., dat is Berten van Roeselare : zijn doopnaam is Albert) ; Joachim De Klerck (Joachim) en Ladislas Segers (Ladis en F. L.) ; Matthias Vermang (Matthias kortweg), later Provinciaal ; Arseen van Berlare,

regulier Overste van de Punjabmissie, stuurde een naamloos artikel, ondertekend te Khushpur, waar hij verbleef. Uit Dondo (Ubangi) schreef P. Joannes Berchmans Sallaerts (P. J. B. S.). Basilius Tanghe, later Apostolische Vikaris, bezorgde twee artikelen, op 18 april (P... R. O., Libenge) en 21 september 1916 (P. Baselis, Banzistad).

Uit Rome kwamen twee naamloze artikelen van P. Hubert Hoemaeker, later universiteitsprofessor te Lublin in Polen (22 en 30 mei 1917). De theoloog Amedee Teetaert stuurde er een vijftal, ondertekend Amadeus (7 en 22 juli en 10 augustus 1915 en 21 oktober 1916); op 30-31 juli 1916 staat echter als naam Am. Teetaert. De bekende Dr. Fredegand Callaey tekende zijn bijdragen voluit (30 maart 1916, met kleine bijvoeging herdrukt 12 april 1919; dan nog 24-25 oktober 1916 en 24-26 april 1917). Zijn stuk over de Italiaanse oorlog en de Vrijmetselarij werd op 8 juni 1915 door de censuur geweigerd en verscheen dan in *De Tijd*, op 29 juni 1915. Verschillende malen heeft de Pater te Rome overigens de zaak van de Belgische Standaard bepleit en op 3 februari 1916 deelde hij mede dat Benedictus XV onlangs aan Kardinaal Mercier zijn portret had geschonken, met de opdracht: Uw zaak is de mijne; en de Pater merkte op dat de bezoeken van de Kardinaal en Mgr. Heylen te Rome veel dingen aangaande België hadden rechtgezet, zoals de Belgische Standaard op 13-14 februari 1916 dan mededeelde.

De Kapucijn die P. Ildefons het meest heeft geholpen, is stellig P. Bertrand Van der Schelden, die door de oorlog zijn studies te Leuven had moeten onderbreken en eerst naderhand met zijn proefschrift over de Vrijmetselarij kon promoveren. Soms tekende hij voluit, soms met initialen of nog met allerlei schuilnamen: Theo Loo (o. a. zijn rubriek *Op en weg*), Leo Loo, Verax en Scrutator, dit laatste o. a. voor zijn reeks *Papierlingen*.

Een tijdlang was hij, zoals gezegd, aalmoezenier in het

Anglo-Belgische gasthuis te Poperinge ; achteraf bediende hij de kapel op het Hoge en ging begin februari 1917 van daar naar het Belgische instructiekamp te Auvours, omdat hij voor de legerdienst was opgeroepen. Na vier weken onderricht, belandde hij als brankardier, met P. Hilarion Thans in het Cabour-gasthuis (1) te Adinkerke.

Alhoewel hij P. Ildefons zijn kritieken niet spaarde, werkte deze reeds op 31 mei 1917 bij minister Poulet, om hem in De Panne te krijgen, officieel voor de School op het Front. Het mislukte. Doch door toedoen van zijn professor Jhr. L. van der Essen verbleef hij sedert 6 november 1917 in Le Havre, Rue Félix Faure, 2, verbonden aan het Belgische Dokumentatiebureau (B. D. B.), afhankelijk van het ministerie van buitenlandse zaken.

In juni 1918 werd hij getroffen door een algemeen verbod om artikelen af te drukken, welke ontleend waren aan vijandelijke of verboden neutrale bladen. Om geen moeilijkheden te krijgen, besloot hij, op raad van van der Essen, alhoewel het hem hartzeer deed, aan de Belgische Standaard niet meer mede te werken.

In september 1918 werkten beide Paters samen bij minister Van de Vijvere en van der Essen, om P. Bertrand naar De Panne te laten verhuizen, daar de redactie beweerde hem absoluut nodig te hebben. Ofschoon beide tussenpersonen het blad gunstig waren gestemd, is het plan toch weer mislukt.

Medewerkers uit den vreemde. — We zagen juist dat enkele Kapucijnen van uit Rome en de missies medewerkten ; en hoger hebben we reeds kennis gemaakt met mej. M. J. Van Gastel, uit Dallas (Verenigde Staten). Van de Scheutist P. Claeys (thans te Moerzeke) drukte men

(1) Aldus genoemd naar de naam van de heer Cabour, eigenaar van de hoeve de Woestijn.

een brief uit Mongolië, terwijl Mgr. Roelens, Apostolische Vikaris van Opper-Kongo, in 1917 eveneens een schrijven stuurde.

Uit Nederland kwamen bijdragen vanwege Noordnederlanders en nog méér van uitgeweken Vlamingen. Onder deze laatsten noemen we E. H. Bruynseels, die aldaar Kardinaal Mercier vertegenwoordigde. Fr. Van Cauwelaert werkte bij gelegenheid ook aan de Belgische Standaard mee, doch natuurlijk kon hij niet veel leveren, daar hij zijn eigen blad te verzorgen had. Karel Van den Oever stuurde in 1915 van uit Baarn een reeks onuitgegeven vaderlandse gedichten. Verder ontmoet men hier nog E. Van Nuffel, mevr. J. De Groot, Leonce Du Castillon te Scheveningen, Jos. Van den Driessche, onderwijzer te Nunspeet en Joh. De Maegt, onderwijzer te Middelburg; Arthur Coussens (†1925), dichter en kritikus, aalmoezenier te Groede (Zeeland); P. De Groeve, missionaris van het H. Hart, te Leiden, die dikwijls A. D. G. tekende en ook aan Ons Vaderland meewerkte; J. Holemans, student te Leuven en daarna te Amersfoort. In deze laatste stad doceerde ook de medewerker Leo Van Puyvelde, die in 1915 te Haarlem (Tempelierstraat, 10) woonde. Verder ontmoet men nog de namen van Carl Smulders, L. Jansen de Gijger (van-Loostraat, 89, Den Haag), die Ludo tekende. Ook de Nederlandse professor Struycken en mevr. E. H. du Quesne van Gogh, uit Baarn, zuster van de grote schilder Vincent van Gogh. De grote vriend van de Vlamingen, de Kruisheer P. Linnebank uit Uden, stuurde regelmatig Brieven uit Holland.

De historicus P. Calbrecht, uit Scheut, vormt de natuurlijke overgang van Nederland naar Engeland. Eerst verbleef hij in Engeland, dan in november 1915 in De Panne: over Engeland reisde hij naar Nederland en werd professor in Huize Gerra te Haren (N.-B.); einde juli tot einde oktober 1916 lag hij in het ziekenhuis te Amersfoort en eindigde met naar Londen terug te keren (Stanford Hill, 63).

Engeland leverde veel méér artikelen dan Nederland, al was het aantal medewerkers er ook kleiner. Om de korrespondentie te bespoedigen, stuurde men de papieren onder dubbele omslag, waarvan de binnenste het adres van de Belgische Standaard droeg, terwijl er vanbuiten niets anders op stond dan : Belgian Field Hospital, Field Post Office, Dunkerque ; dit kwam dan in het kollege te Veurne terecht, vanwaar het dadelijk naar De Panne werd doorgestuurd.

In Engeland werd, zoals reeds gezegd, Kard. Mercier door Mgr. Dewachter vertegenwoordigd ; deze verbleef Bishop's House, St. George Road, Southwark, S. E.

P. Theodoor De Paepe, leraar in de H. Drievuldigheid te Leuven, woonde onder de oorlog in het kollege van de Jozefieten te Weybridge. Zijn artikelen ondertekende hij Theo Walter. Ook aan de Stem uit België (Londen) werkte hij mede. Doch deze bedrijvigheid hield op, toen hij in september 1915 door zijn Oversten naar bezet België werd teruggeroepen.

Dr. August Laporta stuurde op 15 april 1915 een stukje over Lier ; hij woonde Foster street, Lincoln.

Veel belangrijker was de medewerking van de Dominikaan P. Callewaert, vooral in de eerste jaren ; soms tekende hij enkel met de initialen P. C., doch gewoonlijk met zijn naam voluit. Hij woonde te Stockport. Einde 1916 vroeg hij waarom zijn naam niet bij de vaste medewerkers werd vermeld, al vond hij dit zonder groot belang.

Advokaat Harry Baels, vader van Prinses Liliana van Retie en later burgemeester van Oostende en minister, werd voor de Belgische Standaard door P. Callewaert en Dr. Allaey's aangeworven. Hij verbleef 5, Highbury New Park, Londen, en hield overal voordrachten over België. Op 4 augustus 1916 vroeg hij om onder de vaste medewerkers te worden vermeld ; hij hield eraan, omdat hij bijgevoegde volksvertegenwoordiger was voor het ar-

rondissement waar het blad verscheen. Meteen vroeg hij of het, om vaste medewerker te worden, voldoende was, iedere week een artikel te leveren. P. Ildefons, die aldus met blijdschap regelmatige artikelen tegemoet zag, aanvaardde dit aanbod dadelijk ; doch feitelijk heeft de advocaat in het geheel niet méér dan een tiental ondertekende bijdragen geleverd.

Veel ijveriger was Dr. Vandeperre, alhoewel veel van zijn artikelen door de censuur geschrapt of ingekort werden, o. a. op 26 augustus 1915 het stuk Heil Polen ! Bovenop had hij geschreven : Ook op reis vergeet ik, terwille van mijn lief België, de Standaard niet ! Zijn naam kwam er zo dikwijls in voor, dat J. Destrée de Belgische Standaard het blad van Dr. Vandeperre heette (1). Op 3 juni 1916 vroeg hij zijn naam niet meer onder zijn artikelen te drukken, wijl hij er te veel moeilijkheden door ondervond. Hij bleef toch meewerken en o. a. op 20 en 22 september 1916 komt zijn handtekening er nog in voor ; ook onder de vaste medewerkers bleef hij steeds gehandhaafd. Sedert einde december 1916 was zijn adres : 23, Creighton Avenue, Muswell Hill, Londen N., doch na 28 mei 1917 : Villa La Chaumière, Honfleur, Frankrijk. Over zijn toewijding aan het blad kan men van de hand van Aug. Van Cauwelaert een artikel in de Belgische Standaard van 11 september 1915 lezen.

Even vruchtbaar en even genegen was Allaeyts (†1934), dokter in de geneeskunde, die Jan Van de Woestijne (J.V.D.W.) tekende, omdat hij te Woesten was geboren. Hij schreef bijna in ieder nummer en zijn pittige brieven uit Engeland werden graag gelezen. Hij woonde Waylenstreet, 55, Reading (Berks). Doch de censuur en ook de redactie moesten dikwijls zijn tekst wat verzachten, wat hem soms

(1) Aldus ook geciteerd bij H. Heyman, *La Belgique sociale* (Paris 1916), p. 167, note.

krenkte, al begreep hij ook goed de moeilijke positie van P. Ildefons. Op 3 mei 1916 protesteerde hij heftig, dat men steeds zijn artikelen wijzigde, sedert de vergadering van de Redaktieraad, waar men op zijn kap had gezeten, zo schreef hij. Toen P. Ildefons half en half schuld had bekend, kapituuleerde hij reeds dezelfde maand, doch herhaaldelijk vroeg hij nog om toch niets te wijzigen. Einde 1916 was hij lang ziek. Op 7 maart 1917 voelde hij zich beter en beloofde weer iedere dag een artikel en een « lachedingen » te zullen sturen.

Priesters en aalmoezeniers. — Onder de kloosterlingen, die als aalmoezeniers aan de Belgische Standaard medewerkten, noemen we vooreerst Dom Franco de Wijels, thans Abt te Affligem, die over liturgische feesten schreef en veelal D. F. D. W. tekende. Verder hebben we de bekende P. Ant. Van Clé († 1956); J. Schinck, thans te Kalken, en Gilb. Remans, toen te Coutances; de Jezuïet P. Mortier, thans te Brugge, tekende gewoonlijk Wate, soms ook R. V. Van Waregem; einde 1915 werd hij van het front naar Gravelle (Le Havre) gestuurd; behalve zijn bijdragen, liet hij in september 1915 te Londen, op aandringen van mej. Belpaire, het vaderlandse sermoen drukken, dat hij vijfmaal aan het front, o. a. te Alveringem, had gepredikt.

Verder vond de Belgische Standaard medewerking bij de aalmoezeniers A. Verhoest, gewezen leraar te Veurne; Cl. Scherpereel, thans pastoor te Meulebeke; V. Pil (V. P.), eerst leraar te Veurne, doch toen aalmoezenier te Tours en thans pastoor te Wevelgem; A. Quaegebeur (A. Q.), eerst kapelaan in De Panne, daarna aalmoezenier in de Oceaan, onlangs als Vikaris Generaal te Brugge overleden. A. De Wulf tekende soms Nieuwpoort, omdat hij daar kapelaan was geweest; hij verbleef te Auvours in 1917 en te Cayeux in 1918; hij werkte naarstig voor de School op het front; thans is hij rustend pastoor te Koolskamp. S. Claes, vroeger te Luik, is thans pastoor te Berneau. De populaire

aalmoezenier August Nobels († 1938) schreef o. a. over kunst. Op 21 januari 1916 stuurde hij de som van 100 fr., tot steun van het blad, dat hij zo hoog achtte. A. De Maeyer, thans te Aalst, schreef over toneel. Hubert Buyle, eveneens te Aalst, tekende Luciaan Van der Meeren en na de oorlog Helderenberg. C. Claeys-Bouuaert, thans rustend pastoor te Gent, leverde een artikel over Mgr. Seghers (25 januari 1917). C. Van Nerom is thans op rust te Rummen. A. Van Ravels is nog altijd pastoor op S. Pieter en Pauwel te Mechelen. V. Vangramberen (V. V. G.), deken te Zaventem, was lang een van de vruchtbaarste medewerkers.

Jan Bernaerts († 1956) tekende gewoonlijk J. B. en op 13 mei 1917 legde hij aan P. Ildefons uit, dat hij zijn volledige naam niet wilde zetten, daar het [door Mgr. Marinis] aan geestelijken verboden was over Vlaanderens belangen te schrijven. Vurig vlaamsgezind bleef hij zijn leven lang; doch nooit sprak hij zich op het front uit voor bestuurlijke scheiding, noch was hij te spreken over de vervlaamsing van Gent door de Duitsers. Feyen, niet te verwarren met Jos. Feye, was aalmoezenier en tekende Neyef.

Nog vermelden we Ernest Kustermans en vooral Frans Van den Heuvel (F. V. D. H., vóór de oorlog onderpastoor te Molenbeek, † 1940), die veel over sociale aangelegenheden schreef en één van de meest vertrouwde raadslieden van P. Ildefons was. De rustende priester Lamerant uit Reningelst schreef één artikel in 1916. Jules Leroy († 1939), pastoor te Wulpen, leverde kluchtige vertellingen en was, volgens mej. Belpaire (blz. 240), een levend voorbeeld van de Westvlaamse humor. Karel Dubois, vóór de oorlog student in de filozofie, tekende Kerelskind; laatst was hij te Roeselare proost van de Katolieke Aktie. E. H. Denijs, gewezen directeur der sociale werken te Kortrijk, werd onder de oorlog kapelaan in De Panne. Nog hebben we aalmoezenier Van Bever, thans pastoor te Hoeilaart, niet

te verwarren met pastoor Van Beveren, in De Panne. Vandenbussche, kapelaan te Houtem, tekende Soldaten-vriend en schreef een reeks over Trouwen. C. Verschaeve (†1949), kapelaan te Alveringem, poogde in het begin de eendracht onder de Vlamingen te bevorderen, doch later was hij geheel voor de strekking van Ons Vaderland gewonnen. J. Schoenaers (†1919) van Averbode, keerde in 1917 uit Brazilië terug en werd in Le Hâvre aan het ministerie van buitenlandse zaken verbonden.

Kanunnik J. Muyltermans (†1929) was eerst aalmoezenier te Harderwijk, doch kwam later in het leger. Hij tekende soms J. M., doch gewoonlijk Muly, o. a. voor zijn rubriek Uit hoek en kant.

J. Valckenaere (†1930) schreef dichtstukken, die hij H. Norda ondertekende; dit was een anagram van Horand, schuilnaam waaronder hij vroeger in Biekorf en Dietsche Warande en Belfort schreef (1).

Lodewijk Dewolf was in 1914 kapelaan te Watou en in 1918 aalmoezenier te Beaumais (par Crocy, Calvados); meestal tekende hij Jan Maat, o. a. voor de reeks Dulmarkertjes, die Dr. Allaey's zo prettig vond. Op 1 juli 1916 gaf hij P. Ildefons verlof om zijn naam te vermelden onder de vaste medewerkers en overal waar het hem lustte! De Pater luisterde graag naar zijn raadgevingen en voorstellen, bezorgde hem misintenties en gaf hem soms een honorarium voor zijn bijdragen, o. a. op 13 augustus 1917 (zonder aanduiding van het bedrag), op 28 oktober 1917 (20 fr.), 30 maart (55 fr.) en 29 mei 1918 (100 fr.).

Brankardiërs.—Deze medewerkers waren meestal seminaristen en jonge religieuzen. Onder hen vindt men de naam van L. Van Steenkiste, voorzeker dezelfde als Van Steen; Br. Voets, die over kunst schrijft, onder de schuil-

(1) Vgl. Biekorf, Dl. LVIII, 1957, blz. 53-55.

naam O. Gustinus. Aldericus Vincke, uit de abdij van Tongerlo, was brankardier te Auvours, toen P. Van Clé hem voor de Belgische Standaard aanwierf. Onder deknaam O'Flanders schreef hij hier en elders over Ierland. Een ander Witheer was P. Joost Antonius Ghysebrechts (†1915), die soms Jost of Justus, maar nog méér Tony tekende. Verder hebben we nog te vermelden: de Jezuiet Edm. Verwimp; de Pater van het H. Sakrament De Spiegeleere, doktor in de theologie, thans in het klooster te Brussel; hij tekent Memor.

Arm. Van Veerdegem (Br. Guibertus) was te Oostakker leraar in de opvoedkunde en tekende hier A. V. V. Na de oorlog woonde hij op 15 juli 1919 te Oudergem bij Brussel, waar hij, om wat te verdienen, tevergeefs probeerde om als Brusselse korrespondent van het blad te worden aanvaard.

Onder de Minderbroeders vermelden we Valerius Mahy (†1952); Luciaan van Avermaet en vooral Hilarion Thans, die onder de oorlog bezet België wist te ontvluchten. Op 13 februari 1917 wijdde de Belgische Standaard aan hem een artikel. Reeds drie dagen vroeger had P. Ildefons P. Bertrand verwittigd dat hij over Engeland op komst was; en daar hij voorzeker te Auvours zou belanden, voegde men in De Panne een briefje voor hem bij dit schrijven, om zijn naam onder de vaste medewerkers te mogen opnemen. Reeds op 13 februari kon P. Bertrand melden dat hij hem had gesproken en dat hij er niets tegen had, zijn naam aldus te laten vermelden. In *Mijn Oorlog*, blz. 162-71, verhaalt de dichter hoe zijn patroonfeest eens zeer plechtig werd gevierd, met deelneming van P. Ildefons.

Onder de Paters van Scheut citeren we P. A. Kenis (†1921) en Alfons Claerhoudt; deze laatste tekent A. C. V. S., dat is A. Cl. van Scheut; elders neemt hij de mysterieuze naam van Iram Niel aan. Hij werkt thans nog in de Filipijnen, zowel als een andere medewerker, P. Flameygh.

Onder de wereldgeestelijken ontmoeten wij Karel Suykers, thans pastoor te Kuurne-S.-Catharina ; hij tekent Karel Oldav ; ook nog Felix Vercruyssen, later Vikaris Generaal te Gent, † 1952 ; E. H. Vanlinden uit Niel (tekent Vanli) ; Lode Van Eyck, thans kanunnik te Mechelen ; Henri Dekens (H. N. D.), thans te Hasselt ; en vooral Ludovic Van Winkel († 1954), later beter bekend onder de Russische schuilnaam Lavki. Zijn nog levende broer Leo, aalmoezenier, schreef eveneens in het blad en tekende soms V. W. Noël, een letteromzetting van Léon.

Brankardiërs waren eveneens Al. Van Hoof, Omer Van Kets (V. K. of O. V. K.), Oscar Defraeye, korporaal brankardier Haché en G. De Clercq (G. D.), uit het hospitaal Sophie Berthelot te Kales ; ook Michiel Noterdaeme en zijn broer Karel, die K. Not. tekende.

Soldaten en burgers die hier moeten vermeld worden, zijn de dichter J. Casier van Beselare, in 1916 gesneuveld ; Kamiel Moens ; de sergeanten Omer Coessens (O. C.), L. Cousy (Lode) en Emiel Swinnen ; sergeant majoor Maurits Donckerwolcke en vooral luitenant Leo De Nayer, op 15 oktober 1918 gesneuveld ; op 14 november werd hem een In Memoriam gewijd. Dikwijls schreef hij onder de initialen L. D. N. P. Ildefons waardeerde hem ten zeerste, schonk hem op 2 november 1916 voor 12,50 fr. sigaren en op 28 februari 1918 100 fr. honorarium. Omstreeks nieuwjaar 1918 bleef hij zeven dagen lang in Ma Coquille op bezoek en in de kost.

Luitenant J. Rombouts († 1952), die later zo'n rol speelde in de V. O. S. en de IJzerbedevaart, tekende soms J. R. of ook Joannes ; en we vermoeden dat hij het is, die onder het pseudoniem J. Rom verscholen zit.

Dr. Frans Daels schreef onderhalf jaar regelmatig in het blad, over praktische geneeskunde en gezondheidsleer ;

hij tekende Arbad. Deze « Lezingen voor de brankardiers der voorlinie » werden gebundeld en reeds op 30 september 1915 was het eerste deeltje, zonder schrijversnaam, in Ma Coquille te koop.

Een gewaardeerd medewerker was Frederik Clymans, die steeds Frits Francken tekende. Mej. Belpaire vertelt (blz. 231) hoe deze fleurige verteller en dichter zijn talent ten dienste van het blad stelde. Herhaaldelijk staakte hij zijn medewerking om opslag te krijgen, wat hem steeds gelukte. Tot grote verontwaardiging van F. De Pillecijn, J. Bernaerts en P. Callewaert begon hij zelfs in Het Vaderland te schrijven, waar hij 75 fr. per maand betaald werd, zoals hij op 18 mei 1917 liet weten.

In 1916 en 1917 had P. Ildefons hem regelmatig betaald en we weten hoeveel en op welke datum hij telkens iets kreeg. Op 13 juni 1917 was de ruzie echter bijgelegd en schreef Frits dat hij weer kopij zou sturen. Nu werden hem regelmatig 75 fr. per maand betaald. Van 4 tot 7 september 1917 was hij in De Panne op bezoek en betaalde P. Ildefons zijn eetmalen ; zo ook op 20 januari en 28 februari 1918.

Filip De Pillecijn, die we juist vernoemden, schreef eveneens in het blad, zowel als in Ons Vaderland. Ook Ward Hermans, die toen Hermans Eduard tekende. Jeroom Leuridan, nog student, trad op als Kerlinga.

Jef Simons (†1948), bekend voor zijn gedichten en vertellingen, was sedert 1913 huisleraar bij de familie de Bergeyck, op het kasteel de Lovie te Proven ; doch begin 1917 vinden we hem te Auvours. Van 1915 tot 1918 was hij een gewaardeerd medewerker ; P. Ildefons betaalde hem 50 en 40 fr. op 24 januari en 7 maart 1918. Herhaaldelijk kwam hij in De Panne op bezoek en werd er gratis onderhouden, o. a. van 13 februari tot 7 maart 1918 ; op 17 februari vergezelde hij P. Ildefons op bezoek bij mej. Belpaire (blz. 324) ; op 19-21 en 25 juli 1918 was hij weer in De Panne ; doch op 7 augustus vroeg hij, zoals reeds gezegd, zijn naam niet

meer onder de vaste medewerkers te vermelden, daar hij naar Ons Vaderland' overging. Eerst op 29 september werd daar gevolg aan gegeven.

De huidige hoogleraar Amaat BursSENS tekende toen Van der Weerelt, zoals later ook nog, en ook Amaat Van Dyle, omdat hij vóór de oorlog te Mechelen had gestudeerd. Dambre, de specialist voor Justus de Harduyn, tekende Rokso, letteromzetting van zijn voornaam Oskar.

Nog vermelden we L. Raekelboom (†1935) en de dichter Constant Hodister ; behalve zijn bijdragen, liet deze laatste nog te Parijs, onder de oorlog, een lied verschijnen (Mijn Vlaanderen, hoe lang nog ?), met begeleiding van E. Martony.

Robrecht Serruys, uit het gasthuis te Kales, vroeg om zijn teksten zonder naam af te drukken. Korporaal Jan Van Neste was onderwijzer te Aalst. Onderwijzers waren eveneens V. Hollevoet te Beselare en N. Dejonghe te Booitshoeke (tekent Fred.). Armand Suls werd later ook onderwijzer (†1948) en schreef na de oorlog onder de naam Reimond Sanders. Nog noemen we schoolopziener G. Hellebuyck, redakteur van Ons Onderwijs.

August Van Cauwelaert schreef zowel in de Belgische Standaard als in Vrij België van zijn broer. Een zeldzame keer vindt men ook stukken van minister Helleputte, Emiel Hullebroeck, Jos. Muls, Dirk Vansina en notaris Persijn van Wingene, één der Vlaamse Koppen van Hugo Verriest. Zij zoon Godfried, later notaris te Ruiselede, schreef veel méér dan zijn vader, soms onder de initialen G. P. De medewerker Jules Persijn, die ook J. P. tekende, behoorde tot een andere familie, zoals P. Linnebank op 26 juni 1917 in het blad uiteenzet.

Louisa Duykers was de onafscheidbare gezellin van mej. Belpaire (blz. 136), met wie ze in Swiss Cottage samenwoonde. Aangenaam kon ze vertellen en deed het graag in de Belgische Standaard.

Ook noemen we nog Paul Maes, uit Stavele, sekretaris van het letterkundige tijdschrift Rond den IJzer, Vooral Omer Wattez (†1935) mogen we niet vergeten. Tot 15 november 1914 woonde hij te Nieuwpoort, doch in april 1915 ontmoette Dr. Vandepierre hem te Parijs (XVI), Rue Victor Considérant, 7, en wist hem voor de Belgische Standaard te winnen. Voortaan gebruikte hij de naam Wouter, uit vrees dat de Duitsers wellicht op zijn familieleden in bezet België weerwraak zouden nemen.

Nu volgen nog een reeks andere medewerkers : T. Wylleman, griffier bij de rechtbank van Ieper, te Watou ; notaris H. Haghebaert uit Proven ; Dr. F. Vermeersch-Van Canneyt, uit Oostende, die als Dr. Hillemans tekende ; Dr. Van den Bulcke uit Veurne, naar Bulskamp gevlucht, waarover mej. Belpaire (blz. 188, 218) ons inlicht ; Dr. X. Sevens ; Dr. Bessemans ; Dr. A. Pieters, oogmeester te Diksmuide en toen legerdokter ; Dr. Jan Guldentops ; Dr. Gheysen, uit Roesbrugge ; Dr. Jan Verduyn, die later de V. O. S. organiseerde (zie Belpaire, blz. 192) enz.

Van en over de Deense bekeerling Joergensen gaf de Belgische Standaard veel artikelen en vertalingen ; hij kwam in De Panne, zoals men lezen kan bij mej. Belpaire (blz. 203, 208, 221, 232, 252-53) en in de Belgische Standaard (6 oktober 1915, 15-17 januari, 24 februari en 16-17 april 1916).

Herman Broeckaert (†1930) zat in oktober 1917 op het redaktiebureau van Het Vaderland te Parijs, toen Frits Francken er hem ontmoette. Hij treurde echter om veel huiselijk verdriet.

Nog vermelden we Ch. Magermans, bestuurder van de koninklijke maatschappij Linnaeus te Borgerhout, die over tuin- en landbouw schreef.

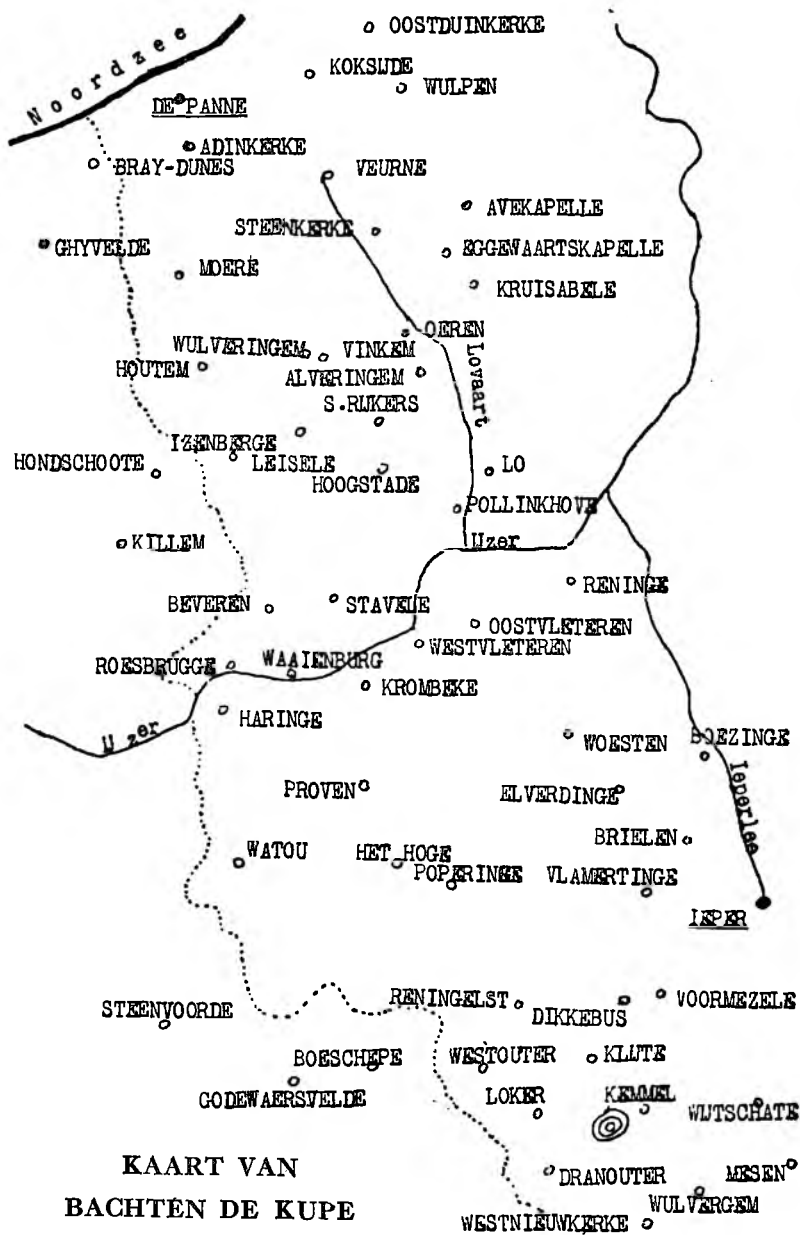
Staatsminister Hendrik Heyman, voorzitter van het Algemeen Christen Vakverbond, was een trouw vriend van

het blad, dat hij op 5 november 1918 een edel onschatbaar werk heette; hij vroeg meteen of het niet zou passen, dadelijks zijn naam bij de vaste medewerkers te drukken; doch dit gebeurde niet. Gewoonlijk tekende hij H. Van Waas, omdat hij te S.-Niklaas was geboren.

In Le Hâvre had men nog als medewerkers Dr. V. Naveau, die dikwijls V. N. tekende, o. a. voor zijn rubriek Haverse Hapjes. Dr. Jan Grauls, toen aan het ministerie van landbouw en openbare werken verbonden, werkte mee, zowel als Louis Van Loock, van het B. D. B. en het bureau van het Algemeen Christen Vakverbond van België.

Alhoewel we niet alle medewerkers kunnen noemen, vermelden we toch nog zonder kommentaar een reeks andere namen: H. De Leebeeck (tekent Mechelaar), A. De Lepeleire, H. Delobel, W. Depla, E. De Schouteden (te Honfleur), P. D'Haese (later te Zwijndrecht gevestigd), Frans D'Havé, J. Diederick (tekent J. D.), Gust. Geboers (tekent Marouska); Gaston Gevaert, tekent G. G. en drukt nog gedichten na de oorlog; woont thans Bevere-Oudenaarde; Leo Ghesquiere (tekent L. G.); Frans Goris, dichter; Jan Jacobsen; Sander Lievens; E. Maes; J. Olbrechts; Jef Smetsen; E. Van Coppenolle; J. Van den Berghe; Dr. A. Vanden Bosch; P. Van den Broeck; Ed. Van der Gracht; Jan Van der Heyde; Jules Van der Heyden; R. Van de Voorde; J. N. Van Munster; Joseph Van Nieuwenhuyse; Edw. Van Praet; E. Van Rompaey; Lode Weylen enz.

Om deze dorre lijst te besluiten, vermelden we nog dat veel gedichten uit de Belgische Standaard werden heruitgegeven door Th. Q[uoydbach], in de Chansonnier du soldat belge — Liederboek van de Belgische soldaat (Paris 1916); H. Norda, Oorlogsgedichten (Stavele 1917); Jan Bernaerts, Geestelijke oorlogsliederen; dezelfde en H. Heyman, Oorlogspoëzie (Port-Villez 1916), allemaal uiterst zeldzame boekjes.

KAART VAN
BACHTEN DE KUPE

IV. CENSUUR

In het algemeen. — De drukker kreeg het handschrift van het blad, twee dagen vroeger dan de datum die erop moest te lezen staan. Het gebeurde voorzeker ook, dat hoofdartikelen, feuilletons, gedichten, verhalen, godsdienstige, zedelijke, sociale en vaderlandslievende beschouwingen nog een dag vroeger werden ingeleverd. Op het laatste ogenblik voegde men er dan de jongste oorlogsberichten bij.

Het blad mocht echter niet worden afgedrukt, voordat de censuur het had onderzocht en goedgekeurd. Dikwijls werden artikelen geweerd of ten minste enkele regels eruit geschraapt.

Waar we in de voorrede over de gebruikte bronnen hebben gehandeld, hebben we reeds medegedeeld dat we de bijna volledige kollektie bezitten van de gecensureerde proeven, zolang men in De Panne werkte ; slechts de teksten van 17 januari tot 11 mei 1915 ontbreken. Waar we er hier naar verwijzen, is de aangegeven datum deze waarop het artikel verschenen is of verschijnen moest, niet de dag te voren, wanneer het werd gekeurd.

De eerste kennismaking van P. Ildefons met de censuur was weinig bemoedigend. Zijn medewerking aan de Vrijheid had hij gestaakt, omdat de naam van God daar niet werd geduld ; doch nu scheen de militaire overheid zijn eigen blad dezelfde weg te willen opjagen. In zijn eerste nummer had hij immers zijn programma uiteengezet : vaderlandslievend, Vlaams en Katoliek. Ieder van deze drie punten werd dan kort uitgelegd. Doch de uitleg bij het woord Katoliek moest wegvallen ! De tekst was nochtans heel onschuldig ; er stond slechts dat de Belgische Standaard Katoliek was, trouw verkleefd aan Paus en Kerk, aan hun geest en hun

lering, zoals ten andere alle Vlamingen geweest en gebleven zijn. We mijden alle scherpe polemiek, kondigde men aan, maar zijn toch wat we waren en blijven wat we zijn. Deze tekst moest nu wegvallen!

In sommige exemplaren werd de passus zwart en onleesbaar gemaakt en in andere door een open plek vervangen, zoals *De Tijd* op 4 maart 1916 aan zijn lezers mededeelde. Gelukkig kwam zo'n onverdraagzaamheid in godsdienstzaken later niet meer voor.

P. Ildefons moet gevraagd hebben, om de censuur in *De Panne* zelf te mogen ondergaan. Doch op 8 mei 1915 schreef majoor Seligmann, hoofd van het tweede bureau bij het hoofdkwartier, dat dit slechts bij hem kon gebeuren en men daartoe niemand uit *De Panne* kon delegeren. Voor ieder nummer zou de Pater dus een vertrouwensman met de proeve naar hem moeten sturen en deze zou verlof krijgen om b. v. per fiets naar Houtem bij Veurne te rijden, waar het hoofdkwartier was gevestigd. Aldus werd het inderdaad geregeld, tot men naar Brugge verhuisde.

Het was een lastige reis, méér dan tien kilometer ver, langs een slechte baan, vol putten en andere hindernissen, over Adinkerke en de Belgische Moeren. Omstreeks 8 u. trachtte men er te zijn, daags voordat het blad officieel moest verschijnen; en terwijl de censor aan zijn werk was, ging men bij de kapelaan Vandenbussche een kop koffie drinken. Gewoonlijk werd deze reis door P. Hildebert afgelegd, die daarom ook van de nog levende censor, luitenant-generaal (toen kommandant) Duthoy, in een brief van 30 mei 1929 de namen kreeg van « zijn morgenster, de dappere voetganger, wielrijder, motocyklist en later missionaris ». Het gebeurde ook dat hij vervangen werd door zijn broer Arthur of door één of andere dienstvaardige persoon. P. Landoald Pyfferoen, die sedert einde mei 1917 tot 1 februari 1918 als brankardier in het nabijgelegen Adinkerke dienst deed, had daar veel vrije tijd en deed nu en dan het reisje naar

Houtem, kwam na de middag om de gedrukte bladen mee te helpen vouwen en werkte ook veel in de keurboekerij.

Zohaast de censor met zijn werk klaar was, spoedde men zich naar De Panne terug, toonde de verbeterde tekst aan P. Ildefons en bestelde hem aan de drukker, die dadelijk aan het werk toog, om alle bladen dezelfde dag op de middag in Ma Coquille te kunnen afleveren.

Toen hij begin 1915 zijn blad zou stichten, tekende P. Ildefons aan, dat kommandant Fastrez chef was van de dagbladencensuur. Voorzeker was deze eentalige Luikerwaal als dusdanig in 1914 te Brussel benoemd. De Pater schreef hem nu dat hij een blad wilde stichten, om de Vlaamse soldaten moed in te spreken. Alles zou hij aan de censuur onderwerpen en trouw haar aanwijzingen volgen.

Nooit toch heeft Fastrez zich met de Belgische Standaard bemoeid. Het eerste nummer werd officieel gecensureerd door majoor Seligmann, vrijmetselaar, doch een rechtschapen mens. Luitenant-generaal Duthoy schreef ons op 21 september 1956, dat de majoor tot de Pater in deze zin sprak: Luister, Pater Peeters! Ge weet wie ik ben; doch ik reik U de hand, want we gaan samenwerken. Zorg dat Ge orde brengt in de artikelen die men U stuurt. Sticht een hoogstaand blad, buiten alle politiek. Al Uw zaken laat ik over aan mijn onderhorige, kommandant Duthoy, een joviale kerel, met wie Ge gemakkelijk zult overeenkomen.

Dit gebeurde inderdaad en slechts zelden komt verder nog de naam van Seligmann voor, maar gewoonlijk deze van Duthoy. De familie van P. Ildefons verzekert ons dat hun broer bij hem een stevige steun vond. De militair meende inderdaad dat de Pater de juiste gedragslijn volgde, zoals hij ons in zijn brief van 21 september 1956 schreef. Reeds twee dagen vroeger had hij ons ook verzekerd dat hij voor de Pater grote achting en eerbied had behouden; hij vond hem een edel hart, een stalen wil en een prachtig karakter; beiden werden echte vrienden en bleven het,

tot P. Ildefons' overlijden in 1929. We vonden een brief waarin Duthoy op 30 mei 1929, de Pater als Goede vriend aanspreekt en hem verzekert dat hij hem diep genegen blijft en weet welke grote diensten hij heeft bewezen.

In september 1915 werd Duthoy voorlopig vervangen door de tweetalige Raoul Liagre, naderhand als wisselagent te Brussel in de Hertogstraat, 39, gevestigd. Ondertussen was Duthoy te Londen, om er de Nederlandse tekst der uitgave van een viertalig werk over het Belgische leger na te zien (volgens brief van 17 januari 1957).

Duthoy hernam spoedig zijn bediening en vervulde ze tot 23 juni 1917 inbegrepen. Toen kwamen er veel veranderingen. Het was de tijd van de wijzigingen in het oorlogskabinet, toen ook majoor Seligmann werd verplaatst. De censurdienst werd aan het militaire gezag onttrokken en toevertrouwd aan een burger, Wibier. Deze was een Gentenaar, die lange jaren in Perzië had verbleven. Systematisch was hij niet tegen de Vlamingen gekant. Toen de Belgische Standaard op 14 juni 1918 een juist verschenen Vlaamse bundel soldatenliederen besprak, schreef hij belangstellend het verzoek op de proeve, om er een exemplaar van te mogen ontvangen.

Op de tekst van 22 oktober 1918 noteerde Wibier, in het Frans: Gelieve U voortaan voor de censuur tot de militaire bevelhebber te wenden. De taak werd nu door generaal Andringa overgenomen; deze was eigenlijk eerst plaatselijke kommandant in De Panne. Doch spoedig is het blad dan naar Brugge verhuisd.

Het is eens gebeurd, we weten niet juist wannéer, dat de gekorrigeerde tekst niet tijdig terugkeerde; en toen de ongeduldige P. Ildefons informeerde of zelf ging zien, vond hij een Waal met behulp van een woordenboek aan het werk. Dit wordt ons van geloofwaardige zijde verzekerd; doch nergens vonden we het incident genoteerd.

Het kwam voor dat P. Ildefons, om nutteloze kosten te

ontgaan, teksten waarvoor hij moeilijkheden mogelijk achtte, in handschrift aan de censor voorlegde; we kennen een tiental dergelijke gevallen. Soms mocht de tekst verschijnen, zoals Eenheid van denken, eenheid van handelen (23 maart 1916); gewoonlijk werd hij echter geweigerd, zoals de XVIe Open Brief van mej. Belpaire, die op 7 september 1915 niet mocht verschijnen en dan op 11 september door een ander nummer XVI werd vervangen.

Het kwam nogal eens voor, dat de censor in De Panne op eigen hand geen beslissing durfde nemen en de bijdrage voorlopig inhield, totdat bij het ministerie in Le Havre bescheid was gevraagd en verkregen.

Aldus werd op 10 juli 1917 het hoofdartikel over de toekomst van onze soldaten door F. Van den Heuvel door de censuur voorbehouden, om aan de minister te worden onderworpen. Volgens een aantekening van P. Hildebert op de proeve, merkte de censor daarbij op, dat hij juist een ministeriële dépêche had gekregen tegen sommige bladen, zoals Het Vaderland uit Parijs, die voor de soldaten een dagelijks pensioen van 5 fr. eisten. Men wilde er de aandacht op vestigen, dat men dit overdreven vond. De censor wist wel, zegde hij, dat de Belgische Standaard dit standpunt niet huldigde; niettemin, daar men over dezelfde aangelegenheid schreef, vond hij zich verplicht, het oordeel van de bevoegde minister in te winnen. P. Ildefons kreeg geen definitief antwoord en kon niet blijven wachten; hij liet dan voor het nummer van 19 juli het vervolg op het artikel zetten; doch ook dit werd ingehouden.

Het artikel Op onze Hoede, door dezelfde F. Van den Heuvel, had op 1 maart 1917 moeten verschijnen. Doch de censor schreef erop, dat hij het voorbeheld; twee dagen later lezen we dan op een andere proeve: Op onze Hoede = ja! En het stuk verscheen feitelijk op 3 maart.

Soms, zoals op 16 mei 1917, werd integendeel aangekondigd dat het artikel definitief geweigerd bleef.

Het gebeurde dikwijls dat voor een voorlopig gereserveerd artikel, toch de titel (b. v. 10 maart 1917) of de naam van de schrijver (zoals Van den Heuvel op 28 februari 1917) of ook beide samen werden afgedrukt, naast een grote witte vlek. Op 25 januari 1917 werd dit echter verboden en moest alles wegvallen ; de geciteerde voorbeelden tonen echter dat men zich om het verbod weinig bekommerde.

Wij, die P. Ildefons zo intiem hebben gekend, kunnen ons voorstellen hoe ongeduldig en zenuwachtig hij soms, bij moeilijkheden met de censuur, moet geweest zijn. En toch schreef zijn vriend Jan Bernaerts hem in een niet gedateerde brief, die echter uit juli 1917 moet dagtekenen : Het is me vóór de oorlog opgevallen, dat mensen, die ik vermoedde de meest zenuwachtige, de meest gejaagde te moeten zijn, namelijk de hoofdredakteurs van een krant, werkelijk de meest bezadigde, kalme allemachtig in God berustende huiselijke persvaders waren. Gij, Standaard-Pater, tracht het voetspoor van Uw grote voorgangers te volgen !

Vanwege de eisen van de censuur, verscheen het blad dus veelal, ontsierd met open plekken te midden van de drukspiegel. Toch moeten wij bekennen, na onderzoek van de proeven, dat de plekken soms op rekening van de drukker komen, die zijn blad slordig opmaakte.

In juli 1918 begon P. Ildefons deze plekken te vullen met vijf dikke zwarte strepen, van boven tot onder, wat op 15 juli een verontwaardigd protest van P. Bertrand uitlokte, tegen deze dikke « telefoonpalen », die hij in geen enkel ander blad te zien kreeg.

De censor was er erg om bekommerd om niets te laten passeren dat Engeland kon mishagen. De bladen uit dit land mocht men niet afkeuren noch op 18 juni 1915 zeggen dat The Times een jodenblad was. Een lang artikel van P. Callewaert over het Engelse volk moest op 5 augustus 1915 eveneens wegvallen. Op 4-6 juni 1915 kreeg J. Persijn verbod

om te zeggen dat hij de Engelse letterkunde méér bewonderde dan de Engelse politiek ; en verliezen van de Engelse vloot mochten op 28-29 mei 1915 niet word en toegegeven. Op 7 december 1915 moest ook een passus wegvallen tegen de Protestanten, die de Paus herhaaldelijk belasterden.

Voor Frankrijk was men even kittelorig. Op 18 augustus 1915 mocht niet worden gezegd dat de Belgen hun bloed voor Frankrijk en Europa vergoten en het de Fransen mogelijk hadden gemaakt, de Duitse inval tegen te houden.

Een artikel van J. Filliaert over de plaag van de kinderbepierking, vooral in Frankrijk, werd op 2 oktober 1915 in zijn geheel geschrapt. Het mocht evenmin op 11 september 1915 worden gezegd dat de Fransen, in plaats van de Paus aanhoudend van Duitsgezindheid te beschuldigen, beter zijn woorden en daden ten gunste van hun land konden uitleggen. Voltaire en Michelet mocht men op 7 augustus 1915 niet afkeuren. Een gedicht van J. Calbrecht dat vaststelde dat in Frans-Vlaanderen alles Vlaams is en we daar de indruk hebben bij eigen volk te zijn, werd als een « gebrek aan takt » op 12 juli 1917 in zijn geheel geschrapt ! Eindelijk schreef Frits Francken op 22-23 juli 1917 dat de Franse regering in 1909 de religieuze Orden had afgeschaft en de kerkelijke goederen als staatseigendom aangeslagen. De censor liet dit passeren, maar met de opmerking dat hij met de uitspraak niet akkoord ging ; volgens hem hadden de kloosterlingen de Franse wetten niet willen onderhouden en waren ze vrijwillig uitgeweken ! Dat de Franse regering het kloosterleven onmogelijk maakte, snapte hij niet.

Behalve Engeland en Frankrijk, moest men ook de onzijdige naties sparen, om niet te beletten dat ze wellicht nog de zijde van de Bondgenoten zouden kiezen ; nog veel minder mocht men hun deze onzijdigheid verwijten, zoals op 19 augustus 1915 werd verboden. Een artikel Business tegen de Verenigde Staten moest op 30 juli 1915 vervallen. Vooral Nederland moest men sparen en stellig

niet zeggen dat bijna alle bladen daar Duitsgezind waren (1-2 juni 1915).

Op 6 juli 1917 had de redactie op het laatste ogenblik kopij te weinig, zodat ze de overblijvende ruimte met een bericht uit een Frans blad aanvulde, dat de Spaanse koning Alfons namelijk reeds vanzin was geweest af te treden. Dit hield men voor een onbenullig bericht, dat aan de censuur niet moest worden onderworpen. Niettemin werd het blad daarom in beslag genomen; en de censor Wibier dreigde, zo dit nog gebeurde, het blad ten minste voor vier dagen te verbieden. Op 11 juli drukte men dan, met verlof van de censor, een bericht aan de abonnees, in dezer voege:

Het nummer van 6 juli werd door de censuur aangeslagen, om reden van... we mogen't niet zeggen! Om de angsten van alle vaderlandslievende harten te stillen en de skrupelen van de verantwoordelijke bevoegdheid, die moet waken over 't heil van 't land, weg te nemen: We zien niet in dat het verspreiden van dit nummer het land zou hebben in gevaar gebracht. Integendeel! We verontschuldigen ons dus... dat het onbenullig aanhalen van een fait divers... een dag lang heel het leger op sprieten en alle veiligheidsbewakers en gendarmen, gedaagde en niet gedaagde, in 't zweet heeft gezet!...

Het hoofddoel van de censuur was natuurlijk het bewaren van militaire geheimen. Daarom werden gewoonlijk de namen van steden geschrapt, waar de Duitsers bommen hadden geworpen; eveneens de namen van de slachtoffers. Daarentegen schreef de censor zelf eens op de proeve berichten bij van een bombardement van Tielt (2 oktober 1915) en van Veurne (6 november 1915), dit laatste waarschijnlijk om de Duitsers nog hatelijker te maken, wijl de zo verdienstelijke en zo gunstig bekende mej. Van Hee daarbij het leven had gelaten. In een artikel van Dr Daels over een verlovingsstuk, moesten op 28 september 1915 de namen van alle geciteerde steden wegvallen en door puntjes worden

vervangen. Bij de naam van een soldaat werd zijn graad geschrapd ; soms moesten ook de namen of nummers van de regimenten verdwijnen.

Natuurlijk mocht men het Belgische leger niet in opspraak brengen ! In een feuilleton was er op 8-9 juni 1915 sprake van kanonnen en manschappen die vluchtten ; men moest echter drukken dat de kanonnen zich achteruittrokken en dat de mannen terugkeerden.

In andere gevallen moesten berichten en artikelen één of méér dagen wachten voordat ze mochten gelezen worden. Aldus wilde men op 27 mei 1915 mededelen, dat vliegers boven België strooibriefjes hadden uitgeworpen, om ruchtbaar te maken dat ook Italië de zijde van de Verbondenen had verkozen, daar men vreesde dat de Duitsers dit zouden pogen geheim te houden. Doch de censor deelde mede, dat dit eerst later mocht worden gedrukt, op een datum door het hoofdkwartier vast te stellen.

Niettemin geeft de censuur toch een veel betere indruk dan de beruchte militaire veiligheid, die allerlei werken van Vlaamse schrijvers, o. a. G. Gezelle, als staatsgevaarlijk niet per post liet versturen ; evenmin mochten werken van Rodenbach en Bergmann worden verzonden. Dit blijkt uit een interpellatie in 1919 in de Kamer ; en de motivering daarvan was, omdat uit de spelling van deze laatste namen duidelijk bleek dat het Duitsers waren (1) !

In oorlogstijd heeft een dagblad als eerste taak, de moed van burger en soldaat hoog te houden. In een feuilleton mocht men daarom op 17 september 1915 niet laten horen dat er in de loopgraven weinig comfort heerste, noch op 14 december 1915 dat de soldaten op de Duitsers razend waren, omdat ze zoveel van hun wapenbroeders de dood instuurden. Namen van veroordeelden in bezet België mochten sedert 27 april 1916 niet meer worden bekendge-

(1) M. Basse, *De Vlaamsche Beweging*, Dl. II (Gent 1933), blz. 41.

maakt, om hun eventuele familieleden aan en achter het front niet te ontmoedigen.

Op 6 juli 1915 mocht niet worden gezegd dat het brood te Brussel beterkoop was dan achter het front; evenmin op 22 januari 1917 dat de aardappelen in bezet België minder kostten dan in het onbezette gebied, waar men er overigens bijna geen kon vinden. In een artikel over Italië mocht men in de titel niet spreken van een Kritiek uur voor dit land, om de indruk niet te wekken dat het front daar in gevaar zou verkeren; als opschrift zette men dan op 27 mei 1916 eenvoudig: Het offensief tegen Italië. Evenmin mocht men zeggen dat de Duitsers de schijn van eindeloze macht wilden aannemen, alhoewel ze volk van het front wegtrokken (5-6 maart 1915); men mocht immers geen overdreven optimisme aankweken. Ook was het verboden, voorbarig verlangen naar vrede te bevorderen en daarom moest op 5 januari 1916 het liturgische gedicht *Veni Princeps Pacis* (Kom, Vredevorst) van P. A. De Groeve ongenadig vervallen.

Op 19 maart 1918 werd een artikel geschrapt, dat betreurde hoe het praktisch, wegens de censuur, onmogelijk was foto's naar zijn dierbaren te sturen. De censor merkte op, dat de schrijver verkeerd was ingelicht; hij had eerst bij de censuur inleiding moeten vragen, om te weten hoe de dienst funktioneerde.

Een stuk van P. Godfried over taaltoestanden in het leger werd op 1 mei 1918 geweigerd en Wibier tekende op de proeve aan, dat hij graag per telefoon P. Peeters over het geval had gesproken. Toch mocht het niet verschijnen.

In andere gevallen staat men verwonderd dat de censor sommige uitlatingen laat passeren. Aldus drukte Dr. Vandepierre op 11 januari 1916, zonder dat de censuur er bezwaar tegen maakte, de volgende *Losse Gedachten*: Kleine volkeren moeten met grote nooit een politiek verbond sluiten; de grote hebben de macht om het te doen

uitvoeren ; de kleine niet. — Een revolutionair uit haat voor 't gezag, die gelukt, krijgt een standbeeld. Een revolutionair uit liefde voor zijn volk, die niet gelukt, de kogel. — Een Duitser die aan Duitsland zijn gebreken verwijt, is een moedig man ; een Belg die naar de gebreken van België wijst, een verrader.

Ook de Jezüet Valère Fallon, divisieaalmoezenier, die regelmatig de Belgische Standaard las en verspreidde, klaagde op 7 september 1917 over revolutionaire Losse Gedachten van dezelfde schrijver, b.v. deze in het nummer van 31 augustus 1917 ; hij zag er een apologie van de opstand en een uitnodiging tot revolutie in !

Een grote dienst die de censor aan de Belgische Standaard bewees, was dat hij dikwijls de jongste oorlogsberichten op de proeve schreef, die men dan dadelijk kon afdrukken. Dit waren meestal mededelingen die 's nachts waren binnengekomen en die de overige bladen zo vlug niet kregen.

Ook werden soms nieuwsjes, als niet te vertrouwen, geschrapt. Aldus aangaande de waarschijnlijkheid van een Duits offensief in het Westen (22 september 1915), waarbij men aan de rand schreef : Twijfelbaar ; en verder weer : Vals. Op 12-13 september 1915 maakte de Belgische Standaard voorbehoud aangaande het bericht over het sluiten van een nieuw Balkanverbond ; doch de censor voegde erbij : Wordt bevestigd ! Oorlogsnieuws over de IJzer werd op 8 juli 1915 geschrapt, als loutere inbeelding. Op 22 mei van hetzelfde jaar wilde men aankondigen, dat België sedert 15 mei officieel bij Duitsland was ingelijfd ; doch ook dit vond geen genade en werd te recht geschrapt, als een loos niet te vertrouwen gerucht. Eveneens schrapte men op 23 juni 1915 als onwaarschijnlijk, een bericht uit een Frans blad, als zou te Mechelen een opstand zijn uitgebroken, waarbij 700 burgers werden neergeschoten !

De censuur en de Vlamingen. — Het is te begrijpen dat men in oorlogstijd de censuur toepast ; een omzendbrief

van minister de Broqueville, uit S.-Winoksbergen, herinnert daar op 5 november 1916 te recht aan.

Kwalijk kan men het evenmin nemen, de omstandigheden ingezien, dat de opmerkingen van de censuur op de proeve van een Vlaams blad, gewoonlijk in het Frans worden gesteld ; praktisch was dit toen de gewone taal voor alles wat officieel was.

Minister Van de Vijvere, die Vlaamsgezind was geworden bij het zien van al het onrecht dat op het front de Vlamingen werd aangedaan (1), antwoordde op 16 november 1916 in het Frans op een schrijven van mej. Belpaire, voorzeker omdat zij zelf deze taal had verkozen.

Het Vlaamse programma, dat P. Ildefons in zijn eerste nummer uiteenzette, liet Seligmann ongehinderd doorgaan ; het was overigens heel onschuldig. Het blad wilde slechts zijn lezers in eigen taal geestelijk brood breken. Duizenden huisgezinnen doolden onbegrepen op Engelse en Franse bodem ; en op het front slenterden honderden jongens, zonder Vlaamse lezing te vinden, of zonder ooit door een Vlaams woord opgebeurd te worden. In dit euvel wilde de Belgische Standaard voorzien.

Er was dus geen sprake van strijdende vlaamsgezindheid, alhoewel P. Ildefons zelf strijdlustig genoeg was. Hij vond de tijd daartoe niet gunstig. Ook wilde hij alles vermijden wat de goede betrekkingen tussen Vlamingen en Walen aan het front had kunnen schaden ; bij hem thuis, in Ma Coquille, waren alle soldaten van beide taalgroepen even welkom.

De Belgische Standaard deed noch aan politiek noch aan polemiëk ; eerst wilde men een vrij België en daarna zou men zelf, zonder hulp van de vijand, zorgen om ook Vlaanderen in Belgisch staatsverband vrij te krijgen. Herhaaldelijk werd dit programma uiteengezet, b. v. in Ons Standpunt (14 januari 1915), Duitsland en Vlaamse Beweging

(1) Basse, Op. Cit., Dl. II, blz. 42.

(30-31 mei 1915) enz. Men drukt op 29 juli 1915 het Vlaamse manifest van Fr. Van Cauwelaert over. Verder kwamen nog andere dergelijke artikelen: Bezadigd zijn (19 november 1915), Verantwoording (13-14 februari 1916) enz.

Op 1 augustus 1915 gaf Dr. Vandepierre een artikel onder de titel van Spreken en Zwijgen. Hij vond het toen plicht te zwijgen. Een jager jaagt geen twee hazen tegelijk. We moeten eerst de Duitsers overwinnen! Zwijgen is wel lastig, maar thans is het plicht. Men valt ons aan; doch niemand bekommert zich om een keffertje, wanneer hij tegen een leeuw moet vechten. De Duitsers zoeken slechts het land te verdelen en naïef zijn de Vlamingen die zich laten vangen! Eerst zullen we de Duits neervellen en daarna ons recht als beloning opeisen.

Hierin stond P. Ildefons op hetzelfde standpunt als de grote voormannen Fr. Van Cauwelaert en minister Pouillet. Op 25 september 1916 ontmoette de Pater Fr. Van Cauwelaert op de Zeedijk in De Panne en op zijn uitnodiging kwam deze in het redaktiebureau binnen; samen gingen ze ook 's Konings sekretaris opzoeken. De vlaamsgezinde minister Pouillet ontmoette de Pater op 27 maart 1917 bij mej. Belpaire (blz. 252, 271) en vertrouwelijk zette hij hem de toestand van zijn blad uiteen.

Het was een kies gewetensgeval, toen de Gentse hogeschool door de Duitsers werd vervlaamst. Allen verlangden dit, doch niet op dit ogenblik, ook wijl ze begrepen dat de Duitsers er slechts op uit waren om verdeeldheid te zaaien. Ze kozen er partij tegen, alhoewel geen enkel blad tegen de aanhangers het woord Verrader durfde gebruiken, noch Vrij België, de Stem uit België, Ons Vaderland en Ons Vlaanderen, noch de Belgische Standaard. Slechts Het Vaderland schreef op 15 september 1915: Wij worden verraden! Doch op 23 van dezelfde maand gebruikte het voor de universiteit met Duitse rektor een mildere uitdrukking.

De leus die de Belgische Standaard dagelijks onder de kop

van zijn nummers drukte : Eendracht baart macht, bleek geen ijdel woord. Radikaal was men gekant tegen de engteestigheid van veel Vlamingen, die liever elkaar verketterden, in plaats van samen de gemeenschappelijke vijand aan te vallen.

De voorschriften die Mgr. Marinis een paar malen uitvaardigde, kwamen met het standpunt van de Belgische Standaard volkomen overeen. In de grond bleef men toch vlaamsgezind, te midden van het misnoegen gewekt door de houding van een verfranste regering en legerleiding. Men wist genoeg dat men de grote plichtigen, niet aan de censorentafel, doch bij hogere instanties moest zoeken, met wier opvattingen men rekenschap moest houden.

In een artikel van August Van Cauwelaert over Dr. Vandepierre (14 april 1917) liet de censor niet toe te spreken over de bevrijding van Vlaanderen, maar over zijn belangen ; en waar men rechten vermeldde, die men met zijn bloed had bezegeld, moest de passus totaal wegvallen.

In de feestnummers van 11 en 12 juli 1917, ter gelegenheid van het Gulden-Sporenfeest, ging de censuur geweldig te keer. Geschraapt werd het getuigenis van P. Janssens, die op zekere dag bij de Paus de Vlaamse Beweging zou hebben willen verdedigen, tot Z. H. hem in de rede zou gevallen zijn met de woorden : Onnodig me daarvan te overtuigen ! Ik ben erover ingelicht en de Vlamingen zijn in hun volste recht ! Op de proeve noteerde P. Hildebert de mening van de censor Wibier : Als men U leest, heeft men de indruk dat Ge geen Belg meer zijt, maar niets dan Vlaming. Als Ge aldus voortgaat, kan dit voor Uw blad erge gevolgen hebben !

Méer dan ééns wordt erover geklaagd, ook door buitenstaanders, dat de censuur voor de Belgische Standaard veel strenger was dan voor andere bladen ; en tijdens de vermaarde interpellaties van de drie Van's, in de Kamer in april 1919, werd openlijk bevestigd, dat de Belgische Standaard

steeds door de officiële instanties werd tegengewerkt. Daarover klaagt ook Jan Bernaerts in een hoger reeds geciteerde brief.

Dr. Allaëys vroeg de tekst van een artikel van O. Wattez, dat door de censuur was geweigerd ; hij zou het in de Stem uit België drukken, die veel méér vrijheid had. Haar censor kende geen Nederlands (1) !

Reeds op 17 november 1915 wilde Dr. Vandeperre een artikel drukken : Eerbied voor onze Helden. Op de proeve werd door de censor geschreven : Mag hier op het front niet verschijnen, om alle onverschil te vermijden, volgens gedragslijn door het hoofdkwartier aangenomen ; nochtans zou men gaarne zien dat het verschijnt, omdat het de waarheid is, doch b. v. in Engeland.

Op 1 maart 1916 wilde men uit het onder censuur verschijnende blad Ons Vlaanderen een briefje overdrukken, om de eenheid aan te prediken, o. a. over de Vlaamse Kwestie ; dit mocht echter niet, op straffe van schorsing, werd er gedreigd. De censuur was elders stellig breder dan aan het Belgische front.

Op 7 mei 1918 zou men een artikeltje plaatsen tegen het blad Le Progrès de la Somme, dat de Walen ophemelde, zonder de Vlamingen te vermelden. Het werd geschrapt, omdat voorzeker geen enkel Vlaamse soldaat het blad las.

Een stuk onder de titel van Lichtzinnige Verdachtmaking onzer Westvlaamse bevolking werd op 20 februari 1918 geweigerd. Men klaagde erin over een artikel in de Revue des deux Mondes, dat beweerde dat de Fransen in hun sektor niet alleen tegen de Duitsers, maar ook tegen Westvlaamse spionnen moesten strijden. De verontwaardigde schrijver hoopte dat de regering daartegen zou protesteren. De censor, die het artikel schrapte, tekende erbij aan : We zijn het met U ééns, om het schrijven af te keuren ; doch me dunkt

(1) Prims, De Kath. dagbladpers (Antw. [1935]), blz. 110.

dat het protest, om zijn doel te bereiken, liever in Franse bladen zou moeten verschijnen. Niettemin telefoneerde hij dadelijk naar Le Hâvre om het feit aan te klagen en hield het artikel in, tot een antwoord zou zijn binnengekomen.

Natuurlijk kreeg het blad veel brieven en artikelen met klachten over misbruiken en verkeerde toestanden. Slechts zelden werden deze opgenomen ; het was kies en niet altijd was de uiteenzetting juist. In een artikel van 24 april 1918 werden klachten geuit aangaande een eenheid, waar een belangrijke mededeling alleen in het Frans werd gedaan. Doch dezelfde dag reeds protesteerde de medewerker J. Holemans, samen met drie Vlaamse sergeanten, dat alles bij deze afdeling wel in beide talen was gebeurd.

Op 20 januari 1916 liet de censuur een artikel passeren, onder de titel van : Bredere gedachten, Mijne heren ! waarin werd geprotesteerd tegen officieren die de onlangs door de hogere overheid afgekondigde maatregelen ten voordele van de Vlamingen saboteerden.

De op 17 december 1917 gesneuvelde Renaat De Rudder stuurde een artikel op 30 oktober 1916 ; het jaar daarop kreeg men er weer twee, o. a. een Aan de bevoegde overheid ; doch op 29 oktober 1917 deelde de schrijver aan P. Ildelfons mede, dat hij daarvoor een verhoor had moeten ondergaan !

In sommige gevallen werden de klachten door de censuur geschraapt, doch door haar toedoen werd de zaak daarna in orde gebracht. Op 22 augustus 1917 b. v. wilde men een artikeltje drukken, om te protesteren tegen het geven aan de soldaten van eentalige Franse eenzelvigeidskaarten ; dit werd geschraapt ; doch P. Hildebert noteerde op de proeve, dat dezelfde dag door de censor Wibier een brief naar de minister van oorlog zou worden gestuurd, om daar zijn aandacht op te vestigen. Later, op 27 april en 3 mei 1918, hoort men niettemin weer van zo'n toestanden.

Op 9-10 juni 1918 wilde men een aanklacht plaatsen

tegen een zekere compagnie waar de taalvoorschriften niet werden onderhouden. Er werd immers in het Frans les gegeven, alhoewel er onder de toehoorders méér dan honderd Vlamingen en slechts drie Walen waren. Wibier liet het artikel een dag wachten, doch telefoneerde dadelijk naar de bedoelde eenheid, om de waarheid te vernemen. Naderhand sprak men daar niet meer over; voorzeker werd de toestand geregeld. Doch op 12 juni 1918 kwamen weer dergelijke klachten aangaande een andere eenheid; dit werd weer geschript, doch voorzeker zal men ook hier de toestand in orde hebben gebracht.

F. Neuray en de XXe Siècle. — De moeilijkheden die de Belgische Standaard en de Vlamingen ontmoetten, evenals het wantrouwen waarmee de officiële instanties ze bejegenden, waren grotendeels te wijten aan het gestook van de officieel gesteunde XXe Siècle van de vlaamshater Neuray. Deze grote journalist stelde zijn onloochenbaar talent ten dienste van verdachtmaking en laster. De Vlamingen, die door de censuur werden belet hem van antwoord te dienen, werden wanhopig en verbitterd en voor een groot deel draagt deze patriottard de schuld van het ontmoedigen der Vlamingen, zoals mej. Belpaire (blz. 184-85) te recht laat opmerken.

Fernand Neuray zette ook de Franse openbare mening tegen zijn Vlaamse landgenoten op. Dank zij de vlaamsgezinde minister Helleputte was de XXe Siècle gesticht en kon Neuray er zijn carrière beginnen; doch zoals de minister aan mej. Belpaire (blz. 211) bekende, behaalde hij van zijn beschermeling niet veel eer!

Tegen dit officieel gesteunde blad mochten de Vlamingen niet reageren! Neuray schilderde de Vlamingen gewoonlijk als verraders af, aan Duitsland verkocht, alhoewel er dagelijks sneuvelden in hun strijd tegen dit land. Toen mej. Belpaire (blz. 174, 184-86) eens bij Neuray protesteerde,

liet hij, weinig galant, verstaan dat er met een vrouw niet viel te redeneren !

Dr. Allaey's schreef een artikel tegen hen die meenden alle verstand en alle vaderlandsliefde in pacht te hebben ; maar het mocht natuurlijk niet verschijnen. Hij heette die toestand een gevaarlijke ziekte en een verschrikkelijk ongeluk, het schrikkelijkste bijna wat een mens kan overkomen en wat hij aan zijn ergste vijand (zo hij er een had) niet zou wensen, nl. de Neuraysthenie !

Herhaaldelijk poogde de Belgische Standaard iets tegen de beschuldigingen van Neuray te laten verschijnen ; maar de gebruiken bij de censuur kennend, nam hij voorzorgen en legde de tekst eerst in handschrift aan de censor voor ; doch nooit mocht hij iets plaatsen. Op 10 november 1915 schreef men in het Frans op de proeve : Zo Ge dit durft drukken, wordt het blad opgeheven !

Hoger hebben we gezegd dat de bladen te Parijs regelmatig de berichten van de Belgische Standaard overnamen. Dit kon de nijldige Neuray niet verkroppen. Uit Le Havre schreef hij op 28 december 1915 naar het Parijse blad L'Information : De Belgische Standaard, waarmee men zo hoog oploopt, is zonder het minste belang. Wat erger is, hij is in handen van Duitsgezinde flaminganten. Zijn zeggende militaire berichten zijn niet ernstig ; ze vermaken de militairen die hem bij ons lezen.

De hatelijke handelwijze van Neuray is hierom ergerlijk, als men ziet dat hij in zijn eigen blad, de XXe Siècle, op 17 en 30 november 1915 zelf berichten uit de Belgische Standaard, met aangifte van zijn bron, had overgenomen !

Van de lage kuiperij van Neuray had een Vlaams blad in Engeland vroegtijdig kennis en wellicht hadden nog andere bladen de zaak vernomen. In Engeland werd in alle geval met afkeer de brief van Neuray afgedrukt. Vandepierre haastte zich om het blad naar P. Ildéfons te sturen. Dadelijk wendde deze zich op 29 januari 1916 tot de hoofdopsteller

van L'Information, om bevestiging van het bericht te vragen en meteen tegen de boosaardige aantijgingen te protesteren. Deze antwoordde reeds op 1 februari, om zijn blijdschap over de verklaring van de Pater lucht te geven, het blad hulde te brengen en te verzekeren dat hij zou voortgaan het zo dikwijls mogelijk te citeren. De brieven over het incident (van Neuray, P. Ildefons en L'Information) werden in De Panne in talrijke exemplaren gepolykopieerd en naar vrienden en bladen gestuurd. Cyriel Verschaeve dankte voor de walgelijke brief van Neuray; hij verachtte die mens, schreef hij, zoveel hij kon (en dit was veel gezegd) en zoveel hij mocht!

Voordat hij de teksten verspreidde, had P. Ildefons zich naar Houtem begeven, zoals mej. Belpaire (blz. 212) ons verhaalt, om te vernemen of hij in zijn blad Neuray's brief en de terechtwijzing mocht afdrukken. Men antwoordde hem dat hij het mocht, maar dan niet verwonderd moest zijn, zo hij acht dagen later verbod kreeg om het blad nog aan het front te verkopen! Bij de Broqueville was Neuray almachtig. Zijn brief vond het hoofdkwartier voor de militaire overheid beledigend, daar deze de Belgische Standaard censureerde en liet verschijnen.

Van haar kant, schreef mej. Belpaire (blz. 213) naar de publiciste Colette Yver te Parijs, in de hoop een terechtwijzing door de *Écho de Paris* te laten opnemen; doch daar kwam niets van.

Jan Bernaerts vond op 22 januari dat de laster niet onbeantwoord mocht blijven. Doch wat kon men doen, zo de censuur bezwaar maakte? Zonder dat hij het vermoedde of voorzag, moest deze verdienstelijke aalmoezenier bij deze gelegenheid zelf in opspraak komen.

Méer dan een jaar vroeger, op 14 januari 1915, was hij door de Koning gedekoreerd, omdat hij, toen zijn mannen bij een vijandelijke aanval begonnen te wijken, te midden van het gevaar in een boom was geklommen, om ze van

daaruit aan te vuren en terug te groeperen, wat hem mocht gelukken, zoals wederom mej. Belpaire (blz. 160) ons verhaalt.

Na de ploertenstreek van Neuray schreef Bernaerts op 19 februari 1916 vertrouwelĳk naar P. Ildefons, dat het geval door hem met enkele officieren te Adinkerke was besproken en dat hij nu werd aangeklaagd voor drie erge vergrijpen : haat tegen de XXe Siècle, liefde voor Nederland en vlaamsgezindheid. Hij moest voor de krijgsraad, een « drieschaar », gelijk hij dit noemt, verschijnen ! De XXe Siècle had ook een artikel tegen Nederland gedrukt ; doch wat daarin werd beweerd, had Vrij België, dat in Nederland verscheen, gelogenstraf. Bernaerts had nu gezegd dat hij méér betrouwen had in het blad van Fr. Van Cauwelaert, dan in dit van Neuray. Doch de « drieschaar » vroeg hem of het waar was, dat hij deze laatste een canaille en een crapule had genoemd. Daar antwoordde de beklagde eerst niet rechtstreeks op ; doch hij vond het wonderbaar dat een gemoedelijk onderhoud onder officieren aanleiding was geworden tot een aanklacht. Hij had eraan gehouden te protesteren tegen de beschuldiging van Duitsgezindheid tegen een blad, waarin hij ook artikelen plaatste, die genoeg zijn vaderlandsliefde bewezen, blad dat overigens door het hoofdkwartier werd gecensureerd. Méér uitleg verlangde hij niet te geven in een kwestie van journalisme, waarin de militaire jurisdictie onbevoegd was. Toen men bleef aandringen, zegde hij nog dat hij het woord crapule had menen te mogen gebruiken, omdat hij hetzelfde woord voor dezelfde redakteur door een hooggeplaatste officier had horen uitspreken.

Men vroeg hem nog, of hij inderdaad had gezegd dat een Vlaamsgezinde moest eisen dat men voor de openbare ambten tweetalig moest zijn, doch in Vlaanderen slechts de moedertaal onderwijzen. Daarop antwoordde hij, dat de getuige die dit had aangebracht, het verkeerd had begrepen

en van het vaderlandslievende flamingantisme niets afwist. Daarmee was het verhoor afgelopen. Hij ondertekende zijn getuigenis als aalmoezenier en ridder in de Leopoldsorde.

Daarop, schreef Bernaerts nog, gingen de drie mannen de dokter opzoeken ; deze bekende wel dat Bernaerts vlaamsgezind was, doch België's eenheid voorstond. Ze bezochten ook de majoor, die twee foliobladzijden met de lof van Bernaerts' vaderlandsliefde had volgeschreven ; de man sleurde er allerlei heldendaden bij, zodat de briefschrijver spottend vroeg, of men hem daarvoor wellicht het oorlogskruis zou verlenen ! Doch het onderzoek was nog niet afgesloten ; de aanklagers, die veeartsen waren, moesten nog worden verhoord. Bernaerts verwachtte dat hij wellicht, zoals P. Mortier, van het front zou worden verwijderd, om de soldaten niet te besmetten ; zo gebeurde het inderdaad korte dagen daarop.

Nog in januari 1916 vond Neuray een nieuwe gelegenheid om op de Belgische Standaard te vitten. Reeds op 30 december 1915 had Vandepierre er een artikel in geplaatst aangaande een overeenkomst onder de mogendheden, om de oorlog niet te beëindigen dan bij gezamenlijk akkoord. Dit was een vrije kwestie en de schrijver was er eerder tegen ; en alhoewel de regering op hetzelfde standpunt stond, zag Neuray daar een kapitulatie ten voordele van Duitsland in. Op 7 januari stuurde Vandepierre dan een antwoord, doch op 11 januari was het nog niet verschenen. Hij stuurde de tekst eveneens naar de redactie in De Panne, met verzoek om hem slechts af te drukken nadat hij geheel of gedeeltelijk te Parijs zou zijn verschenen. Op 11 januari zond hij hem eveneens naar Het Vaderland ; en daar werd hij in extenso in het Frans afgedrukt.

Op 4 maart 1916 stuurde P. Ildefons naar de censor het handschrift van een nieuw artikel. Doch majoor Seligmann schreef op een bijgevoegd briefje dat het stuk niet opportuun was ; het zou polemieken uitlokken, die men zou moeten

verbieden, zodat de Belgische Standaard slaag zou krijgen, zonder te kunnen antwoorden.

Van de andere kant ontmoette P. Ildefons te Veurne kapitein Dumont, van de gendarmerie. In hun onderhoud kwam het ter sprake dat ook kommandant Delanoye de Belgische Standaard als Duitsgezind had gelaakt, wat de Pater reeds wist; doch aan Dumont had Delanoye daarenboven gezegd dat het blad absoluut moest verdwijnen, daar het geen geschikte tijd was, om de Vlaamse Leeuw te zingen. Van de XXe Siècle zou men een Vlaamse uitgave lanceren, om het blad van De Panne te doen kelderen. Doch Dumont merkte de Pater op dat hij hem persoonlijk goedkende en eveneens de werken van de Belgische Standaard; hij bekende zelfs dat hij de handelwijze van Delanoye schandalig en afkeerwekkend vond.

Weer op 20 oktober 1916 werd het handschrift van een antwoord aan Neuray door de censuur geweigerd. Eindelijk op 26 oktober mocht de Belgische Standaard een kort recht van antwoord drukken. De XXe Siècle had onlangs bekend dat het blad uit De Panne in de laatste weken verschillende vaderlandsgezinde artikelen had gedrukt; maar hij triomfeerde nu om al de witte plekken die hij in het blad opmerkte. Natuurlijk kon hij zich niet inbeelden dat dit bewees dat de censuur voor het Vlaamse blad veel strenger was dan voor dit van Parijs. Fl. Prims vond het antwoord van de Belgische Standaard kort en goed, zoals hij op 6 november schreef. Op 25 oktober 1916 had P. Ildefons ook een antwoord naar de XXe Siècle gestuurd; doch we vernemen niet dat het werd opgenomen.

Begin december 1916 gaf de XXe Siècle nu een hatelijk artikel tegen de aalmoezeniers. Mgr. Marinis vroeg P. Ildefons deze laster niet te beantwoorden, daar hij het zelf zou doen. We weten niet of hij het blad zelf een antwoord waardig achtte; maar stellig schreef hij rechtstreeks op 5 december uit Veurne naar alle aalmoezeniers, om hun werk

op te hemelen en te zeggen hoe fier hij op hen was, tegen de laster in van een blad, dat hij niet bij name noemde, doch dat zich voor de gelegenheid voor **Katoliek** uitgaf.

Dat de reden der verbittering tegen de **XXe Siècle** hoegenaamd niet uit het verschillend taalgebruik voortkwam, bleek wel hieruit dat de Belgische Standaard op 15 november 1916 een nieuwe Waalse konfrater, *Notre Belgique*, waarvan het eerste nummer dezelfde dag te Kales verscheen, van harte welkom heette. Op 15 januari 1917 schreef de Bestuurder, aalmoezenier Leusch, naar P. Ildefons, hoeveel moeite hij had om zijn kosten te dekken ; voor de Belgische Standaard was hij overigens vol lof.

Naar gezondere opvattingen. — In de Belgische Standaard merkt men geleidelijk op, dat er minder wordt geschrapt ; dit pleit wellicht ten voordele van de grote realiteitszin van P. Ildefons, die beter begreep welke opvattingen de censuur eigenlijk op hoger bevel huldigde.

De Westvlaming E. H. Denijs bracht te Parijs een bezoek aan de bureaus van *La Croix* en getuigde er dat de **XXe Siècle** bij de Belgische aalmoezeniers niet voor **Katoliek** werd gehouden. Feitelijk gaf *La Croix* dan een artikel over de taaltoestanden in België, gelijk we weer door mej. Belpaire (blz. 294) vernemen. Dezelfde verdienstelijke vrouw bericht ons (blz. 278) dat de **XXe Siècle** op 15 april 1917 een artikel aangaande de Vlaamse kwestie afdruckte, dat men als een half officiële verklaring van de regering beschouwde, wellicht door de ministers Pouillet en Van de Vijvere ingegeven.

We weten reeds dat in juni 1917 de censuur in *De Panne* in de handen van een burger kwam, Wibier. Op de 30ste van dezelfde maand drukte de Belgische Standaard nu een kort artikel af, om te betreuren dat de censoren zo geweldig tegen hem optraden. Hij begreep wel dat censuur in oorlogstijd nodig is, doch dan slechts op militair gebied. Veel dingen moest men doodzwijgen, maar dit begreep men anders

in Frankrijk, in Engeland, in Nederland en aan het front. De Belgische pers in Engeland onderging geen censuur ; daar vertrouwde men op de eerlijkheid, het gegeven woord en de gezonde zin van de dagbladschrijvers.

Een artikel als het hier afgedrukte had men vroeger niet mogen opnemen, al werd er hier nu nog veel in het handschrift op voorhand geschrapt.

Op uitnodiging van het Franse hoofdkwartier, bracht P. Ildefons, samen met andere journalisten, een bezoek aan de verwoeste steden en dorpen aan het front. Toen moet gebeurd zijn wat luitenant-generaal Duthoy ons op 21 september 1956 schreef: dat men namelijk onderweg generaal Pétain ontmoette en dat Neuray deze enige gelegenheid wilde benutten om de Pater bij de opperbevelhebber te beschuldigen ; doch hij vond geen gehoor en kreeg van de generaal als antwoord slechts een snauw ! P. Ildefons kwam verbitterd weer naar huis...

Nog op 12 juli 1917 schreef Gustaaf Sap uit Parijs aan P. Ildefons dat het ongehoord was, dat men in dit blad onze beste mannen liet bekladden en belasteren en dat men zelfs niet mocht antwoorden, noch Du Castillon een beleefd vraagje stellen...

De Vlamingen begonnen nieuwe moed te krijgen, toen werd aangekondigd dat de Belgische parlementairen midden 1917 zouden bijeenkomen. Op 2 juli schreef Vandepierre dat P. Ildefons zich daarom dadelijk tot volksvertegenwoordiger Neven moest wenden (Avenue de Wagram, 38, Parijs), daar deze sekretaris was van de Belgische parlementaire groep. De Pater moest hem heel de toestand van de pers uiteenzetten, speciaal deze van de Belgische Standaard, vanwege de regering voor alle bladen eenzelfde behandeling vragen en vooral de klachten over de censuur luide laten horen. Vandepierre zou hem in alles steunen. De Pater schreef dadelijk op het aangegeven adres en wees erop, dat de voorschriften theoretisch overal wel dezelfde waren,

doch heel verschillend werden uitgelegd en toegepast. Op 16 juli beloofde Néven een mededeling naar alle bevoegde ministers te sturen. Dit zal wel gebeurd zijn, doch veel heeft het niet uitgewerkt.

Op 26 oktober 1917 stuurde Aug. Nobels nog een artikel onder de titel : Aan mevrouw Censuur ! Doch op 31 oktober werd het geweigerd. Op 24-26 oktober 1917 had men toch ondertussen een paar artikelen tegen de XXe Siècle mogen plaatsen, al vertoonden ze ook veel open plekken.

Op 15 januari 1918 werd door P. Hildebert op de proeve genoteerd, dat de censuur gemakkelijker werd. En inderdaad mocht J. Filliaert de volgende dag, doch wederom met enkele geschrapte regels, onder de titel Recht door ! een artikel drukken om het afschaffen van de politieke censuur te vragen en slechts deze met militair belang te laten voortbestaan. Wat méér is, de XXe Siècle van 7 januari 1918 werd aangeslagen, gelijk Dr. Allaëys juichend naar P. Ildéfons schreef. Er was dus wel degelijk iets veranderd ! Wellicht is het hetzelfde artikel dat moeilijkheden bracht, dat we hier vóór ons hebben liggen : Le danger de l'arbitraire en matière de censure. Dit werd door de XXe Siècle als vlugschrift gedrukt en verspreid. Iedereen had er zijn plezier in, dat het Parijse blad nu ook eens aan den lijve ondervond, wat de Belgische Standaard reeds zo lang met verbeten woede had moeten verduren.

P. Ildéfons volgde nu het voorbeeld van Neuray. Op een afzonderlijk blaadje drukte hij ook de volledige tekst van het artikel Recht door ! met de passages door de censuur geschrapd ; en stuurde dit aldus naar vrienden en bladen.

Op 3-4 februari 1918 verscheen zelfs in de Belgische Standaard een nieuw artikel, onder de titel van : Den heer Censor. Enkele regels werden geschrapd. Doch met genoeg mocht men vaststellen dat de censuur ruimere opvattingen kreeg, al was ze nog veel te veel aan hatelijke overbodige ministeriële voorschriften gebonden. Men mocht toch druk-

ken dat de heer N. (de naam Neuray mocht niet voluit worden geschreven) in het land Koning en Paus wilde spelen!

Onlangs had de regering aan de redactie van de Belgische Standaard enkele voorschriften aangaande binnen- en buitenlandse politiek laten voorlezen, die de pers moest onderhouden; men mocht de lezing aanhoren, doch de tekst kon men niet in handen krijgen.

Later, op 15 februari 1918, liet P. Ildefons weer een strooibriefje drukken, aangaande de zelfstandigheid van Vlaanderen en de drijverijen in bezet België, een tekst die vanwege de censuur in de Belgische Standaard niet mocht verschijnen. Mgr. De Brouwer, die het vlugschrift eerst later in handen kreeg, schreef op 20 oktober 1918 een vriendelijk briefje naar P. Ildefons, om er zijn verwondering over uit te drukken, dat hij de pretentie van het nieuwe Duitsgezinde «ministerie» te veel scheen te willen sparen, daar hij niet mededeelde dat de leden zich zelf minister heetten; hij gebruikte de titel van gezaghebbende afgevaardigden!

Onder leiding van de journalist Passelecq werd begin 1918 in Le Hâvre een Bureau Documentaire Belge (B. D. B.) gesticht, om de Belgische bladen artikelen te bezorgen, die ze als werkmateriaal naar keuze konden benutten of overdrukken. Om de schijn niet te hebben de bladen te willen beïnvloeden, werden de teksten niet rechtstreeks naar de redactie, maar naar één of andere medewerker gestuurd; voor de Belgische Standaard was dit mej. Belpaire. Ook P. Bertrand, die lid werd van het nieuwe organisme, zette op 8 februari 1918 aan P. Ildefons uiteen, waarom op deze wijze werd te werk gegaan. Het bureau maakte overigens zijn exkuses, dat men de teksten niet in het Nederlands kon sturen, omdat de verschillende Franse telegraafdiensten alles zouden radbraken en onbegrijpelijk maken.

Op 9 maart 1918 deelde P. Bertrand nog uit Le Hâvre mede dat de censuur nieuwe voorschriften had ontvangen,

zoals men kon zien in een artikel Belge avant tout, in het nieuwe weekblad L'Avenir.

Op 25 maart schreef P. Ildefons naar P. Bertrand, dat de censuur nu wel gemakkelijker was geworden, maar dat de muilband geheel weg moest ; het spel had reeds lang genoeg geduurd ! Hij zag toch met genoegen dat het onderhoud dat hij onlangs met het hoofdkwartier had gehad, niet zonder gevolg was gebleven. Op 30 maart schreef P. Bertrand weer uit Le Havre, dat Pouillet nu aan het hoofd van de censuur stond en dat hij het was, die nieuwe voorschriften had uitgevaardigd.

Doch nu gebeurde er iets onverwachts. De XXe Siècle hield op, een dagblad te zijn en zou voortaan slechts ééns in de week verschijnen ; doch als dagblad werd hij door de Nation Belge vervangen, die eerst onlangs, einde 1956, opgehouden heeft te verschijnen. De hatelijke Neuray was hoofdopsteller. Aan de gewichtige gebeurtenis wijdde de Belgische Standaard op 26 maart 1918 een lang artikel van twee kolommen, door een eenvoudige soldaat aan het front.

In zijn laatste nummer meende de XXe Siècle toch te moeten waarschuwen tegen het eventuele inrichten van Vlaamse en Waalse regimenten. En de censor Wibier zegde aan P. Hildebert, die het op de proeve noteerde, dat Neuray aldus over de taalkwestie in het leger had durven schrijven, omdat het blad de volgende dag niet meer zou verschijnen en men er dus geen sankties tegen kon nemen.

De lijkrede van de XXe Siècle werd op 10 april door het activistische dagblad Het Vlaamse Nieuws gehouden. Het driest en hatelijk geschrijf van de XXe Siècle, leest men erin, heeft veel Vlamingen uit hun lome passieve slaap wakkergeschud en aan onze activistische politiek heel wat stuwkracht verleend, zodanig dat Van Cauwelaert te recht in Vrij België kon schrijven, dat het blad van Neuray grotendeels schuld had aan het verwoeder dan ooit heropflakkeren van de taalstrijd in het bezette gebied. In dit

opzicht heeft de XXe Siècle onze zaak dus ook diensten bewezen en wij willen niet zo onrechtvaardig zijn, dit niet volmondig te erkennen !

In de Belgische Standaard van 4 mei 1918 werd een onderhoud met minister Helleputte aangaande de verderfelijke politiek van de nieuwe Nation Belge opgenomen.

Reeds op 2 maart 1918 had H. Heyman uit Le Hâvre naar P. Ildefons geschreven, dat men nu, langzaam maar zeker, de volle voldoening van de Vlaamse eisen naderde. Het wachtwoord moest zijn, dagelijks te werken voor een Vlaamse kommissie, een Vlaamse officierschool en Vlaamse eenheden. Vol vertrouwen kon men dus de gebeurtenissen afwachten, meende hij.

Op 22 mei 1918 gaf P. Ildefons aan de heer Méchant, die aan het ministerie was verbonden en naar de opvatting van de Pater had gevraagd, een uiteenzetting aangaande de ontworpen officieren- en onderofficierschool. De regering had reeds aangekondigd dat ze onmiddellijk zou worden ingericht, zoals de Belgische Standaard op 26 april 1918 mededeelde ; doch een artikel dat men meteen aan het onderwerp wilde wijden, mocht niet verschijnen ! En feitelijk is die school er onder de oorlog nooit gekomen !

Op 11 juli 1918 vierden de Vlamingen de Gulden Sporen, doch mej. Belpaire (blz. 357) deelt ons mede, dat dit in sommige militaire middens kwalijk werd opgenomen.

Op 21-27 juli kwamen de Belgische parlementairen, die buiten bezet België verbleven, weer voor een vriendschappelijk onderhoud in Le Hâvre bijeen. Buiten het bezette gebied verbleven 51 volksvertegenwoordigers en 26 senatoren. Mej. Belpaire (blz. 358) verstrekt ons interessante gegevens aangaande hun Vlaamse opvattingen.

P. Bertrand schreef op 15 juli dat van der Essen nu aan de censuur verbonden scheen. Deze raadde P. Bertrand aan, zoals we reeds weten, in de Belgische Standaard niet meer te schrijven. Doch op 24 september schreef de Pater weer

dat, indien het blad wellicht steun nodig had, van der Essen hem had gezegd, dat men zich tot hem kon wenden, daar het absoluut niet mocht vallen.

Wij eindigen dit hoofdstuk met een uittreksel uit een Vlaams briefje, dat P. Ildefons op 22 november 1918 of kort daarop schreef, waarschijnlijk naar Poulet, om te danken voor een schrijven van 5 november, dat hem eerst 17 dagen later door de militaire gouverneur Andringa was overhandigd. Sedert het ontstaan van het blad, schreef de Pater, werd het altijd door het Belgische hoofdkwartier gecensureerd. 't Deed hem genoegen te kunnen herhalen wat één van de bekwaamste hogere officieren hem eens had betuigd : Ge weet, Mijnheer, dat ik absoluut Uw opvattingen niet deel ; maar ik houd er toch aan U te zeggen, dat Uw blad aan onze soldaten het grootste goed heeft gedaan.

P. Ildefons voegde hierbij, dat de censuur op hem, niet enkel voor krijgszaken, maar ook voor al het overige, werd toegepast. Zelfs werd hem verboden, aan de XXe Siècle te antwoorden, wanneer ze de redakteurs openlijk voor Duitsgezinden uitschold. Hij legde dit echter niet de heren censoren ten laste, omdat ze voor het algemeen welzijn meenden te handelen. Hij hield eraan, openlijk hulde te brengen aan alle censoren, die de Belgische Standaard tot dan toe had gekregen.

Ook schreef mej. Belpaire op 13 juni 1916 naar J. Helleputte, dat het Ministerie wel Het Vaderland had gesticht en het steunde, maar dat het Hoofdkwartier integendeel de Belgische Standaard beschermde, al kreeg hij ook geen financiële steun.

V. DRUK EN VERKOOP

Hier handelen we nu over de papiervoorziening, de druk en de verkoop.

Papier. — Aangaande de herkomst en de prijs van het papier voor beide eerste jaargangen werd weinig documentatie bewaard, omdat het door de drukker zelf werd aangeschaft, met steun en hulp echter van P. Ildefons ; doch de volgende jaren bestelde en betaalde de Pater het zelf en hoefde de drukker er zich niet om te bekommeren.

Tamelijk breedvoerig zetten we dit uiteen, om te laten zien welke herhaalde moeilijkheden de wilskracht van de Pater moest overwinnen.

Voorzeker had drukker Daele, tot wie P. Ildefons zich voor de uitgave van zijn blad wendde, in januari 1915 geen voorraad passend papier beschikbaar. Dit waarop hij de Vrijheid had gedrukt, was rozig getint en werd hier niet benut.

Hoger hebben we de vraag gesteld, of de reis van de Pater naar Duinkerke einde december 1914, wellicht met de papiervoorziening verband hield ; doch een antwoord op deze vraag vonden we niet.

In 1916 kwam het papier wellicht uit Parijs, daar we in juni-augustus aangaande papierkwesties met de heer Ronse van Ons Vlaanderen. dat in de Franse hoofstad verscheen, zien onderhandelen.

Het papier was gewoonlijk tamelijk goed voor een uitgave in oorlogstijd, doch soms ook wat ruwer. Het formaat was altijd ongeveer hetzelfde, namelijk 0,55 of 0,60 bij 0,40 of 0,42 m., volgens de verschillende leveranciers.

Nu wij hier speciaal over papier handelen, moeten we er de lezers aan herinneren, dat de uitdrukking een « riem » papier, die hier herhaaldelijk voorkomt, op een hoeveelheid van 500 bladen wijst ; doch daar het formaat het dubbele was van de Belgische Standaard, was een riem voldoende om 1000 exemplaren te drukken, zolang het blad niet op 4 bladzijden verscheen.

Ook merken we op, dat in de prijs van het papier, vooral in oorlogstijd, een grote rol wordt gespeeld door de geografische ligging van de fabriek, in verband met de bevaarbare waterwegen en de losplaats van de papierpap.

De grote moeilijkheid was steeds het vervoer, omdat alles door het leger in beslag werd genomen, vooral tijdens een offensief. Aldus kwam het, dat begin april 1917 de papiervoorraad bijna was uitgeput en het blad daardoor op 4 april niet kon verschijnen ; toch was dit niet uitsluitend wegens de papierenood, maar, zoals het nummer van 5 april bekende, ook vanwege het tekort aan letterzetters ; dringend vroeg het blad daarom soldaten die het vak kenden, om zo mogelijk enkele uurtjes een handje te komen toesteken.

De grote voorraad papier, die sedert lang was besteld, kwam niet af. Tweemaal reed de drukker naar Duinkerke, waar hij moest aankomen, doch er was niets.

Daar het dus nog te Kales moest liggen, kreeg P. Hildefons op 5 april 1917 vanwege luitenant-kolonel Génie, leider van de Franse missie bij het Belgische hoofdkwartier, het nodige verlof om dezelfde dag op het kruispunt van de banen Duinkerke-Veurne en Ghyvelde-Bray-Dunes, in de vrachtauto van gezegde missie te mogen stappen, zodat hij, dezelfde of de volgende dag, met het papier naar De Panne kon terugkeren.

In zijn plaats, deed P. Hildebert de reis. Terugkomend op 6 april, riep hij, bij het tolkantoor te Adinkerke, dat zijn chauffeur zou stoppen ; doch wegens het ronken van de motor, hoorde deze het niet. Het was overigens niet de ge-

woonte aan dit Belgische kantoor halt te houden en de chauffeur wist niet eens, dat daar zo'n bureau was gevestigd.

Toen de vrachtauto in De Panne aankwam, werd de lading aanstonds verbeurdverklaard, daar men de Pater ervan beschuldigde ze wederrechtelijk te hebben willen invoeren. Men wilde alles zelfs naar Adinkerke overbrengen, doch op aandringen van P. Ildefons, verleende Magnelle, controleur van het tolwezen, verlof om het voorlopig, onder sommige voorwaarden, in De Panne te houden. Aan de ontvanger van de tol te Adinkerke moest hij een borgsom van 245 fr. storten, wat hij deed; ook moest het papier, in tegenwoordigheid van twee tolbeambten, gewogen worden en zo het méér dan 2000 kilo was, zou de gestorte waarborg naar verhouding moeten worden verhoogd; feitelijk was het echter slechts 1960 kilo. Daar men hem met een hoge boete en vier tot twaalf maand gevangenis bedreigde, wendde P. Ildefons zich dezelfde 6 april persoonlijk tot de Franse missie en twee dagen later stuurde hij nog een telegram naar de leverancier en schreef hij over het geval in het Nederlands naar een minister, voorzeker Van de Vijvere. Hij bevestigde dat er van smokkelen geen sprake was, niets dan een mislag te goeder trouwe. Dit vond bijval. Een officiële dépêche van het ministerie bracht op 1 mei mee, dat het proces-verbaal op 5 mei zonder gevolg werd verklaard; niettemin moest toch 236,20 fr. worden betaald, of liever van de borgsom afgehouden; eerst op 16 mei 1917 was alles definitief geregeld.

Ondertussen was het blad toch regelmatig verschenen, omdat Dr. Verduyn 15 balen papier had geleverd, ieder van 140 kilo.

In juli en begin augustus 1917 werden 97 riemen papier, elk van 14 kilo, tegen 1,10 fr. per kilo, bij de firma Sansen-Vanneste (Poperinge) aangekocht. De eigenaar was voorzeker blij de voorraad van de hand te kunnen doen, daar hij, wegens de onzekere toestand, reeds naar Watou was uitgeweken. Op 16 juli en 25 augustus werd alles vereffend.

Herhaaldelijk wendde men zich eveneens tot drukker Tempere te Kales; aldus tot driemaal toe in oktober en november 1917.

Niettegenstaande deze verschillende aankopen, moest het blad zich op 16 oktober 1917 bij zijn lezers verontschuldigen, dat het op zaterdag te voren, wegens papiernood, slechts een deel van zijn abonnees had kunnen bedienen; dit nummer moest overigens ook dienen voor de zondag. Zij die 's zaterdags niets ontvingen, kregen dan hetzelfde blad de volgende dag, met de laatste oorlogsberichten aangevuld. De uitgever hoopte echter, dat de slechtste periode nu achter de rug was.

Wegens deze aanhoudende moeilijkheden, werd links en rechts naar een goede vaste leverancier uitgezien. Toen J. Filliaert, sekretaris van het blad, op 5 november 1917, door bemiddeling van advokaat Ronse van Ons Vlaanderen, bij het huis Leriche en Luck te Parijs had geïnformeerd, kreeg hij tot antwoord dat hij zich het beste tot de fabrikant Darblay kon wenden; doch daar ook was het twijfelachtig, of hij geholpen zou kunnen worden. De prijzen gingen overigens gestadig omhoog. De heer Ronse schreef op 17 november 1917 uit Parijs, dat men wellicht papier aan 220, doch stellig niet aan 175 fr. kon krijgen.

Doch reeds vroeger was P. Ildefons in betrekking gekomen met de fabriek Guyot, in het dorpje Maresquel (Pas-de-Calais), op de spoorlijn Arras-Boulogne en een zijrivier van de Canche. Dit huis werd nu de gewone leverancier van de Belgische Standaard. Bij een bezoek aldaar op 9 november 1917, bestelde P. Ildefons er, tegen 1,80 fr. per kilo, een totaal van 5000 kilo, waarvan er 1500 als ijlgoed naar Duinkerke en 3500 als gewoon vrachtgoed naar Adinkerke moesten worden gestuurd; zonder de bijkomende kosten, was dit dus voor een bedrag van 9000 fr. waarvan hij er 5000 komptant betaalde.

Op 25 en 27 november 1917 werd weer voor 462 en 2940 fr.

bij drukker Tempere aangekocht ; daarvoor reisde P. Ildefons speciaal naar Kales, om te zorgen dat de verzending normaal verliep. Zo ook ging P. Hildebert op 4 december weer naar Maresquel en deed er voor méér dan 5000 fr. zaken.

Op 16 december 1917 deed P. Ildefons weer een bestelling van 5000 kilo, doch nu was de prijs reeds 200 fr., doch slechts 195 fr. bij een nieuwe telegrafische bestelling van 5000 kilo op 25 maart 1918.

Op 13-15 april 1918 reisde P. Ildefons speciaal naar de fabriek Guyot, met een militaire auto van het Belgische leger, hem door de minister van oorlog op 12 april toegezegd. Later, op 17 mei, schreef de fabrikant dat hij nu in De Panne niets meer te leveren had en blij zou zijn, een nieuwe bestelling te krijgen ; en zohaast ze afbetaald was, zou hij alles versturen. Feitelijk verzond hij op 31 mei en 1 juni 1918 telkens 300 kilo. Ondertussen had P. Ildefons op 29 mei weer 5000 kilo besteld. Doch daar begin juni alle vervoer aan het leger werd voorbehouden en er in De Panne grote papier-nood heerste, schreef P. Ildefons een Frans briefje naar een niet genoemde minister, natuurlijk de Broqueville, om een militaire vrachtauto te mogen gebruiken. Dit werd op 13 juni toegestaan ; en de volgende dag ging P. Hildebert te Maresquel 2326 kilo papier, tegen de prijs van 1,95 fr., afhalen.

In de Franse hoofdstad was een Office national de la Presse ontstaan, afhankelijk van het handelsministerie. Sedert juni 1918 was P. Ildefons daarbij aangesloten en had hij, bij het vormen van een waarborgfonds, voor ongeveer 2.000 fr. ingeschreven ; later, op 27 december 1918, moest hij nog 265,50 fr. bijstorten. Toen dit organisme in 1921 werd geliquideerd, betaalde men hem 2.292,95 fr. terug.

Het Office national leverde zelf geen papier, doch zorgde voor het nodige vervoerverlof en bewerkte dat de fabrieken steeds over de passende grondstoffen beschikten. Ook gaf

het wenken en direktieven, b. v. om te trachten dat de lezers zoveel mogelijk bij dezelfde verkopers hun blad bestelden, ten einde het aantal onverkochte nummers te verminderen.

De aangeslotenen kregen hun papier beterkoop dan de anderen. Veelal gebeurde het, dat een deel van de koopsom achteraf werd terugbetaald. Aldus was in december 1918 de prijs 1,85 fr. ; doch op 10 maart 1919 werd medegedeeld dat men deze prijs voor gezegde maand tot 1,62 fr. had verlaagd ; het verschil werd dan terugbetaald.

Op 19 september 1918 reclameerde P. Ildefons bij het Office, dat Guyot de vastgestelde prijzen overschreed. Uit Parijs vroeg men dadelijk uitleg ; doch de fabrikant beweerde niet te weten dat de Pater bij het Office was aangesloten ; voortaan zou hij dus de prijs aan 1,85 fr. berekenen, die voor de maand oktober was vastgesteld. Voor de voorgaande maanden moest hij ook terugbetalen wat hij te veel had gerekend, alhoewel hij beweerde dit slechts te moeten doen vanaf de dag, waarop hij had vernomen dat de prijzen van het Office op P. Ildefons toepasselijk waren.

Druk. — Het eerste nummer van de Belgische Standaard verscheen, zoals reeds gezegd, op 10 januari 1915. In het geheel kwamen er deze maand 7 nummers, 12 in februari, 13 in maart, 18 in april, evenveel in mei en 9 vóór 15 juni 1915. Reeds in mei 1915 hoopte men dagelijks te kunnen verschijnen (1), doch eerst sedert 15 juni 1915 kon dit werkelijkheid worden. Men verscheen dus voortaan iedere dag, behalve de maandag en daags na de hoge feestdagen. Regelmatig kreeg men het blad, behalve op 20 maart 1918, wegens onderbreking van de elektrische stroom ; ook op 18 juli 1918 kon men onmogelijk verschijnen, wegens een ongeval op de zetterij. Op 30 oktober 1918 kwam weer een dergelijk geval voor, zodat men deze dag op kleiner for-

(1) De Stem uit België, 14 mei 1915.

maat moest verschijnen ; doch in één dag was alles hersteld. Op 4 april 1917 had men zelfs hoegenaamd niets kunnen drukken, wegens tekort aan papier en arbeidskrachten. Op 11 oktober 1917 werden, zoals gezegd, wegens papiermood slechts een deel van de lezers bediend, terwijl de overige het blad de volgende dag ontvingen. Op 17-18 november 1918, eindelijk, kwam er geen blad, wegens de verhuizing uit De Panne naar Brugge. Ook werd het blad eens door de censuur aangeslagen, zoals de lezers blz. 116 hebben vernomen.

Ieder nummer bestond uit twee bladzijden, op vijf kolommen. Doch op zondag kreeg men steeds vier bladzijden, behalve op 14 januari 1918, wederom wegens een defekt aan de machine.

Officieel begon de tweede jaargang op 11 januari 1916, de derde op 10 januari 1917, de vierde op 15 januari 1918 en de vijfde op 1 januari 1919.

Wie een blad wil uitgeven, zoekt natuurlijk een drukker in zijn onmiddellijke omgeving. In De Panne was echter niet veel keus. Noodgedwongen wendde P. Ildefons zich tot Fl. Daele-Devroe, Veurnestraat 91. Op het blad hield deze er steeds aan, naast zijn naam ook die van zijn zoon als mededrukker te vermelden, alhoewel deze leerjongen in 1915 slechts 13 jaar oud was. Zijn vader was overigens voor zo'n belangrijke onderneming hoegenaamd niet ingericht noch technisch onderlegd.

We weten reeds dat het eerste nummer op 4000 exemplaren werd gedrukt. Dit kostte slechts 116,50 fr. Voor alle nummers kennen we de juiste kostprijs en de oplage tot 13 november 1917. Zoals reeds gezegd, leverde de drukker eerst zelf het nodige papier ; doch wegens aanhoudende moeilijkheden veranderde dit op gezegde datum van 13 november 1917. Vroeger kreeg de drukker 150 fr. per nummer ; doch daar het papier daarin was begrepen, kreeg hij 20 fr. opslag voor ieder duizendtal boven de 6000.

Toen P. Ildefons voor het papier zorgde, kreeg Daele 75 fr. per nummer, onverschillig hoeveel exemplaren er werden gedrukt.

Als personeel, behalve zijn zoon Maurits, gebruikte Daele in 1915, tot in augustus of september, de vluchteling Julien Slembrouck, uit Werken. Later, op 29 mei 1918, werkten bij hem ook Gustaaf Baeckeroodt, drukker, 54 jaar oud; een zekere Alfons, 17 jaar, werktuigkundige; en Louis Lammen, 36 jaar, huisvader; deze laatste maakte het blad op en was officieel soldaat, met onbezoldigd verlof; doch op 7 augustus 1918 kreeg hij bericht dat hij zou worden opgeroepen; reeds de volgende dag kwam echter tegenbevel. Waarschijnlijk was er nog een andere drukkersgast die opgeroepen was, maar op 6 augustus 1918 mocht terugkeren.

Minister Van de Vijvere vroeg dat de drukker Hendrik Soenen, uit het vierde linieregiment, ten dienste van de Belgische Standaard zou worden vrijgesteld; doch op 15 februari werd door het ministerie van oorlog geantwoord dat het niet kon, omdat het dagblad niet als een onderneming van openbaar nut werd erkend.

In zijn aankondigingen vroeg het blad herhaaldelijk drukkers, letterzetters en leergasten (1). Op 13 april 1918 werden zelfs door de School op het Front lessen per briefwisseling over het vak aangekondigd. We vernemen dat ook andere bladen tekort aan zettters hadden. In de drukkerij van het weekblad *Ons Vlaanderen te Parijs* vond Daels in juli-augustus 1915 slechts één Vlaamse zetter. Hij vroeg zich af, of Prims wellicht in Engeland daartoe geen oproep zou kunnen doen.

Ten minste sedert begin 1916 tot september van het volgende jaar was ook een zekere Karel Cracco bij Daele,

(1) O. a. 10-11 maart, 27-28 juni, 19 augustus en 27 oktober 1915; 22 juli en 14 november 1916; 13 maart 1917 en 15 juni 1918.

voor rekening van P. Ildefons, werkzaam ; hij drukte o. a. de adressen.

Vervelend was het, dat de militaire overheid de drukker soms kwam lastig vallen. Aldus eiste generaal-majoor Andringa op 26 november 1915 dat men een prijslijst voor eetwaren en verschillende andere dingen dadelijk op 1000 exemplaren zou afdrukken ; alle ander werk moest men daarvoor laten liggen, zodat het werk de volgende dag vóór 20 u. kon worden ingeleverd. Feitelijk werd het reeds dezelfde 26 november, om 11,30 u. geleverd.

Ieder blad van de Belgische Standaard droeg, behalve de datum, ook het volgnummer in de lopende jaargang en (tussen haakjes) van heel de reeks. In het verjaringsnummer van 13-14 februari 1916 werd voor het eerst een gegraveerde titel gebruikt ; doch op 28 juli daarop werd hij door een kleiner model vervangen, van 0,32 bij 0,085 in plaats van 0,38 bij 0,103 m. vroeger. Aldus kreeg men méér plaats voor de tekst ; en naast de titel kon men nu ook de prijzen voor abonnement en aankondigingen afdrukken. Vóór en na stonden op het blad de leuzen : Eendracht baart macht en : Voor God en Haard en Land. Voordat de gegraveerde titel in gebruik kwam, stond Eendracht baart macht er niet op, maar sedert 19-20 februari 1915 wél : Door Taal en Volk. Toen het blad einde 1918 naar Brugge verhuisde, werd de gegraveerde titel niet meer gebruikt ; hij was overigens ver versleten.

Wat de oplage betreft, hebben we reeds gezegd en herhaald, dat er van het eerste nummer 4000 exemplaren verschenen. In zijn hoopvol optimisme, liet P. Ildefons nummer 2 op 4200 drukken, 3 op 4500 en 4 zelfs op 6500. Doch dit was stellig te veel ; vandaar vroeg hij er slechts 3000 van de nummers 5 en 6. Het is klaar dat niet alle exemplaren dadelijk werden verkocht ; men hield er steeds een honderdtal voor eventuele nabestellingen en regelmatig kwam er ook een deel overkochte nummers terug, alhoewel men ze

gewoonlijk niet terug wilde nemen. Doch het getal kopers ging goed vooruit. De beste dagen waren steeds de zondagen, waarop er gewoonlijk 1000 of 1500 exemplaren méér werden verkocht dan in de week. Op 14 februari 1915 drukte men weer 4000 exemplaren, 5000 op 28 februari, 5500 op 12 maart (alhoewel het geen zondag was), 6200 op 14 maart, 7425 op 18 april, 7950 op 30 mei en 8525 voor het Groeningenummer, toen 11 juli 1915 op een zondag viel. Het getal ging dan natuurlijk weer naar beneden ; doch het verjaringsnummer werd op 7900 exemplaren getrokken en in april-mei 1917 drukte men er regelmatig 8000 en méér. Op 1 juli 1917 kreeg men er 8795 ; 8810 op zaterdag 8 september, 9030 op 9 september, 9380 op 16 september, 9585 op 14 oktober, 9675 op 21 oktober en 9790 op 4 november 1917. Verder vonden we de juiste oplage niet meer genoteerd.

Herhaaldelijk werd over de slechte druk en het povere uitzicht van het blad geklaagd. Daarom werd nu en dan uitgezien naar een nieuwe drukmachine. Op 1-2 juni 1915 had drukker Daele er zelf een te koop, zonder dat we vernemen van waar ze kwam ; natuurlijk was ze nog van mindere kwaliteit dan die welke hij gebruikte.

Het nummer van 8 februari 1917 is eindelijk in een nieuwe letter gezet ; men verneemt niet wáár Daele zijn aankoop heeft gedaan. Misschien had men de machine slechts in bruikleen, daar we vernemen dat nog steeds naar een nieuwe werd gezocht. Op 7 april 1917 betaalde P. Ildefons 20 fr. aan een zekere heer Sacré en anderen, die in deze richting informaties hadden ingesteld. Men wendde zich b. v. tot Chiroutre, eigenaar van het dagblad Le Nord Maritime te Duinkerke, die inderdaad op 3 april een drukmachine (merk Perfection) te koop had tegen 3500 fr. Vier dagen later bood hij er nog een andere aan, met het merk Centurette, zo goed als nieuw. Volgens hem was ze 10.725 fr. waard, doch voor 7500 of zelfs 7000 fr. wilde hij ze afstaan ; op 11 april zou hij zelfs met 6500 fr. tevreden zijn ; maar daar werd niet op ingegaan.

Op 26 december 1917 schreef P. Bertrand nog naar De Panne, dat men in Le Hâvre, waar hij verbleef, over de slechte druk van het blad geweldig klaagde, terwijl men Ons Vaderland heel hoog achtte. De Pater voegde erbij dat ook Jan Grauls evenzeer over de druk van de Belgische Standaard zijn beklag deed ; en op 3 april 1918 kwam de Pater daar weer op terug.

Op 7 april 1918 bood Lefèvre, uit de drukkerij te Rosendaël (Frankrijk), eveneens een machine aan, tegen slechts 6500 fr. En op 30 mei 1918 berichtte aalmoezenier Jules Vanneste nog dat een hele drukkerij te koop stond, omdat de eigenaar haastig had moeten uitwijken. Misschien werd aan dit laatste aanbod wel gevolg gegeven, daar P. Bertrand op 15 juli 1918 schreef dat hij met blijdschap had gezien, dat men een nieuwe letter gebruikte.

De uitgave van nieuwsbladen en tijdschriften wordt, als vast werk, door de drukkers steeds in dank aanvaard. Aldus werd P. Ildefons op 31 maart 1918 gevraagd, of hij zijn blad aan de S.-Josephdrukkerij, Appelstraat, 81, te Alveringem niet zou willen toevertrouwen. Men zou kunnen samenwerken, vond de eigenaar, met de drukkerij Ghysaert te Veurne ; en aldus zou het blad er wat netter uitzien. Ook het huis Henry-Gontier, Rue du Vic, 17, te Kales, bood op 13 mei en 6 juni 1918 zijn diensten aan. Het beschikte over nieuwe drukletters en legde zelfs voorwaarden en prijzen voor, die P. Ildefons echter niet konden bekoren.

Verkoop. — In De Panne werd de dienst voor abonnementen en betalingen door P. Hildebert waargenomen. Hoger hebben we reeds vernomen, dat drukker Daele op de middag alle nummers moest afleveren. Na het eten begonnen alle huisgenoten en de eventuele bezoekers de duizenden bladen te vouwen, om ze in De Panne die namiddag te verkopen of ze naar andere bestemmingen te versturen.

Een zekere Jules Biesbrouck belastte zich eveneens met

het vouwen van de bladen, alleszins sedert april tot november 1917. Van den Eynde, bibliotekaris in de leeszaal, kwam tegen vergoeding eveneens een handje helpen, ook om adressen te schrijven, in februari, maart, april en oktober 1917. Ook werden de diensten van een zekere K. Van Crombrughe sedert mei 1917 tot november 1918 benut, ook voor de adressen.

Zo'n hulp werd vooral welkom, toen P. Ildefons' vrouwelijke huisgenoten niet veel meer konden doen, nadat ze zich met oktober 1917 in het oude huis Philogène Gevaert Zeelaan, 19, hadden gevestigd, dat ze overnamen. Deze winkel was gunstig bekend voor militaire uitrusting en andere benodigheden; ook P. Hilarion Thans (1) ging er zich, vóór zijn reis naar Lourdes, stof voor een splinternieuw kostuum kopen. Toen het IJzerfront bijna een jaar was opgerold, begon men op 19 september 1919 met de uitverkoop van de voorraad en ging men zich weer te Roeselare vestigen. Zolang men in De Panne verscheen, bleef Eugene adressen schrijven en plakken, terwijl Arthur meestal voor verzending en bestelling zorgde.

Verschillende malen werden aanplakbrieven voor het blad in de Vlaamse gemeenten uitgehangen. In maart 1917 b. v. werden er 100 op rood papier van 0,54 bij 0,265 m. bij Daele gedrukt, met de tekst: Iedereen leze De Belgische Standaard, Katoliek Vlaams dagblad, het enige in onbezet België verschijnend! Later worden er weer vermeld, b. v. nadat het blad naar Brugge was verhuisd.

Het abonnement voor burgers kostte méér dan voor militairen, omdat er voor hen gewoonlijk porto te betalen viel. Met gratisabonnementen was men uiterst zuinig. Niettemin drukte men in 1917 400 adressen van de verschillende bevelhebbers van de legereenheden; ze kregen het blad dus gratis, om ze gunstig te stemmen. Omstreeks 18

(1) Mijn oorlog (Mechelen 1921), blz. 159.

september 1916 waren er nog niet méér dan 100 gratisnummers voor het leger. De persdienst van het ministerie van buitenlandse zaken betaalde echter zijn beide abonnementen. Ook de medebroeders van P. Ildefons in het buitenland: Fredegand Callaey te Rome, Ferdinand Peeters te Londen, Emmanuel Roets te Reading, Marcus van Zeveneken en Arseen van Berlare in Pakistan, evengoed als de missionarissen te Molegbe, Libenge, Abumombazi, Banzistad en Dondo in Kongo. Op 28 september 1916 verstuurde men 12 nummers gratis naar Nederland (voorzeker meestal in ruilverkeer). 35 naar Engeland en 39 naar Frankrijk; in dit laatste land waren er 59 en in Engeland 18 betalende abonneuten.

Op 4 juni 1916 vroeg kolonel Lefebure, militaire attaché bij het gezantschap te Bern, tegen welke prijs de Belgische krijgsgevangenen in Zwitserland het blad konden krijgen. We weten dat er bladen werden gestuurd, daar op 21 juli 1916 de heer Bihot P. Ildefons dankte, met de verzekering dat de militairen het blad met veel genoegen lazen. En toen op 29 oktober 1916 het Œuvre d'Assistance aux Prisonniers Belges en Allemagne uit Le Havre eveneens prijsopgave vroeg van 100 exemplaren voor het komitee in Zwitserland, antwoordde P. Ildefons dat hij er 100 kon sturen, tegen 80 fr. per maand.

Herhaaldelijk kwamen klachten over vertraging en onregelmatigheden in de verzending; P. Ildefons liet niet na, de bevoegde diensten daarover aan te spreken. In het antwoord werd natuurlijk steeds verwezen naar de oorlogstoestand en het onregelmatig rijden der treinen, met de hoop op beterschap; aldus b. v. werd op 23 juli en 1 augustus 1917 geantwoord; doch op 4 augustus kwamen nieuwe klachten!

Op 25 december 1915 werden schikkingen getroffen voor het vervoer per spoor naar Klein-Leisele (Leisele); op 30 juni 1916 voor Waaienburg (Stavele) en op 14 oktober 1918 voor Ghyvelde, juist over de grens.

Uit Kales schreef de heer A. Robbe, van de Union Franco-Belge, op 17 maart 1915, dat een kaart van P. Ildefons, die hij juist dezelfde dag had ontvangen, reeds op de 10^e der maand in De Panne was gestempeld; twee dagen later had ook de militaire postdienst er zijn stempel op gedrukt en weer twee dagen daarna sloeg dezelfde militaire post er het woord VU op! Dit beloofde weinig voor de vlugge bestelling van een dagblad! Niettemin telde de Belgische Standaard te Kales reeds 30 lezers en men zou proberen om er 100 te krijgen. Doch het blad werd daar tegen 0,10 fr. verkocht, waarvan de helft voor de rondventer. Ook de overige Belgische bladen kostten er evenveel; de *Métropole* en *L'Indépendance* Belge zelfs 0,15 fr., zoals een verder schrijven van 18 maart 1915 mededeelde. Doch op 26 maart vernemen we dat P. Ildefons de verkoop tegen 0,05 fr. eiste en de onverkochte nummers niet terugnam. Daarop weigerde Robbe zich langer met het blad bezig te houden. Doch aalmoezenier Meulepas schreef op 3 april dat hij een verkoper had gevonden, die de vastgestelde prijs zou toepassen; om te beginnen vroeg hij 50 nummers. Op 12 mei 1915 was de verkoop in volle gang.

P. Joachim De Klerck raadde op 30 juni 1917 aan, een verkoper te Oye te zoeken, in de streek van Grevelingen. Soldaat A. Decraene bood zich op 4 mei 1918 als verkoper voor Burburg aan. Voor Coudekerque zorgde een schoenmaker uit het Estaminet de la Gare, M. Moilloux, met medewerking van Rogmans, hoofd van de Belgische militaire postdienst (P. M. B.) aldaar. Reeds van het begin af had men ook geprobeerd om zaken te doen met de *Messageries de journaux Hachette* te Parijs; doch op 8 februari 1915 vonden dezen het niet renderend.

Vooral in onbezet België moest men goede verkopers vinden. E. H. A. Callewaert schreef op 11 november 1916 uit de Klijte (Reningelst) dat men daar een verkoper zou moeten aanstellen. Victor Brion, brievenbesteller te Loker,

verlangde in januari 1916 het blad te verkopen door zijn vrouw en dochter ; doch het postbeheer liet het niet toe. In november 1916 verkocht Ingelaere te Watou dagelijks 120 en 's zondags 250 nummers. Vroeger had hij moeilijkheden gehad met kommandant Delporte, van de gendarmerie te Poperinge, die hem de verkoop verbood ; doch P. Ildefons had de zaak weten te regelen.

De verkopers kregen hun blad beterkoop ; doch een officieel stuk van 18 september 1916 toont dat de prijzen verschilden volgens de dorpen (1).

Voor de verkoop waren officiële voorschriften soms een grote belemmering. In april 1918 b. v. legde de militaire overheid aan de postdienst op, alle binnenkomende drukwerken en bladen na te zien, wat een grote vertraging meebracht. Ook mochten geen bladen van het front naar het achterland meer worden gestuurd. Deze voorzorg was nutteloos, zou men denken, voor bladen die onder toezicht van de censuur verschenen ; en toch maakte men tegen de Belgische Standaard bezwaar ! Na reclamatie van P. Ildefons, antwoordde het ministerie van spoorwegen op 19 mei 1918, dat de legerdienst, zonder ertoe verplicht te zijn, uit de koerier van De Panne, dadelijk bij aankomst, het pak Belgische Standaards uitnam, om te beletten dat ze ten tweeden male de censuur zouden moeten ondergaan. Weer op 30 maart 1918 klaagde P. Bertrand erover, dat in Le Havre dit Vlaamse blad bij aankomst nog eens werd nagezien, voordat men het afleverde. Hij zou dit eens aan de heren Van de Vijvere, Pouillet en van der Essen voorleggen.

(1) Ze betaalden 0,04, 0,0375, 0,0365, 0,035, 0,0325 en te Watou zelfs slechts 0,03 fr. Op dezelfde datum verkocht men regelmatig 5 nummers te Ghyvelde (Fr.), 25 Bulskamp, 40 Loker, 45 Westouter, 80 Poperinge, 110 Reningelst, 120 Houtem, 125 Hoogstade-Leisele, 135 Adinkerke, 165 Kales, 175 Watou, 210 Beveren, 245 Alveringem, 250 De Panne, 260 Koksijde, 280 Woesten, 425 Oostvleteren en 525 Veurne.

Op 18 mei 1917 werd eveneens verboden dat partikulieren (niet de beheren van de bladen zelf) nummers naar de Belgische sektor stuurden, front en achterland ; men maakte slechts een uitzondering voor enkele vreemde uitgaven en de Belgische bladen gedrukt in Frankrijk, Engeland en Nederland ; De Belgische Standaard, uit onbezet België, werd niet vermeld ! Men had wellicht kunnen vermoeden dat voor hem niets werd veranderd en de oude regelingen van kracht bleven. Doch het gebeurde dat bladen terugkeerden, met de vermelding in het Frans : Door de censuur niet toegelaten ! P. Ildefons trok naar het ministerie, doch kon niets bereiken ; evenmin volksvertegenwoordiger Vandepierre op 17 juni 1917. Eerst op 27 juli 1917 liet het ministerie van oorlog het toe, in een schrijven aan mej. Belpaire ; voortaan mocht men het blad ook naar Frankrijk, doch niet naar onzijdige landen sturen, behalve voor Belgische militairen die er verbleven, zoals op 24 augustus 1917 ook aan P. Ildefons werd medegedeeld. De gewone zending naar de Allgemeine Zeitungs-Expedition te Bazel verviel door de daad zelf.

Op 15 juni 1918 werd eveneens verboden naar het buitenland (behalve Frankrijk) bladen te sturen, waarin aankondigingen waren opgenomen ; doch einde 1918 verviel dit weer.

Zoals hij er in een brief van 4 januari 1917 aan herinnerde, was P. Bertrand toen reeds sedert twee jaar beheerder van de Belgische Standaard in de Engelse sektor. Sommige dwarsdrijvers trachtten hem echter zijn werk lastig of onmogelijk te maken. Ten tijde van kolonel Trembloy (een man die reden verstond) had hij van de Engelse overheid een paspoort verkregen om per fiets te rijden. In augustus, onder voorwendsel dat hij in het gasthuis geen aalmoezener meer was, vond kommandant Delporte dat er geen reden meer was om te fietsen. In oktober vroeg de Pater wederom een paspoort, daar hij ook zorgde voor het Kerst-

geschenk van de Belgische Soldaat, waarvoor hij overigens in Poperinge en omstreken 21.000 fr. had rondgehaald. De kommandant vond dit een geldige reden en de Engelse overheid verleende dus een verlof tot Kerstmis. Daar de omhaling op deze datum nog niet was afgesloten, vroeg P. Bertrand op 1 januari om het paspoort, dat men hem vroeger had laten ontnemen, terug te mogen krijgen, daar hij als mederedakteur en beheerder zijn werk onmogelijk zonder fiets kon verrichten; eveneens vroeg hij het paspoort te willen goedkeuren voor de Belgische zone ten westen van de Lovaart, of ten minste voor Stavele en Westvleteren; doch het antwoord kwam, dat de aangevoerde redenen onvoldoende waren. Geld ophalen voor de soldaten en werken voor een vaderlandslievend blad waren dit heerschap geen voldoende reden!

In dezelfde brief aan P. Ildefons herinnerde P. Bertrand eraan, dat hij door de genade en gunst van dezelfde kommandant reeds twee processen had opgelopen, waarover iedereen te Poperinge schande sprak. Men verweet hem dat hij in kaki liep, terwijl zoveel anderen het eveneens deden, die niet méér redenen hadden dan hij en dat dezen toch met rust werden gelaten. In de pij durfde hij niet fietsen, daar dit in deze jaren nog geen gewoonte was en opspraak zou hebben gewekt. Toen hij deze brief naar P. Ildefons schreef, moest hij regelmatig te voet naar Dranouter, Loker, Westouter, Westvleteren, Reningelst, Watou en Proven; en eveneens moest hij te voet naar Waaienburg, om daar het treintje naar De Panne te kunnen nemen.

Vandaar had Mgr. De Brouwer naar de minister van oorlog geschreven, om een verklaring dat hij soldaat zonder soldij was, doch op 4 januari 1917 was nog geen antwoord binnengekomen. De Pater vroeg P. Ildefons dus, de zaak aan minister Van de Vijvere te willen voorleggen. Op 17 januari 1917 lezen we inderdaad, dat het verlangde doorgangsbewijs waarschijnlijk door de Broqueville zou worden verleend.

Steeds werd de Belgische Standaard door aalmoezeniers en brankardiers gesteund en gepropageerd. P. De Bock (1) vertelt dat hij met aalmoezenier Nobels in zijn bataljons méér dan 300 abonnementen telde en hij voegt erbij (wat een verwarring moet zijn) dat de soldaten $\frac{2}{3}$ van de prijs betaalden en de aalmoezeniers er het ontbrekende bijvoegden. Stellig genoten de aalmoezeniers afslag, omdat ze een groot aantal nummers voor hun rekening namen. Het blad kondigde regelmatig aan, dat de prijs bij grote hoeveelheden verminderde. In de reeds geciteerde tekst van 18 september 1916 zien we dat de prijzen voor de aalmoezeniers verschillend waren, doch gemiddeld op 0,033 fr. kwamen (2).

Paul Vandermeulen schreef op 12 augustus 1915, dat er bij hem, in de derde legerafdeling, in iedere compagnie een propagandist was aangesteld ; doch hij verlangde vermindering op de prijs. Het schijnt wel dat dit werd toegestaan.

Op 15 december 1915 antwoordde P. Ildefons aan soldaat John Verrycken te Eu (Seine-Inf.) dat hij het blad tegen 0,035 fr. kon krijgen, zo hij ten minste 25 nummers nam en op voorhand betaalde ; nam hij er 100, dan werden ze slechts tegen 0,03 fr. berekend ; doch wie niet op voorhand betaalde, moest het achteraf doen tegen 0,04 fr.

Op 22 september 1915 werd toegestaan dat het blad in de derde legerafdeling werd verkocht ; en op 30 juni 1916 werd op een vraag van P. Ildefons geantwoord, dat hij gerust zijn blad kon meegeven met de andere kranten die aan het front te koop werden geboden. Hij moest zich akkoord

(1) Z. E. H. Nobels, Op. Cit., blz. 52.

(2) Op gezegde datum kreeg aalmoezenier Hooghe regelmatig 20 nummers ; Opdebeeck en Damien Reumont elk 25 ; De Hollander, Heyvaert en Meeus 30 ; Jules Verheyen 34 ; Janssens 39 ; Wouters en Vandermeulen 40 ; Claeys, Anselm Van Beveren, Van Ravels en Van Rompaey 50 ; Casteels en De Beer 52 ; Verhoest en Ireneë Hoet 75 ; Goossenaers 100 ; Van der Bist 125 ; Bulcke 150 en De Leebeeck 165.

verklaren met de heer Goossens in De Panne, die de verkoop van bladen op het front in handen had. Daarmee nog niet tevreden, vroeg de Pater op 16 juli 1916 aan minister de Broqueville, om zijn blad op het front aan de militaire verkopers te mogen toevertrouwen, gelijk de overige Belgische uitgaven. Op 23 juli werd dit onder enkele voorwaarden toegestaan. De Pater moest zich met controleur Petit verstaan en van 1 augustus af kon de nieuwe regeling worden toegepast, zoals de Pater op 24 juli 1916 in zijn dankbrief aan de minister mededeelde. Op 28 juli werd dit door de legerleiding eveneens in een speciale legerorde (§ 3) bekendgemaakt.

Het gebeurde dat de militaire auto te Kales te laat vertrok, omdat hij wachtte op de nummers van de XXe Siècle of Het Vaderland, die niet tijdig waren binnengekomen; aldus werd de Belgische Standaard soms te laat afgeleverd. Op 7 februari 1917 vroeg P. Ildelfons dan aan de bevoegde overheid, om een vast uur van afreis voor de auto vast te stellen, waarnaar iedereen zich zou moeten schikken.

Aan de militaire verkopers moesten de bladen tegen 0,04 fr. worden afgeleverd, om ze tegen 0,05 te bestellen; het verschil diende dan om de rondventers te betalen.

Op 28 december 1916 kreeg de Pater echter een brief van een brankardier, waaruit hij vernam dat de gewone dagbladverkoper twee dagen vroeger de XXe Siècle, l'Indépendance Belge, la Métropole, Het Vaderland en Ons Vaderland was komen aanbieden, zonder de Belgische Standaard te vermelden. Toen de mannen echter het blad eisten, haalde hij het te voorschijn, met de opmerking dat het beter de Belgische Stinkaard had geheten!

Nog anderen, b. v. aalmoezenier Cruysberghs, klaagden dat men het blad doodzweeg of er te weinig exemplaren van meebracht. Daarom schreef C. Scherpereel, midden oktober 1916, dat men goed zou doen, herhaalde malen in het blad

de oproep te drukken : Soldaten, eist in de loopgraven de Belgische Standaard aan alle militaire verkopers ! Dit las men in het blad inderdaad op 18 oktober en volgende dagen.

Op 2 augustus 1918 klaagde P. Ildefons bij de minister van oorlog, dat de militaire verkoper Thiebaut enkele titels van bladen riep, alhoewel dit verboden was, en de overige niet vermeldde. De heer Petit had hem tot de orde teruggeroepen, doch rustig deed hij voort zijn eigen goesting. Op 11 augustus 1918 werden daarom een onderzoek en eventuele strafmaatregelen aangekondigd.

Vroeger, toen op 23 juli 1916 de verkoop door de militaire rondventers werd toegestaan, kreeg P. Ildefons bericht dat iedere maand de rekening over de verkochte bladen zou worden ingeleverd. De niet verkochte nummers kwamen niet terug ; als vergoeding betaalde men daarvoor nog een supplement van 1/5 der verkochte nummers, altijd tegen 0,04 fr.

We bezitten een reeks van grote officiële borderellen : Armée Belge. Contrôle des Journaux. Het zijn gedrukte formulieren, netjes met de pen ingevuld. We hebben de reeks van augustus 1916 tot november 1918. Dag voor dag wordt voor de verschillende legerdivisies genoteerd hoeveel nummers (hier van de Belgische Standaard) zijn binnengekomen, hoeveel verkocht en hoeveel er overblijven. Op de keerzijde wordt dan door controleur Petit uitgerekend hoeveel door het leger moet worden betaald, nl. in de agentie van de schatkist te Veurne.

Soms ontmoette de verkoop aan militairen lelijke tegenslagen, b. v. wanneer een eenheid van sektor veranderde en niet te bereiken was, of een enkele maal ook, wanneer een verkoper wegens vaccinatie niet in staat was om zijn werk te doen. Het gebeurde eveneens dat de bladen één of méér dagen vertraging hadden en dan niet meer konden worden verkocht ; het kwam zelfs voor dat ze onderweg verdwaalden en nimmer aankwamen.

Behalve de rekening voor de verschillende legerdivisies,

vermeldt men op de borderellen sedert juli 1917 nog afzonderlijk de militairen op rust te Grevelingen, Kales, Guines en Ardres ; sinds december wordt laatstgenoemde plaats door De Panne vervangen. Eu komt er meteen ook bij. In maart, juli, september en oktober 1918 wordt De Panne niet meer vermeld.

Toen de verkoop door de militaire rondventers in voege kwam, plaatste men de eerste maand (augustus 1916) een totaal van 7532 nummers, tegen 361,52 fr. Deze getallen verschilden iedere maand. De hoogste die men ooit bereikt heeft zijn die van september 1917 : 18.857 nummers tegen 905,12 fr.

Het Aktivisme. — Het is een feit dat de opbloei van het Aktivisme aan het front de grote hindernis werd voor de Belgische Standaard met zijn passivistische houding. Daarom moeten we een woord over deze beweging zeggen. Het is ten andere van belang de gevoelens van de redaktie in dit opzicht te kennen ; het gold hier immers een kwestie waarvoor men niet onverschillig of ongevoelig kon blijven ; men moest partij kiezen !

We hebben reeds eerder gezegd dat het hatelijke gestook van de XXe Siècle er veel toe heeft bijgedragen, om de jongens vurig vlaamsgezind te maken, zoals P. Donatiaan Dupan op 28 juni 1918 te recht opmerkte. Hij voegde erbij, dat de radikale verfransing van het leger eveneens veel bittere reakties had gewekt, te meer omdat de voorschriften van 1912, ten gunste van de Vlamingen, veelal niet werden onderhouden. Voeg daarbij de verdachtmakingen en vervolgingen, waarvan de Vlamingen het slachtoffer werden. Veelal moest men verpleegd en gevonnist worden door mannen die onze taal niet begrepen ; de beste en minst gevaarlijke postjes achter het front werden gewoonlijk aan Franssprekenden toevertrouwd. De Vlamingen werden prikkelbaarder, omdat ze dagelijks hun leven in gevaar

moesten stellen en toch hun recht niet konden krijgen. In hun opstandigheid werden ze door jongere bestudeerde kameraden aangevuurd (1).

Ook de regering, de censuur en de militaire veiligheid droegen hun deel in de verantwoordelijkheid. Erge flaters werden begaan, zoals het verbannen van aalmoezenier Vandermeulen naar het eiland Cézembre in augustus 1917. Men doorsnuffelde de papieren van Joris Van Severen en er was sprake voor hem van arrest. Men dacht eraan om Verschaeve te verwijderen, wat noodlottig ware geweest, daar hij veel vereerders had en met een soort aureool was omglansd; het was ten andere bekend, dat hij wezenlijke aanslagen had belet. Minister van de Vijvere beschermde hem echter, gelijk hij ook voor Van Severen deed, zoals we van mej. Belpaire (blz. 299, 300, 304, 306) vernemen.

Tijdens de betwistingen aangaande de vervlaamsing van Gent door de Duitsers, waren velen de mening toegedaan, dat een officiële verklaring en belofte van de regering veel misnoegen uit de wereld zou hebben geholpen. Reeds in november 1916 wilde Verduyn in de Belgische Standaard een artikel over de wenselijkheid van zo'n verklaring plaatsen. Minister Poulet, door P. Ildefons geraadpleegd, vroeg op 14 november 1916, in een uitvoering schrijven, dit artikel niet te drukken, zo het ten minste nog niet was verschenen; hij zette uiteen, waarom de regering dit niet kon. Daarop werd een artikel volgens deze officiële gegevens klaargemaakt en door de Beheerraad einde november 1916 goedgekeurd; men wilde het op 30 november drukken, om te bewijzen dat zo'n verklaring er niet kon komen, daar het ministerie zich onbevoegd achtte om het programma voor de toekomst vast te leggen, zonder eerst heel de Belgische volksopinie te hebben gepolst. Zo'n optreden ware misschien een bron van nieuwe onenigheid. Het artikel werd gezet en

(1) M. Basse, *De Vlaamse Beweging*, Dl. I (Gent 1933), blz. 246-47.

door de Belgische Standaard zelf ondertekend ; doch de censor schraptte alles, zodat P. Ildefons hem dezelfde 30 november eerbiedig om uitleg vroeg ; het antwoord, dat mondeling zal gegeven zijn, kennen we niet.

Ondertussen groeiden misnoegen en opstandigheid. Sedert 11 juli 1917 werd een Open Brief aan de Koning in de loopgraven verspreid. Ook een Oproep van de Vlaamse soldaten werd gepolykopieerd ; hij eindigde met de bedreiging : Deze is onze laatste verwittiging, Generaal ! Denk wel na. En werpt gij ons de handschoen toe, we nemen hem gerust op !

Daarnaast verschenen ook een Kort Begrip van de Vlaamse Beweging in 't jaar 1917 en in oktober 1917 Vlaanderens Dageraad aan de IJzer ; dit laatste eindigde met de kreet : Leve een vrij zich zelf besturend Vlaanderen, in een vrij onafhankelijk België !

Op 9 augustus 1917 gingen mej. Belpaire (blz. 297, 300) en Duykers op bezoek bij kolonel Génie, van de Franse missie bij het Belgische hoofdkwartier. Deze officier kende de toestand goed en spotte met de fransgezinden, die zich over hun Vlaamse oorsprong schaamden. Hij, die Nederlands had geleerd, vond hen potsierlijk ! Juist had hij de brief aan de Koning ontvangen en liet hem beide vrouwen zien. Over de Vlaamse kwestie in het leger zou hij generaal De Ceuninck eens spreken ; hij hoopte dat deze genoeg zou begrijpen, dat de officieren de taal van hun mannen machtig moesten zijn. Drie dagen later maakte mej. Duykers voor de kolonel een verslag over de Vlaamse toestanden.

Op 14 augustus 1917 kwam Ingenbleek, 's konings sekretaris, bij mej. Belpaire (blz. 301-05) op bezoek, om te vernemen of ze geen wenssen had te opperen. De koning wist dat ze met het welzijn van de soldaten bekommerd was en het ware hem een geluk, haar van dienst te kunnen zijn. Dadelijk sprak ze natuurlijk over de Vlaamse kwestie, die misnoegdheid onder de troepen en een geest van opstand meebracht. Het verslag aan kolonel Génie kwam ter sprake en de sekretaris kreeg er ook een afschrift van mee.

's Avonds om 9 u. kwam de sekretaris onvoorziens terug, om aan te kondigen dat de koning de volgende dag om 10 u. mej. Belpaire zou ontvangen. Uiterst gelukkig ging ze erheen en gemoedelijk sprak ze met de vorst. Hij erkende de rechten van de Vlamingen; veel achting had hij voor Van de Vijvere en Van Cauwelaert. Generaal De Ceuninck had hij verwittigd, dat hij de rechten van de Vlamingen niet mocht vergeten. Doch mej. Belpaire herinnerde hij eraan, dat hij ook niet alles kon doen, wat hij zou hebben gewild...

Kort daarop bezocht mej. Belpaire met minister Van de Vijvere ook Cyriel Verschaeve te Alveringem.

Op de bijeenkomst van de Beheerraad (21 juni 1918), hoorde mej. Belpaire (blz. 351) hoe de ijverige Van den Heuvel verontwaardigd sprak over aktivistische vergaderingen, waar een echte opstand uit bleek. In februari reeds was een komplot gesmeed om het hoofdkwartier te overrompelen... Gelukkig dat deze heethoofden slechts een handvol waren, vergeleken bij de loyale Vlamingen. Doch begin mei had men het beleefd dat enkele landverraders naar de vijand overliepen.

In de redaktie van de Belgische Standaard was iedereen het ééns over de te volgen gedragslijn. Mej. Belpaire (blz. 294, 319, 329) deelt ons wel mede, dat de gewoonlijk zo gezapige luitenant Rombouts in 1917 een tijdje bijna opstandig werd, terwijl Nobels op de separatisten erg gebeten bleef, omdat ze een heilige zaak dreigden verdacht te maken. Op 24 april 1918 schreef Filip De Pillecijn dat hij wel zou gewenst hebben dat de Belgische Standaard wat strijd-lustiger werd, terwijl Vandeperre op 26 januari 1918 mededeelde, dat hij een artikel tegen de Aktivisten klaar had; doch toen hij daarop vernam wat er aan het front omging, besloot hij geen jota meer tegen hen te schrijven, zolang er geen afzonderlijke Vlaamse en Waalse regimenten zouden bestaan en zolang onze jongens als onmenschen werden behandeld. Volgens hem, moest passieve weerstand bij alle bladen voortaan het ordewoord zijn.

In de Belgische Standaard van 23 januari 1918 schreef Scrutator (P. Bertrand) een artikel over Eenheid, dat op 5 februari vanwege Scholasticus in Ons Vaderland een antwoord onder dezelfde titel uitlokte. Ook Leo C. Meersseman schreef er op 25 januari aan P. Ildefons over. Deze antwoordde vier dagen later en verklapte ons aldus zijn standpunt. Onder de Aktivisten maakte hij een radikaal verschil tussen de mannen van de Raad van Vlaanderen en andere. Dat velen het goed voorhadden, daar had hij nooit aan getwijfeld. Altijd was hij te spreken als het de verheffing en de verdediging van het duurzame Vlaamse volk gold; dit was het enige doel van zijn leven, bevestigde hij zelfs!

Op 25 maart 1918 schreef hij weer naar zijn vertrouweling P. Bertrand: We zijn tegen de Aktivisten uit geheel ons hart en geheel onze ziel. Maar om de redenen die ik op het hoofdkwartier uiteengezet en U medegedeeld heb, mogen we tegen hen niet schrijven, zolang ze de muilband [van de censuur namelijk] niet afrukken. Het begint te verbeteren; en misschien verander ik dan ook. Met zo te handelen is mijn enig doel het welzijn van ons Belgisch vaderland.

Mej. Belpaire zou soms wel hebben verlangd dat hij openlijk tegen de Aktivisten partij koos, doch nooit heeft hij het gedaan. Tussen beiden is er eens een klein misverstand gekomen, toen P. Ildefons te rap had reageerd op een te vlug gelezen tekst van Passelecq. P. Bertrand betreurde eveneens op 9 maart 1918 de overijling van zijn konfrater, die zijn overste geheel had ontstemd. Ook de trouwe medewerkster mej. Belpaire, die te recht veel achting voor Passelecq had, aarzelde zelfs daarom, of ze nog wel aan de Belgische Standaard zou medewerken! Haar ontstemming gaf ze in een vlaag van moedeloosheid op 2 maart 1918 lucht en wél schriftelijk, zodat haar brief ook in onze handen is gekomen. Aan het blad verweet ze zijn tweeslachtigheid; het zocht iedereen te voldoen, wat ze oneerlijk tussen twee wateren varen heette. En aldus werd het een

kleurloos blad, dat niemand ten volle voldeed. Ze vond overigens dat de vlaamsgezinden in die dagen in het algemeen gewetenloos werden en dat alle middelen hun goed waren. Zij echter wilde de Vlaamse zaak behandelen als iets heiligs, dat geen smet duldde; en juist daarom was ze zo op de Aktivisten gebeten, die de zaak bezoedelden. Ze vond dat de Belgische Standaard niet genoeg tegen hen durfde optreden.

Aan Passelecq schreef ze, dat zij het blad niet in handen had en P. Ildefons dus zou verzoeken hem zelf te antwoorden. De Pater deed het inderdaad op 6 maart en later weer op 5 augustus. Aldus kwam de zaak in orde en ook mej. Belpaire vond kalmte en toewijding terug.

Te midden van de moeilijkheden aangaande de Vlaamse kwestie, dreigde het gevaar dat sommige jonge geestelijken niet klaar meer zouden zien. Mgr. Marinis, hoofdaalmoezener van het leger, had eerst op 24 mei 1917, in een vertrouwelijke onderrichting, aan alle aalmoezeners en geestelijke brankardiers verboden, over de Vlaamse kwestie te schrijven. Later zag hij zich verplicht, aan de geestelijken van een niet bij name of nummer genoemde legerafdeling (misschien de eerste of de tweede), op 18 januari 1918 vertrouwelijke onderrichtingen voor te houden; en weer op 4 juli van hetzelfde jaar, uit Alveringem, nog vertrouwelijker instructies te verspreiden, met bedreiging van strafmaatregelen en verplaatsing; de tekst mocht slechts in handen komen van divisieaalmoezeners, dienstoversten, directeurs van seminaristen en aalmoezeners die met de zorg over de brankardiers uit hun divisie waren belast.

Het valt niet te loochenen, dat in 1918 veel aalmoezeners en nog méér brankardiers Ons Vaderland boven de Belgische Standaard verkozen, omdat ze dit laatste blad in Vlaams opzicht te gematigd vonden. De Kapucijnen echter bleven P. Ildefons trouw.

Ook de censuur was barmhartiger te Kales dan te Houtem,

aan het front ; aldus mocht Ons Vaderland veel dingen zeggen, die in de Belgische Standaard niet werden geduld.

P. Donatiaan Dupan schreef (zonder datum) uit Granville, dat er onder de soldaten voor Ons Vaderland een ongehoorde propaganda werd gevoerd. Het blad was populair geworden ; de Belgische Standaard werd wel geëerbiedigd, doch men vond hem te gezapig, niet strijdlustig zoals zijn konkurrent. Einde december 1917 schreef P. Bertrand eveneens, dat Grauls en Sap hem zegden dat de Belgische Standaard aan het front de gunst niet meer genoot en dat Ons Vaderland méér in de smaak viel.

Het Aktivisme verwekte toch veelal echte weerzin en wierp een smet op de Vlaamse Beweging, in plaats van haar te dienen. Het zou eerst aan invloed verliezen, toen de regering na de oorlog eindelijk inzag dat ze op een verkeerde weg was.

VI. WERKEN VAN DE BELGISCHE STANDAARD

In het algemeen. — Het uitbreken van de oorlog had aan P. Ildefons de gelegenheid gegeven, om te tonen wat hij eigenlijk vermocht. Dezelfde omstandigheden waren het, die de kalme filozof Kardinaal Mercier de gelegenheid boden, om een durf en vaderlandsliefde aan de dag te leggen, zoals men vroeger bij hem nooit had vermoed.

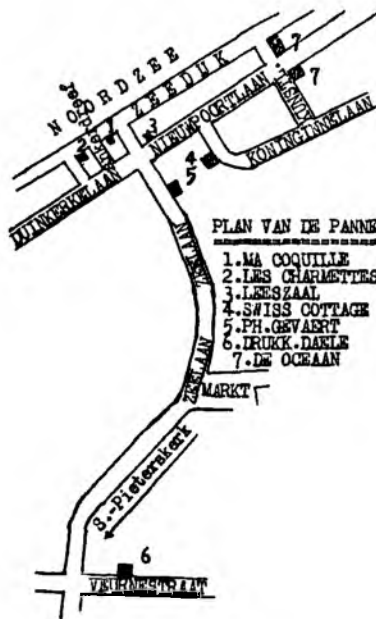
Er ligt veel waarheid in de spreuk, dat de omstandigheden de man maken ; maar toch moet men talent en innerlijke kracht hebben, om iets groots te kunnen bereiken.

P. Ildefons had het gewaagd om een dagblad te stichten en tot een benijdenswaardige hoogte had hij het weten op te voeren. Doch daarin berustte hij niet ; de Belgische Standaard werd hem nu een nieuw vertrekpunt, van waar hij zijn aanloop tot een groeiende reeks van allerlei werken nam.

Reeds hebben we gezegd en herhaald, welk belangrijk centrum het redaktiebureau van het blad werd. Bijna alle maatschappelijke, kulturele en liefdadige werken hadden hun zetel in De Panne, zodat het dorp geleidelijk de echte hoofdstad van onbezet België werd. Koning Albert verbleef er tot midden augustus 1917. De regering troonde wel in Le Hâvre en het militaire hoofdkwartier had zijn zetel te Houtem ; doch prins Teck en luitenant-kolonel Génie, van de Engelse en Franse militaire missies bij dit organisme, verbleven in De Panne. Daar was het grote hospitaal de Oceaan gevestigd, waar P. Ildefons dagelijks mis las en desgewenst ook biecht hoorde.

In De Panne kwamen veel jongens uit de loopgraven op rust en aldus ontmoette men er soms vergeten vrienden en streekgenoten, zonder nog van vermaarde bezoekers te

spreken. Men had er allerlei attracties. Door bekende kanselredenaars werd er gepreekt. Er waren rijke winkels. Men kon er Le Cloître van Verhaeren zien opvoeren, evenals Starkadd en Freuleke. Men werd er uitgenodigd op letterkundige voordrachten in beide nationale talen, op kunsttentoonstellingen en concerten. In de zaal op de Markt werd sedert december 1917 bijna een jaar lang iedere vrijdag

in één van beide landstalen een voordracht gehouden, ook door vermaarde sprekers en schrijvers, zoals mej. Belpaire (blz. 314-19, 324, 330) ons mededeelt. In de boekhandel van de Belgische Standaard vond men allerlei werken te koop. Er trokken Schotten voorbij, achter hun grillig gehoornde geit; men bewonderde de eigenaardige

kledij van deze mannen, hun doedelzakkenmuziek en hun bovenarms slaan op hun trommels (1).

De Panne was de hoofdstad van het gebied, dat men in die tijd «Bachten de Kupe» heeft gedoopt. Vlaamssprekenden van buiten het Westland werden getroffen door de welluidende klanken en de schilderachtige woordenschat van het plaatselijke dialect; en aldus koppelden ze twee typische vormen aaneen (achter de kuip), die in dit verband geen zin hadden, zo men ten minste aan Kuip de ongewone betekenis van frontlinie niet geeft. En deze uitdrukking, die oorspronkelijk slechts op het onbezette gebied wees, werd na de oorlog gebezigd om gans West-Vlaanderen aan te duiden, zonder aan de spreekwijze daarom een beleedigende betekenis te hechten, zoals in de Belgische Standard van 6 juli 1917 wordt gedaan. Wonder is echter en ongeloofelijk wat daar wordt medegedeeld, dat er reeds vóór 1914 te Bergen, in de Rue A. Masquelier, een herberg het uithangbord In Bachten de Kupe droeg. Daar de Kapucijnen in deze weinig belangrijke straat hun klooster hebben, vraagt men zich af, of de mededeling soms van een lid der Orde komt. Niettemin kunnen we niet aannemen, dat de spreekwijze reeds vóór de eerste wereldoorlog in zwang zou zijn geweest, vooral daar een Pater die in 1914-20 te Bergen woonde, ons verzekert dat hij daar nooit zo'n opschrift heeft gezien.

Doch genoeg daarover! P. Ildefons wilde door zijn verschillende werken de geestelijke en stoffelijke nood van de soldaten lenigen en hun gezond geestesvoedsel en passende ontspanning bezorgen.

Aan het hoofd van heel de organisatie, stond hij als voorzitter en algemene bestuurder, mej. Belpaire als ondervoorzitster, Van den Heuvel als sekretaris, P. Hildebert als penningmeester en als raadsleden: Nobels, Franco de

(1) H. Thans, *Mijn oorlog* (Mechelen 1921), blz. 232; Belpaire, blz. 348.

Wijels, De Wulf, P. Bertrand, Rombouts, mej. Duykers, Verduyn, De Nayer en Filliaert. Dit waren allen leden van de gevestigde beheerraad, waarvan ook De Wulf lid werd, voorzeker ter vervanging van de onbereikbare Aug. Van Cauwelaert.

Onder de werken, waarmee we hier kennis maken, zijn er wel die door buitenstaanders werden ontworpen of begonnen ; maar door de drang van de omstandigheden kwamen ze dan spoedig steun zoeken en aanleunen bij het grote en enige kulturele centrum, de Belgische Standaard. Aan het hoofd van iedere afdeling stond een ijverige aalmoezenier.

Over de verschillende werken liet P. Ildefons te Duinkerke in april 1918 een verslag drukken : Werken van « De Belgische Standaard » (9 blz.). De tekst werd door P. Piat Vandersteenen in het Frans overgezet ; en, door P. Ildefons weer gewijzigd, verscheen hij bij dezelfde drukker, onder de titel van Rapport des œuvres du journal De Belgische Standaard (10 pp.). Later kreeg men te Brugge nog twee dergelijke bijgewerkte brochures, beide onder de titel van Algemeen Verslag over de Werken van de Belgische Standaard. De oudste van beide uitgaven telde 35 blz. en werd voor de som van 700 fr. op 300 exemplaren gedrukt. Dit gebeurde in november 1919. Doch wijl bij de aangifte van de gedane kosten verschillende cijfers onjuist bleken, werd in april daarop door dezelfde drukker een nieuwe bijgewerkte uitgave onder dezelfde titel geleverd, met 39 blz. op gewoner papier en slechts één blad op couché ; deze oplage bedroeg slechts 250 exemplaren en kostte P. Ildefons niet méér dan 390 fr. Als we hier naar de Werken verwijzen, bedoelen we steeds deze tweede uitgave. We hebben de indruk dat de aangegeven getallen en bedragen hier slechts in ronde cijfers staan uitgedrukt.

P. Ildefons, die veel andere zorgen had, moest voor deze werken de belangrijkste besluiten goedkeuren, alles controleren en regelmatig met de aangestelde leiders bespreken,

daar de laatste beslissing toch altijd bij hem berustte ; doch alles schijnt steeds gemoedelijk en in vertrouwen te zijn verlopen.

De werken namen ongehoorde uitbreiding. Ma Coquille werd te klein om er alles te bergen ; en ook voor de redaktie en administratie van het blad werd het er te bevangen, om rustig te kunnen werken. Half juli 1917 huurde P. Ildefons een bureau, met verdieping, waarvoor hij dadelijk gordijnen met koperen roeden en ringen bestelde, zoals uit zijn rekeningen blijkt ; aanstonds ook installeerde hij er een telefoon. De volgende maand liet hij alles netjes schilderen.

Ondertussen behield men ook Ma Coquille, ten minste het gedeelte dat niet door het leger werd bezet, totdat men naar Brugge was verhuisd. Het bureau gebruikte men totdat Georges Hobé, die in De Panne woonde, de grote villa Les Charmettes, op de Zeedijk, tegen 175 fr. per maand aan P. Ildefons had verhuurd. Dit gebeurde op 1 augustus 1918, de dag waarop ze vrijkwam. Op voorhand waarborgde het plaatselijke militaire bestuur, dat hij er geen inkwartiering zou krijgen. Iedere maand moest de huur te voren worden betaald. Na een trimester kon men, zo men het verlangde, op 1 november de huur opzeggen, mits een maand vooraf te verwittigen.

De naam Les Charmettes wijst op een vakantieoord onder Chambéry (Savooië), waar in 1736-40 ook J. J. Rousseau verbleef.

Op 25 augustus 1918 werden redaktie en administratie naar het nieuwe verblijf overgebracht. Lang zou het blad er echter niet blijven, daar de bevrijding en de uittocht naar Brugge nabij waren.

In Les Charmettes kwamen de vrouwelijke leden van de familie Peeters zich niet vestigen, daar ze, zoals gezegd, een militaire winkel hadden overgenomen. Men hield dus een huishoudster en wellicht was het voor deze villa dat

de Belgische Standaard op 12 oktober 1918 een flinke dienstbode vroeg van 20-30 jaar, al moest ze zich ook op de Zeelaan, 91, aanmelden.

De bestaande werken slorpten natuurlijk veel geld op ; en als men de bedragen in het algemeen verslag leest, vergeet men niet dat iedere frank van 1914 zoveel waard was en evenveel koopkracht had als 32 fr. hedendaags !

In 1917 is eens een naamloze gift van 2000 fr. binnengekomen. Ook het ministerie gaf toelagen voor de School op het Front, gelijk we verder nog zullen zien. Doch de grote bron van inkomen was steeds het Kerstgeschenk, waarover we nu moeten handelen.

1. **Kerstgeschenk** — Een inschrijving, onder de naam van het Kerstgeschenk voor de Belgische Soldaat, werd op 8 oktober 1915 geopend en kende onverhoopte bijval ; het eerste jaar bracht ze niet minder dan 43.372,90 fr. op. Van alle kant stroomde het geld binnen. De oorlogsverminkten van Port-Villez (Seine-et-Oise) b. v. schonken, door tussenkomst van generaal Frans, een bedrag van 478,15 fr. ; in het dagblad werd dit met een woord van lof vermeld ; en ook in het Frans werd het overgezet, om de milde gevers genoeg te doen. De lijst van de giften werd immers regelmatig in de Belgische Standaard afgedrukt en zelfs verschillende malen herhaald, hetzij om méér indruk te maken, hetzij om zeker te zijn dat de inschrijvers hun gift zouden vermeld zien, zelfs zo ze het blad soms niet ontvingen.

De geestelijke Overheid gaf het goede voorbeeld. Mgr. Dewachter stuurde uit Engeland de som van 270 fr. en Mgr. De Brouwer en Marinis elk 100. P. Generaal van de Kapucijnen gaf evenveel en de Vikaris Provinciaal van Ierland 50 fr., door bemiddeling van P. Fredegand. Er kwamen giften uit Zwitserland, Frankrijk en Kanada, ook van mej. Van Gastel, uit Dallas. De Engelse missie in De Panne

schonk eveneens 100 fr. In Engeland zelf werd het geld veelal bezorgd aan Emmanuel Roets, aalmoezenier van de vluchtelingen te Reading. Met P. Ildefons had hij een lopende rekening en zelf vergaarde hij niet minder dan 867,65 fr.

Het grootste deel van het geld kwam echter uit het onbezette Belgische gebied. In meest alle dorpen werden inzamelers aangesteld of kwamen er ongevraagd opdagen ; het geld bracht men bijeen door gedrukte formulieren. Ook in kerken, scholen en gasthuizen werden inzamelingen gehouden. Dikkebus, alhoewel bijna dagelijks gebombardeerd, bracht 850,95 fr. bijeen ; Kemmel 769,50 fr. vanwege de pastoor, de 350 niet uitgeweken inwoners en drie vluchtelingen ; de Klijte, die slechts 600 zielen telde, schonk 1830 fr. ; Reningelst zelfs 3008,04 fr. Einde 1916 werd een overdrukje van 13 blz. uit de Belgische Standaard, onder de titel van Verslag Kerstgeschenk 1915, naar alle pastoors, aalmoezeniers enz. gestuurd.

Met het geld kocht men in De Panne, bij een zekere Quatannes, 16.000 pakken chokola. Meestal door bemiddeling van P. Emmanuel kocht men in Engeland 50 voetballen, bij de firma A. W. Gamage, te Londen ; ze droegen het opschrift : De Belgische Standaard, Kerstmis 1915. Door tussenkomst van dezelfde Pater werden hij verschillende firma's 55 harmonika's gekocht ; ook 10.000 stukken zeep van Lever Brothers Ltd. ; bij Taylor bestelde de Pater tabak in blikken dozen ; ze werden afgeleverd met het etiket op de volgende bladzijde gereproduceerd.

In het land zelf liet men 24.000 briefomslagen maken, met papier en schrijfgierief. Onder de verspreide vlugschriften, waren er voor 11.400 fr. boekjes van prof. Daels, voor de brankardiers. Men had eveneens 325.000 postkaarten, met tekeningen uit de loopgraven, willen uitdelen ; maar toen het verboden werd, stelde men ze tegen een spotprijs te koop.

Het Kerstgeschenk werd gewoonlijk naar de bevelheb-

bers van de legerafdelingen gestuurd, maar voor sommige artikelen geraakte het midden februari 1916 voordat dit kon worden gedaan. Doch het geld bleef toestromen en men gebruikte het dan voor verschillende nuttige werken, waarover straks.

Voor Kerstmis van het volgende jaar 1916 begon men met nieuwe moed en allen die het jaar te voren 100 fr. hadden geschonken, zoals P. Generaal van de Kapucijnen, Poulet, Van de Vijvere, Schollaert enz. gaven weer evenveel ; de

Broqueville schonk weer 200 fr. Niettemin was de globale opbrengst ditmaal kleiner, nl. 31.108,92 fr., wat nog een schone som is.

De vermindering kwam hierdoor, dat ook anderen zo'n werk op touw zetten ; mevrouw Segers begon een werk om pakketten met kerstgeschenken naar de soldaten te sturen. Vooral Daels en Ons Vaderland deden een oproep voor Kerstmis en nieuwjaar. Ze vroegen zelfs, een aankondiging van hun inschrijving in de Belgische Standaard op te nemen. P.

Ildefons antwoordde dat de statuten van het blad, zoals we reeds hebben vernomen, dit niet toelieten zonder verlof van de Beheerraad, waarop men dus moest wachten. Wederkerig vroeg hij eveneens om een oproep ten voordele van zijn werk in Ons Vaderland te mogen plaatsen !

Deze concurrentie bracht verwickelingen mee. Te Adinkerke wilden de juffrouwen, die het eerste jaar waren rondgegaan, het niet meer doen ; kapelaan Dechièvre vroeg dan op 8 november 1916 dat de Belgische Standaard zou aankondigen dat men de giften bij hem kon bezorgen. Pastoor Van der Ghote van Loker vond het praktischer, de opbrengst van de omhaling (1300 fr.) tussen beide groepen gelijkelijk te verdelen.

Behalve voor de werken van de Belgische Standaard, gebruikte men het geld in 1916 om 100 voetballen te kopen, ditmaal geleverd door Filliaert ; verder schonk men 100.000 Vlaamse prachtpostkaarten, 33 harmonika's, in Engeland gekocht, en 5040 whist-spelen, te Parijs bij het huis B. P. Grimaud besteld. Daarenboven zou men in de loop van het jaar nog 10.000 exemplaren van P. Bertrand's Oorlogs-Manneke uit de Maan uitdelen ; het werd met veel smaak gelezen.

We vonden een briefje van hoofdaalmoezenier J. Impe, van de 5e L. A., zonder datum, die dankte voor het ontvangen Kerstgeschenk : 620 speelkaarten, 12 voetballen, 11.700 postkaarten en 40 boekjes.

In 1917 bracht de omhaling, zonder de giften uit het buitenland mede te rekenen, méér dan 20.000 fr. op. De giften aan de soldaten bestonden uit boeken, prent- en speelkaarten. De rest werd onder de verschillende werken verdeeld en 3000 fr. ging naar Heldenhulde.

Nog altijd ging men eveneens rond voor de lijst van Ons Vaderland. Kapelaan Delrue van Westvleteren had dit juist gedaan, toen Octaaf Thijs er voor de Belgische Standaard wilde beginnen !

Van beide zijden vond men samenwerking gewenst. Op 27, 28 en 30 september 1917 werd daarover onder P. Ildefons en principaal Delbaere van Veurne onderhandeld. Van den Heuvel werd daar reeds vroeger over geraadpleegd en hij antwoordde op 4 september dat het voorstel, zoals het te Veurne werd geformuleerd, onaanneembaar was, daar het veronderstelde dat de Belgische Standaard de verantwoordelijkheid voor het S. K. V. H. wilde dragen, wat hij niet kon, zo hij er geen medezeggenschap in had. Op 19 september antwoordde de principaal dan, dat er geen sprake van kon zijn, zijn groep als ondergeschikt aan de werken van de Belgische Standaard te laten beschouwen.

Kapelaan J. Van den Weghe, van O. L. V. te Poperinge, schreef op 2 november 1917 aangaande de moeilijkheden die hij hierbij ontmoette. Hij merkte op dat de tegenpartij slechts voor de intellektuelen werkte, terwijl P. Ildefons alle soldaten zonder onderscheid wilde bedenken.

Daar samenwerking hier ook onmogelijk bleek, liet Mgr. De Brouwer op 13 november 1917 van uit Poperinge toe, in de kerken voor beide groepen een omhaling te houden.

Voor 1918 schreef de juist genoemde Van den Weghe op 15 november van dit jaar, dat het geen zin meer had om nog voor het Kerstgeschenk geld te vragen, daar de oorlog praktisch ten einde was. Wél had hij nog ongeveer 250 fr. ontvangen, die hij ten dienste van de Pater stelde.

In het geheel had het Kerstgeschenk méér dan 100.000 fr. opgebracht, in huidige muntwaarde méér dan 3.200.000 fr. !

2. Leesalen. — In zijn aktie ten voordele van de frontsoldaten, had P. Ildefons spoedig opgemerkt wát zijn beschermelingen het meeste ontbrak. Wanneer ze b. v. naar vrienden of familieleden een briefje wilden schrijven, hadden ze gewoonlijk noch papier noch inkt ; ook zochten ze te vergeefs een rustig plaatsje, met tafel en zitplaats.

Daarenboven kregen ze geen andere Vlaamse lezing dan hun dagblad ; men verlangde dus eveneens boeiende en leerrijke lectuur.

Deze behoefte werd dringend gevoeld. Op 16 mei 1916 schreef de student Michiel Bulckaert uit Oostvleteren dat hij dit tekort aan boeken en leeszaalen met zijn dorpsgenoot Jeroom Leuridan had besproken. Van de andere kant verneemt men, tot het einde van de oorlog toe, dat er hier en daar gemakkelijk gevaarlijke en ongodsdienstige boeken waren te bereiken ; dit was weer een reden om goede leeszaalen in te richten.

P. Vigilius De Bock (1) meent dat hij, samen met de ijverige Nobels, de eerste frontbibliotheek einde 1914 heeft gesticht, voor het vierde Linierregiment. P. Ildefons droomde echter van een ruimere organisatie, voor alle soldaten zonder onderscheid.

Eerst einde december 1915 kon het plan in overweging worden genomen, toen men mocht ervaren hoeveel geestdrift het Kerstgeschenk overal wekte en hoe het geld toestroomde. Begin januari werden dan de eerste leeszaalen geopend. Reeds op 3 januari had de minister van oorlog het opzet goedgekeurd, bij schrijven van zijn kabinetsoverste d'Orjo. Alles moest gratis gebeuren en meubels, verwarming, licht en onderhoud vielen ten laste van de Belgische Standaard ; doch voor de dienst in de zaalen zou men zonder bezwaar militairen, voor de legerdienst aangekeurd, kunnen krijgen. Dezen trokken echter een dagloon vanwege het Bestuur. En daar het ministerie had beslist dat alle onkosten door het Beheer moesten worden gedragen, moet het een verwarring zijn, wanneer de juist geciteerde P. De Bock schrijft (2), dat het leger wat kolen voor de verwarming schonk. We bezitten hier overigens een briefje, waarbij

(1) Z. E. H. Nobels (Gent [1938]), blz. 51.

(2) Ibid., blz. 53.

dezelfde Pater op 10 maart 1917 aan P. Ildefons terugbetaling vraagt van de 12 fr. die hij voor 150 kilo kolen in zijn leeszaal heeft uitgegeven.

Tot de ontworpen zalen zouden Walen en Vlamingen natuurlijk evengoed toegang hebben en er boeken kunnen krijgen in onze beide nationale talen en hier en daar ook in het Engels. Voor hun korrespondentie liet P. Ildefons speciale postkaarten maken, met de naam van de Belgische Standaard erop vermeld; er was ook een dubbel model voorhanden, dat men kon toevouwen. Voor de korrespondentie met onzijdige landen vond men het echter beter speciale kaarten te laten drukken, zonder vermelding van het Belgische blad.

Toen de leeszaalen werden ingericht, bestond de Beheerraad van de Belgische Standaard nog niet. Er werd dus een komitee gevormd, bestaande uit P. Ildefons, professor Daels en de aalmoezeniers Van den Heuvel, Vangramberen en Bernaerts. Toen deze laatste echter van het front werd verwijderd, kwam Nobels begin maart 1916 in zijn plaats. En daar Van den Heuvel werkelijk overlast was, daar hij praktisch al het werk deed en overal toezicht hield, stond hij liever aan de nieuwgekomen kollega de bediening van sekretaris af. P. Ildefons bleef voorzitter en schatbewaarder. Men is verwonderd dat Dirk Vansina (1), inzake Vlaamse lezing voor de soldaten, alleen de naam van Daels naar voren brengt.

Het Komitee vergaderde regelmatig te Veurne in het kollege, op 27 januari, 12 februari, begin maart, 30 maart en op een niet gespecificeerde datum in april 1916; van eventuele jongere vergaderingen vonden we geen verslagen bewaard; en op 9 november 1916 schreef J. Bernaerts dat de Beheerraad het Komitee had vervangen.

Toen het werk van wal stak, bleef er nog 18.000 fr. van

(1) Verschaeve getuigt (Brugge [1957]), blz. 277, n. 2, 858.

het Kerstgeschenk beschikbaar; men besloot daarvan 15.000 fr. voor het nieuwe werk te benutten en 3000 te bewaren voor het inrichten van andere werken, zo het wenselijk bleek.

In januari 1916 ontstonden de eerste zalen te Adinkerke en in De Panne; daarop volgden er nog 15 andere: Bulskamp; Avekapelle (spoedig door een bom vernield); Reninge (Pijpegale of Knekkerhoek); Kales (Kring van de Belgische Soldaat); Grevelingen; Beveren; Alveringem (Rabbelaar); H. E. A., dat is Hôpital d'Évacuation d'Armée, Adinkerke-Station; Adinkerke (Duinhoek of militaire bakkerij); Kales (Kring Mercier); Woesten (de Wippe); derde legerafdeling; reserve-hospitaal, eerste legerafdeling; Oeren en Haringe.

Verschillende andere ontworpen zalen konden niet ingericht worden, o. a. te Hoogstade-Linde, Krombeke, Oostvleteren (Lion Belge; slechts enkele dagen in 1916 open gebleven), S.-Pierre-Brouck, Wulveringem en Wulpen; in dit laatste dorp wilde men, na overleg, geen bibliotheek vestigen, omdat er in de zaal van de legerafdeling boeken genoeg voorhanden waren; er kwam overigens ook een officiële bibliotheek tot stand. Te Killem richtte Vigilius De Bock een leeszaal in, die slechts van einde november tot 20 december 1917 in stand bleef. De zalen te Reninge, Haringe en Woesten werden afgeschaft, toen de Fransen deze sektor overnamen.

Veel leeszalen waren in kloosterscholen gevestigd, b. v. te Avekapelle, Haringe, Bulskamp en Beveren. Daar vond men echter het ongemak, dat men slechts om 17 u. kon openen, wanneer de kinderen naar huis waren. Te Woesten gebruikte men een barak, die ook voor kapel diende. Ook te Alveringem was het een barak, maar daar was het weinig rustig. Te Adinkerke had men een ruime zaal, boven het gemeentehuis, in de dorpsstraat; er was maar één ongemak: dat er geen trap was om naar boven te gaan en men langs een

ladder moest klauteren; voor soldaten was dit echter geen ongemak, maar een aantrekkelijkheid te méér!

In De Panne werd door minister Vandervelde op de Markt een officiële leeszaal geopend, korte tijd na het inrichten van die van de Belgische Standaard. Maar die van P. Ildefons schijnt herhaaldelijk te hebben moeten verhuizen, daar het adres op verschillende wijzen wordt aangegeven. Bij de opening in januari 1916 was het Duinkerkeleen; in augustus 1916 echter en nog in december 1917: Nieuwpoortlaan; elders leest men nog de adressen: Zeelaan en Markt 65; in januari 1918 was het villa Banand of Bernard (?).

Als bibliotekaris trad soms een brankardier op, zoals te Avekapelle; elders waren het, zoals gezegd, soldaten voor de dienst ongeschikt, o. a. Noirfalise te Adinkerke, Em. Bauwens te Bulskamp, F. Van den Eynde in De Panne en Rabau, die te Beveren op 23 maart 1917 door P. Ildefons werd bedankt. In De Panne leest men nog de naam van Jules Biesbrouck, die de boeken ook inbond.

De leesboeken werden meestal door de boekhandel van J. Filliaert besteld. Ze werden betaald door het Kerstgeschenk. Doch er kwamen ook schenkingen vanwege sekretaris C. Weemaes van het ministerie voor kunsten en wetenschappen en van Henri Jacobs, namens Frans Van Cauwelaert, leider der Kommissie tot verzending van Vlaamse boeken naar het Belgische leger, gevestigd Nassau Zuilensteinstraat, 21, Den Haag. Behalve Fr. Van Cauwelaert, maakten ook A. Buysse, J. Hoste jun., L. Van Puyvelde en L. Janssens van deze Kommissie deel uit.

De boekhandelaar S. C. van Doesburgh te Leiden zou enkele boeken gratis sturen, zo men ook andere bij hem bestelde.

In iedere leeszaal hing het reglement; het was overal hetzelfde. De zaal mocht niet dienen tot rekreatieplaats; en waar men wellicht door een herberg moest passeren, was

men niet verplicht er iets te gebruiken. Geen boeken mochten worden uitgeléend. Ook zou men er geen nieuwe aanvaren, zo ze niet door P. Ildefons of zijn afgevaardigde waren goedgekeurd. Men moest wel weten, dat alles steeds aan de Belgische Standaard bleef toebehoren en van hem afhing.

Omdat het reglement niet werd onderhouden, kreeg men te Kales grote moeilijkheden. Daar werd in juli 1915 de Kring van de Belgische Soldaat gesticht ; hij beschikte over een zaal van 48 m. lang en 12 breed, met nog verschillende plaatsen ernaast, die dienden voor keuken, schrijf- en leeszaal enz. In 1916 kreeg aalmoezenier Meulepas een zending boeken ter beschikking van de soldaten, doch de Belgische Standaard behield het eigendomsrecht. De aalmoezenier gaf ze in de Kring in bewaring. Er werd zelfs een kataloog van 17 blz. zonder jaartal gedrukt, onder een tweetalige titel (Biblioteek van de Belgische Standaard, ter beschikking gesteld van de Kring der Belgische Soldaten) en in 1918 verscheen ook een Rapport du Conseil d'Administration, van 12 pp. Doch in de inrichting heerste veel slordigheid en willekeur en de aalmoezenier wilde geen verantwoordelijkheid dragen, daar hij er niets had te zeggen. De leek E. Lajeot wilde volslagen meester zijn, wat tegen de wil van de Belgische Standaard was, die zijn biblioteek in handen van de aalmoezenier wilde zien. De voorschriften werden niet onderhouden en in de verslagen werd het eigendomsrecht van de Belgische Standaard niet erkend. De bezoekers vermoedden niet eens, dat alles door dit blad was geschonken, daar het reglement nergens in de zaal uithing, zoals was voorgeschreven. Ook werden nieuwe boeken in de biblioteek ingelijfd, zonder verlof uit De Panne. Wegens al deze onregelmatigheden, dreigde Van den Heuvel op 30 augustus 1917 de boeken weer weg te halen, om ze aan aalmoezenier L. Dieu voor de nieuwe Kring Mercier, ook te Kales, toe te vertrouwen. Na overleg, vond

P. Ildefons op 31 oktober 1917 het toch maar beter, de boeken te laten waar ze waren, doch te eisen dat de Belgische Standaard en zijn reglement zouden worden erkend. Te Kales kwamen er aldus twee leeszalen. Aalmoezenier Dieu kreeg een schone zending boeken en briefkaarten en op 4 december 1917 nog een bedrag van 500 fr., voor nieuwe aankopen.

Het werk van de leeszalen vond grote bijval en heeft veel goed gedaan. In de eerste maand van haar bestaan, werd de zaal in De Panne door 4000 soldaten bezocht; 1200 vroegen Vlaamse en 895 Franse lezing; 1885 kwamen er om bij de 4000 brieven te schrijven. Voor gans de organisatie, verneemen we dat er 7000 boeken voorhanden waren en er in het geheel 550.000 bezoeken werden afgelegd; door het Kerstgeschenk werd daarvoor bijna 31.000 fr. uitgegeven.

De leeszalen dienden ook voor voordrachten, met of zonder lichtbeelden. Mej. Belpaire (blz. 225, 247, 257, 289) spreekt ook over studiekringen, door Van den Heuvel en de Belgische Standaard ingericht; doch ze zegt niet in welke zalen ze hun zetel hadden. Toen ze elders brandpunten van aktivistische drijfverijen werden, schafte de Overheid alles officieel op 11 februari 1917 af (1).

Nadat P. Ildefons zijn eerste leeszalen had ingericht, begon mevrouw Hymans te ijveren voor de Engelse ontspanningstenten (*tentes de récréation*), die ook tot het Belgische front werden uitgebreid. De boeken waren daar natuurlijk anders uitgekozen dan bij de Belgische Standaard. Daarom legde P. Fredegand er op 14 januari 1916, van uit Londen waar hij toen op doortocht was, de nadruk op, dat P. Ildefons goed zou uitzien, over zijn eigen zalen meester te blijven.

Bij andere eenheden richtte minister Vandervelde bibliotheken in, met boeken door het Amerikaanse Rode Kruis

(1) M. Basse, *De Vlaamse beweging*, Dl. I (Gent 1933), blz. 248-49.

geschonken. Op 2 augustus 1918 schreef de brankardier Diëgo Bultiau, dat hij door zijn kommandant tot bibliotekaris was benoemd ; en alhoewel hij er veel boeken vond waartegen hij bezwaar had, hield zijn aalmoezenier eraan dat hij in bediening bleef, omdat een andere misschien minder nauwgezet zou zijn. Doch in augustus 1918 verbood Mgr. Marinis aan alle geestelijke brankardiërs, aan de biblioteken van het Amerikaanse Rode Kruis mede te werken : op 30 augustus 1918 schreef fr. Diëgo dan dat hij zijn bediening had opgezegd.

Theoretisch ware het wellicht wenselijk geweest, dat er tussen deze verschillende initiatieven samenwerking kwam. Doch Ernest Claes, die aan het ministerie van kunsten en wetenschappen was verbonden, merkte 10 september 1918 op, dat de officiële mannen dit voorzeker niet verlangden, omdat P. Ildefons slechts Katolieke werken duldde ; hij zelf had daar overigens niets in te zien ; hij kon slechts de boeken bestellen die hem werden aangeduid.

Nu handelen we nog over verschillende initiatieven, met de leeszalen verwant.

3. Toneelboekerij. — Vooreerst hebben we het inrichten van een toneelboekerij, die aan de ervaren specialist Jan Bernaerts werd toevertrouwd. De Belgische Standaard richtte op 12-13 mei 1916 een prijskamp voor toneelstukken in. Het gelukte P. Ildefons, door besteding van 8.400 fr. een totaal van 400 toneelstukken bijeen te krijgen ; niet minder dan 1950-maal werden ze uitgeleend. Wel een teken dat er belangstelling voor was !

In De Panne zelf, zoals mej. Belpaire (blz. 344, 351, 355) ons wederom verhaalt, kreeg men uitvoeringen van Ware-nar, Freuleke en Starkadd, zonder nog van Franse stukken te gewagen. We weten dat ook Nobels (1) in ieder bataljon

(1) Z. E. H. Nobels, Op. Cit., blz. 52, 201-03.

een toneelgroep trachtte op te richten, die zoveel mogelijk ééns in de week, in één of andere schuur, een opvoering hield.

Voor de Belgische Standaard was het een lelijke tegenvaller, toen in september of oktober 1916 werd verboden, drukwerk van het front naar het vrije gebied te versturen. De uitgeleende stukken konden dus niet aan Bernaerts worden terugbezorgd; doch op 10 november 1916 gaf Jan Grauls de raad, alles op zijn adres in het ministerie van landbouw en openbare werken te laten bestellen. Daarmee houdt wellicht ook verband, dat de naam van Bernaerts hier en daar door deze van de heer Lambrechts wordt vervangen.

4. Muziekboekerij. — De muziekboekerij wilde de soldaten helpen bij het opluisteren van militaire en godsdienstige feesten. Ze stond onder leiding van Hildebrand De Bie (†1955), uit de abdij van Affligem. Ze bezat ongeveer 5000 muziekstukken, die 1790-maal werden uitgeleend. De aankoop had een uitgave van 2083,80 fr. medegebracht.

5. Keurboekerij. — Hoe nuttig de bestaande leeszalen ook waren, toch schoot hun aktie in een dubbel opzicht te kort. Vooreerst bezaten ze weinig zuiver wetenschappelijke boeken en gewoonlijk leenden ze niets uit.

Als zuiver wetenschappelijke werken voor intellektuelen had de Belgische Standaard er slechts een vijftigtal. Zo'n boeken in het Frans kon men nogal gemakkelijk bereiken, doch niet in het Nederlands. Op 4 juni 1916 kondigde prof. Daels aan P. Ildefons daarom aan, dat de hoogstudenten een algemene Nederlandse en Franse betalende uitleenbibliothek wilden inrichten en hij stelde voor, zo de Pater het begeerde, de wetenschappelijke werken van de Belgische Standaard over te nemen. Toen het Sekretariaat van de Katholieke Vlaamse Hogeschoolstudenten dan bij Ons

Vaderland aansloot, werd daar het plan, met steun van zijn Kerstgeschenk, ten uitvoer gebracht. We weten dat Nobels tegen het inrichten van zo'n centrale bibliotheek was gekant en het beter vond dat ieder in zijn eigen midden deed wat de omstandigheden vroegen (1).

Wat het uitlenen van boeken aangaat, gebeurde dit bij de Belgische Standaard slechts in een uitzonderlijk geval. Aldus had Godfried Nuytten vernomen dat zijn konfrater, Omer Kestens, een honderdtal leesboeken in bruikleen had gekregen en daarom vroeg hij eenzelfde gunst op 17 november 1916.

Het is wel waar dat Van den Heuvel en veel andere aalmoezeniers hun eigen bibliotheek bezaten en gemakkelijk boeken uitleenden; doch gewoonlijk was de voorraad tamelijk beperkt. Ook kwam men aan veler verlangen te gemoet, toen in januari 1917 de Keurboekerij officieel werd ingericht, ten dienste van de jongens die te ver van leeszalen, in kantonnementen of loopgraven verbleven. De boeken werden officieel aan leeszalen, bibliotheken of militaire eenheden toevertrouwd. Om zeker te zijn dat er de nodige zorg voor zou worden gedragen, eiste men een borgsom van 25 fr. voor 25 boeken, 40 voor 50 en 50 voor 75.

Het werk had officieel zijn zetel in Ma Coquille, waar de leveringen en het toezicht werden toevertrouwd aan de onderwijzer Emiel Sap, broer van Gustaaf. Het werk beschikte over 2500 boeken en niet minder dan 340 reeksen van 25 boeken werden uitgeleend. Om dit te organiseren, had men 6.882,20 fr. uitgegeven.

In mei 1918 leverde het Amerikaanse Rode Kruis, zoals gezegd, veel boeken aan de verschillende bataljons; doch daar het meestal Franse waren, behield de Keurboekerij nog haar reden van bestaan. Maar hier ook, gelijk voor de Muziekboekerij, ondervond men hinder vanwege de officiële beperkingen voor het verzenden van drukwerk.

(1) Ibid., blz. 51-52.

6. Werk der lichtbeelden. — Deze inrichting stelde zich ten doel een apparaat, lichtbeelden en een passende tekst te bezorgen aan al wie voordrachten voor soldaten wilde geven. Het werk ontstond, toen een projektie-lantaarn, die Van den Heuvel had gekocht, op 30 maart 1916 door de Belgische Standaard werd overgenomen, terwijl men er dadelijk nog twee andere, samen met 337 plaatjes, bij de Bonne Presse te Parijs bestelde. Alles werd bewaard en kon aangevraagd worden op de villa Jeanne d'Arc, Kerkstraat, De Panne, bij Br. Liberianus Lamote, broer van de Kapucijn P. Bavo. Op het einde van de oorlog bezat men zes toestellen en 1400 plaatjes. Een totaal van 512 voordrachten met lichtbeelden werden gegeven en voor het werk besteedde men 2.850 fr.

7. De School op het Front. — Dit is wel, nog méér dan de leesalen, de nuttigste inrichting, die P. Ildefons heeft georganiseerd.

In het begin gaven verschillende aalmoezeniers en brankardiers les aan hun jongens, vooral in lezen en schrijven, daar ze onder hen nog veel ongeletterden vonden. We weten dat de onderwijzer Vols uit Beverst op 30 juni 1916, onder een deknaam, in de Belgische Standaard een artikel schreef: Onderwijs voor ongeletterden. Daarop werd gereageerd tot 17 november toe, de dag waarop dezelfde, in een nieuw artikel en onder een nieuwe schuilnaam, de discussie sloot. Zijn lessen gaf hij te Avekapelle, onder aanmoediging van aalmoezenier C. Claeys-Bouútaert, die het onderwijs in de Franse taal voor zijn deel had genomen.

In de winter van 1917 hielden L. De Bock en A. Nobels avondschool te Stavele-Beveren; laatstgenoemde deed het des te liever, omdat soms ongeletterde piotten zijn diensten moesten inroepen om liefdebrieven naar hun verloofde te schrijven (1)!

P. Ildefons is dan op het geschikte ogenblik bijgespron-

(1) Ibid., blz. 33 n. 1, 52-53.

gen, om de verschillende initiatieven te steunen, uit te breiden en degelijk t  organiseren. Na de eerste pogingen, wist hij de medewerking van de sympatieke en bedrijvige aalmoezenier De Wulf te winnen. Einde januari 1917 werd deze opgeroepen en als soldaat naar het kamp te Auvours gestuurd, waar hij weinig voor het werk kon doen; doch sedert zijn terugkeer in mei 1917 wijdde hij er zich ten volle aan. Later in het jaar, vertrok hij met een schoolkolonie naar Cayeux-sur-Mer, wat hem weer in zijn werkzaamheid hinderde. Doch in 1918 kwam hij zich te Koksijde vestigen en er al zijn krachten aan het werk wijden.

Officieel was hij daartoe zelfs aan het ministerie van binnenlandse zaken verbonden. Door de Belgische Standaard werd reeds vroeger, op 7 juni 1917, aangekondigd, dat men een speciaal bureau had ingericht, om de lessen te schrijven en te drukken, zodat het werk een ongehoorde uitbreiding nam. Men kreeg acht vaste bedienden, die het leger ter beschikking van P. Ildefons stelde.

Eerst werden alle kosten door het Kerstgeschenk betaald; doch het werk werd spoedig officieel erkend en door minister Pouillet gesteund; deze schonk er 15.000 fr. voor, terwijl het Amerikaanse Rode Kruis evenveel gaf en het ministerie van nijverheid en arbeid 1500. Later, na de oorlog, schreef Pouillet nog speciaal naar P. Ildefons, om hem en zijn wakkere medewerkers van harte te danken. Dezelfde minister en verschillende generaals kwamen soms persoonlijk zich op de hoogte stellen van het werk.

Op zekere dag kwam ook een Engelse kapitein inlichtingen vragen, omdat men in zijn leger ook zo'n officieel organisme had gesticht, dat echter niet wilde vlotten. De vreemdeling stond zodanig in bewondering, dat hij de Pater uitnodigde om in het Engelse hoofdkwartier het werk te gaan uitzetelen (1).

(1) Ons Volk ontwaakt, Jg. VI, 1920, blz. 42.

De leergangen werden mondeling en schriftelijk in onze beide nationale talen gegeven en alles wat leraren en leerlingen nodig hadden, werd kosteloos bezorgd. Voor het lagere onderwijs alleen kreeg men 155 lesgevers en 5000 leerlingen.

Er werd onderricht gegeven in Nederlands, Frans, Engels en Spaans. Sedert 10 september 1918 drukte de Belgische Standaard regelmatig artikeltjes af, onder de titel van Vijf minuten Engels daags. Verder kwamen nog lessen over opvoedkunde, rekenen, tekenen, aardrijkskunde, geschiedenis, snelschrift, natuur- en scheikunde enz.

Middelbaar onderwijs gaf men aan 504 leerlingen: de 94 lesgevers stonden onder leiding van Arthur Boon (†1938), later hoogleraar en voorzitter van het Davidsfonds te Leuven. Naast hem stond in iedere legerafdeling een speciale bestuurder. Tijdens de rusttijd werden de leerlingen in schuren of echte klaslokalen bijeengeroepen, waar ze heel de dag les kregen. In een paar legerafdelingen werden ze daartoe zelfs twee of drie maanden van loopgravendienst ontslagen. Het ministerie liet ook drie verschillende middenjury's aanstellen, om de examens voor een wettelijk diploma af te nemen (1).

Eveneens gaf men beroepsleergangen over landbouw, werktuigkunde, metaal- en houtbewerking, metselen, schilderen, behangen, letterzetten enz. Voor de beroepsleergangen volgden 3.682 leerlingen de lessen van 69 leraars. Onder de leiding van P. J. Schinck werd zelfs een soort werkbeurs ingericht, voor soldaten die de middelen niet hadden om met verlof te gaan, maar nu bij een landbouwer of vakman hun tenten konden gaan opslaan, zoals op 7 januari 1918 in het blad werd aangekondigd.

Onder leiding van hoofdaalmoezenier Meulepas werden lessen in de filozofie en de theologie gegeven en rondge-

(1) B. H. Dochy, *Onderwijstoestanden te Veurne en omliggende tijdens de oorlog 1914-18* (Poperinge [1955]), blz. 15.

stuurd (37 leraars voor 800 leerlingen). De seminaristen en fraters, die in hun examēn slaagden, konden dan zelfs op het front wijdingen ontvangen. Voor religieuzen waren deze examens niet verplichtend gelijk voor de seminaristen; en verschillende kloosterlingen verlangden wel de blaadjes, doch beweerden geen tijd te hebben, om hun examen voor te bereiden.

De Mechelse seminaristen kregen een blad en lessen onder de titel van *Sursum Corda*. Officieel was dit een uitgave van de School op het Front, die ze geldelijk steunde. Evenzo verklaarde Mgr. Marinis op 27 december 1917, dat de lessen over filozofie en theologie aan seminaristen en fraters gratis konden worden gestuurd, dank zij een belangrijke toelage (2000 fr.) van de Belgische Standaard. Veel andere leer- gangen werden eveneens schriftelijk gegeven, onder leiding van aalmoezenier Van den Heuvel. Iedere maand moesten 50.000 blz. worden gepolykopieseerd.

Als samenvatting moeten we zeggen, dat de School op het Front in het geheel 52.688,25 fr. heeft uitgegeven. Ze telde 355 lesgevers en 9.976 leerlingen.

8. De Belgische Boekhandel werd door de Belgische Standaard op 14 maart 1916 geopend in villa Louise, Ankerweg, nabij de Dijk, in De Panne. Reeds op 9 november 1916 verheugde zich Jan Bernaerts over zijn grote bloei, zoals hij naar P. Ildefons schreef. Men vond er een rijke keus van Nederlandse, Franse en Engelse, ook wetenschappelijke werken; slechts boeken die indruisten tegen het godsdienstig, vaderlands en vlaamsgezind ideaal van het blad werden geweerd. P. Ildefons had er zich toe verplicht, al zijn boeken daar te bestellen. Ook kwam, onder de talrijke klanten, de eerste plaats hem stellig toe, wegens alles wat hij nodig had voor zijn Leeszaal, de Keurboekerij en de School op het Front. Tot in juni 1916 kreeg hij er regelmatig 5% korting, doch daarna niets meer, behalve een enkele maal

10%, in oktober van hetzelfde jaar, voor een bestelling van 600 fr. Alle profijten waren voor de eigenaar, J. Filliaert.

9. Kunsttentoonstellingen. — P. Ildefons heeft de kunstenaars aan het front in de mogelijkheid gesteld, tentoonstellingen van hun werken in De Panne en in Le Havre in te richten. Zijn leeszaal in de Nieuwpoortlaan stelde hij te hunner beschikking en ook schonk hij hun een toelage van 500 fr. Voorzeker betaalde hij uit zijn zak het nodige drukwerk, daar de rekeningen van Daele op zijn naam werden opgemaakt en door hem vereffend, nl. 21 fr. voor 350 uitnodigingen, 24 fr. voor 50 aanplakbrieven, 192 fr. voor 525 katalogen (24 blz.), met inleiding door Cyriel Verschaeve, en 30 fr. voor 450 programma's (6 blz.); alles was natuurlijk tweetalig en draagt telkens de vermelding dat de tentoonstelling, onder bescherming van minister Poulet, door de Belgische Standaard wordt ingericht; het ministerie verleende een toelage van 500 fr.

Mej. Belpaire (blz. 243-45) verhaalt dat de opening met een zekere plechtigheid op 1 september 1916 plaats had, in aanwezigheid van prins Teck (van de Engelse missie), generaal Andringa (die minister de Broqueville vertegenwoordigde), de burgemeester en Janssens de Bisthoven (goeverneur van West-Vlaanderen), vergezeld van vrouw en dochter. Een groep artisten, waaronder Joe English, wachtten de hoge bezoekers op. De goeverneur hield een korte toespraak, namens minister Poulet. Dit alles was een roerende aanmoediging voor de kunstenaars. Op 4 september kwam ook Emiel Claus de tentoonstelling bewonderen.

Er werd voor 2795 fr. verkocht. Voor het departement van Schone kunsten besprak Poulet werken van English (50 fr.), Heinrichs (100), Canneel (35), Nobels (50), Sam. De Vriendt (75), Maertens (100), Bruckner (75), Landas (15) en De Kat (50).

10. Het Sekretariaat van het Front is het jongste werk dat P. Ildefons heeft ingericht. Het bedoelde inlichtingen te verschaffen aan alle soldaten en burgers, die iets te vragen hadden. Het antwoord verscheen steeds in de Belgische Standaard en de vragen om inlichtingen moesten naar Villa Les Charmettes worden gestuurd. Dit werd op 8-9 september 1918 aangekondigd en reeds op 23 september verschenen de eerste antwoorden. Doch het oprollen van het IJzerfront heeft dit nuttige werk zijn volle wasdom niet laten bereiken.

Medewerking van P. Ildefons. — Nu vermelden we nog een drietal werken, die niet van de Belgische Standaard noch van P. Ildefons afhingen, maar waaraan laatstgenoemde toch een hooggewaardeerde hulp heeft verleend. We bedoelen :

1. De kring *Kunst aan de IJzer* was door P. Ildefons in 1916 onder bescherming van koningin Elisabeth ontworpen, zoals ons weer mej. Belpaire (blz. 247-48, 253, 269) mededeelt. De Pater bleef lid van het Komitee, al hing de kring ook niet van de Belgische Standaard af.

Jan Bernaerts schreef op 9 september 1916 dat hij wel hoopte dat een kunsttentoonstelling ook in Le Hâvre zou worden gehouden en Schollaert was het plan gunstig gezind. De ingezonden werken werden in Swiss Cottage bij mej. Belpaire (blz. 252, 254-55, 258-63, 269, 275-76, 287-88) bijeengebracht. Alles zou eerst weer in De Panne worden tentoongesteld, namelijk in een zaal van het grote gasthuis de Oceaan. Daar werd de tentoonstelling op 21 januari 1917 geopend. Doch in Le Hâvre vond ze geen bijzondere belangstelling en verkocht men slechts voor 1080 fr. ; en nog kwam dit geld meestal van aankopen door Schollaert en Helleputte.

2. *Heldenhulde*, waarvoor Dr. Verduyn vooral ijverde,

had tot doel grafzerken voor de gesneuvelden op te richten. Ook Verschaeve en de bekende kanunnik prof. Maere van Leuven werkten daarvoor. Het werk hing van de Belgische Standaard niet af, doch in 1918 schonk P. Ildefons er 3000 fr. voor.

3. *Vrouwenwerken* werden in De Panne door de mej. Belpaire en Duykers georganiseerd. Zo we dit hier vluchtig vermelden, is het slechts voor de zedelijke steun, die P. Ildefons eraan verleende, zoals mej. Belpaire (blz. 197-98, 228, 231-32, 246, 248, 264-65) ons mededeelt. Ook zijn zusters werkten mede en herhaaldelijk kwam de Belgische Standaard op de aktie terug.

VII. EINDE VAN HET BLAD

Naar Brugge. — Einde september en begin oktober 1918 werd het stevige IJzerfront door de Verbondenen ingebeukt. De koning en de koningin gingen Oostende met een kort bezoek verrassen en einde oktober deden ze, onder ongehoorde geestdrift, hun blijde intrede te Brugge. De Panne liep bijna leeg. Wijn de Belgische soldaten de wijken de Duitsers achtervolgden, verloor men bijna alle kontakt met het leger. Dit kon overigens nu, dieper het land in, spoedig over andere bladen dan de Belgische Standaard beschikken, vooral sinds het zo lang ontworpen blad de Standaard einde 1918 door Fr. Van Cauwelaert en Dr. Vandepierre op de markt werd gebracht.

Op 17-18 november 1918 verscheen het blad van P. Ildefons niet, omdat Redaktie en Beheer naar Brugge werden overgebracht. Mej. Belpaire (blz. 377) vertrok op 18 november uit De Panne en sedert december verscheen Ons Vaderland te Gent.

Nu was de glansperiode van de Belgische Standaard onwederroepelijk afgesloten. Oorspronkelijk was hij gesticht voor de Vlaamse jongens aan het front, die anders geen lezing vonden; en dit doel had hij schitterend bereikt. Men kon de vraag stellen, of hij nog verder moest verschijnen. Reeds op 13 september 1918 was L. Dewolf verwonderd dat het blad, ondanks het verminderen van het aantal lezers, nog in stand kon blijven. Hij spoorde P. Ildefons aan, om het toch te laten verschijnen, wegens het vele goed dat er nog van kon uitgaan, zonder te luisteren naar afbrekers en hervormers; en hij citeerde daarbij het Vlaamse spreekwoord: Veel gerucht en weinig wol, zei de Boer, en hij schoor zijn zwijn!

P. Ildefons, die voor zijn blad, te midden van moeilijkheden en tegenwerking, dag en nacht had gewerkt en gele-

den, had het innig lief gekregen en kon er moeilijk van scheiden, wat gemakkelijk te begrijpen is. Hij vond dat het nog een rol kon vervullen. Er bleven zoveel inlichtingen te vragen aangaande krijgsgevangenen, vermisten en gesneuvelden ; de soldaten zelf zochten te weten wat er van familie en vrienden was geworden. Men zou eveneens de wettelijke voorschriften aangaande de gedemobiliseerden moeten mededelen. Ook bij de burgers van « bachten de Kupe » telde het blad trouwe lezers, die het niet graag wilden missen.

Wegens het bestaan van zoveel werken, die in De Panne hun zetel hadden, kon men overigens niet ineens met alles afbreken ; er bleef veel te regelen voor wat geen reden van bestaan meer had of aan de nieuwe omstandigheden moest worden aangepast.

Werken van de Belgische Standaard. — Toen P. Ildelfons naar Brugge verhuisde, behield hij voor zijn werken toch voorlopig beide villa's die hij in De Panne had gehuurd, omdat zoveel werken daar waren gevestigd en er voorzeker veel boeken en papieren bewaard bleven. Ter plaatse had hij ook vertrouwde medewerkers. P. Bertien Decoster was er tussen 6 en 10 juli 1918 uit Poperinge overgekomen en kon er uitstekend dienst bewijzen ; we geloven overigens wel, dat ook P. Hildebert er nog immer vertoefde.

De bestaande leeszaal werden afgeschaft. Volgens een brief van aalmoezenier A. Verhoest (14 maart 1919), zou deze in de eerste dagen de boeken en rekken uit Grevelingen naar Brugge sturen ; doch een kaart van 7 april deelt mede, dat het spoor de verzending heeft geweigerd. Méér geluk had men met het gerief uit De Panne, dat naar Brugge werd overgebracht. Daar werd nu een leeszaal ingericht, onder toezicht van Jules Biesbrouck, die uit De Panne was medegekomen. Ook te Süchteln, in Duitsland, werd een druk bezochte leeszaal gevestigd, onder leiding van aalmoezenier

Van der Mueren. De boeken waren er door Van den Heuvel heengestuurd, nadat hij ze eerst, zonder veel bijval, te Krefeld onder de soldaten had zoeken te verspreiden.

Moeilijk was het, om de uitgeleende boeken van de Keurboekerij weer binnen te krijgen. Te Brugge liet men kaarten drukken, om de ontleners aan hun verzuim te herinneren en meteen hun nieuw adres te vragen, om eventueel de gestorte borgsom terug te kunnen bezorgen; dezelfde mededeling werd op 8-9 juni 1919 in de Belgische Standaard geplaatst. Niet veel werd er teruggestuurd, daar veel boeken verloren bleken. Aalmoezenier Quaegebeur van de Oceaan bezat vier ontleende reeksen. Toen P. Ildefons ze terugvroeg, antwoordde hij op 5 augustus 1919 van uit Brussel, dat hij voor de gekwetsten een eigen bibliotheek had gesticht en dat de vier reeksen samen daarmee waren uitgeleend. Daar het moeilijk was om ze op te zoeken, stelde hij voor, de boeken voorgoed over te nemen. P. Ildefons kon de borgsom van 65 fr. behouden en desnoods zou er nog méér worden bijgestort. Hij hield eraan de Pater te danken voor al het goed dat hij voor het leger in het algemeen en voor zijn eigen priesterwerk in het bijzonder had gedaan, door het dagblad en de zo degelijke samengaande werken. Evenveel dank en waardering werd bij dezelfde gelegenheid op 11 augustus 1919 door de Minderbroeder Floriaan Van Himbeek betuigd.

De toneelboekerij scheen nog dienst te kunnen bewijzen. Op 19 februari 1919 liet P. Ildefons te Brugge 100 exemplaren drukken van een kataloog: Toneelboekerij van de Belgische Standaard voor 't bezettingsleger (15 niet genummerde blz.). De stukken waren te Luik gratis bij aalmoezenier Van den Heuvel te krijgen. De lijst verdeelt ze in treurspelen, blijspelen, Franse stukken en, om te eindigen, ook muziek.

Wat hiervan nog overbleef, werd na de oorlog aan de Algemene Toneelboekerij te Brussel geschonken.

Reorganisatie van de Belgische Standaard. — Te Brugge had de Belgische Standaard het zeer moeilijk, zo moeilijk bijna als een nieuw blad dat men wil lanceren. Bijna alle militaire medewerkers vielen weg en waren met hun eenheid dieper het land ingetrokken, waar ze onder de bewegingsoorlog geen tijd vonden om nog te schrijven. Ook de lezerskring werd anders en de regimenten kon men zo goed niet meer bereiken. Bijna uitsluitend moest men zich voortaan tot burgers wenden. Ook werd het blad nu zuiver Westvlaams in zijn opvatting, alhoewel de titel, wegens zijn gunstige klank, ongewijzigd bleef. Men zocht zich aan de nieuwe omstandigheden aan te passen en voerde vooral propaganda in West-Vlaanderen, waar grote aanplakbrieven onder de bevolking lezers trachtten te winnen.

De nieuwe strekking ziet men hierin, dat het blad uurtabellen mededeelt voor treinen en trams alleen in West-Vlaanderen. Ook de Brugse priesterlijke benoemingen werden vermeld en de vastenbrief van Mgr. Waffelaert opgenomen.

Nu trachtte men ook plaatselijk nieuws uit dit gewest te krijgen en niet altijd was dit gemakkelijk. De immer dienstvaardige konfrater P. Constantien van Gullegem, die veel op de baan was, bleek echter weinig kritisch aangelegd, toen hij op 8-9 juni 1919 liet drukken dat de kruisen van het Hoogleedse krijgskerkhof als stookgoed met kar en paard werden weggehaald, wat op 15-16 juni een verontwaardigd protest uitlokte.

Redaktiesekretarissen. — De trouwe redaktiesekretaris Jules Filliaert was naar Brugge medegekomen en verdiende er iedere week 90 fr. Doch in 1919 kreeg hij een slepende ziekte en bleef daarom weg van 19 tot 27 januari. Op 1 februari verscheen hij evenmin en bleef ziek tot in maart. Op 18 maart kwam hij tegen de avond terug. De volgende dag schreef hij één artikel en moest toen opnieuw vertrekken. Eén of twee dagen later leverde hij

weer één artikel en reisde dan af tot 25 maart ; en toen hij terug was, vertrok hij dezelfde dag. Voor zijn drie artikelen en als steun in zijn ziekte betaalde P. Ildefons hem 110 fr. Verder komt zijn naam niet meer voor en wordt hij in de rekeningen evenmin vermeld. Toch bleef hij met P. Ildefons bevriend.

Ondertussen werd het werk sedert 12 januari gedaan door Georges Gadeyne, die ook onder de deknamen Yo Dax en zelfs Tante Zenia artikelen leverde en tot 7 november werd betaald. Hij moet (waarschijnlijk in mei) weer zijn ingeroepen en verbleef op 18 september 1919 in het krijgsgasthuis te Bergen.

Op genoemde dag vraagt hij belangstellend, wie zijn plaats op het redaktiebureau heeft overgenomen. Dikwijls schreef hij onder de titel : Uit mijn Notaboek. Thans is hij te Brugge hoofd van de technische diensten in de maatschappij voor zeevaartinstellingen.

Doch reeds op 17 april 1919 was P. Ildefons met Albert Verbeke, broer van de huidige drukker, in korrespondentie gekomen. Deze had een betrekking bij het Nieuws van den Dag te Brussel en daar P. Ildefons hem voor zijn blad verlangde, zegde hij op 29 april te Brussel zijn werk op. De Pater wilde immers zijn ervaring bij het gunstig bekende blad benutten. Einde mei kon hij inderdaad uit de hoofdstad weg en op 2 juni begon hij zijn nieuwe taak, als beheerder-afgevaardigde van de Belgische Standaard. Volgens het akkoord, trok hij 600 fr. per maand, plus 10% deelname in de eventuele winst. Zijn taak bestond hierin, dat hij moest zorgen voor de informatiedienst, voor uitbreiding en verkoop ; eveneens voor het vlugge verschijnen en de technische verzorging. De Bestuurder behield zich toch het recht voor, om aangeboden kopij goed of af te keuren. De briefwisseling namens het blad moest door P. Ildefons worden ingezien en zonder zijn goedkeuring had ze geen bindende kracht.

De nieuwe sekretaris behartigde goed zijn werk. Hij vond dat men op het bureau als Belgische bladen dagelijks Het Staatsblad, Het Nieuws van den Dag, Het Laatste Nieuws, Het Volk (Gent), de Sportwereld, La Métropole, La Libre Belgique, Le National Bruxellois, La Dernière Heure en Le Soir van de avond te voren moest ontvangen. Nederlandse bladen vermeldt hij niet, maar wél de Franse : Le Matin, Le Temps en misschien ook Le Journal.

Te Brussel had hij reeds vóór 30 april voor een briefwisselaar gezorgd, die dagelijks omstreeks 3 u. het nieuws telefonisch zou mededelen. Dit zou, behalve de telefoon, niet méér dan 2 fr. per dag kosten. Ook het nieuws van de beurs zou hij dagelijks rechtstreeks uit het beursgebouw ontvangen, tegen vergoeding van de kosten voor het telefoneren. Het was dus van belang zo spoedig mogelijk voor aansluiting bij het net te zorgen ; doch we weten dat dit eerst op 14 augustus kon worden bekomen. Deze gewezen sekretaris woont thans te Wasquehal (Nord), avenue Lyautey.

Inhoud. — Zoals in De Panne, kreeg men te Brugge eerst weinig advertenties. Meestal kwamen ze van « bachten de Kupe ». Geleidelijk werd het beter. Toen de omvang van het blad werd verdubbeld, vulden ze in september 1919 reeds regelmatig een hele en einde november bijna anderhalve bladzijde. De verbetering kwam hoofdzakelijk door een akkoord met de agentie Havas, waarmee men reeds vroeger had onderhandeld en waarmee nu, op aandringen van Albert Verbeke, een voordelige regeling werd getroffen, afgekeken van wat in Het Nieuws van den Dag gebeurde.

Zoals vroeger, drukte men regelmatig een feuilleton. Toen men op 4 bladzijden verscheen, gebeurde het zelfs, zoals van af 3° oktober 1919, dat men er in hetzelfde nummer twee verschillende plaatste. In andere gevallen werd van zo'n teksten afgezien, wegens één of andere moeilijkheid. Aldus had men op 25 september 1919 van de uitgever Jules

De Meester het recht verkregen om een boek van A. Duclos te herdrukken, nl. Reivaart of de Wraak van de Tempelier ; dit verscheen niet, omdat het blad einde 1919 kwam te vallen. Ook reeds vroeger, op 10 juli 1919, had men aangekondigd, spoedig een tweede feuilleton (Het Vredes-Manneke uit de Maan) te zullen plaatsen. Dit moest een tegenhanger zijn van Het Oorlogs-Manneke uit de Maan van P. Bertrand, dat zoveel bijval had gevonden. Niettemin verscheen dit nieuwe feuilleton niet ; we vermoeden dat de Pater ermee niet klaarkwam ; wel werden een paar korte kluchtige verhalen eraan ontleend, die wel degelijk als feuilleton werden geplaatst.

Te Brugge zette men nog immer het verhaal voort van Reus Finhard, dat op 15 oktober 1918 in De Panne was begonnen ; dit duurde tot 17 maart 1919. Zes dagen vroeger, op 11 maart, had men reeds het verschijnen aangekondigd van een feuilleton door Warden Oom (Edward Vermeulen) en op 13 maart deelde men mede dat men daardoor zijn Dagboek van een Banneling bedoelde, waarvoor hij door de Duitsers in de gevangenis was opgesloten. Dit weinig litteraire werk, dat eerder in historisch opzicht van belang is, interesseerde misschien de tijdgenoten méér dan ons heden ten dage. Als ereloon kreeg de schrijver het hoge bedrag van 1400 fr. Het feuilleton werd van 28 maart tot 25 september 1919 afgedrukt. P. Ildefons hoopte dat het hem, wegens de faam van de volksschrijver, veel lezers en inschrijvers zou winnen. Vóórdat het verscheen, zagen we in de maand maart in veel Westvlaamse dorpen grote groene plakbrieven van $0,73 \times 0,27$ m., met de tekst : Leest het grote mengelwerk van De Belgische Standaard (Brugge), Dagboek van een Banneling, door Warden Oom.

Van dezelfde schrijver werd nog een korte tekst geplaatst : Vos-de-Geleerde, van 7 tot 12 december 1919. Verder moeten we nog Vrouwenroof van H. De Zeine vermelden (3 oktober-1 december 1919). De Leeuw van Vlaanderen, door H.

Conscience, werd sedert de dag der Gulden Sporen (11 juli) tot 18 december 1919 herdrukt; en toen het blad ophield te verschijnen, was men sedert 21 december begonnen met Op de Toren, van Aug. Snieders, werk dat hier onvoltooid bleef.

Medewerkers. — Zo P. Ildefons in zijn blad steeds angstvallig diskussies onder Vlamingen vermeed en van geen Vlaamse eisen sprak, kon hij nu te Brugge openlijk voor zijn moedertaal optreden. Zo gebeurde het eens dat zijn blad hierin een overdreven ijver aan de dag legde. Op 29-30 mei 1919 drukte het een artikel af tegen baron Beyens' boekje: *Questions belges* (1918). Dadelijk protesteerde minister Van de Vijvere daar schriftelijk tegen, en gaf hij te kennen dat deze man altijd de Vlaamse eisen had begrepen en gesteund, zelfs inzake de Vlaamse hogeschool, al was hij ook tegen Aktivisten en bestuurlijke scheiding gekant.

Veel oude medewerkers van het blad waren afgefallen; voor een uitzonderlijk geval stuurden ze nog een enkel artikel. Dit deden Hilarion Thans, F. Van den Heuvel, J. Bernaerts, L. Dewolf, J. Rombouts, Karel Van den Oever, Herman Broeckaert en Filip De Pillecijn; ook Vangramberen en Jef Simons, die vroeger naar Ons Vaderland waren overgegaan.

Er kwamen nieuwe krachten bij, o. a. een pseudoniem, Bridjia. Batavi is wellicht Remi Bosselaers uit Mechelen, toen te Breda gevestigd; op verzoek van P. Ildefons was hij korrespondent voor Nederland geworden. Behalve de reeds hoger geciteerde Edw. Vermeulen, noemen we nog M. Van Butsel, Mr. De Clercq, E.E. H.H. Dewitte en Elebaers, adv. Jan Bernolet, A. Hans, A. Gobert (onderwijzer te Deerlijk), en Herman Bossier (aangebracht door P. Tillo en thans redakteur aan Het Nieuwsblad te Brussel); deze schreef gewoonlijk naamloos, doch tekende een enkele

maal H. B. Dr. A. Van Driessche, voorzitter van de Koninklijke Vlaamse Akadèmie voor Geneeskunde van België, tekende Berto van Kalderkerke.

Zo juist hebben we een Nederlandse korrespondent genoemd. Plaatselijke korrespondenten werden eveneens Balfor te Brugge, Bossuyt te Kortrijk en Leo Philips (Ieperstraat, 13) te Tielt; ook een stads- en naamgenoot, A. Philips, stuurde bijdragen. Te Antwerpen was de korrespondent Jef Simons, die als Marnix tekende; te Brussel hoopte men een medewerker van de Standaard daartoe te krijgen, doch het was te bezien of zijn blad daar geen bezwaar tegen zou hebben. In zijn geboortestad Roeselare vond P. Ildefons niemand; Warden Oom had hem daartoe Henri Desmet aanbevolen; doch deze antwoordde dat hij, als landbouwer, geen tijd had om te schrijven en zelfs niet om te denken!

Ook onder de Kapucijnen werden nieuwe medewerkers aangeworven: PP. Sebastiaan, Tillo, Valerius Claes en Bertien Decoster; deze laatste drukte op 13 december een anoniem stuk over de klokken van Poperinge.

Bijna alle medewerkers werden thans betaald. Fr. Francken was aanvankelijk korrespondent voor Rijnland en eiste sedert 1 december 1918 100 fr. per maand. Dit werd hem ook geredelijk uitbetaald, soms zelfs nog méér. Sedert juli 1919 woonde hij echter te Antwerpen en was hij met Pol De Mont aan De Schelde verbonden.

De oude medewerker P. Bertrand Van der Schelden bleef het blad immer trouw. Toen de regering uit Le Hàvre naar Brussel terugkeerde, kwam hij met haar mede; doch op verzoek van P. Ildefons nam hij op 31 mei 1919 bij zijn officieel organisme ontslag, om zich te Brugge te vestigen en uitsluitend aan het blad mede te werken. Beide Paters woonden in het klooster van de Boeverie, doch het Kapittel van 1919 verplaatste hen naar de S.-Clarastraat. Onder zijn oude schuilnamen schreef P. Bertrand kronieken, pers-

overzichten en artikelen over politiek en over Duitsland.

Wellicht is het het vermelden waard (al is het hier niet op zijn plaats) dat een Wand-Almanak van de Belgische Standaard sedert begin 1919 in het blad werd aangekondigd. Drukproeven hebben we er wel van gezien, doch geen exemplaren.

Papier. — Te Brugge bestelde men eerst krantenpapier bij de gewone Franse leverancier, o. a. een grote hoeveelheid begin december 1918; doch het Office national liet slechts het verzenden van 7500 kilo toe, omdat de voorraad te Brugge anders te groot zou worden. Ondertussen vernemen we dat Guyot's zaken niet erg vlotten. Uit Parijs werd P. Ildefons op 7 maart en later weer op 12 april 1919 ervan verwittigd, dat de fabrikant gevaar liep zijn zaak te moeten sluiten of ten minste één van zijn machines te moeten stilleggen, zo hij geen bestellingen kreeg; P. Ildefons deed er nog een van 5000 kilo. Doch de prijzen bleven zakken en vanaf 15 maart werd het papier slechts tegen 1,10 fr. per kilo berekend.

Begin mei 1919 had de Pater nog slechts papier voor een paar dagen. Gelukkig kon men er bij de firma Delille te Maldegem op 9 mei tien en op 13 mei weer negentien riemen krijgen. Op 19 mei kwam een sedert lang bestelde voorraad van Guyot eindelijk te Brugge toe. Begin juli werden nog 2000 kilo uit Maresquel verstuurd. Dit was echter de laatste maal dat men zich tot dit huis wendde.

Het Office national eiste op 27 juni 1919 dat de cliënten altijd bij dezelfde leverancier zouden bestellen. Doch de Pater zocht nu andere fabrikanten. In april vernam hij dat het huis Hugot te Parijs papier tegen 1,05 fr. kon leveren; ook van de Belgische fabrieken L'Escaut en Zaventem verwachtte men prijsopgaven.

Bij de fabriek Maasmond te Raamdonksveer (Nederland), die ook te Brussel een huis had, werden 5000 kilo besteld;

deze kosten slechts 0,96 fr. per kilo en moesten eerst na levering worden betaald, wat in Frankrijk was uitgesloten. Deze zending zou einde juli te Brugge arriveren ; doch ze moet enkele dagen te laat zijn gekomen ; gelukkig kon men op 31 juli van drukker Daele in De Panne 22 riemen tegen 1,10 fr. per kilo ontvangen.

Uit Maldegem kreeg men er op 30 november 1919 nog een baal tegen 1,30 fr. en (door bemiddeling van Delille) uit Brussel op 11 december nog 1000 kilo, tegen 1,15 fr. Ook Herreboudt van het Brugsch Handelsblad leverde er op 15 december 1919 een zekere hoeveelheid. Voor al deze bestellingen moeten we opmerken dat het papier te Brugge steeds door de drukker werd besteld en betaald, ook wanneer P. Ildefons daar een rol in speelde.

Druk. — Onder de oorlog stond Adolf Verbeke aan het front tot hij op 19 Augustus 1919 werd gedemobiliseerd. Aldus kende P. Ildefons deze firma, waaraan hij nu te Brugge zijn blad toevertrouwde. Het gunstig bekende huis Verbeke-Loys had zijn zetel in de Wulfhagestraat, 8-10, nummers die later tot 12 werden verhoogd en thans tot 4-6 verlaagd. Het adres van het blad was echter Wulfhagestraat, 13, in een huis aan de overkant van de straat, dat men tegen 30 fr. per maand had kunnen huren.

Op 14 augustus 1919 kreeg men aansluiting met het telefoonnet. In dringende gevallen kon men het blad nog tot 10,30 u. bereiken en mededelingen doen voor het nummer dat dezelfde dag zou worden afgedrukt. Dit toont dat het kort na de middag klaarkwam. Op maandag verscheen het niet, evenmin als op tweede nieuwjaarsdag en daags na O.-H.-Hemelvaart.

Bij de nieuwe drukker was het werk veel beter verzorgd dan in De Panne en klachten verneemt men in dit opzicht niet meer. Iedere dag gaf men twee bladzijden, doch 's zondags en soms ook in de week, vooral donderdags, waren er vier ; dit gebeurde ook op 23 april 1919, omdat

men de vorige dag niet had kunnen verschijnen. Doch toen P. Bertrand en A. Verbeke aan de redaktie waren verbonden, kreeg men kopij in overvloed en waagde men het, van af 10 juli, om dagelijks op vier bladzijden te verschijnen.

Bij de nieuwe drukker viel de gegraveerde titel voorgoed weg. De oude leuzen Eendracht baart Macht en Voor God en Haard en Land bleven bewaard ; daarenboven las men er nog bij : Voor Taal en Volk, in plaats van Door Taal en Volk, zoals vroeger.

Onder de titel van het blad werden in het begin, zoals voorheen, de namen van P. Ildefons en van de vaste medewerkers vermeld. In april-mei 1919 was er sprake van een nieuwe gegraveerde titel, doch het kwam er niet van. Evenmin werd het plan uitgevoerd om het kleiner formaat van Het Nieuws van den Dag over te nemen. Het formaat bleef 0,545 bij 0,405 m. ; doch in plaats van vijf kolommen, kreeg men er nu zes. De tekst vertoonde niet méér fouten dan andere dergelijke uitgaven, al las men er ook eens, op 12-13 januari 1919, de benoeming van een Ere-Karmeliet, in plaats van een Erekanunnik !

Sedert het verhuizen naar Brugge kostte het blad 0,10 fr. in plaats van 0,05, omdat de overige bladen ook evenveel rekenden. Voor wie per maand, twee of drie maanden betaalde, rekende men 3, 6 en 9 fr. ; doch voor soldaten slechts 2,50, 5,00 en 7,50 fr. Sedert 18 mei 1919 echter betaalde iedereen de volle prijs, omdat men bijna alle kontakt met het leger had verloren.

Zonder acht te slaan op het wisselende aantal exemplaren, rekende de nieuwe drukker 150 fr. per nummer van twee en 270 fr. voor nummers van vier bladzijden (papier inbegrepen) ; doch van af 7 april 1919 was het 170 en 300 fr. ; sedert 2 juni echter voor nummers van vier bladzijden slechts 270 fr. Toen het blad dagelijks vier bladzijden gaf, werd de prijs nog op 28 juli tot 250, op 13 augustus tot 245 en op 27 augustus tot 200 fr. verlaagd ; bij uitzondering

was het 220 op 25 en 26 augustus, 3, 5, 6 en 17 september ; en 210 op 8 en 13 september. Later, op 20 oktober, daalde de prijs zelfs tot 185, op 3 november tot 175 en op 1 december tot 165 fr. ; doch tengevolge van het stijgen der lonen, zou het blad op 1 januari 1920 dagelijks 175 fr. kosten ; zo er méér dan 3000 nummers nodig bleken, zou men 20 fr. per 1000 exemplaren méér rekenen.

Te Brugge zien we een zekere Van Meenen sedert februari 1919 de bladen vouwen ; hij deed het tot het einde toe. Ook de broer van P. Ildefons, Robert, maakte zich soms op het bureau op één of andere wijze nuttig, van juni tot september 1919.

Verkoop. — In het leger verminderde het aantal abonnementen aanhoudend. In augustus 1918 verkochten de militaire rondventers nog 15.275 nummers tegen 733,20 fr. ; in september zakte dit tot 13.121 tegen 629,80 fr. ; in oktober 12.445 tegen 597,36 fr. en in november slechts 2054 tegen 98,56 fr. Omdat de verkoop aan het front deze laatste maand niet normaal had kunnen doorgaan, gaf het ministerie van oorlog op 13 maart 1919 aan de Belgische Standaard een tegemoetkoming van 369,07 fr., als erkenning van de diensten door het blad aan het leger bewezen.

P. Ildefons bleef altijd even vlaamsgezind. Doch in het leger, zoals we reeds hebben gezegd, waren veel jonge elementen méér voor de strekking van prof. Daels gewonnen. Onnodig erop te wijzen, dat ook het Westvlaamse nieuws de gewone soldaten minder interesseerde. Beide factoren leggen uit, waarom P. Gummarus Michiels op 30 mei 1919 uit Duitsland schreef, dat de soldaten liever Ons Vaderland laz en de Belgische Standaard niet meer begeerden. Dit schrijven toont klaarblijkelijk hoe overdreven het is wanneer Basse (1) schrijft, dat Vlaamse bladen in bezet

(1) Basse, Op. Cit., Dl. II, blz. 36.

Duitsland niet waren toegelaten. Wél klaagt men er soms over, dat ze onregelmatig worden besteld, Vlaamse zowel als Franstalige.

Niettemin betaalde het ministerie van oorlog voor januari en februari 1919 nog 1809,72 fr. voor abonnementen; 631,20 fr. in maart en 1245,28 fr. in april en mei. Op 6 maart 1919 stuurde het nog een betalingsorder van 1227,16 fr. ten voordele van het blad. Doch naarmate de troepen werden gedemobiliseerd, verminderde wederom het aantal militaire abonnementen.

Wat de toestand bij de burgerlijke bevolking aangaat, weten we, door het getuigenis van A. Verbeke, dat Het Nieuws van den Dag omstreeks 30 april 1919 in West-Vlaanderen veel lezers had, o. a. te Veurne en te Poperinge; te Roeselare alleen waren er 140.

Op 17 maart 1919 had de Belgische Standaard verlof gekregen, om zijn nummers in de stations te laten verkopen en op 16 april werd dit nog eens bevestigd. Op 31 mei vroeg hij verkopers, in alle gemeenten waar er nog geen waren. We bezitten feitelijk het register met de lijst van alle verkopers, met het aantal nummers dat ze einde 1919 ontvingen. Doch hier zijn we in de minst interessante periode van het blad en verder gaan we er niet op in.

Begin 1919 drukte de Belgische Standaard nog dagelijks 5000 en 's zondags 6000 exemplaren. Door het wegvallen van de militaire abonnementen is het te verklaren, dat er op 23 november 1919 slechts 3000 moesten worden gedrukt. Toch zijn we ervan overtuigd, dat het blad had kunnen voortbestaan, vooral nu het technisch verbeterd was, dagelijks 4 blz. gaf, een flinke sekretaris had gekregen en ook regelmatig op P. Bertrand mocht rekenen. Nu zou het in West-Vlaanderen goed zijn weg hebben gevonden; de vooruitzichten waren zeer bemoedigend, al was de financiële kant ook verre van schitterend.

Vergadering van de Beheerraad. — Sedert 21 juni 1918 hebben we aangaande vergaderingen van de Beheerraad niets meer vernomen. Volgens de voorschriften (§ VII) moest er iedere maand één plaats hebben. Voorzeker werd er toch nog wel een of andere gehouden, die we nergens vermeld vonden. De militaire gebeurtenissen, het offensief, de bewegingsoorlog en het bezetten van Duitsland stelden hier echter grote moeilijkheden.

Het was de taak van P. Ildefons om de leden bijeen te roepen, wáár en wannéér hij het bepaalde. Het was nu nodig, de mening van de Raad te vernemen aangaande de werken, door het blad gesticht, daar ze meestal, hoe nuttig vroeger ook, thans hun bestaansreden hadden verloren. Een andere vraag was, wat er met de Belgische Standaard zelf moest gebeuren.

Het houden van een vergadering werd beslist, na mondeling overleg met aalmoezenier Van den Heuvel, toen te Luik gedetacheerd. Schriftelijk werd daarover eveneens met de juffrouwen Belpaire en Duykers onderhandeld. Beide laatsten antwoordden dat ze stellig tegenwoordig zouden zijn; doch ze hielden eraan dat het op geen zondag was en dat de vergadering te Brussel werd gehouden, daar deze stad door iedereen gemakkelijk was te bereiken. Ook moest Van den Heuvel absoluut aanwezig zijn, zoals mej. Duykers, ook namens haar gezellin, op 26 april 1919 schreef.

Op 27 of 28 april werden alle leden er dus van verwittigd, dat men hen op maandag 5 mei verwachtte, Fontainasstraat 41, te S.-Gillis (Brussel) in het huis van de familie Gysels, derdeordelingen en weldoensters van de Kapucijnen. Spoedig bleek echter, dat verschillenden in de onmogelijkheid waren om te komen.

De vergadering werd toch om 14,30 geopend en ze duurde tot 17. Van de 13 leden waren er zeven aanwezig: de PP. Ildefons, Hildebert en Bertrand, mej. Belpaire en Duykers,

luitenant Rombouts en J. Filliaert. De meerderheid was dus ter plaatse, wat toeliet geldige beslissingen te nemen. Het was volgens de statuten (§V) overigens ook toegelaten, zijn mening schriftelijk in te dienen. Daar sekretaris Van den Heuvel afwezig was, werd deze bediening door P. Bertrand overgenomen en zijn verslag werd mede door P. Hildebert als echt bevestigd.

Aangaande het eerste punt (wat er met de werken van de Belgische Standaard moest gebeuren) waren allen het erover ééns, dat dit door P. Ildefons, Van den Heuvel en De Wulf samen kon worden geregeld. Wat echter het voortbestaan van het blad aanging, werd de voorafgaande vraag gesteld, of de vergadering werkelijk bevoegd was om een beslissing te treffen, daar deze, volgens de standregels (§XX), aan een bijeenkomst bij het einde van de oorlog toekwam. Allen erkenden niettemin de bevoegdheid van de vergadering. Doch er kwam verschil van mening over de kwestie of het blad mocht voortbestaan en op welke wijze. Wél erkenden allen dat het mocht blijven bestaan als regionaal orgaan voor West-Vlaanderen, waar geen Vlaams blad bestond, doch dan ook met hetzelfde programma als tijdens de oorlog. De meningen liepen echter uiteen, waar de vraag werd gesteld onder welke leiding het moest worden uitgegeven. Beide vrouwen en de drie Paters oordeelden dat het huidige Bestuur in bediening mocht blijven, terwijl Filliaert en Rombouts het in lekenhanden verlangden te zien, zo het bleef verschijnen, doch met toezicht van geestelijken in godsdienstig opzicht.

Op de samenroeping had Dr. Verduyn niet geantwoord. Dom Franco de Wijels schreef dat hij geen oordeel kon vellen, daar hij geen bladen las en van de politieke toestand niets afwist.

Nobels antwoordde uit Straelen, op 30 april, dat hij stellig op de vergadering aanwezig hoopte te zijn. Volgens hem, hing het eventuele voortbestaan van het blad van

P. Ildefons' Oversten af. Was er plaats voor een blad in West-Vlaanderen, dan was het natuurlijk dat de Belgische Standaard die plaats innam, doch dan vond hij het beter, alles aan J. Filliaert over te laten, daar deze de geschikte man was en er een bestaan in kon vinden. De Belgische Standaard had zijn taak ten voordele van de Soldaten heerlijk volbracht ; doch nu mocht het geen « zaak » worden, die, volgens hem, met het geestelijke karakter van een Pater weinig zou passen.

Uit Izegem schreef E. H. De Wulf op 1 mei, dat hij onmogelijk naar Brussel kon komen. Maar reeds vroeger had hij aan P. Ildefons gezegd, dat het blad geen reden van bestaan meer had. Wilde het regionaal worden, dan moest het uitgaan van boeren-, burgers- of werkliedenorganisaties en in de handen van de leiders dezer standen komen.

Het origineel van deze brieven hebben we gezien en we kunnen verzekeren dat ze op deze wijze door P. Bertrand in zijn verslag objektief werden samengevat. Uit Luik had Van den Heuvel reeds op 28 maart geschreven, wat hij reeds mondeling aan P. Ildefons had uiteengezet, dat hij aan de eigenaars van het blad de volkomen vrijheid erkende, om het blad te blijven uitgeven of niet.

Op de vergadering kon hij onvoorziens niet verschijnen, omdat hij juist naar Burtscheid was verplaatst, in Duitsland een rondreis had gemaakt en eerst op 4 mei, bij zijn thuiskomst, de brief had gevonden. Te Brussel kon hij dus niet meer tijdig geraken. Wél stuurde hij nog een brief als spoedbestelling, doch deze kwam ook te laat bij de familie Gysels aan. Daarin stond hij alle rechten af, die hij eventueel als lid van de Beheerraad kon hebben.

J. Filliaert. — Op 8 mei 1919 ondertekende mej. Belpaire eveneens een verklaring, waarbij ze al haar rechten als medeëigenares van het blad aan de familie Peeters-Verlynde afstond. Daarmede was alles geregeld, behalve de rechten

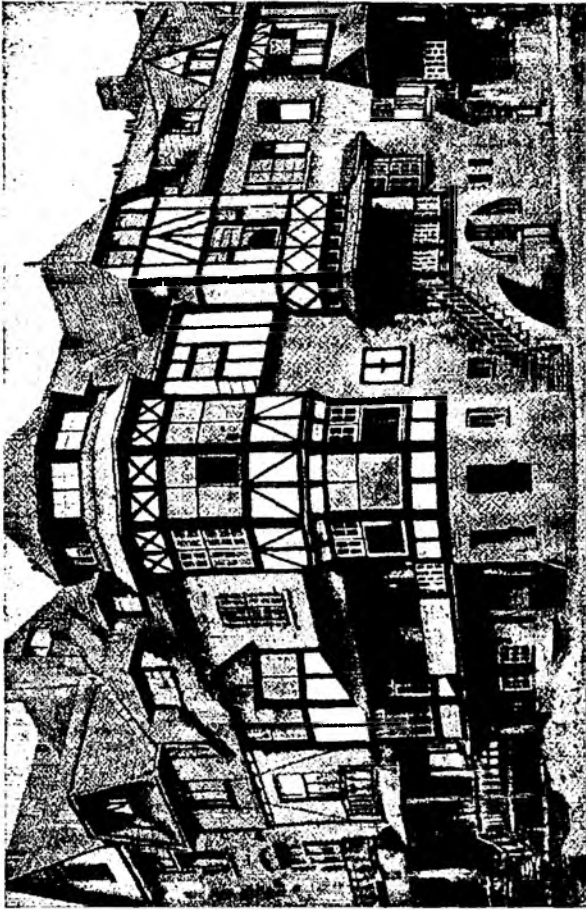
van P. Bertrand, die aan het blad verbonden bleef, en de gewezen sekretaris J. Filliaert, met wie men moeilijkheden zou ondervinden.

Nu veranderde het blad ook ten dele van uitzicht. We weten reeds dat de gegraveerde titel te Brugge niet meer werd gebruikt. Na de vergadering, op 9 mei, liet men ook voorgoed de lijst van de vaste medewerkers weg, nadat de naam van Baels reeds sedert 11 januari was weggefallen. Die lijst had overigens grondig moeten worden herzien. Ook P. Ildefons werd sedert dezelfde 9 mei niet meer genoemd als stichter en bestuurder. Op 8 juli begon men ook op de bladen het volgnummer van heel de reeks, dat steeds tussen haakjes stond, voorgoed weg te laten. De band met het verleden was grotendeels verbroken !

Reeds op 8 augustus 1916, zoals we blz. 74 hebben medegedeeld, had men een overeenkomst ondertekend, waarbij alle beslissingen aangaande het blad door P. Ildefons, J. Filliaert, mej. Belpaire en Duykers, P. Hildebert en P. Bertrand gezamenlijk moesten worden genomen. Daar echter daarna een Beheerraad werd gevormd, zou men vermoeden dat deze overeenkomst vervallen was, daar er in de statuten niets over werd gezegd. Niettemin is het op deze tekst van 8 augustus 1916 dat Filliaert steunde, om een deel in het eigendomsrecht van het blad op te eisen ; en P. Ildefons vond dit gewettigd.

Op 29 maart 1919 stelde Filliaert aan P. Ildefons voor, zijn rechten in het blad tegen 1500 fr. af te staan ; daarvan moest 1000 fr. komptant worden betaald en de rest na zes maanden ; zo het blad echter ondertussen niet de nodige winst had gemaakt, kon er uitstel worden verleend ; of zo het verdween, verviel ook de eis van 500 fr. Zo'n overeenkomst dikteerde hij zelf aan P. Ildefons, doch weigerde ze daarna te ontertekenen.

Na de vergadering te Brussel, ontmoetten beiden elkaar op 25 mei 1919, we weten niet wáár. Ze waren het erover

VILLA LES CHARMETTES, IN DE PANNE.

MOEDERTJE PEETERS.

P. ILDEFONS ALS JOURNALIST

P. HILDEBERT ALS MISSIONARIS

ééns, althans volgens Filliaert, dat de Belgische Standaard het beste zou verdwijnen ; doch de opvattingen verschilden aangaande de wijze waarop dit zou moeten gebeuren. De volgende dag schreef Filliaert weer, om te herhalen dat het blad geen reden van bestaan meer had. Op 2 juni echter, antwoordde P. Ildefons dat hij er een andere mening op nahield en dat de vergadering hoegenaamd het verdwijnen van het blad niet had geëist, wat Filliaert overigens niet had beweerd. Binnenkort zou de Pater zijn laatste beslissing doen kennen. Daartegen protesteerde echter de gewezen sekretaris. De Pater kwam om te onderhandelen aangaande een minnelijke schikking en voordat de onderhandelingen waren begonnen, sprak hij reeds van beslissingen, die alle onderhandelingen onmogelijk maakten ! Nog op 7 juni schreef Filliaert, doch P. Ildefons antwoordde niet, natuurlijk omdat hij hem de volgende dag zou ontmoeten.

Laatste vergadering van de Beheerraad. — Te Brussel hadden de aanwezige leden op de bijeenkomst vastgesteld dat de Beheerraad geen reden van bestaan meer had, daar het blad zuiver regionaal werd. In zijn brief van 4 mei, die te Brussel te laat aankwam, stelde Van den Heuvel voor, daar hij deze beslissing niet kon voorzien, spoedig nog een laatste vergadering te houden, om alles te likwideren.

Omstreeks deze tijd werd een Vlaamse Persbond gesticht, die op 8 juni 1919 te Brussel zijn eerste vergadering zou houden. Uit het verslag in de Belgische Standaard vernemen we op 10 juni, dat Albert Verbeke, sekretaris van P. Ildefons' blad, lid van het bestuur werd. Van deze bijeenkomst werd gebruik gemaakt, om ook de Beheerraad van de Belgische Standaard te Brussel bijeen te roepen. We vernemen echter niets officieels aangaande deze vergadering en hebben geen volledige lijst van de aanwezigen. Zo men Filliaert mag geloven, moet het er woelig toegegaan zijn. Er werd een

verslag opgemaakt, doch het kwam niet in onze handen. Filliaert vond het overigens onvolledig. Het gaf sommige belangrijke incidenten niet aan, noch P. Ildefons' mening aangaande samenwerking met Filliaert, noch wat tegen Filliaert werd aangebracht, noch het protest en voorbehoud van luitenant Rombouts inzake voortzetting van het blad, noch Filliaert's aanvraag aangaande medewerking met andere organismen, noch het maken van personaliteiten, die de vergadering zonder stemming deden schorsen; het zegde evenmin iets over het verlaten van de zaal ten teken van protest. Een beslissing kon niet worden genomen; en wijl P. Ildefons zegde op de mening van de meerderheid te steunen, merkte Filliaert op dat hij toch zes dagen later de opvatting van de minderheid aangaande het uiterlijke van het blad had gevolgd. We zijn hier gans onvolledig ingelicht en begrijpen hoegenaamd niet waarop deze opmerking doelt.

Op 20 juni 1919 schreef P. Ildefons naar Filliaert, dat hun misverstand, in beider belang, spoedig zou moeten worden opgelost. Hij was nog altijd bereid om de 1500 fr. te betalen, die Filliaert vroeger had verlangd. Zo hij deze regeling niet aanvaardde, kon men een scheidsrechter aanspreken, b. v. minister Van de Vijvere, of een andere die Filliaert zou mogen aanduiden. En zo hij liever niet rechtstreeks met de Pater onderhandelde, kon hij zich te Brugge tot advocaat Schramme wenden, aan wie P. Ildefons de verdediging van zijn belangen had toevertrouwd. Daarop antwoordde Filliaert op 3 juli per expres, om aan zijn ontgoocheling lucht te geven, daar hij had gehoopt eindelijk de aangekondigde definitieve beslissing te mogen vernemen, wat niet het geval was; hij vond slechts het voorstel om hem vergoeding te geven en het eventueel gebruiken van andere middelen!

Wij begrijpen, dat P. Ildefons nog geen definitieve beslissing kon geven, daar hij hierin van zijn Oversten

afhing en dezen op het Kapittel van 27 augustus meenden te moeten wachten.*

Volgens Filliaert was P. Ildefons vrij een dagblad uit te geven ; maar hij vond het onrechtvaardig, het gemeenschappelijke werk van verschillende krachten tot grondslag te nemen van zagezegd nieuw of persoonlijk voortgezet werk, met uitschakeling van de anderen. Filliaert vond scheidsrechterschap voorbarig, daar P. Ildefons zijn eindbeslissing nog niet schriftelijk had doen kennen. Zolang dit niet gebeurde, kon men tot geen vergelijk komen, zoals Filliaert verlangde.

Nu moet een breuk zijn gekomen, want toen Filliaert op 5 juli weer een brief schreef, treft het ons dat deze is gericht tot « Eerwaarde Heer » Ildefons Peeters en dat de aanspraakvorm Pater nergens voorkomt... Op 21 juli zien we dat Filliaert met P. Bertrand in briefwisseling is gekomen ; waarschijnlijk heeft hij langs deze weg een oplossing gezocht, waarover we echter niets vernemen.

Einde van het blad. — Vier jaar lang was P. Ildefons in De Panne zonder contact met zijn Belgische Oversten gebleven. Te goeder trouwe regelde hij alles op eigen hand, gelijk hij het in geweten het meest doelmatig vond. P. Franciscus van S.-Gillis, die in 1915 te Breda woonde, was door P. Provinciaal voor alle Belgische Kapucijnen die buiten het land verbleven, tot Overste aangesteld. Hij had P. Ildefons' journalistieke bedrijvigheid goedgekeurd en hem ook verlof voor geldzaken verleend.

Toen te Brugge weer normale betrekkingen met de Provinciale Oversten mogelijk werden, bleef te zien wat dezen aangaande het voortbestaan van het blad zouden beslissen. Eerst lieten ze alles voorlopig zijn gang gaan, omdat het Kapittel op 27 augustus 1919 een nieuw bestuur zou aanstellen. Toen P. Ildefons op 13 april 1919, op eigen verzoek, door de dienstdoende Provinciaal Richard van

Bergen werd ontvangen, had dit voorzeker betrekking op het voortbestaan van het blad en wellicht ook op het aanwerven van P. Bertrand als vaste medewerker te Brugge zelf.

Het Kapittel zou worden voorgezeten door de Franse Generaal, P. Venance de Lisle-en-Rigault. Daar P. Ildefons hem vroeger tweemaal te Parijs had ontmoet, nam hij de voorzorg, hem op 15 juli 1919 te schrijven, om hem gunstig te stemmen en hem te verzoeken, verder nog voor de zielen te mogen arbeiden, volgens de middelen die God hem had verleend.

Op 27 augustus werd P. Chrysostomus van Kalmthout tot Provinciaal gekozen. Reeds op 31 augustus deelde deze, namens P. Generaal, aan de PP. Ildefons en Bertrand mede, dat de werken van de Belgische Standaard zo spoedig mogelijk moesten worden gelijkwideerd, wat overigens reeds grotendeels was gedaan. Het schrijven voegde erbij, dat ze het gemeenschappelijke kloosterleven moesten volgen; doch het verklaarde meteen, dat P. Provinciaal gelukkig was, al het goed te erkennen dat zij en hun medewerkers voor het welzijn van de soldaten en bijgevolg voor het Vaderland, tot stand hadden gebracht. Hij verheugde er zich over en dankte hen voor de eer welke zij de Orde hadden aangedaan. God lone en zegene U daarvoor! voegde hij er vaderlijk bij.

Deze brief sprak over de werken van de Belgische Standaard, doch besliste niets aangaande het blad zelf. Op verzoek van het Definitorium leverde P. Ildefons dan een belangrijk verslag in over het ontstaan van het blad, de middelen waarover het beschikte, de bijval die het genoot, het aantal abonnees, de financies en de mogelijkheden voor de toekomst.

Bijna alle daar besproken punten hebben we zelf hoger reeds behandeld. Aangaande de mogelijkheid om het blad op een nieuwe wijze te laten voortbestaan, schrijft P. Ildefons op 27 september, dat de oplossing wellicht zou

zijn, de stoffelijke en financiële zorgen op een vertrouwde groep of een derde persoon over te dragen. In dit geval zouden redactie en administratie goed met het gemeenschappelijke kloosterleven kunnen samengaan en hij voegt erbij dat zij beiden zo trouw mogelijk de kloosteroefeningen volgen.

Over de aangelegenheid heeft hij met minister Van de Vijvere gesproken en deze heeft hem naar G. Sap verwezen. Beiden hebben echter nog geen definitief antwoord gegeven. De bezwaren van beide mannen zijn de huidige financiële toestand van het blad en de onzekerheid of beide Paters aan de redactie zouden blijven. Ze verkiezen toch hen te houden, omdat ze inzake Vlaamse Beweging blijk van grote gematigdheid hebben gegeven.

P. Ildefons vond dat in zijn voorstel voldoende met de verlangens van P. Generaal rekenschap was gehouden. Dit alles werd op 27 september geschreven en op 29 en 30 september moest het Definitorium bijeenkomen. Dit besprak inderdaad de toestand. En op 2 oktober 1919 schreef P. Provinciaal naar P. Ildefons dat hij vol lof was voor al het goede dat was uitgewerkt, doch betreurde dat men in schulden was verzeild geraakt ; hij verlangde ook te weten of hij aan de Oversten, zoverre dit mogelijk was geweest, verlof had gevraagd om zich te Brugge te vestigen en om een schuld van 17.000 fr. te maken. Hij gaf hem daarbij opdracht, deze schuld zo spoedig mogelijk te vereffenen en een leek te zoeken, om financies en directie over te nemen. Hij en P. Bertrand zouden niet meer in kaki mogen lopen en, zoverre mogelijk, liever voor hun blad in het klooster werken in plaats van in de stad. In de stad en ook daarbuiten konden en ze overigens wel gaan met verlof van P. Gardiaan ; voorlopig werden ze zelfs dagelijks van 8 tot 17 u. van de kloosteroefeningen vrijgesteld.

Nieuwe plannen. — Op 22 december 1919 schreef P. Ildefons naar het Provinciaal, dat hij de gezochte oplossing

hoopte te hebben gevonden ; doch liefst zou hij dit mondeling uiteenzetten en daarom vroeg hij, wáár en wannéér hij P. Provinciaal kon ontmoeten. Eveneens vroeg hij om met P. Bertrand te Brussel minister Poulet te gaan spreken, waar hij was uitgenodigd. Daar hij niet dadelijk antwoord kreeg, drong hij twee dagen later per expres bij P. Provinciaal aan, om hem zo spoedig mogelijk te mogen spreken. Het Christen Vlaams Verbond van West-Vlaanderen zou het blad overnemen, of liever de abonnees, daar de titel zou veranderen ; doch het verlangde dat beide Paters aan de redaktie bleven. Van uitbating en finanties zouden zij zich niets hoeven aan te trekken en voor de redaktie zelf zouden ze door gezegd Verbond gedekt zijn. Er was nog geen bepaald voorstel aangaande hun vergoeding ingediend, omdat de kwestie van de redaktie nog niet was geregeld. Hij vond dit een uitstekende oplossing en hoopte dan wellicht spoedig bij machte te zijn, om het geleende geld terug te betalen.

Op 25 december 1919 antwoordde P. Provinciaal dat hij tegen de voorgestelde oplossing geen bezwaar zag en hem evenmin aan het apostolaat door de pen wilde onttrekken ; doch de verbintenis dat er nooit een andere schikking zou worden genomen, wilde hij niet op zich nemen, daar hij niet alle wisselende omstandigheden kon voorzien.

Op 31 december moest P. Ildefons echter aan zijn Overste mededelen dat alle plannen in duigen lagen ! Het gouvverbond van West-Vlaanderen had op 21 december wel besloten het blad over te nemen, doch het plaatselijke Brugse komitee, dat op de vergadering tegenwoordig was, verbrak niettemin de beslissing. Het vroeg wel nog drie weken bedenktijd, maar P. Ildefons antwoordde dat de zaak nu reeds sedert drie maanden hangend was en langer wilde hij de last niet dragen, alhoewel hij wel voorzag dat een nieuwe vergadering van hetzelfde organisme hem wellicht later weer zou vragen, om de taak op zich te nemen.

Voor de lezers kwam het verdwijnen van het blad totaal onverwachts en niets had het laten vermoeden. Op 31 december nam de Belgische Standaard afscheid van vrienden en vijanden. Hij eindigde met de kreet: *Vliegt de Blauwvoet! Storm op zee!* ondertekend door P. Ildefons Peeters. Een niet genoemde vriend, die T. tekende, schreef dat het blad viel uit politiekerij, halfslachtigheid, gebrek aan durf, om niet méér te zeggen. Dit alles sloeg op de Brugse afdeling van het *Christen Vlaams Verbond*. P. Bertrand (Verax) schreef een kort artikeltje, *Het Einde*, om te betreuren dat een plaatselijk komitee de beslissing van de gouvraad had verbroken.

Aldus is West-Vlaanderen tot heden toe de enige Vlaamse provincie gebleven, die geen eigen dagblad bezit.

Laatste hulde van bladen en vrienden. — In de loop van 1919 had men in de Kamer, tijdens de zogezegde interpellatie van de drie Van's (Van Cauwelaert, Vandepierre en Van de Vijvere), de tegenwerking aangeklaagd waarvan de Belgische Standaard aan het front het slachtoffer was geweest. Nu hij verdween, drukte prof. Scharpé op 31 december 1919 van uit Leuven schriftelijk daarover zijn spijt uit. Ook de Standaard schreef te Brussel op 1 januari 1920: *Niemand méér dan wij betreuren het verdwijnen van het kranige Vlaamse blad, dat eerst aan de IJzer, daarna in West-Vlaanderen, de zware taak zonder verzwakken heeft verricht. Aan de Belgische Standaard en zijn verdienstelijke Bestuurder zal Vlaanderen zijn dank niet onthouden.*

De lokale Brugse pers, behalve Het Burgerswelzijn, vermeldde het verdwijnen van het blad, zelfs de franstalige *Journal de Bruges* (4 januari) en *La Patrie* (6 januari 1920). Reeds 3 januari had het Brugsche Handelsblad gedrukt, dat dit blad, aan het front geboren, steeds met kracht en klem voor godsdienst, vaderland en Vlaamse beweging had op de

bres gestaan. Naar wij uit het afscheidsartikel menen te verstaan, voegde het erbij, is de verdwijning van de Belgische Standaard toe te schrijven aan onvoldoende medewerking en ondersteuning vanwege de Vlamingen. 't Is treurig! besloot het.

Ook Het Getrouwe Maldegem drukte op 4 januari 1920 aangaande het blad : Het deelt het lot van zoveel soldaten, die stierven wanneer zij het geluk meenden bereikt te hebben, voor hetwelk ze vochten. Heil U, vooral P. Peeters en P. Bertrand ! Uw namen ten minste zullen niet sterven ! En nu wil dit nog uit mijn pen : We hebben veel penneridders zien het ereteken op de borst spelden, omdat zij onder de oorlog... niets gedaan hebben !... De verdienste van de echt verdienstelijken staat zo hoog, dat geen mensenhand eraan kan !

Mej. Belpaire, de eigenlijke medestichteres van het blad, schreef op 3 januari 1920 : Zo zo, onze arme Belgische Standaard houdt op te verschijnen ? Ik heb er spijt van, al was ik er nu buiten ! In alle geval, moogt Gij fier zijn over Uw werk, iets prachtigs, in een opwelling van geestdrift geschapen en met zoveel koppig geduld, trots tegenkanting en hinderpalen van alle aard, volgehouden. Dat is iets voor heel Uw leven en de vruchten ervan zult Gij maar kennen in de eeuwigheid. Wat denk ik dikwijls, ja dagelijks, op die tijd in De Panne ! Wij hadden het er zo goed in al onze miserie !

Op 8 januari 1920 schreef J. Van Overstraeten dat Dr. Vandeperre in Ons Volk ontwaakt een artikel over de Belgische Standaard en zijn zo verdienstelijke hoofdsteller wenste te schrijven. Daarom liet hij wat gegevens en foto's vragen. Doch P. Donatiaan Dupan was hem voor en op 17 januari verscheen in dezelfde illustratie een artikel van zijn hand, ondertekend Een gewezen Aalmoezenier. De titel was : Een stille Vlaamse werker, Pater Ildefons Peeters, stichter van de Belgische Standaard. Het eindigde met de

vaststelling dat P. Ildefons de priester van de daad was, de grote organisator en eerste wekker van het Vlaamse en Katholieke leven aan het front, de grote weldoener onzer jongens. Hem bracht hij dank in naam van duizenden, die door hem met hun hoofd hadden gebaad in een lucht van verkwikkende idealen, voor de toekomst van ons volk en van ons dierbaar vaderland!

Geldzaken. — Wat sommige lasteraars ook mogen hebben uitgestrooid, is de Belgische Standaard nooit een geldzaak geweest. Hij zat bijna altijd in nood en telkens als er iets binnenkwam of verwacht werd, was het reeds voor één of andere nieuwe onderneming of voor het vergroten en verbeteren van het blad bestemd.

Bij het ontstaan van de Belgische Standaard, schoot moeder Peeters al het nodige geld voor. We mogen ons niet laten misleiden door het feit dat P. Franciscus van S.-Gillis die, zoals gezegd, voor de uitgewekenen P. Provinciaal verving, aan P. Ildefons tot tweemaal toe, op 7 en 25 september 1915, toeliet zijn familie in geldzaken behulpzaam te zijn. Dit wijst op het verrichten van geldbehandeling en het verlenen van financiële steun. Volgens het kerkelijke recht, komt alles wat een religieus verdient of krijgt, aan zijn klooster toe. P. Ildefons was nu van zijn Oversten afgezonderd en leefde op kosten van zijn familie. Eventuele winsten op het blad en giften die hij kon krijgen, werden dus in het begin niet afzonderlijk in rekening gebracht. Door het optreden van P. Franciscus hoefde hij in dit opzicht geen gewetensbezwaar te hebben.

Spoedig werd een nieuwe regeling getroffen, om niet geheel ten koste van zijn moeder te komen. Hij betaalde geen huishuur in Ma Coquille, zolang zijn familie er met hem samenwoonde; maar voor pacht, verzorging en maaltijden, voor hem en voor P. Hildebert, en ook voor het werk door zijn huisgenoten voor het blad verricht, betaalde

hij aan zijn moeder een zeker bedrag, gewoonlijk 100 fr. per week en soms ook minder.

De Pater had veel financiële zorgen, b. v. wanneer het papier in prijs steeg, zonder dat het aantal abonnementen vermeerderde. Op 25 maart 1918 schreef hij vertrouwelijk naar P. Bertrand, dat zijn blad geen winst opleverde. Elders bekent hij zijn geldnood en vraagt dringend hem de vergoedingen te vereffenen, waar hij recht op heeft, zoals op 12 mei 1918 en weer op 1 februari 1919, toen hij te Parijs voor betaald papier 2143,20 fr. mocht terugvorderen.

Van het Kerstgeschenk heeft hij nooit een centiem voor zijn blad besteed ; doch ééns heeft hij er wel geld bij geleend, om zijn papier op voorhand te kunnen betalen, nl. 5000 fr. op 9 november 1917, een bedrag dat hij op 22 december van hetzelfde jaar reeds kon teruggeven.

Toen hij te Brugge in de Boeveriestraat woonde, betaalde hij er eens, voorzeker ongevraagd, 200 fr. aan zijn Gardiaan P. Rochus van Wenduine (29 april 1919), als vergoeding voor verblijfkosten.

Hij was zeer ondernemend en had veel durf. Hoe slecht zijn financiële toestand ook was, aarzelde hij niet om geldleningen aan te gaan, als hij de mogelijkheid voorzag om alles in de eerste tijd te kunnen vereffenen. In 1918 betaalde hij op 28 juni 150 fr. rente, voor 5000 fr. die hij tegen 6 % had geleend ; en op 1 juni 1919 weer 250 fr., voor een andere lening van 5000 fr. tegen 5 %. Op 9 oktober 1919 probeerde hij te vergeefs om, door bemiddeling van minister Van de Vijvere, een toelage voor zijn blad te kunnen krijgen. Hij schreef hem, dat hij iedere dag 100 of 125 fr. aan de Belgische Standaard verloor ! Niettegenstaande deze slechte toestand, deed hij grote onkosten, b. v. met de flinke redaktiesekretaris Verbeke in dienst te nemen, aan wie hij veel méér moest betalen dan aan zijn voorganger ; ook verdubbelde hij het aantal bladzijden, om op beide wijzen het aantal abonnees te zien stijgen !

Schulden. — Zo was dus de toestand, toen hij aan de nieuwe Provinciaal, P. Chrysostomus van Kalmthout, zijn zaken moest uiteenzetten. Als oorzaken van de slechte financiële toestand, vermeldde hij : 1) de onkosten van verhuizing en nieuwe installatie te Brugge ; 2) het feit dat ten minste 1400 of 1500 gesneuvelde, vermiste of niet bereikbare militairen hun abonnement niet hadden kunnen betalen ; 3) het honorarium, waarmee thans alle bedienden en bijna alle medewerkers moesten worden bezoldigd ; eindelijk 4) de groeiende onkosten voor het papier, wegens het verschijnen op vier bladzijden. De vooruitzichten waren echter gunstig, zoals we hoger ook hebben gezien. Het getal inschrijvers vermeerderde geleidelijk en er kwamen méér advertenties.

Deze hachelijke toestand kon P. Provinciaal ook niet redden, daar de Belgische Provincie na de oorlog in grote schulden zat ; en het is geen geringe verdienste voor P. Chrysostomus, dat hij deze bijna hopeloze toestand heeft kunnen saneren. P. Ildefons was dus op eigen middelen aangewezen. Ook zien wij hem van 12 tot 19 februari 1920 in Vlaanderen rondreizen, om geld in te zamelen. In de maand mei van hetzelfde jaar wilde hij het wederom doen, in Vlaanderen en in Nederland ; doch tot 12 juli had hij daartoe nog geen tijd gevonden.

Uit het klad van een brief aan Fr. Van Cauwelaert (13 januari 1921) vernemen we dat hij begin januari te Oostende de volksvertegenwoordiger advocaat Baels had ontmoet, die hem had verteld dat hij juist een hoog bedrag aan één of ander Vlaams werk had beloofd ; op verzoek van de Pater zou hij Fr. Van Cauwelaert spreken, om te beslissen of daarvan wellicht een deel aan de Belgische Standaard kon worden geschonken. In zijn brief vroeg P. Ildefons nu, dat de Vlaamse voorman zijn zaak zou verdedigen, wat dan ook op 15 januari werd beloofd, zo Baels hem daar werkelijk over sprak. Verder vernemen we daar niets meer over.

P. Chrysostomus vroeg herhaaldelijk aan P. Ildefons,

de namen en adressen van zijn schuldeisers. Eindelijk antwoordde hij op 9 maart 1921 dat hij tegen 4 % 20.000 fr. bij de Overste van het gasthuis te Poperinge had moeten lenen, waarvan toen reeds de helft was terugbetaald. Nu deelde hij ook mede, dat hij nog 4220 fr. had gekregen voor de werken van de Belgische Standaard ; voorlopig had hij dit bedrag ook voor zijn blad gebruikt ; doch het zou b. v. aan soldatenbibliotheken moeten worden teruggegeven. Hij vroeg aan P. Provinciaal of hij wellicht in geweten dit laatste bedrag niet zou mogen houden, als honorarium, daar hij onder de oorlog voor al zijn werk ten voordele van de soldaten nooit een cent had ontvangen. In zijn antwoord van 11 maart nam P. Provinciaal vrede met de verstrekte uitleg ; doch aangaande de 4220 fr. besliste hij niets. De vraag van P. Ildefons toont in alle geval hoe nauwgezet hij in gewetens- en geldzaken was, ook waar het ging om schulden te kunnen betalen en waar de werken, waarover sprake was, niet meer bestonden of spoedig moesten verdwijnen.

Op 20 april 1921 kreeg hij te Tielt een paspoort om zich naar Nederland te begeven. Te Breda kreeg hij, meestal bij weldoeners van de Paters te Meersel, een totaal van 155 gulden en 200 Belgische fr.

Ook ging hij in de Vlaamse bisdommen de toestand uiteenzetten en het schijnt dat hij overal werd geholpen. We zagen een briefje van P. Bienvenu, vriend en biechtvader van Mgr. Waffelaert ; deze laatste had beloofd evenveel te betalen als zijn kollega's, zonder een bedrag aan te geven. Aldus moet deze netelige zaak opgelost zijn.

Bijlage

LAATSTE LEVENSJAREN VAN P. ILDEFONS

P. Ildefons en zijn medebroeders. — Herhaaldelijk hebben we reeds P. Franciscus van S.-Gillis vermeld, die onder de oorlog tot einde september 1915 te Breda voor de Kapucijnen die in militaire dienst waren en ook voor de uitgeweken Belgische konfraters d. d. Overste was. Deze aanstelling werd door P. Provinciaal, Evarist van S.-Denijs, op 14 februari 1915 aan P. Ildefons medegeedeeld. Toen P. Franciscus echter uit Breda naar België terugkeerde, vroeg P. Provinciaal dat dezelfde zorg nu aan P. Fredegand zou worden toevertrouwd. Doch van uit Rome kon dit niet worden gedaan en Rome verlaten liet P. Generaal hem niet toe, daar hij zijn diensten niet wilde missen; dit deelde P. Fredegand later zelf, op 20 september 1918, aan P. Ildefons mee. Daar deze oplossing nu ook mislukte, schreef P. Generaal op 26 mei 1916 naar De Panne, dat P. Eugène d'Oisy, Provinciaal van Parijs, tot voorlopige Overste van de Belgische Kapucijnen in militaire dienst en van de uitwijkelingen werd aangesteld.

P. Generaal heeft zelf tot tweemaal toe, begin oktober 1915 en weer in oktober 1918, te vergeefs gewerkt, om persoonlijk naar De Panne te mogen komen. Op zijn verzoek, ging P. Ildefons hem dan zelf te Parijs groeten, op zijn terugreis uit Engeland (juni 1916) en uit de Verenigde Staten (1917).

Eugène d'Oisy zorgde goed voor zijn nieuwe onderdanen. We weten b. v. dat hij op 15 oktober 1916 aan alle Belgische

religieuzen in onbezet gebied en in Frankrijk, gemobiliseerd of niet, een brief van opwekking en aanmoediging stuurde. Hij vroeg hun o. a. geen verre reizen te ondernemen zonder zijn toelating, of, zo ze hem niet konden bereiken, het verlof aan oudere medebroeders of aan P. Ildefons te vragen.

Deze laatste werd aldus een soort tussenpersoon ; maar naar Landoald Pyfferoen schreef hij op 27 maart 1918 dat hij geen Overste was, maar slechts aangesteld om de medebroeders te helpen waar het kon en wat algemeen toezicht te houden. De toestand veranderde echter op 1 juni van hetzelfde jaar, toen P. Generaal en P. Provinciaal van Parijs hem tot voorlopige Overste van alle Belgische religieuzen aan het front aanstelden. Toen de eigen hogere Oversten weer konden worden bereikt, ook na het Kapittel van 1919, bleef hij in bediening voor allen die nog niet waren gedemobiliseerd.

Zelfs voordat hij Overste was, beijverde P. Ildefons zich steeds om allen onderling samen te houden. Één van zijn interessantste initiatieven was het rondsturen van een tamelijk regelmatig verschijnend Maandblad voor de Belgische Kapucijnen in Oorlog en op den Vreemde. Sedert maart 1917 gaf dit o. a. adressen van de medebroeders, een lijst van de voornaamste kerkelijke feestdagen en de nieuwsjes die men aangaande kloosters en medebroeders kon vernemen. Bij het ontvangen van zo'n mededelingen, schreef P. Donatiaan Dupan op 6 november 1917, dat zijn dag daardoor een dag van vreugde was geworden en hij zich nu in Bretagne geen vereenzaamde Kapucijn meer voelde, maar weer in gemeenschap met de Provincie leefde.

Evenzeer waardeerde men de rekolekties, die regelmatig in De Panne, met onderrichtingen door P. Willaert, S. J., Mgr. Quaegebeur of anderen, werden gehouden. We bezitten er geen volledige lijst van, maar vernemen toch van dergelijke vergaderingen op 18 mei 1916 (14 aanwezigen), 20 februari (16), 26 maart (13) en 30 april 1917. Deze laatste

dag waren 19 religieuzen aanwezig, wier foto men hier in groep blz. 224 kan zien. Op 13 juni 1917 werd de eerste mis gecelebreerd in de huiskapel die men, met verlof van P. Generaal en Mgr. De Brouwer, in Ma Coquille had mogen inrichten; 14 religieuzen waren er deze dag bijeengekomen. Op 16 juli kwamen er weer 17, op 21 november slechts 7 en op 28 december 1917, 11; doch op 28 februari 1918 konden er 20 komen, op 30 april slechts 7 en op 20 juni weer 20, die in groep staan afgebeeld in Francisk. Standaard, Dl. XXV, 1923-24, blz. 212 en in Missie-Almanak 1952, blz. 21. Op 31 juli 1918 moest er weer zo'n vergadering plaats hebben, doch we betwijfelen of ze, wegens de militaire toestand, kon doorgaan.

Sedert 16 juli 1917 hadden de Oversten vanwege de legerleiding het recht gekregen, om hun religieuzen aldus bijeen te roepen, zo dezen een bewijs van deze Oversten konden overleggen.

In november 1916 wilde men eveneens in het klooster te Kales een retraite organiseren, doch het plan mislukte. Het gebeurde ook dat konfraters, die elkaar konden bereiken, hier of daar een gezellig onderonsje hielden; aldus vierden ze in 1917 het feest van S. Franciscus bij Nestor Sijmoens en Allerheiligen bij Octaaf Thijs.

Deze broederlijke bijeenkomsten brachten soms koddige incidenten mee. Zo had de aalmoezenier Cyriel Fierens eens drie kilo rookvlees of filet d'Anvers in zijn reiszak medegebracht; doch toen hij zich in Ma Coquille ter rust begaf, vergat hij dat er daar een huishond waakte, die 's nachts het kostbare aas oppeuzelde, tot wanhoop van de wettige eigenaar, die nog een hoop ondeugende plagerijen van de konfraters in ontvangst moest nemen. Jef Simons heeft dit naderhand (1) luimig verteld; de naam van P. Cyriel

(1) Verhalen van een kanonnier (Brussel, z. j.), blz. 74-91. Hij had de tekst eerst naar de Belgische Standaard ter opname gestuurd.

heeft hij veranderd in P. Capistranus ; doch de aanwezige medebroeders Ladis, Arnulf en Godfried heeft hij trouw bij hun ware naam genoemd.

Op 30 mei 1916 keurde P. Generaal het goed, dat men een gemeenschappelijke kas had ingericht, waarvoor de aalmoezeniers iedere maand aan P. Ildefons een deel van hun soldij moesten afstaan ; en in zijn omzendbrief aan de Belgische religieuzen kwam P. Provinciaal van Parijs daar op 15 oktober 1916 op terug ; het geld moest dienen om de karig bezoldigde brankardiers te steunen, ook voor hun reizen, eten en logement ; en op 27 februari 1917 besliste P. Provinciaal dat uit dezelfde kas de kosten voor het ontvangen van konfraters in De Panne zouden worden betaald. P. Bertrand, die eigenlijk niet onder het voorschrift viel, doch maandelijks 350 fr. verdiende, schreef op 20 april 1917 dat hij evenveel zou storten als de aalmoezeniers.

P. Ildefons zorgde ook dat sommige religieuzen aan het front de HH. Wijdingen mochten ontvangen en dat er een viertal als missionaris naar Kongo konden afreizen. Anderen steunde hij geldelijk voor hun bedevaarten naar Lourdes. Toen Ladislas Segers in november 1916 van zo'n vroom verlof thuis kwam, was hij bijna wanhopig toen hij hoorde dat moedertje Peeters zo graag de reis zou hebben meegemaakt en nu met Matthias Vermang op bedevaart zou gaan. Hij ware zo fier geweest, die reis met haar te mogen ondernemen en iedereen zou begrepen hebben, dat hij met zijn moeder op weg was ! Maar van de Lourdes-reis van moeder Peeters is nooit iets gekomen.

Dankbaarheid van zijn beschermelingen. — We weten hoe trouw P. Ildefons zijn bediening en verplichtingen als Overste opvatte. Ook stuurden veel van zijn gewezen onderdanen hem later hartelijke brieven van dank, zoals Hubertien Stijnen op 3 maart 1920. P. Irene Hoet getuigde op 3 maart 1920 dat hij en zijn konfraters in De Panne

KAPUCIJNEN OP REKOLLEKTIE IN DE PANNE

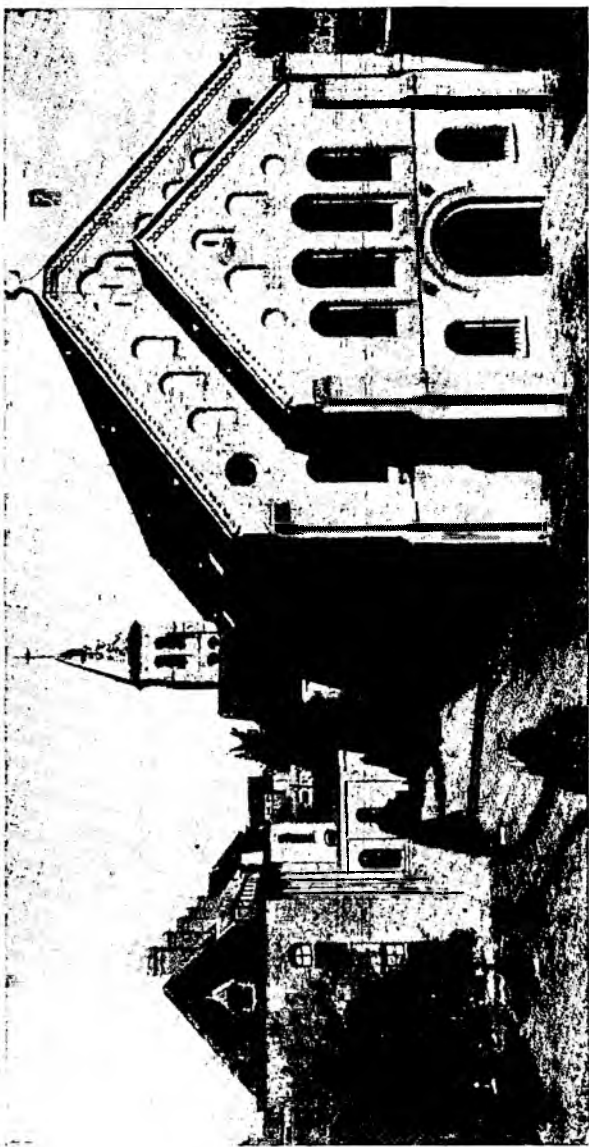
(30 april 1917).

Van links naar rechts

Zittend : Silvaan Strubbe ; Irene Hoet ; Hildebert Peeters ; Arnulf Kestens ; Ildefons Peeters ; Nestor Sijmoens ; Nathanael De Keyzer.

Middenste rij : Matthias Vermang ; Amedec Teetaert ; Diëgo Bultiauw ; Tarsice Kyndt ; Octaaf Thijs ; Omer Kestens ; Fridolien Claeys.

Bovenste rij : Silvester Algoet ; Rufien Faes ; Ivo Mahieu ; Joachim De Klerck ; Ladislas Segers.

HET KAPUCIJNENKLOOSTER TE IEPER
DOOR P. ILDEFONS GESTICHT.

altijd geestelijke steun en loutering hadden gevonden. Zijn werk en zijn zorgen legde P. Ildefons dan gaarne opzij, om de komende medebroeders gulhartig te onthalen. God alleen weet, voegde P. Ireneë erbij, wat hij voor ons en voor de Provincie heeft gedaan !

Einde februari 1919 hielden de gedemobiliseerden een lange retraite in het klooster te Aalst. Op 28 februari ondertekenden ze dan met veertien een brief van dankbetuiging aan de Pater, die hun onervarenheid met wijs beleid had gesteund. Hij toonde hun genegenheid en goedheid, in de harteloze oorlogstijd. Moed en sterkte hadden ze steeds in zijn voorbeeld van taaie arbeidzaamheid geput. Rufien Faes, die medeondertekende, had er reeds op 25 februari aan gehouden, om afzonderlijk te danken ; P. Ildefons had alles gedaan, wat zijn praktische geest maar kon vinden.

In dezelfde zin schreef Ladislas Segers begin 1919. Weer op 30 december 1920 schreef deze aan zijn gewezen Overste : Er werden tussen U en Uw oorlogsjongens, zo'n trouwe en zoete banden gesmeed ! Ware het geen vloek, we zouden een gevoel van heimwee naar die wondere avontuurdagen ons hart voelen binnensluipen ! De tijden gaan en keren niet en Uw jongens trekken uiteen, de wereld rond ; maar ik mag U verzekeren, dat ze overal Uw beeld in hun hart zullen meedragen !

Het verwondert niemand, dat de gewezen frontsoldaten eraan hielden, om P. Ildefons te Izegem bij hun eerste mis in 1920 en 1921 de feestrede te horen uitspreken. Nog op 16 januari 1957 schreef ons P. Piat Vandersteenen, dat P. Ildefons voor de gemobiliseerde medebroeders de goedheid en verkleefdheid zelf was. Toen Piat in mei 1919 te Izegem weer werd opgeroepen, liet men hem naar Duitsland vertrekken, zonder een duit op zak ; doch P. Ildefons bezorgde hem het nodige voor de eerste onkosten.

Moedertje Peeters. — Reeds vóór 1914 waren er hartelijke en drukke betrekkingen tussen de familie Peeters en de Kapucijnen uit het nabijgelegen Izegem, zoals de lektor P. Epifaaan van Herfelingen er op 9 juni 1915 van uit Eisden-Breust (Nederl.-Limburg) aan herinnerde. Vooral onder de oorlog vond men bij hen in De Panne steeds een gezellig tehuis. Natuurlijk droeg gans het huishouden er het zijne toe bij, om daar zo'n gunstige atmosfeer te scheppen. Doch vooral de moeder, ijverige Derdeordeling, toonde zich voor de uit hun milieu gerukte religieuzen een echte moeder. Men ging naar Ma Coquille gelijk naar een kermis ! Als ze met velen kwamen, was er maar weinig plaats, doch militairen en religieuzen zijn niet veeleisend en niet veel gewoon. Nog op 16 januari 1957 schreef de juist geciteerde P. Piat, dat men de villa gerust de Zoete Inval had mogen dopen. Moeder voorzag in de stoffelijke en P. Ildefons in de geestelijke behoeften. Octaaf Thijs schreef op 27 december 1918 dat niemand ooit zou vergeten, hoeveel ze aan moeder en heel de familie verschuldigd waren.

Gaudens Wuyts liet op 15 januari 1919 weten, dat moeder op zijn trouw gebed mocht rekenen, daar ze de plaats van de eigen afwezige moeder met zoveel zorg had overgenomen. Ook P. Landoald Pyfferoen schreef op 18 januari 1919 dat moeder Peeters zich ook zijn moeder toonde en hij haar eeuwig dankbaar bleef. In een niet gedateerde brief schreef Ladislas Segers dat het zijn heilige en aangename plicht was, P. Ildefons, zijn moeder en heel het huishouden te danken voor wat ze ten bate van de Kapucijnen hadden gedaan. Ma Coquille was een oasis te midden van de oorlogswoestijn. Hij dankte moedertje Peeters ook namens zijn eigen moeder, op haar afgelegen Kempische hoeve, voor al wat ze voor haar zoon had gedaan ! In dezelfde zin sprak P. Anselm Vanbeveren op 27 januari 1919 ; en in de eerste dagen van maart 1919 schreef Donatiaan Dupan uit Wulveringem, dat hij de week te voren bij moeder Peeters op bezoek was geweest.

Op 22 juni 1919 herinnerde Irene Hoet er van uit Aarlen aan, dat hij de eerste maal de familie op 23 december 1914 had bezocht. Men weerhield er hem, niettegenstaande alle moeilijkheden in het begin dat ze in De Panne verbleven. Heel de oorlog mochten allen in Ma Coquille komen, bij dag of bij nacht, alleen of met een heel gezelschap ; het was nooit te veel en even hartelijk werden ze er altijd ontvangen. Het onthaal was van weerskanten een innige vreugde.

Uit Aalst schreef Rufien Faes in zijn reeds geciteerde brief van 25 februari 1919 : Ik heb me reeds zo dikwijls afgevraagd, wat er van ons zou zijn geworden, hadden we de broederlijkheid in De Panne moeten missen. Daar, in het huiselijke leven, in het samenzijn met onze medebroeders, kwamen we kracht en sterkte putten, in nare tijden en droefgeestig zwarte dagen ; en nooit trokken we zonder opbeuring weer te velde. Daar voelden we de waarheid van het bijbelwoord : Zie, hoe goed het is, als broeders samen te wonen ! Daar ontstond een band, die alle frontsoldaten samenhoudt. We moeten het zeggen : Inzake broederlijke samenhangigheid waren we een voorbeeld voor de andere religieuzen ; en het was een spreekwoord geworden : Waar Ge één Kapucijn ziet, ziet Ge er drie of vier. Dit hebben we door het gelukkige samenzijn in Ma Coquille geleerd. En in dit alles heeft moeder een groot aandeel gehad en ze heeft volle recht op onze dankbare gebeden. Nooit kwam men ten ontijde en altijd vond men er hetzelfde broederlijke onthaal !

De villabewoners waren de band die allen samenhield. Naast de degelijke vorming die ze in het klooster hadden genoten, heeft de invloed van deze vrome familie er voor een groot deel toe bijgedragen, om allen in hun roeping te doen volharden. Slechts één religieus op zo'n groot aantal Kapucijnen aan het front is zijn roeping ontrouw geworden, één die nooit in De Panne verscheen en zich steeds van zijn konfraters afgezonderd hield.

De buitengewone verdiensten van moedertje Peeters heeft P. Chrysostomus, Provinciaal, plechtig erkend, toen hij haar op 26 november 1920 aan de Provincie affilieerde en haar op 10 april 1921 het ereteken Pro Ecclesia et Pontifice bezorgde (1).

De Vlaamse werker. — Toen de Belgische Standaard niet meer kon verschijnen, ging P. Ildefons zich te Brugge op 1 januari 1920 als lid van de Oud-Strijdersbond aanmelden en we bezitten nog de lidkaart die hem werd overhandigd.

Als predikant bleef hij in het klooster van S. Clara wonen, doch veel was hij op reis. Vóór 12 juli 1920 verhuisde hij naar Leuven, als hulp voor P. Valerius Claes, bestuurder van de sociale werken in het arrondissement. Doch in augustus of september 1920 werd hij uit Leuven als pastoor van de Vlamingen naar Bergen overgeplaatst (2). Met P. Valerius bleef hij toch de beste betrekkingen onderhouden.

Vlaamsgezind en strijdvaardig bleef hij altijd en soms bracht hem dit onaangenaamheden. Aldus werd hij op 23 september 1920 in het blad L'Express aangevallen, in een hatelijk artikel, onder de veelzeggende titel van Les Beautés de la Loi von Bissing. L'Exploit d'un Capucin. Zijn naam komt er niet in voor, doch wij weten dat hij wordt bedoeld. Volgens dit stuk zou hij de treinwachter, die hem op de lijn Brussel-Luik in het Frans aansprak, verplicht hebben Nederlands te spreken; en nadat deze was vertrokken, aan de medereizigers hebben verklaard dat hij vlaamsgezind en activist was, te Izegem woonde en naar Malmedy op weg was om er propaganda te voeren, men zegt niet waarvoor. Dit alles is ten groten dele verzonnen. De Pater woonde stellig niet te Izegem, maar het is mogelijk dat hij

(1) Franc. Standaard, Dl. XXII, 1920-21, blz. 251-52.

(2) Vgl. De Gids op maatsch. gebied, Dl. XVI, 1921, blz. 244-47.

daar nog op het stadhuis was ingeschreven ; ook bleef hij zijn leven lang tegen het Aktivisme gekant. Niettemin zegt het blad, dat een oorlogsverminkte onder de reisgezellen hem te Luik in het station ging aanklagen, zodat proces-verbaal tegen hem werd opgemaakt. Het staat vast dat de Pater dadelijk naar Brussel heeft geschreven, om het geval uit te leggen ; want we bezitten een brief uit het ministerie van spoorwegen (25 september 1920), die getuigt dat er tot dan toe geen klacht tegen hem is binnengekomen, al heeft men daar ook het artikel uit L'Express ontvangen. Niettemin weten we dat de politie naar het klooster te Izegem kwam om hem te ondervragen ; doch men vond er hem niet, daar hij sedert lang te Bergen woonde. Wáárvan men hem juist beschuldigde weten we niet ; we vernemen slechts dat hij op 23 februari 1921 te Luik werd beboet en dat men hem op 16 maart 1921 een bedrag van 29,70 fr. reklameerde, voor boete en onkosten, een som die hij van uit Izegem twee dagen later opstuurde.

Eens pastoor van de Vlamingen geworden, liet alles voorzien dat P. Ildefons het te Bergen niet lang zou uithouden. Op 2 februari 1921 kreeg hij inderdaad zijn obediëntie om de volgende dag reeds te Izegem te zijn, wat hem veel genoegen deed. Daar hebben we, tot zijn vertrek naar Ieper, samen met hem gewoond ; doch over deze maanden valt er weinig speciaals te zeggen. Hij deed er gewoon ministeriewerk, predikte en troostte zieken en gezonden, gaf raad en leiding, zoals we van verschillende zijden vernemen. We weten dat hij voor het Gulden-Sporenfeest, op 11 juli 1921, te S.-Eloois-Winkel predikte en ook voor de vlaggewijding van de V. O. S. te Klerken, op 31 juli 1921.

Nog journalisme. — Op 27 december 1918 schreef Hendrik Heyman naar P. Ildefons, dat de Belgische Volksbond, samen met het Algemeen Sekretariaat van P. Rutten, te Brussel twee grote bladen wilde uitgeven in beide lands-

talen en dat hij, Heyman, redakteur werd van het Nederlandse blad. Hij wenste samenwerking met de Belgische Standaard, die toen nog te Brugge verscheen en verlangde te praten over mogelijke versmelting en overname van redakteurs. Hij vroeg de Pater eens naar Brussel te komen b. v. op 3 januari 1919, te 11 u., in het Algemeen Sekretariaat, Avenue de la Renaissance, 14. P. Ildefons aanvaardde de uitnodiging; maar we weten niet tegenvolgt van welk misverstand ze elkaar in de hoofdstad hebben gemist, zoals we uit een nieuwe brief van Heyman op 16 januari 1919 vernemen. Ook mej. Belpaire schreef op 24 januari 1919 dat er voor de Belgische Standaard slechts één oplossing mogelijk was, nl. te versmelten met dit grote volksblad, dat eerstdaags zou verschijnen. Natuurlijk was het onmogelijk om met De Standaard, het blad voor de intellectuelen, te concurreren.

Het nieuwe orgaan was De Tijd. We horen niet dat P. Ildefons eraan heeft medegedaan; doch na de val van zijn eigen blad, werkte hij te Leuven nog aan De Nieuwe Tijd en te Bergen aan De Vlaamsche Volksstem mee (1).

Stichter van het Belfort te Brugge. — Spoedig werd gedeeltelijk bewaarheid wat hij had voorzien, dat men hem nl. later te Brugge zou vragen om een ander blad op te richten of uit de nood te helpen. Dit gebeurde in april 1922, doch nu weigerde hij beslist. Gepraamd door politieke vrienden, ging P. Allossery dan te Antwerpen P. Provinciaal op 21 april opzoeken en twee dagen later schreef hij naar P. Ildefons, dat hij hem had gevraagd als medewerker van het nieuwe Brugsche Volk. P. Provinciaal had toegegeven, al wilde hij de zaak ook aan het Definitorium op 8 mei voorleggen. Doch daar de zaak spoed eiste, werd P. Ildefons uitgenodigd op de vergadering die op 25 april 's avonds in

(1) Franciskaanse Standaard, Dl. XXXI, 1929-30, blz. 84.

het huis van P. Allossery (Minnewater) zou plaats hebben. Doch dezelfde 25 april schreef de Pater naar Antwerpen, dat hij gaarne zou gehoorzamen, zo dit hem werd opgelegd of indien P. Provinciaal zo'n verlangen uitdrukte. Doch hij beriep zich op zijn verzwakte gezondheid. Hij stelde voor, enkele malen naar Brugge te gaan, om de heren nuttige wenken te geven en een redakteur te helpen zoeken. Overigens wist hij niet goed wat men eigenlijk verlangde; nu eens sprak men slechts van medewerken en dan weer van veel méér! En hij herinnerde eraan, dat het Brugsche Volk, pas gesticht, er niet vreemd aan was geweest, dat de Belgische Standaard moest verdwijnen; en nu zou hij hetzelfde blad weer moeten gaan uit de nood helpen! Op 27 april antwoordde P. Provinciaal dat Allossery hem had geschreven hoe ontstemd zijn politieke vrienden over P. Ildefons' weigering waren. Ze hadden hem volstrekt nodig. Zonder er hem toe te willen verplichten, vond de Overste dat het wellicht toch goed zou zijn, hen op weg te helpen. Twee dagen daarop schreef Allossery dat men opnieuw had beraadslaagd en dat men de Pater absoluut nodig had. Men had het naar P. Provinciaal geschreven en nu verwachtte men P. Ildefons zonder mankeren op de vergadering van 2 mei. Men raadde hem aan, een abonnement op het spoor Brugge-Izegem te nemen, waarvoor men hem zou vergoeden.

Om aan P. Provinciaals wens te voldoen, ging de Pater dan op de vastgestelde dag naar Brugge. Doch op 5 mei 1922 schreef hij naar Antwerpen, dat de heren wel wilden dat hij hoofdredakteur of redaktiesekretaris zou worden; doch zijn gezondheidstoestand liet hem dit niet meer toe. In de journalistiek, zegde hij, moet men twintigmaal zijn kop tegen de muur kunnen stoten, zonder pijn te voelen; en dit kon hij niet meer. Hij vond dat men hem slechts naar Brugge had geroepen, om gebroken potten weer aaneen te lijmen en wat men verbrod had, weer goed te maken. Men

wilde hem een spoorabonnement voor zes maanden betalen, voor één of twee reizen per week ; doch hij had er slechts een voor drie maanden aangenomen en nóg zonder verbintenis. Hij vond dat men na drie maanden alleen moest voortkunnen en hij hoopte dat zijn gezondheid het zo lang zou uithouden.

Toen de drie maanden waren verstreken, sprak de opstelraad hem op 9 augustus vol waardering zijn dank uit. Het blad heette toen Het Belfort en de brief bekende, dat het, dank zij de Pater, het licht had kunnen zien. Op 12 oktober kreeg hij als honorarium een check van 150 fr.

Bij zijn dood in 1929 bracht het blad hem op 17 augustus hulde, als aan zijn stichter. Doch de schrijver wist niet eens dat P. Ildefons meer dan een jaar zijn Belgische Standaard te Brugge had uitgegeven, daar hij vermeldde dat zijn faam tot in deze stad was doorgedrongen !

Kloosterstichting te Ieper. — Toen P. Ildefons nog in De Panne woonde, schreef een Pater uit een andere Orde van uit Engeland naar J. Filliaert (25 januari 1917), dat de Bestuurder van de Belgische Standaard door zijn Overst en naar De Panne was gestuurd, om er een huis voor zijn Orde te stichten, met een eigen blad, als orgaan voor de kuststreek, ook na de oorlog ! Toen deze brief hem werd getoond, schreef P. Ildefons naar Engeland op 30 januari, dat dit bericht hem bijna een breuk had doen lachen !

Hij was inderdaad naar De Panne gevlucht, afgezonderd van zijn klooster, en eerst weken naderhand vernamen de Oversten waar hij was gebleven. Maar wat toen een dwaze veronderstelling was, zou nu werkelijkheid worden, niet echter in De Panne, maar te Ieper, in 1923.

De werkkring van de Paters te Izegem, waar P. Ildefons woonde, lag hoofdzakelijk in het Ieperse. In de buurt van Izegem, had men immers Redemptoristen te Roeselare, Minderbroeders te Tielt en verschillende kloosters te

Kortrijk, terwijl er te Ieper slechts Karmelieten waren, die méér aan beschouwing hielden. Het was b. v. treffend op de zondagen in de vasten, hoe een achttal Kapucijnen elkaar gewoonlijk in het station te Ieper terugvonden, om uit de omliggende parochies naar hun klooster te Izegem weer te keren. In de streek waren ze dus goed bekend en nu zouden ze worden verzocht, om zich ook aldaar te vestigen.

Toen de kerken in de verwoeste stad werden herbouwd, dacht pastoor Denijs van de S.-Niklaasparochie er eerst aan, om zijn nieuwe kerk achter het station te bouwen, daar waar de Kapucijnen thans wonen. Er verbleven daar immers zoveel mensen, vooral sedert de wereldoorlog, die van S.-Niklaaskerk door de spoorlijn waren afgesneden. Doch de pastoor ging toch liever in de eigenlijke stad wonen, in plaats van in deze buitenwijk. Deken kanunnik Delaere keurde daarom het plan goed, om daar een kloosterkerk te bouwen en spoedig deed Mgr. Waffelaert, aan de Kapucijnenorde geaffilieerd, daartoe de officiële aanvraag.

De deken schreef op 19 februari 1923 hoe hij verlangde om de Kapucijnen in de stad te mogen begroeten. Voorlopig konden ze bij hem in de kost zijn en over twee bedden beschikken. Op 1 maart zou de grond worden verkocht, waar het klooster moest komen. Nu werd P. Ildefons op 13 maart 1923 tot eerste Overste van de nieuwe stichting benoemd.

Op 23 maart vertoefde hij nog te Izegem, doch enige dagen later nam hij zijn intrek in enkele nog bewoonbare kamers van het grote zinnelozengesticht, langs de Vlamingestraat, in de buurt van het ontworpen klooster.

Het is hier niet de plaats om veel inlichtingen over de bouw van kerk en klooster te geven. We vermelden slechts dat de muren van de kerk op 9 juni 1924 reeds 3,50 of 4 m. hoog waren en dat men het eerste stuk van het klooster in juli onder dak hoopte te krijgen. De kerk werd door P. Franciscus op 21 december 1924 gebenediceerd.

Onder de Paters die te Ieper onder P. Ildefons leefden, noemen we o. a. P. David van Egem, die op 19 augustus 1925 getuigde hoe gelukkig iedereen zich onder zijn bestuur voelde, wegens zijn goedheid en broederlijke gemoedelijkheid.

De Pater was stellig de aangewezen man, zoals ook P. Symphorien van Bergen op 9 juni 1923 van uit Rome naar P. Bertrand schreef, om een stichting te beginnen en onvermijdelijke moeilijkheden uit de weg te ruimen. Toen alles echter bijna af was, was het triënnaat van de Oversten verstreken. P. Venantius van Roeselare, die Definitior werd, benoemde men nu als Overste te Ieper; P. Ildefons werd Onderoverste en ekonoom.

Laatste ziekte en dood. — De gezondheid van de verdienstelijke Pater was reeds eerder diep geschokt en ze zou niet meer goed worden. In de loop van 1927 vertoonde hij tekenen van de hartziekte, waaraan hij uiteindelijk zou bezwijken.

Hij die zo'n behoefte voelde aan rusteloze bedrijvigheid, werd nu tot alle werk totaal onbekwaam. Einde oktober 1927 werd hem door de dokters negen maanden rust in een kliniek voorgeschreven. De volgende maand nam hij zijn intrek bij de Ieperse Zwartzusters en bleef er bijna een vol jaar. Eerst op 20 november 1928 mocht hij naar zijn klooster terugkeren. Reeds op 1 juni van dit jaar had hij van de H. Kongregatie verlof gekregen om in het klooster in een speciale privaatkapel mis te mogen lezen.

In 1929 scheen zijn toestand veel verbeterd en kon hij nu en dan naar Roeselare gaan, om er bij moeder en huisgenoten wat verlof te nemen. Volgens een notaboekje was hij in zijn stad op 14-18 maart, 31 maart-7 april, 16-23 mei, 17-20 juni en 4-7 juli 1929. Hij overleed in het klooster door hem gesticht, op zijn verjaardag, 31 juli 1929.

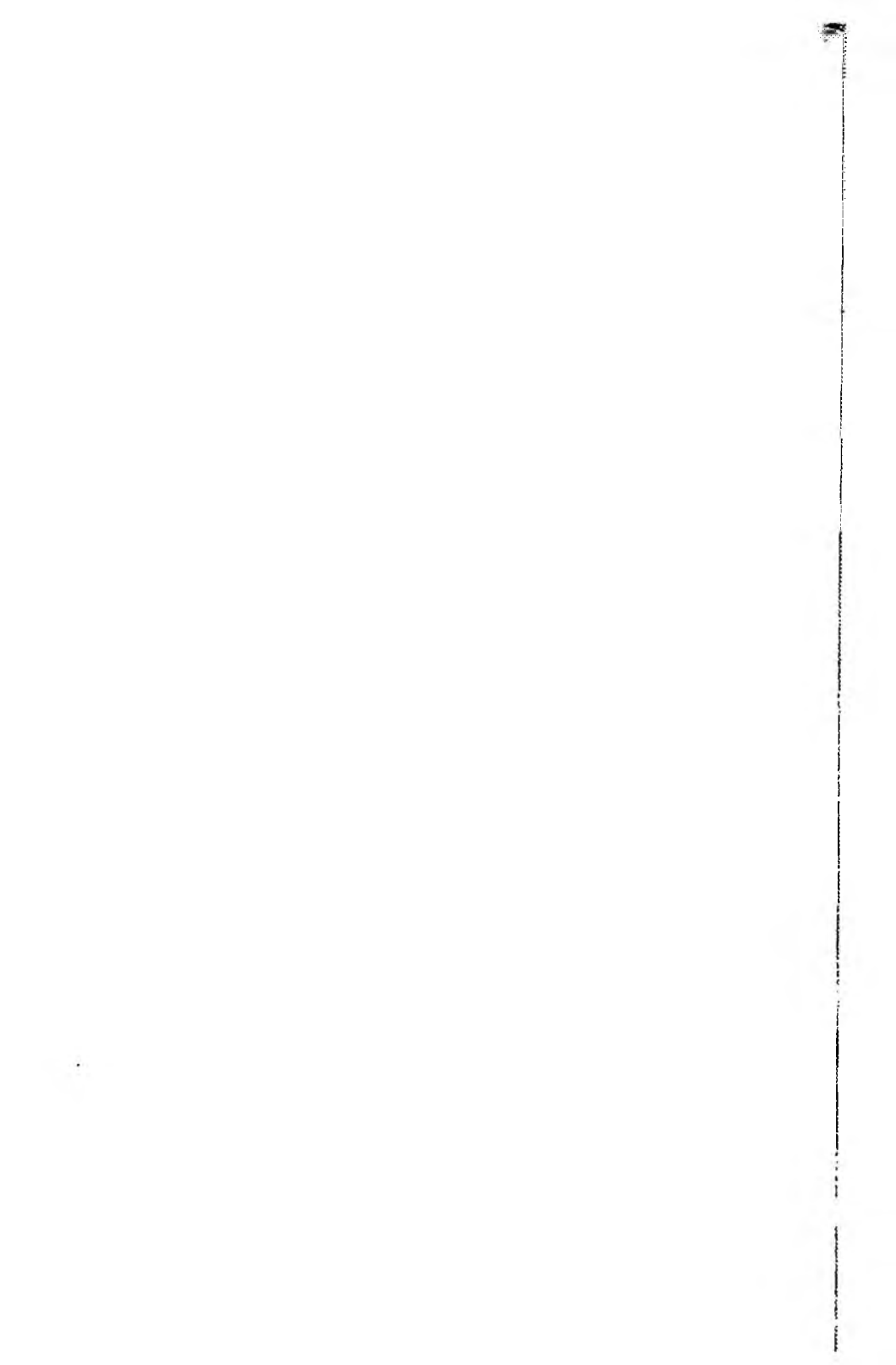
Na zijn dood werden hem waarderende artikelen gewijd door P. Valeriaan (1) én door de gewezen brankardier Hubertien Stijnen (2). Hij was ijverig, edelmoedig en vroom, een trouwe en zekere vriend, een Vlaming uit één stuk. Overtalrijk zijn zij die bij hem raad, steun en opbeuring hebben gevonden.

Doch vooral liet hij de herinnering na van een groot organisator, een durver en onverschrokken werker. Het is niet zonder reden, dat het klooster, door hem gesticht, als erkenning van zijn grote verdiensten, hem dezer dagen een gedenkplaat wijdt, met zijn beeld in brons gegoten, om aldus voor tijdgenoten en naneven zijn nagedachtenis te vereeuwigen.

Ook dit boek wil een laatste hulde brengen aan de stoere werker en wroeter, onze konfrater en oudleerling, met zijn veelzijdige aktiviteit ten bate van onze jongens, ons volk en onze medebroeders. We staan in bewondering voor zijn ongeëvenaard uithoudingsvermogen, in het nastreven van een edel ideaal, niettegenstaande laster en tegenwerking. En we voelen ons fier en gelukkig, de edele taak van geschiedschrijver te mogen vervullen, om (28 jaar na zijn dood) door ons laatste boek veel nalatigheid, miskennis en onrecht weer goed te maken.

(1) Franc. Standaard, Dl. XXXI, 1929-30, blz. 83-85.

(2) Missie-Almanak, 1952, blz. 20-23.

Alfabetisch Register

- Aalst (O.-V.) 100, 105, 225, 227.
Aarlen (Arlon) 227.
Abel, F. 93.
Abumombazi (Ubangi) 150.
Adinkerke (W.-V.) 54, 95, 108,
110, 128, 139-41, 152, 173,
177-78.
Adolf van Denderwindeke 16,
18.
Affligem (Hekelgem) 99, 182.
Albert, Koning 28, 33, 34, 38,
165.
Alfons, Koning van Spanje 116.
Algoet, Silvester 224.
Allaeyns, Dr. (Jan Van de Woe-
stijne) 21, 33, 57, 87-91,
97-99, 101, 123, 126, 133.
Allossery, P. 230-31.
Alveringem (W.-V.) 67, 99, 101,
108, 148, 152, 161, 163, 177.
Amedee, fr. = Teetaert.
Amersfoort 96.
Amsterdam 37.
Andringa, generaal 112, 137,
146, 188.
Anselm, P. = Vanbeveren.
Antwerpen 9, 10, 16, 17, 39, 68,
86, 93, 199, 230-31.
Arbad = Daels.
Ardres (Frankrijk) 158.
Argus Suisse de la Presse 36.
Arnulf, P. = Kestens.
Arras 141.
Arseen van Berlare 93, 150.
Auctor = Bruylants.
Auvours (Fr.) 39, 95, 99, 102,
104, 185.
Avekapelle (W.-V.) 108, 177-78,
184.
Avenir, L' 135.
Averbode 101.
Baarn (Nederland) 96.
Baeckelandt, J. 40, 43-45, 79.
Baeckeroodt, G. 145.
Baekeland, rover 88.
Baels, Harry 44, 90, 97, 98,
208, 219.
Balfor, pseud. 199.
Balkan 119.
Balot, M. 11.
Banzistad (Ubangi) 94, 150.
Basilius, P. = Tanghe.
Basse, M. 117, 203 n. 1.
Batavi, pseud. 198.
Bauwens, Em. 178.
Bavo van Staden 184.
Bazel (Zwits.) 153.
Beaumais (Fr.) 101.
Belfort, Het 230-32.
Belgisch Volk, Het 24.
Belle (Bailleul, Fr.) 83.
Belpaire, M. E. 9-11, 26-29,
32-35, 38, 42, 46, 47, 49-51,
55-61, 66-68, 71-76, 81, 82,
87, 89, 99, 104, 113, 120-21,

- 125, 127, 134, 153, 160-63,
 167, 189-91, 205-08, 216, 230.
 Belpaire-Teichmannfonds 9.
 Benedictus XV 35, 84, 94.
 Bergen (Mons) 167, 195, 228-30.
 Bergeyck, familie de 104.
 Bergmann, A. 117.
 Bern (Zwits.) 150.
 Bernaerts, J. 25, 31, 34, 38,
 46-52, 57, 61, 62, 83, 100,
 104, 107, 114, 123, 127-29,
 176, 181-82, 187, 189, 198.
 Berneau (Luik) 99.
 Bernolet, J. 198.
 Berthelot, Sophie 103.
 Bertien, P. = Decoster.
 Bertrand, P. = Van der Schel-
 den.
 Besançon 36 n. 1.
 Beselare (W.-V.) 103, 105.
 Bessemans, Dr. 106.
 Bevere (Oudenaarde) 107.
 Beveren (IJzer) 108, 152, 177-
 78, 184.
 Beverst (Limb.) 184.
 Beyens, baron 198.
 Bienvenu van S.-Michiels 16,
 18, 220.
 Biesbrouck, J. 148, 178, 192.
 Bihot, Hr. 150.
 Billecart, kapit. 47.
 Bissing, von 228.
 Bocquet, L. 87.
 Boeschepe (Fr.) 108.
 Boezinge (W.-V.) 108.
 Booitshoeke (W.-V.) 105.
 Boon, A. 186.
 Borgerhout 106.
 Borginon, H. 40.
 Bosobolo (Ubangi) 17.
 Bosselaers, R. 198.
 Bossier, H. 198.
 Bossuyt, korresp. 199.
 Bouciqué, Dr. 72, 80.
 Boulogne 141.
 Bray-Dunes (Fr.) 54, 108, 139.
 Brazilië 101.
 Breda 14, 198, 211, 220-21.
 Bretagne 222.
 Bridjia, pseud. 198.
 Brielen (W.-V.) 108.
 Brion, V. 151-52.
 Broeckaert, H. 106, 198.
 Broqueville, baron (later graaf)
 de 7, 38, 45, 46, 50, 57, 69,
 120, 127, 142, 154, 156, 172,
 188.
 Bruckner, M. 188.
 Brugge 8, 10, 11, 15, 16, 18, 19,
 52, 60, 99, 110, 112, 144,
 146, 149, 168-69, 191-204,
 208, 210-11, 213-15, 218-19,
 228, 230-32.
 Brugsche Volk, Het 230-32.
 Brusch Handelsblad, Het 201,
 215.
 Brussel 7, 10, 11, 26, 37, 102,
 111-12, 118, 193, 195-96, 199,
 201, 205, 207-09, 214-15, 228-
 30.
 Bruylants, J. (Auctor) 88.
 Bruynseels, A. 87, 96.
 Bulckaert, M. 175.
 Bulcke, aalm. 155.
 Bulskamp (W.-V.) 106, 152, 177-
 78.
 Bultiauw, Diëgo 69, 70, 181,
 224.
 Burburg (Bourbourg, Fr.) 151.
 Burgerswelzijn, Het 215.
 BursSENS, A. (Van der Weerelt,
 Am. Van Dijle) 105.

- Burtscheid (Duitsl.) 207.
 Businga (Ubangi) 17.
 Buyle, H. (Van der Meeren, Helderenberg) 100.
 Buyse, A. 178.
 Bwamanda (Ubangi) 18.
- Cabour, eigenaar en gasthuis 95.
 Calbrecht, P. 96, 115.
 Callaey, Fredegand 35, 69, 94, 150, 170, 180, 221.
 Callewaert, E. H. A. 151; P. 57, 60, 97, 104, 114.
 Callewaert-De Meulenaere, drukker 88.
 Canche, rivier 141.
 Canneel, M. 188.
 Capistranus, pseud. 224.
 Carton de Wiart 57.
 Casier, J. 103.
 Casteels, aalm. 155.
 Cayeux-sur-Mer (Fr.) 99, 185.
 Cézembre, eiland 159.
 Chambéry (Savooië) 169.
 Charmettes, Les (Fr.) 169.
 Chaux-de-Fonds, La 36 n. 1.
 Chicago 36.
 Chiroutre, uitgever 147.
 Chrysostomus van Kalmthout 212-14, 219, 228.
 Claerhoudt, A. (Iram Niel) 102.
 Claes, E. 181; S. 99; Valerius 199, 228.
 Claeys, P. 95; Fridolien 224.
 Claeys-Boúúaert, C. 9, 10, 83, 100, 155, 184.
 Claus, E. 188.
 Clijmans, F. (Fr. Francken) 47, 88, 104, 106, 115, 199.
 Clijsters, L. 41.
 Coessens, O. 103.
- Conscience, H. 86, 198.
 Constantien van Gullegem 194.
 Cornelis, R. 86.
 Coudekerque (Fr.) 151.
 Courrier de l'Armée 45.
 Courrier de Vevey 36 n. 1.
 Coussens, A. 96.
 Cousy, L. (Lode) 103.
 Coutances (Fr.) 99.
 Cracco, K. 145.
 Croix, La 55, 131.
 Cruysberghs, K. 156.
 Cuman-Tempere, drukker 25.
 Cyriel, P. = Fierens.
- Daele, M. 145.
 Daele-Devroe, Fl. 25, 70, 138, 144-45, 147-49, 166, 201.
 Daels, Dr. Fr. (Arbad) 26, 29, 33, 40, 43, 46, 72, 75, 76, 79, 84, 86, 89, 103, 116, 145, 171-72, 176, 182, 188, 203.
 Daily Express 36 n. 1.
 Dallas (Texas) 36, 95, 170.
 Dambre, O. (Rakso) 105.
 Damien, P. = Reumont.
 Darblay, papierfabr. 141.
 David van Egem 234.
 De Bal, J. C. 91, 92.
 De Beer, aalm. 155.
 De Beuckelaere, A. 40, 52, 72, 75, 76, 79.
 De Bie, H. 182.
 De Bock, V. 155, 175-77, 184.
 De Brouwer, Mgr. 8, 62, 64-68, 134, 154, 170, 174, 223.
 De Bruyne, majoor 91, 92.
 De Busschere-De Meuldre, Hr. 15.
 De Ceuninck, generaal 160-61.
 Dechièvre, E. H. 173.
 De Clercq, Mr. 198; G. 103; R. 89.

- Decoster, Bertien 192, 199.
 Decraene, A. 151.
 Deerlijk (W.-V.) 198.
 Defraeye, O. 103.
 De Groeve, P. A. 40, 96, 118.
 De Grootd, mevr. J. 96.
 De Harduyn, J. 105.
 De Hollander, aalm. 155.
 Dejonghe, N. (Fred.) 105.
 De Kat, grenadier 188.
 Dekens, H. 103.
 De Keyser, G. A. 36.
 De Keyzer, Nathan, 224.
 De Klercq, Joachim 93, 151, 224.
 Delaere, kan. 233.
 De Laet, J. 28.
 Delanoye, kommand. 130.
 Delbaere, princip. 174.
 Delbaere-Lahaye, A. 20.
 Delcour, pompier 15.
 De Leebeek, H. (Mechelaar)
 107, 155.
 De Lepeleire, A. 107.
 Delille, uitgever 200-01.
 Delobel, H. 107.
 Delporte, kommand. 150, 153.
 Delrue, E. H. 173.
 De Maegt, J. 96.
 De Maeyer, A. 100.
 De Meester, J. 197.
 De Mont, P. 199.
 De Nayer, L. 34, 81, 86, 88,
 103, 168.
 Denijs, E. H. 100, 131, 233.
 De Paepe, Th. (Theo Walter)
 34, 97.
 De Paeuw, kabinetsoverste 46.
 Dépêche algérienne, La 36 n. 1.
 De Pillecijn, F. 75, 104, 161,
 198.
 Depla, W. 107.
 Deprez, F. 57, 89, 90.
 Dernière Heure, La 196.
 De Rudder, R. 124.
 De Schouteden, E. 107.
 Desmet, H. 199.
 De Spiegeleere (Memor) 102.
 Destrée, J. 98.
 Detroit 36.
 Devos, Renaat 27.
 De Vriendt, Sam. 188.
 Dewachter, Mgr. 35, 66, 68, 71,
 85, 97, 170.
 De Witte, E. H. 198.
 Dewolf, L. (Jan Maat) 83, 87,
 90, 101, 191, 198.
 De Wulf, A. (Nieuwpoort) 43,
 82, 99, 168, 185, 206-07.
 De Wijels, Franco 41, 49, 80-
 82, 85, 99, 167-68, 206.
 De Zeine, H. 198.
 D'Haese, P. 107.
 D'Havé, Fr. 107.
 Diederick, J. 107.
 Diëgo, fr. = Bultiauw.
 Dieu, L. 179-80.
 Dikkebus (W.-V.) 20, 108, 171.
 Diksmuide 87, 106.
 Dinard (Fr.) 68.
 Dochy, B. H. 186 n. 1.
 Donatiaan, fr. = Dupan.
 Donatus van Welle 8, 11.
 Donckerwolcke, M. 103.
 Dondo (Ubangi) 94, 150.
 Dranouter (W.-V.) 108, 154.
 Dubois, K. (Kerelskind) 100.
 Du Castillon, L. 96, 132.
 Duclos, A. 197.
 Duinhoek (Adinkerke) 177.
 Duinkerke 11, 22, 23, 26, 27, 97,
 138-39, 141, 147, 168.
 Dumont, kapit. 130.

- Dumortier, E. H. 19-21.
 Dupan, Donatiaan 83; 158, 164, 216, 222, 226.
 Du Quesne-van Gogh, E. 96.
 Duthoy, luit.-gen. 25, 37, 110-11, 132.
 Duwaerts, L. 7.
 Duykers, L. 34, 51, 72, 74-76, 81, 82, 86, 87, 89, 105, 160, 168, 190, 205-06, 208.
 Écho de Paris, L' 36 n. 2, 37, 127.
 Edingen 16, 19.
 Edward, pseud. 93.
 Eggewaartskapelle (W.-V.) 40, 108.
 Eisdén-Breust (Nederl.) 226.
 Elebaers, E. H. 198.
 Elisabeth, Koningin 34, 38, 189.
 Elverdinge (W.-V.) 108.
 Emmanuel, P. = Roets.
 Engeland 16, 21, 27, 28, 33, 35, 36, 66, 71, 96-99, 102, 114-15, 123, 126, 132, 145, 150, 153, 170-71, 173, 221, 232.
 English, J. 69, 188, 252.
 Epifaan van Herfelingen 31, 226.
 Ermite, Pierre l' = Loutil.
 Eu (Fr.) 60, 155, 158.
 Eugène d'Oisy 62-66, 68, 69, 221.
 Europa 115.
 Evarist van S.-Denijs 221.
 Express, L' 228-29.
 Faes, Rufien 224-25, 227.
 Fallon, V. 119.
 Fastrez, kommand. 111.
 Ferdinand, P. = Peeters.
 Feuille d'Avis 36 n. 1.
 Feye, J. 100.
 Feyen (Neyef) 100.
 Fierens, Cyriel 223.
 Filippijnen 102.
 Filliaert, J. 11, 33, 34, 38, 39, 42, 48, 49, 58, 71, 72, 74, 76, 81, 82, 87, 89, 115, 133, 141, 168, 173, 178, 188, 194-95, 206-11, 232.
 Flameygh, P. 102.
 Franciscus van Assisi 93, 223; van S.-Gillis 211, 217, 221, 233.
 Francken, Fr. = Clijmans.
 Frans, generaal 170.
 Frans. pseud. 93.
 Frans-Vlaanderen 115.
 Fred. = Dejonghe.
 Fredegand, P. = Callaey.
 Fridolien, fr. = Claeys.
 Gadeyne, G. 195.
 Gamage, A. W. 171.
 Gasparri, Kard. 35, 55.
 Gaudens, fr. = Wuyts.
 Gaulois, Le 36 n. 2.
 Gazet van Antwerpen 41.
 Geboers, G. (Marouska) 107.
 Génie, luit.-kolonel 37, 139, 160, 165.
 Gent 9, 10, 100, 103, 112, 121, 159, 191.
 Getrouwe Maldegem, Het 41, 216.
 Gevaert, G. 107; Ph. 149, 166.
 Gezelle, G. 89, 117.
 Ghesquiere, L. 107.
 Gheysen, Dr. 106.
 Ghysebrechts, P. (Jost, Justus of Tony) 102.
 Ghyssaert, drukker 148.
 Ghyvelde (Fr.) 108, 139, 150, 152.

- Gillès de Pélichy, Ch. 53.
 Gladius, pseud. 93.
 Gobert, A. 198.
 Godewaersvelde (Fr.) 108.
 Godfried, fr. = Nuytten.
 Goegebeur, E. H. 80.
 Goossenaers, aalm. 155.
 Goossens, Hr. 156.
 Goris, Fr. 107.
 Govaert, pseud. 93.
 Granville (Fr.) 164.
 Grauls, J. 52, 107, 148, 164, 182.
 's-Gravenhage 96, 178.
 Gravez, H. 43, 59, 72, 75.
 Graville (Fr.) 99.
 Grevelingen 151, 158, 177, 192.
 Grimaud, B. P. 173.
 Groede (Zeeland) 96.
 Groeninge (Kortrijk) 33, 147.
 Guibertus, Br. = Van Veerde-
 gem.
 Guines (Fr.) 158.
 Guldentops, Dr. J. 72, 75, 79, 106.
 Gummarus, P. = Michiels.
 Gustinus, O. = Voets.
 Guyot, papierfabr. 141-43, 200.
 Gysels, familie 205, 207.

 Haarlem 96.
 Haché, brank. 103.
 Hachette, messageries 151.
 Haghebaert, H. 43, 106.
 Handelsblad, Het 36.
 Hans, A. 198.
 Hanssens, archiv. 10.
 Harderwijk 101.
 Haren (Nederl.) 96.
 Haringe (W.-V.) 108, 177.
 Hasselt 103.
 Havas, agentie 196.
 Håvre, Le of Ste-Adresse (Fr.) 11, 38, 45, 46, 48, 50, 51, 55,
 95, 101, 107, 113, 124, 126,
 134-36, 148, 150, 152, 165,
 188-89, 199.
 Heinrichs, C. 188.
 Helderenberg = Buyle.
 Hellebuyck, G. 105.
 Helleputte, J. 7, 34, 38, 125,
 136-37, 189.
 Henry-Gontier, drukker 148.
 Hermans, W. 104.
 Herreboudt, uitgever 201.
 Hertenegels, H. 87.
 Heylen, Mgr. 94.
 Heyman, H. (H. Van Waas)
 29, 31, 98 n. 1, 106-07, 136,
 229-30.
 Heyvaert, aalm. 155.
 Hildebert, P. = Peeters.
 Hillemans, Dr. = Vermeersch-
 Van Canneyt.
 Hobé, G. 169.
 Hodister, C. 33, 105.
 Hoeilaart 100.
 Hoemaeker, Hubert 94.
 Hoet, Ireneë 93, 155, 224-25, 227.
 Hoge, Het (Poperinge) 69, 95,
 108.
 Hohenzollern 87.
 Holemans, J. 96, 124.
 Hollevoet, V. 105.
 Hondshoote (Fr.) 108.
 Honfleur (Fr.) 98, 107.
 Hooghe, aalm. 155.
 Hooglede (W.-V.) 194.
 Hoogstade (W.-V.) 79, 80, 108.
 Hoogstade-Linde (W.-V.) 91,
 152, 177.
 Horand = Valckenaere.
 Hoste, J., jun. 178.
 Hosten, E. 87.

- Houtem bij Ieper 19, 20, 108.
 Houtem bij Veurne 53, 69, 101, 108, 110-11, 127, 152, 163, 165.
 Hubert, fr. = Hoemaeker.
 Hubertien, fr. = Stijnen.
 Hugo van Eernegem 18 n. 1.
 Hugot, papierfabr. 200.
 Hullebroeck, E. 105.
 Huys, V. 88.
 Hymans, mevr. 180.
- Ieper 20, 62, 88, 106, 108, 225, 229, 232-35.
 Ieperlee, rivier 108.
 Ierland 87, 102, 170.
 Impe, J. 173.
 Indépendance Belge, L' 151, 156.
 Information, L' 126-27.
 Ingelaere, krantenverkoper 152.
 Ingenbleek, sekr. 33-34, 160-61.
 Iram Niel = Claerhoudt.
 Ireneë, P. = Hoet.
 Italië 94, 117-18.
 Ivo, fr. = Mahieu.
 Izegem 9, 11, 16-19, 207, 225-26, 228-29, 231-33.
 Izenberge (W.-V.) 108.
- Jacobs, H. 178.
 Jacobsen, J. 107.
 Janhagel, pseud. 93.
 Jans, Paul 42, 80.
 Jansen, A. 46.
 Jansen de Gijger, L. (Ludo) 96.
 Janssens, L. 178; P. 122; aalm. 155.
 Janssens de Bisthoven, goeverneur 188.
 Jef, pseud. 93.
 Joachim, fr. = De Klercq.
 Joannes = Rombouts.
- Joannes Berchmans, P. = Sal-laerts.
 Joergensen, J. 106.
 Joris van Geel 57.
 Jos. = Vermaut.
 Jost = Ghysebrechts.
 Journal, Le 196.
 Journal de Bruges, Le 215.¹
 Journal d'Yverdon 36 n. 1.
 Jumel, pseud. 93.
 Justus = Ghysebrechts.
- Kales (Calais) 23, 24, 37-39, 45, 46, 54, 85, 103, 105, 131, 139, 141-42, 148, 151-52, 156, 158, 163, 177, 179-80, 223.
 Kanada 170.
 Kemmel (W.-V.) 108, 171.
 Kenis, P. A. 102.
 Kerelskind = Dubois.
 Kerlinga = Leuridan.
 Kestens, Arnulf 67, 224; Omer 183, 224.
 Khushpur (Pakistan) 94.
 Killem (Fr.) 108, 177.
 Kleine Vaderlander, De 24, 25.
 Klein-Leisele (Leisele) 150.
 Klerken (W.-V.) 229.
 Klijte, De (Reningelst) 108, 151, 171.
 Knekkerhoek (Reninge) 177.
 Koewacht (Moerbeke) 91.
 Koksijde (W.-V.) 54, 108, 152, 185.
 Komen 15.
 Kongo 16, 57, 85, 150, 224.
 Koolskamp (W.-V.) 99.
 Kortrijk 37, 100, 199, 233.
 Krefeld (Duitsl.) 193.
 Krombeke (W.-V.) 108, 177.
 Kruisabele (Alveringem) 40, 108.
 Kustermans, E. 100.

- Kuurne (W.-V.) 103.
 Kuyper, E. C. J. 48-50.
 Kyndt, Tarsitius 93, 224.

 Laatste Nieuws, Het 196.
 Ladis(las) = Segers.
 Lajeot, E. 179.
 Lambert, generaal 91, 92.
 Lambertus, P. = Vandermeulen.
 Lambrechts, Hr. 182.
 Lamerant, G. 100.
 Lammen, L. 145.
 Lamote, Liberianus 184.
 Landas, kunstenaar 188.
 Landoald, fr. = Pyfferoen.
 Lapon, R. 45.
 Laporta, Dr. A. 97.
 Latapie, Mgr. 55.
 Lavki = Van Winkel.
 Lefebure, kolonel 150.
 Lefèvre, drukker 148.
 Legerbode 45.
 Leiden 96, 178.
 Leisele (W.-V.) 108, 150.
 Leopold, Prins, later Koning 34.
 Leriche, papierfabr. 141.
 Leroy, J. 88, 100.
 Letor, A. 91, 92.
 Leuridan, J. (Kerlinga) 104, 175.
 Leusch, aalmoez. 131.
 Leuven 10, 16, 86, 94, 96, 97,
 186, 190, 215, 228, 230.
 Lever Brothers 171.
 Liagre, R. 112.
 Libenge (Ubangi) 17, 94, 150.
 Liberianus = Lamote.
 Libre Belgique, La 196.
 Lier 97.
 Lievens, Sander 107.
 Lilians, Prinses van Retie 97.
 Limburg 85.

 Lincoln (Eng.) 97.
 Linnaeus 106.
 Linnebank, P. 96, 105.
 Lo (W.-V.) 108.
 Lode = Cousy.
 Loker (W.-V.) 20, 108, 151-52,
 154, 173.
 Londen 36 n. 1, 68, 86, 96-99,
 112, 150, 171, 180.
 Loo, Leo en Theo = Van der
 Schelden.
 Lourdes 149, 224.
 Loutil, E. (Pierre l'Ermite) 55.
 Lovaart 54, 108, 154.
 Lublin (Polen) 94.
 Luck, papierfabr. 141.
 Ludo = Jansen de Gijger.
 Luik 41, 99, 111, 193, 205,
 207, 228-29.
 Lycke, Hr. 40.

 Maasmond, papierfabriek 201.
 Maat, Jan = Dewolf.
 Maere, prof. 190.
 Maertens, M. 188.
 Maes, E. 107; P. 106.
 Magermans, Ch. 106.
 Magnelle, kontroleur 140.
 Mahieu, burgem. J. 15; Ivo
 224; kolonel 91, 92.
 Mahy, V. 102.
 Maldegem 200-01.
 Malmedy 228.
 Mansion, H. 9.
 Marcus van Zeveneken 150.
 Maresquel (Fr.) 141-42, 200.
 Marinis, Mgr. 8, 41, 62-69, 75, 100,
 122, 130-31, 163, 170, 181, 187.
 Marnix = Simons.
 Marouska = Geboers.
 Martony, E. 105.

- Matin, Le 196.
 Matthias, fr. = Vermang.
 Mawuya (Ubangi) 17, 18.
 Mbandza's, volksstam 17.
 Méchant, kabinetsoverste 136.
 Mechelaar = De Leebeeck.
 Mechelen 8, 35, 100, 103, 105, 119, 198.
 Meersel (bij Hoogstraten) 220.
 Meersseman, L. C. 162.
 Meeus, aalm. 155.
 Melchior, pseud. 93.
 Memor = De Spiegeleere.
 Mercier, Kard. 29, 35, 84, 94, 96, 97, 165, 177, 179.
 Mesen (W.-V.) 108.
 Métropole, La 151, 156, 196.
 Meulebeke (W.-V.) 99.
 Meulepas, hoofdaalm. 39, 51, 58, 66, 71, 85, 151, 179, 186.
 Michelet, J. 115.
 Michiels, Gummarus 203.
 Middelburg (Zeeland) 96.
 Millerand, minister 38.
 Moens, K. 103.
 Moerbeke (O.-V.) 91.
 Moere (W.-V.) 108, 110.
 Moerzeke (O.-V.) 95.
 Moilloux, M. 151.
 Molegbe (Ubangi) 16, 17, 150.
 Moline Gazette 36.
 Mongolië 96.
 Mortier, P. (Wate, Van Waregem) 99, 129.
 Moulaert, konsul 36.
 Muls, J. 105.
 Muijldermans, kan. J. (Muly) 101.
 Nathanael, P. = De Keyzer.
 National Bruxellois, Le 196.
 Nation Belge, La 135-36.
 Naveau, V. 34, 73, 107.
 Nederland of Holland 26, 36, 40, 90, 96, 97, 115-16, 128, 132, 150, 153, 198, 219-20.
 Nemo, pseud. 93.
 Nestor, P. = Sijmoens.
 Neuray, F. 125-30, 132-35.
 Neven, volksvert. 132-33.
 New York Herald, The 36 n. 1.
 Neyef = Feyen.
 Niel 103.
 Nieuwe Tijd, De 230.
 Nieuwpoort 11, 87, 106.
 Nieuwpoort = De Wulf.
 Nieuws van den Dag, Het 195-96, 202, 204.
 Nieuwsblad, Het 199.
 Nobels, A. 33, 59, 71, 75, 76, 81, 100, 133, 155, 161, 167, 175-76, 181, 183-84, 188, 206.
 Noël, V. W. = Van Winkel.
 Noirfalise, bibl. 178.
 Noordzee 108, 166.
 Nord maritime, Le 147.
 Norda, H. = Valckenaere.
 Noterdaeme, K. (K. Not.) en Michiel 103.
 Notre Belgique 131.
 Nunspeet (Nederl.) 96.
 Nuytten, Godfr. 93, 118, 183, 224.
 Octaaf, P. = Thijs.
 Oeren (W.-V.) 108, 177.
 O'Flanders = Vincke.
 Olbrechts, J. 88, 107.
 Oldav, K. = Suykers.
 Omer, fr. = Kestens.
 Ons Leven 40.
 Ons Onderwijs 105.
 Ons Vaderland 12, 23-25, 38-45, 47, 51, 59, 79, 80, 82, 96,

- 101, 105, 121, 148, 156,
162-64, 172-73, 182-83, 191,
198, 203.
- Ons Vlaanderen 45, 47, 51, 121,
123, 138, 141, 145.
- Ons Volk ontwaakt 88, 216.
- Oostakker 102.
- Oostduinkerke (W.-V.) 108.
- Oostende 34, 97, 106, 191, 219.
- Oostvleteren (W.-V.) 108, 152,
175, 177.
- Opdebeeck, aalm. 155.
- Opper-Kongo 96.
- Orjo, d', kabinetsoverste 175.
- Oudergem (bij Brussel) 102.
- Ovidius, pseud. 93.
- Oye (Fr.) 151.
- Pakistan (Punjab) 94, 150.
- Panne, De 10, 14, 16, 20-28, 35,
36, 38-40, 42, 44-48, 52, 58,
73, 88, 95-97, 99-102, 104-06,
108-13, 121, 127, 129-31, 139-
40, 142, 144, 148-49, 151-52,
156, 158, 165-67, 169-71, 177-
81, 184, 187-92, 196, 201, 208,
211, 216, 221-27, 232.
- Parijs 8, 23, 36, 37, 45-52, 62, 69,
105-06, 113, 126-27, 129-34,
138, 141-42, 145, 151, 154, 173,
184, 200, 212, 218, 221-22, 224.
- Passelecq, F. 55, 134, 162-63.
- Patrie, La 215.
- Peeters, familie 8, 9-12, 14-22,
39, 49, 59, 65, 71, 73, 78, 111,
149, 169, 190, 207, 217, 226-
27; Wwe (Romanie Verlynde)
14, 26, 209, 217-18, 224, 226-
28; Arthur 14, 15, 110, 149;
Eugeen 15, 53, 149; Ferdi-
nand 39, 150; Hildebert (Vic-
tor) 16-18, 32, 49, 53, 57, 74-
76, 81, 82, 110-11, 113, 122,
124, 133, 135, 139, 142, 148,
167, 192, 205-06, 208-09, 217,
224; Ildefons, passim; Irma
(Zr. M. Thomas) 14; Joost
39; Maria 14; Martha 14, 19;
Robert 14, 53, 203; Thomas
14.
- Persijn, notarissen H. en Godfr.
105; prof. J. 105, 114.
- Perzië 112.
- Pétain, opperbevelhebber 132.
- Petit, controleur 156-57.
- Petit Comtois, Le 36 n. 1.
- Petit Parisien, Le 36.
- Philips, A. en Leo 199.
- Piat, P. = Vandersteen.
- Pierre l'Ermite = Loutil.
- Pieters, Dr. A. 106.
- Pil, V. 34, 99.
- Placidus van Borgerhout 8.
- Poincaré, presid. 38.
- Polen 94, 98.
- Pollinkhove (W.-V.) 75, 78, 79,
108.
- Poperinge 20, 26, 27, 54, 67,
69, 95, 108, 140, 152, 154,
174, 192, 199, 204, 220.
- Port-Villez (Fr.) 107, 170.
- Poulain, kapit. 91, 92.
- Poulet, Pr. 10, 53, 95, 121,
131, 135, 137, 152, 159, 172,
185, 188, 214.
- Prims, Fl. 56, 123 n. 1, 130, 145.
- Progrès de la Somme, Le 123.
- Proven (W.-V.) 69, 104, 106,
108, 154.
- Prüm, E. 88.
- Punjab = Pakistan.
- Pyfferoen, Land. 110, 222, 226.

- Pijpegale (Reninge) 177.
 Quaegebeur, A. 99, 193, 222.
 Quatannes, handelaar 171.
 Quoydbach, Th. 107.
- Raamdonksveer (Nederl.) 201.
 Rabau, bibl. 178.
 Rabbelaar (Alveringem) 177.
 Raekelboom, L. 105.
 Reading (Eng.) 98, 150, 171.
 Remans, G. 99.
 Renaat, P. = Devos.
 Reninge (W.-V.) 108, 177.
 Reningelst (W.-V.) 100, 108,
 151-52, 154, 171.
 Retie, Prinses Liliana van 97.
 Reumont, Dam. 155.
 Richard van Bergen 211-12.
 Robbe, A. 151.
 Rochus van Wenduine 218.
 Rodenbach, A. 14, 28, 117.
 Roelens, Mgr. 96.
 Roesbrugge (W.-V.) 106, 108.
 Roeselare 11, 14-16, 18-20, 28,
 100, 149, 199, 204, 232, 234.
 Roets, Emmanuel 150, 171.
 Rogmans, postbeambte 151.
 Rokso = Dambre.
 Rom, J. = Rombouts ?
 Rombouts, J. (Jan, Joannes,
 Rom ?) 49, 81, 82, 103, 161,
 168, 198, 206, 210.
 Rome 8, 35, 63, 69, 94, 95, 150,
 221, 233.
 Ronse, adv. 45, 138, 141.
 Rosendael (Fr.) 148.
 Rousseau, J. J. 169.
 Rousselaarsche Bode, De 15.
 Rufien, fr. = Faes.
 Ruiselede (W.-V.) 105.
 Rummen (Limb.) 100.
- Rusland en Russen 84.
 Rutten, P. 229.
 Rijnland 199.
- Sacré, Hr. 147.
 Sainte-Adresse = Hâvre, Le.
 Saint-Pierre-Brouck (Fr.) 177.
 Sallaerts, Joannes Berchmans
 94.
 Sanders, R. = Suls.
 Sansen-Vanneste, drukker 140.
 Sap, Em. 183; G. 132, 164, 213.
 Sarraut, L. 38.
 Scharpé, prof. 215.
 Schelde, De 199.
 Scherpereel, Cl. 99, 156.
 Scheut (bij Brussel) 102.
 Scheveningen (Nederl.) 96.
 Schinck, P. J. 99, 186.
 Schoenaers, J. 101.
 Scholasticus, pseud. 162.
 Schollaert, Fr. 172, 189.
 Schotten 166-67.
 Schramme, adv. 210.
 Scrutator = Van der Schelden.
 Sebastiaan van Waregem 199.
 Segers, mevr. 172; Ladislas 29,
 93, 224-26.
 Seghers, Mgr. 100.
 Seligmann, majoor 53, 110-12,
 120, 129.
 Sequah, wonderdokter 87.
 Serruys, R. 105.
 Seyssens, journ. 45, 47, 51.
 Sevens, Dr. X. 106.
 Silvaan, fr. = Strubbe.
 Silvester, fr. = Algoet.
 Simons, J. (Marnix) 43, 52, 75,
 82, 87, 88, 90, 104-05, 198-
 99, 223.
 S.-Eloois-Winkel (W.-V.) 229.
 S.-Gillis (Brussel) 205.

- S.-Jans-Molenbeek 100.
 S.-Niklaas (O.-V.) 107.
 S.-Omaars (S.-Omer, Fr.) 93.
 S.-Rijkers (W.-V.) 108.
 S.-Winoks-Bergen (Fr.) 120.
 Slembrouck, J. 145.
 Sluis (Nederl.) 16.
 Smetsen, J. 107.
 Smulders, C. 96.
 Snieders, A. 88, 198.
 Soenen, H. 145.
 Soir, Le 196.
 Soldatenvriend = Van den Bussche.
 Southwark (Eng.) 97.
 Spanje 116.
 Sportwereld, De 196.
 Spriet, A. 14.
 Staatsblad, Het 196.
 Standaard, De 26, 27, 191, 199, 215, 230.
 Starkadd 166, 181.
 Stavele (W.-V.) 106, 108, 150, 154, 184.
 Steenkerke (W.-V.) 108.
 Steenvoorde (Fr.) 20, 23, 108.
 Stem uit België, De 39, 55, 58, 97, 121, 123, 143 n. 1.
 Stockport (Eng.) 97.
 Straelen (Duitsl.) 206.
 Strubbe, Silvaan 224.
 Struycken, prof. 96.
 Stijnen, Hubertien 224, 235.
 Stichteln (Duitsl.) 192.
 Suls, A. (R. Sanders) 105.
 Suykers, K. (K. Oldav) 103.
 Swinnen, E. 103.
 Sijmoens, Nestor 223-24.
 Symphorien van Bergen 234.
 Tallandier, drukker 87.
 Tambuyser, kan. 8.
 Tanghe, Mgr. Basilius 16, 94.
 Tante Zenia 195.
 Tarsitius, fr. = Kyndt.
 Taylor, tabakhand. 171.
 Teck, Prins 165, 188.
 Teetaert, Amedee 94, 224.
 Teichmann, familie 9.
 Télégramme, Le 36 n. 2.
 Tempere-Muyle, A. 25, 38, 40, 42-45, 79, 141-42.
 Temps, Le 36 n. 2, 196.
 Thans, Hilarion 10, 89, 90, 95, 102, 149, 198.
 Theo Walter = De Paepe.
 Theotiem van Westvleteren, Dr. P. 31.
 Thiebaut, krantenverkoper 157.
 Thijs, Octaaf 173, 223-24, 226.
 Tielt (W.-V.) 116, 199, 220, 232.
 Tienen 86.
 Tillo van Izegem 199.
 Times, The 114.
 Tollens, H. 89.
 Tongerlo 102.
 Tony = Ghysebrechts.
 Tours 99.
 Trembloy, kolonel 153.
 Tijd, De 34, 55, 94, 110; (ander blad) 230.
 Uden (Nederl.) 96.
 Vaderland, Het 46, 47, 104, 106, 113, 121, 129, 137, 156.
 Valckenaere, J. (Horand, H. Norda) 34, 101, 107.
 Valeriaan van Zondereigen 235.
 Valerius, P. = Claes.
 Van Avermaet, L. 102.
 Van Bever, Fr. 100.

- Vanbeveren, pastoor 100; Anselm 155, 226.
 Van Butsel, M. 198.
 Van Cauwelaert, Aug. 76, 82, 98, 105, 122, 168; Fr. 12, 26, 30, 73, 96, 105, 121, 128, 135, 161, 178, 191, 215, 219.
 Van Clé, A. 99, 102.
 Van Coppenolle, E. 107.
 Van Crombrughe, K. 149.
 Van den Berghe, J. 107.
 Vanden Bosch, Dr. A. 107.
 Van den Broeck, P. 107.
 Van den Bulcke, Dr. 106.
 Van den Bussche, E. H. (Soldatenvriend) 101, 110.
 Van den Driessche, J. 96.
 Van den Eynde, F. 149, 178.
 Van den Heuvel, Fr. 44, 48, 49, 62, 69-76, 79-82, 84, 86, 88, 100, 113-14, 161, 167, 174, 176, 179-80, 183-84, 187, 193, 198, 205-07, 209.
 Van den Oever, K. 96, 198.
 Van den Weghe, J. 175.
 Vandeperre, Dr. 26-28, 31, 51, 52, 67, 71, 87, 90, 98, 106, 118-19, 121-23, 126, 129, 132, 153, 161, 191, 215-16.
 Van der Bist, aalm. 155.
 Van der Essen, prof. L. 95, 136-37, 152.
 Van der Ghote, E. H. 173.
 Van der Gracht, E. 107.
 Van der Heyde, Jan 107.
 Van der Heyden, Jules 107.
 Van der Meeren = Buyle.
 Vandermeulen, P. (P. Lambertus) 74-76, 79, 80, 85, 90, 155, 159.
 Van der Mueren, J. 193.
 Van der Schelden, Bertrand (Leo en Theo Loo, Scrutator, Verax) 9, 20, 27, 32, 33, 38, 43-45, 48, 49, 51, 52, 67, 69, 72, 74-76, 81, 87, 89, 94, 95, 102, 114, 134-36, 148, 152-54, 162-64, 168, 173, 197, 199, 202, 204-08, 211-16, 218, 224, 234.
 Vandersteenen, Piat 168, 225-26.
 Vandervelde, E. 178, 180.
 Van der Weereit = Burssens.
 Van de Voorde, R. 107.
 Van de Vijvere, A. 50, 51, 53, 95, 120, 131, 140, 145, 152, 154, 159, 161, 172, 198, 210, 213, 215, 218.
 Van de Woestijne = Allaeyns.
 Van Doesburgh, S. C. 178.
 Van Driessche, Dr. A. (B. van Kalderkerke) 199.
 Van Dyle, Am. = Burssens.
 Van Eyck, Lode 103.
 Van Gastel, M. J. 36, 95, 170.
 Van Goethem, L. 46.
 Van Gogh, V. 96.
 Vangramberen, V. 9, 43, 57, 60, 62, 70-72, 74-76, 79, 80, 89, 90, 100, 176, 198.
 Van Haecke, L. 60.
 Vanhee, A. 88.
 Van Hee, mej. 116.
 Van Himbeek, Fl. 193.
 Van Hoof, A. 103.
 Van Hoonacker, C. 15.
 Van Kalderkerke, Berto = Van Driessche.
 Van Kets, O. 103.
 Vanlinden, E. (Vanli) 103.
 Van Loock, L. 107.
 Van Meenen, bediende 203.
 Van Munster, J. N. 107.

- Van Nerom, C. 100.
 Van Neste, Jan 105; Jules 148.
 Van Nieuwenhuysse, J. 107.
 Van Nuffel, E. 96.
 Van Overstraeten, J. 216.
 Van Praet, E. 107.
 Van Puyvelde, L. 96, 178.
 Van Ravels, A. 100, 155.
 Van Rompaey, E. 107, 155.
 Van Severen, J. 72, 79, 159.
 Van Shrapnell, L. 93.
 Vansina, Dirk 56, 105, 176.
 Van Steen en Van Steenkiste, L. 101.
 Van Veerdegem, A. (Br. Guibertus) 102.
 Van Waas = Heyman.
 Van Waregem = Mortier.
 Van Wetter, H. 91.
 Van Winkel, Lud. (Lavki) en Leo 87, 103.
 Van Wijmersch, P. 86.
 Vartje Knapp, pseud. 93.
 Venance de Lisle-en-Rigault 212.
 Venantius van Roeselare 234.
 Verax = Van der Schelden.
 Verbeke, Adolf 201; Albert 195-96, 202, 204, 209, 218.
 Verbeke-Loys, firma 201.
 Vercruyssen, F. 55, 86, 103.
 Verduyn, Dr. J. 42, 49, 72, 74-76, 79-82, 106, 140, 159, 168, 189, 206.
 Verenigde Staten 36, 115, 221.
 Verhaeren, E. 166.
 Verheyen, J. 155.
 Verhoest, A. 99, 155, 192.
 Verlynde, R. = Peeters, Wwe.
 Vermang, Matthias 86, 93, 224.
 Vermaut, Jos. (Jos.) 37, 52.
 Vermeersch-Van Canneyt, Dr. E. (Dr. Hillemans) 34, 106.
 Vermeulen, E. (Warden Oom) 88, 197-99.
 Verriest, H. 105.
 Verrycken, John 155.
 Verschaeve, C. 41, 45, 56 n. 1, 80, 101, 127, 159, 161, 188, 190.
 Verstraeten, mej. M. 9.
 Vervaecke, deken 67-69.
 Verviers 19.
 Verwimp, Edm. 102.
 Veurne 20, 22-24, 26, 42, 54, 67, 74, 97, 99, 106, 108, 116, 130, 139, 148, 152, 157, 174, 176, 186 n. 1, 204.
 Victor, pseud. 93.
 Vincke, A. (O' Flanders) 87, 102.
 Vinkem (W.-V.) 108.
 Vlaamsche Nieuws, Het 135.
 Vlaamsche Stem, De 26.
 Vlaamsche Volksstem, De 230.
 Vlamertinge (W.-V.) 108.
 Voets, Br. (O. Gustinus) 101.
 Volk, Het 196.
 Vols, onderw. 184.
 Voltaire, Fr. 115.
 Voormezele (W.-V.) 20, 108.
 Vrij België 30, 89, 105, 121, 128, 135.
 Vrijbus, Het 88.
 Vrijheid, De 24, 25, 109, 138.
 Vuylsteke, J. 42, 74.
 Vyncke, Ratte 33.
 Waaienburg (Stavele) 108, 150, 154.
 Waffelaert, Mgr. 194, 220, 233.
 Walter, Theo = De Paepe.
 Ward, pseud. 93.
 Warden Oom = Vermeulen.

- Warschau 83.
 Wasquehal (Fr.) 196.
 Wate = Mortier.
 Watou (W.-V.) 69, 83, 101, 106,
 108, 140, 152, 154.
 Wattez, O. (Wouter), 36, 90,
 106, 123.
 Weemaes, C. 11, 178.
 Werken (W.-V.) 145.
 Westnieuwkerke (W.-V.) 83, 108.
 Westouter (W.-V.) 108, 152, 154.
 West-Vlaanderen 15, 83, 100,
 123, 167-68, 194, 197, 204,
 206-07, 214-15.
 Westvleteren (W.-V.) 10, 11, 67,
 69, 72, 108, 154, 173.
 Wevelgem (W.-V.) 99.
 Weybridge (Eng.) 97.
 Weylen, L. 107.
 Wibier, censor 112, 116, 118,
 122, 124-25, 131, 135.
 Wielemans, generaal 69.
 Willaert, P. 85, 222.
 Wingene 105.
 Wippe (Woesten) 177.
 Wizernes (Fr.) 93.
 Wizernes, J. C. 93.
 Woesten (W.-V.) 98, 108, 152, 177.
 Wouter = Wattez.
 Wouters, aalm. 155.
 Wulpen (W.-V.) 100, 108, 177.
 Wulvergem (W.-V.) 108.
 Wulveringem (W.-V.) 108, 177,
 226.
 Wuyts, Gaudens 226.
 Wylleman, T. 106.
 Wijtschate (W.-V.) 20, 108.
 XXe Siècle, Le 46-48, 125-31,
 133, 135-37, 156, 158.
 Yes, pseud. 93.
 Yo Dax, pseud. 195.
 Yorick, pseud. 93.
 Yver, Colette 127.
 IJzer, stroom 25, 29-31, 52, 86,
 103, 106, 108, 119, 149, 160,
 189, 191, 215, 252.
 Zaventem (Brab.) 9, 100, 200.
 Zonnebeke (W.-V.) 20.
 Zuid-Afrika 14.
 Zwitserland 150, 170.
 Zwijndrecht 107.

O. L. V. VAN DE IJZER
(JOE ENGLISH).

UITGAVEN J. DUCULOT, N. V., GEMBLOERS